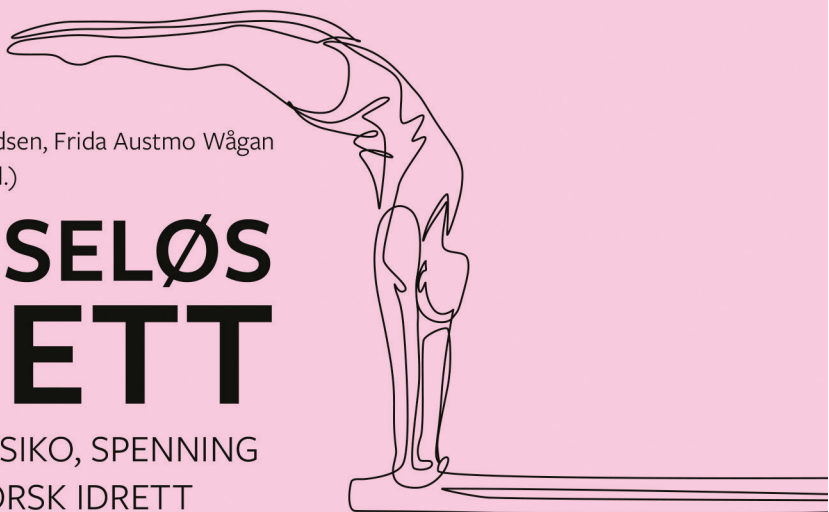

Line Dverseth Tjærandsen, Frida Austmo Wågan
og Anne Tjønndal (red.)

GRENSELØS IDRETT

STUDIER AV RISIKO, SPENNING
OG MAKT I NORSK IDRETT

Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett

Line Dverseth Tjærandsen, Frida Austmo Wågan og
Anne Tjønnedal (red.)

Grenseløs idrett

*Studier av risiko, spenning og makt i
norsk idrett*

CAPPELEN DAMM FORSKNING

© 2025 Line Dverseth Tjærandsen, Frida Austmo Wågan, Anne Tjønndal, Dagmar Dahl, Arve Hjelseth, Chris Horbel, Egil Trasti Rogstad, Stian Røsten, Kristian Sigvartsen, Mads Skauge, Sigbjørn Skirbekk og Thor Atle Thøring.

Bokens design og sats: © 2025 Cappelen Damm AS.

Dette verket omfattes av bestemmelsene i *Lov om opphavsretten til åndsverk m.v.* av 1961. Verket utgis Open Access under betingelsene i Creative Commons-lisensen CC-BY 4.0. Denne tillater tredjepart å kopiere, distribuere og spre verket i hvilket som helst medium eller format, og å remixe, endre, og bygge videre på materialet til et hvilket som helst formål, inkludert kommersielle, under betingelse av at korrekt kreditering og en lenke til lisensen er oppgitt, og at man indikerer om endringer er blitt gjort. Tredjepart kan gjøre dette på enhver rimelig måte, men uten at det kan forstås slik at lisensgiver bifaller tredjepart eller tredjeparts bruk av verket. Enhver bruk av hele eller deler av verket som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder, film, lyd eller annet innhold og uttrykk, er ikke tillatt uten særskilt avtale med rettighetshaverne.

Lisensvilkår: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Boka er utgitt med støtte fra Nord universitet.

ISBN heftet utgave: 9788202889388
ISBN PDF: 9788202867904
ISBN EPUB: 9788202889364
ISBN HTML: 9788202889340
ISBN XML: 9788202889357
DOI: <https://doi.org/10.23865/cdf.263>

Dette er en fagfelleverdert antologi.

Cappelen Damm Forskning er redaksjonen for åpen forskningspublisering i Cappelen Damm Akademisk.

Omslagsdesign: Carine Fløystad, Cappelen Damm AS
Cappelen Damm Forskning
forskning@cappelendamm.no

Innhold

Innledning: Grenseløs idrett – perspektiver på risiko, spenning og makt i norsk idrett	7
<i>Line Dverseth Tjærandsen, Frida Austmo Wågan og Anne Tjønnndal</i>	
Kapittel 1 En ny vinter? Klimarisiko og løsninger på klima- og miljøspørsmål i fremtidens vinteridrett	21
<i>Frida Austmo Wågan og Chris Horbel</i>	
Kapittel 2 Uklare spilleregler – organisering av store idrettsarrangementer	43
<i>Thor Atle Thøring</i>	
Kapittel 3 Grenseløs suksess? En studie av ressurssvake fotballklubbers vei mot toppprestasjoner og spenninger i deres søken etter suksess	59
<i>Kristian Sigvartsen</i>	
Kapittel 4 Myk makt på den digitale sportsarenaen: Norske mediers dekning av Saudi-Arabias geopolitiske spill i esport	81
<i>Egil Trasti Rogstad</i>	
Kapittel 5 «For å henge med i racet her må du ta det i bruk» – spenninger i samspillet mellom profesjonelle syklister og sykkelcomputere	101
<i>Stian Røsten</i>	
Kapittel 6 «Du gjorde en gal avgjørelse, denne bør du se igjen»: maktforskyvning mellom menneske og teknologi ved implementeringen av VAR i toppfotball	123
<i>Sigbjørn Skirbekk</i>	
Kapittel 7 Grenseløs teknologi? Kjønn, kunstig intelligens og trenerrollen	143
<i>Anne Tjønnndal</i>	

Kapittel 8	Spenning, maktforhold og risiko i trener–utøverrelasjonen i toppfotball: et trenerperspektiv	159
	<i>Line Dverseth Tjærandsen</i>	
Kapittel 9	Kaldtvannsvømming og isbading – når risikoen er en del av gleden.....	179
	<i>Dagmar Dahl</i>	
Kapittel 10	Å stupe i det: Dødsing mellom sivilisering og sportisering	203
	<i>Arve Hjelseth og Mads Skauge</i>	

Innledning: Grenseløs idrett – perspektiver på risiko, spenning og makt i norsk idrett

Line Dverseth Tjørandsen Nord universitet

Frida Austmo Wågan Nord universitet

Anne Tjøndal Nord universitet

Abstract: The introductory chapter frames the anthology's theme: pushing and transcending limits in sport. It shows how such boundary work takes multiple forms: Athletes extend human performance through risk-taking and technological innovation, while sport organisations transcend traditional boundaries via organisational innovations in events and competition formats. A central premise is that efforts to push and break limits generate new opportunities and dilemmas for athletes, coaches, and administrators. Drawing on sociological theories of risk, excitement, tension, and power, the chapter analyses these opportunities and dilemmas. The chapter concludes by outlining the anthology's empirical studies, which collectively examine how Norwegian sport negotiates ethical, social, and organisational challenges in the pursuit of pushing and transcending limits.

Keywords: Norwegian sport, technological innovation, power and governance in sport, ethics in sport

Sitering: Tjørandsen, L. D., Wågan, F. A. & Tjøndal, A. (2025). Innledning: Grenseløs idrett – perspektiver på risiko, spenning og makt i norsk idrett. I L. D. Tjørandsen, F. A. Wågan & A. Tjøndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (s. 7–20). Cappelen Damm Akademisk.

<https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch0>

Lisense: CC-BY 4.0

Grensesprenging er en sentral drivkraft i idretten. Denne ambisjonen er eksemplifisert i mottoet til Den internasjonale olympiske komité (IOC): *Citius, Altius, Fortius – Communiter* («Raskere, høyere, sterkere – sammen»). Formuleringen signaliserer en kontinuerlig streben etter utvikling, der tidligere prestasjoner stadig utfordres og nye grenser settes. Dette reflekterer en grunnleggende logikk i idretten: ønsket om å overgå seg selv og andre, både individuelt og kollektivt. Denne streben handler imidlertid ikke utelukkende om fysiske prestasjoner. Det er for eksempel mange situasjoner som illustrerer hvordan teknologisk innovasjon spiller en stadig viktigere rolle for hvordan idretten organiseres, reguleres og praktiseres (Tjønndal, 2023). Eksempler på dette er innføringen av video-domming og mållinjeteknologi i fotball (kapittel 6), eller bruken av kunstig intelligens i trenerrollen (kapittel 7). Innovativ teknologi bidrar på denne måten til en dynamisk idrettsarena der regler, utstyr og treningsmetoder kontinuerlig tilpasses for å møte nye krav, forbedre nøyaktighet og maksimere prestasjon. Denne utviklingen skaper en syklisk prosess hvor innovasjon og tilpasning blir avgjørende for idrettens fremdrift og relevans. Grensesprenging foregår således ikke bare på det institusjonelle og teknologiske nivået, men også i individers søken etter intense og meningsfulle opplevelser. Idrettsaktiviteter som isbading (kapittel 9) og dødsing (kapittel 10) illustrerer hvordan enkeltpersoner utfordrer egne fysiske og mentale grenser, ikke nødvendigvis for å konkurrere, men for å oppleve spenning, mestring og kroppslig tilstedeværelse.

Idrettens grenseløshet rommer elementer av risiko og spenning gjennom at organisasjoner og enkeltpersoner strekker grensene for hva som er mulig – både fysisk, mentalt og teknologisk. Spenningsene i idretten kan også være symbolske og relasjonelle, for eksempel gjennom konflikter om ressursbruk, ujevne maktforhold i idrettsorganisasjoner, eller i forholdet mellom ulike aktører - som internasjonale og nasjonale (kapittel 2), individ og organisasjon (kapittel 3), og trenere og utøvere (kapittel 8). Disse spenningsene innebærer ofte komplekse balanse ganger og risikovurderinger. Idrettens grensesprenging bidrar på denne måten til å skape situasjoner preget av konflikt, risikohåndtering og maktkamp som utøvere, trenere og ledere i idretten må håndtere i hverdagen. Ved å undersøke spenninger og dilemmaer som aktører i idretten står overfor i dag på ulike nivå, er vårt overordnede mål med denne boka å bidra til ny kunnskap om grensesprenging, risiko og makt i norsk idrett. Gjennom empiriske analyser av norsk idrett forsøker vi å utvide forståelsen av hvordan idretten kan navigere de

etiske, sosiale og organisatoriske utfordringene som oppstår i kjølvannet av dens iboende streben etter å tøye grenser.

I denne innledningen introduserer vi et utvalg samfunnsvitenskapelige teoretiske perspektiver på begrepene risiko, spenning og makt. Vi gir også en oversikt over hovedfunn fra tidligere idrettsvitenskapelig forskning som bygger på disse teoriene. Vi avslutter med en gjennomgang av bokas innhold og oppbygning.

Risiko og risikohåndtering i idrett

Sosiologen Deborah Lupton (1999, 2006) skisserer tre hovedperspektiver for å forstå risiko som også er relevante for idretts sosiologien. Det første perspektivet, kjent som teorien om risikosamfunnet (Beck, 1992), ser på risiko i en sammenheng med moderne samfunnsutvikling. Det andre perspektivet, som gjerne omtales som en kulturell-symbolisk forståelse av risiko (f.eks. Douglas, 1992), betrakter risiko som en kulturell strategi for sosial samhandling. Det tredje perspektivet, kjent som styringsrasjonalitetsperspektivet (f.eks. Castel, 1991), oppfatter risiko som et middel for styring og regulering av moderne samfunn.

Samlet sett gir de tre risikoperspektivene Lupton (2006) beskriver ulike sosiologiske begreper og rammer for å undersøke hvordan risiko forstås hos enkeltindivider og hvordan idrettsorganisasjoner må forholde seg til de komplekse utfordringene som følger med ulike former for risiko. Felles for alle de tre perspektivene er erkjennelsen av at risiko er et sosialt og kulturelt fenomen (Lupton, 2006). Ettersom samfunnets kompleksitet øker, blir vår avhengighet av eksperter for å forstå og regulere risiko også større. Med andre ord er risiko nært knyttet til maktforhold og spenninger som oppstår på grunn av ulike verdenssyn. Videre oppfattes risiko i sosiologisk forstand som en regulatorisk kraft i moderne samfunn ved å definere grensene for «normalitet». Alt som faller utenfor samfunnsnormene for hva som regnes som «normalt», er derfor alltid forbundet med en viss risiko.

Innenfor et styringsrasjonalitetsperspektiv (f.eks. Castel, 1991) anses en slik etablering av risiko knyttet til «det normale» som et middel for styring i moderne samfunn. Slike perspektiver bygger ofte på Foucaults teoretiske begrepsapparat om biomakt og disiplinerende makt (Foucault, 1976, 1977), hvor individer selv deltar i maktutøvelse ved å internalisere og tilpasse seg bestemte normer og ideer om hva som utgjør et godt menneske, riktige handlemåter og et godt liv. Castel (1991) og Dean (1999) knytter denne

formen for maktutøvelse til risiko ved å vise hvordan individers søken etter å unngå å falle utenfor «det normale» er en måte å unngå risiko, og hvordan dette styrer individers tanker og praksiser. Ansvar for å unngå risiko flyttes dermed fra statlige og sosiale institusjoner til individet. Dette trekkes blant annet frem som et kjennetegn ved dagens dominerende helsediskurser, hvor individer selv pålegges ansvaret for å unngå sykdom og helserisiko gjennom vektlegging av fysisk aktivitet og en sunn livsstil (Crawford, 1977, 2004).

Et kulturelt og symbolsk perspektiv (f.eks. Douglas, 1992) legger mer vekt på risiko som en kulturell strategi, der subgrupper og samfunn danner forestillinger og oppfatninger av risiko for å beskytte seg for fare og usikkerhet utenfra eller fra andre, men også som en måte å sette grenser for de moralske og etiske rammene for (sam)handling innad i gruppen. Ideer om risiko knyttes med andre ord opp mot en felles forståelse av hva som er moralsk og etisk riktig innenfor den gitte subkulturen eller gruppen, og der det å opptre utenfor disse moralske og etiske grensene knyttes til ulike former for risiko – inkludert risikoen for ikke lenger regnes som en reell del av gruppen. Med tanke på at idrett i stort består av et mangfold av subkulturer og grupperinger, underbygger et slikt perspektiv hvordan risiko oppfattes ulikt innenfor disse, og at det derfor finnes utallige forståelser av hva som menes med risiko innenfor ulike idrettslige kontekster. Dette er igjen med på å skape grenser mellom ulike subgrupperinger og idretter. For eksempel varierer grensene for hva som anses som akseptabel risiko for fysisk skade forskjellig mellom idretter som dans og langrenn, sammenlignet med aktiviteter som dødsing og basehopping. Disse ulike forståelsene av og tilnærmingene til risiko blir dermed definerende kjennetegn for enkelte av disse idrettene, ofte omtalt som risikoidretter (Langseth, 2011).

Selv om det ofte er risikoidretter som forbindes med grensesprenging, er søken etter utvikling og det å stadig flytte grenser et viktig element i all toppidrett (Augestad, 2011). Becks (1992), beskrivelser av risikosamfunnet kan i denne sammenheng benyttes til å beskrive tosidigheten ved idrettens driv etter utvikling: den innebærer både fremgang og goder, men også en rekke (ofte utilsiktede) ulemper. Et eksempel er bruken av dopingmidler som på den ene siden forbedrer prestasjon (dvs. fremgang og goder), men på den andre siden medfører utilsiktede ulemper og risikoer for utøveres helse og mulighet til å drive med idrett. Særlig fokuserer Beck (1992) på hvordan utviklingen i moderne, individualiserte og globaliserte samfunn fører med seg nye former for risiko, både på sosialt og individuelt nivå.

Tre kjennetegn ved disse nye formene for risiko er særlig relevante: (1) *Usynlighet og kompleksitet*: Disse risikoene er ofte usynlige og vanskelige å kartlegge uten vitenskapens hjelp. For eksempel gjelder dette klimaendringer (kapittel 1) og overvåkingsteknologi (kapittel 5), som utfordrer vår evne til både å forstå og håndtere dem. De utfordrer vår evne til å forstå og håndtere dem. (2) *Universell påvirkning*: Nye risikoer påvirker alle, uavhengig av sosial klasse, kjønn og etnisitet. Teknologiske fremskritt som kunstig intelligens er et eksempel som påvirker alle aktører i idretten (kapittel 7). (3) *Langsiktige og uforutsette konsekvenser*: Disse risikoene er irreversible og fører med seg langsiktige og ofte uforutsette konsekvenser. Beck er særlig opptatt av de uforutsette konsekvensene som følger med endringer. Når vi engasjerer oss i endringsarbeid og «flytter grenser», søker vi ofte etter de positive sidene ved slike endringer, samtidig som vi undervurderer de potensielle negative konsekvensene. Dette fører til ulike former for risiko. For eksempel kan utviklingen av ny teknologi på den positive siden løse visse problemer. Samtidig kan den introdusere nye problemer, som forurensning og økt ressursbruk som tærer på naturen. Denne konstante balansen mellom utvikling og risiko finner sted på alle nivåer av idretten. Dobbeltbetydningen knyttet til endring og utvikling er derfor svært aktuell når vi gjennom denne boka forsøker å forstå idrettens grensesprengende aspekter og de risikoene som følger med.

Tidligere idrettssosiologisk forskning har i stor hovedsak fokusert på risiko knyttet til liv og helse (Atkinson, 2019), og til ulike former for risikosøkende idretter. Disse studiene undersøker ofte hvordan slike risikofaktorer kan forstås som en reaksjon på endringer i det moderne samfunnet (f.eks. Tøstesen & Langseth, 2021). De siste årene har det også kommet flere sosiologiske studier som har undersøkt idrettsrelatert risiko knyttet til klimaendringer (McMillan, 2024) og implementeringen av ny teknologi (Jones et al., 2022). Disse «nye» formene for risiko innen idretten har også ført til et økende fokus på risikohåndtering og nye strategier for å kartlegge og kontrollere ulike risikoelementer knyttet til idretten (Kristiansen et al., 2022). I både forskning og praksis, spesielt i forbindelse med større idrettsarrangementer, har det utviklet seg flere modeller og metoder for å analysere risiko (risikoanalyser). Målet er å gjøre diffuse og komplekse risikofaktorer mer konkrete og håndterbare. Samlet sett har derfor risikohåndtering blitt en integrert del av hverdagen til idrettsorganisasjoner, der det å forstå og håndtere risiko ikke bare er en oppgave for idrettsutøvere og trenere, men for alle involverte aktører.

Til tross for økende kunnskap om ulike risikoformer er det flere aspekter ved risiko i idretten som er lite utforsket. Særlig etterlyses det mer forskning som undersøker den subjektive dimensjonen av risiko hos aktører innen idrett og fysisk aktivitet (Atkinson, 2019). Det finnes få empiriske studier som undersøker folks forståelse av ulike risikoformer i idretten og hvordan forståelsen av risiko endrer seg over tid. Slike endringer kan være resultatet av påvirkninger som dominerende diskurser og forskyvninger av fysiske og psykologiske grenser, noe vi ofte ser i idretten (Augestad, 2011).

Med utgangspunkt i en forståelse av risiko som sosialt, kulturelt og fysisk betinget (Lupton, 2006), undersøker vi i denne boka ulike aspekter knyttet til risiko i idretten som til nå har fått begrenset oppmerksomhet. For eksempel benytter forfatterne av kapittel 1 seg av Becks (1992) forståelse av risiko i en empirisk undersøkelse av hvordan klimarisiko og adaptasjon forstås og konseptualiseres av ulike interessenter innenfor vinteridrettene langrenn og alpint. Dette gir innsikt i hvordan idrettsutøvere, trenere og organisasjoner håndterer risiko knyttet til klimaendringer og tilpasning til nye forhold. Videre støtter kapittel 10 seg på en sosiokulturell forståelse av risiko i en empirisk undersøkelse av dødsing. Her utforskes fenomenet dødsing, en ekstrem sport der deltakerne hopper fra høye steder og lander i vann. Vi ser på hvordan risikoforståelse og risikotaking påvirker utøvernes atferd og beslutninger. Dette gir oss innsikt i hvordan individuelle og kollektive perspektiver på risiko formes av kulturelle og sosiale faktorer. Gjennom disse studiene ønsker vi å bidra til ny kunnskap om risiko i idretten og hvordan den påvirker individer og organisasjoner.

Spenning og spenninger i idrett

Spenning er et begrep som i sosiologisk og teoretisk forstand kan forstås på ulike måter. Ordet kan for eksempel oversettes fra engelsk til norsk på to ganske distinkte og ulike måter: *excitement* og *tensions*. Begge disse begrepene er relevante for studier av idrettens grenseløshet. Mange idrettssosiologer vil nok tenke på Elias og Dunnings bok *Quest for Excitement* fra 1986 når det er snakk om spenning og idrett. Elias er kjent som en av få klassiske sosiologer som vektlegger hvordan man kan forstå idrettens engasjement og samfunnsmessige funksjon i det moderne samfunnet (Elias, 1981). I *Quest for Excitement* beskriver forfatterne idrett som en kreativ lekeplass hvor man gjennom ulike former for konkurranse får tilfredsstilt grunnleggende psykososiale behov for spenning i hverdagen (Elias & Dunning, 1986).

Elias og Dunning karakteriserer idretten som en mimetisk samfunnsarena, hvor det mimetiske har tre hovedaspekter: kroppsbevegelser, det fellesskapsdannende og det imaginære. Dette betyr at idrettens funksjon ligner andre symbolske samfunnsområder som religion, billedkunst og teater, fordi den gir oss lov til å gå inn i et symbolsk og rituelt rom, hvor hverdagens trivialiteter og bekymringer frakobles (Thing, 1999). I dette rommet åpnes det for å leve ut ukontrollerte følelser som aggresjon og glede, søke spenninger og leke med «det forbudte» på måter som kompenserer for den altomfattende kontroll og begrensning som det moderne mennesket gjennomgående er utsatt for på andre samfunnsområder (Elias & Dunning, 1986). Moderne konkurranseidrett betegnes derfor som en antitese til et moderne arbeids- og hverdagsliv – det er et rom i hverdagen hvor mennesker kan jakte på spenning. Thing (1999) beskriver blant annet hvordan kvinnelige utøvere kobler lidenskap for idrett og idrettskonkurranser til spenning og frihet fra femininitetsnormer og kjønnete forventninger, samt hvordan trening og konkurranser kan oppleves som en «time-out» fra kjønnete tilskrivninger. Med utgangspunkt i Elias og Dunning (1986) kan spenningsbegrepet knyttes til et av de andre tre kjernebegrepene i boka: risiko. Risikotaking er et sentralt tema innen idrettspsykologi. Mennesker forholder seg til risiko på ulike måter. Noen er naturlige spenningsøkere som trives med høy risiko og oppnår dristige prestasjoner, mens andre er mer forsiktige, men likevel søker mestring og spenning på sine egne premisser. Personlighet har stor betydning for hvordan man håndterer risiko og spenning. Breivik (2013) skiller mellom to ytterpunkter i personlighetstyper her: høystimulisøkere og lavstimulisøkere. Dette skillet peker på at mennesker har ulikt behov for å søke risiko og utsette seg for sansemessige og kroppslige erfaringer som gir høy stimuli. Personer som driver med ekstremsport og risikofylte aktiviteter, er i mange tilfeller høystimulisøkere. I slike idretter henger risikosøkning tett sammen med sanselige opplevelser: følelsen av å være opp ned i et hopp, bevegelsen gjennom luften i en kurve, eller kontrollen i kroppen i et komplekst triks (Wheaton & Thorpe, 2021).

Spenning, forstått som *tension*, representerer et annet analytisk perspektiv enn Elias og Dunning (1986) figurasjonssosiologiske konseptualisering. I denne sammenhengen kan spenning beskrives som motstridende krefter som trekker og skyver individer i ulike retninger og mellom konkurrerende krav. Spenning (*tension*) er blant annet tematisert i organisasjonsforskning og i studier av innovasjon, ledelse, politikk og styring (Lund, 2019). Et hovedpoeng her er hvordan konkurrerende forventninger og krav i en

organisasjon fører uunngåelig til latente spenninger. Disse spenningene kan utløses, bli synlige og manifestere seg i ulike situasjoner. Et spesifikt fenomen innenfor denne konteksten er paradokser, også kjent som paradoksal spenning. Paradokser refererer til motstridende krav som eksisterer samtidig og vedvarer over tid. Parallele krav til langsiktig utvikling og å demonstrere prestasjon på kort sikt er eksempel på slike paradokser fra idretten. Konseptualisering av paradokser kan her gi innsikt i hvordan dette fører med seg organisatoriske spenninger, og hvordan disse kan forstås.

Organisasjoner og ledere står overfor utfordringen med å håndtere slike spenninger. Smith og Lewis (2011) understreker at responsen på paradoksale spenninger bør bygge på aksept og løsning. De oppfordrer organisasjoner til å betrakte spenninger som en kilde til kreativitet som bør pleies og aktivt håndteres. Når organisasjoner responderer på spenninger ved å undertrykke dem, kan de ende opp med å tilfredsstille ett krav på bekostning av et annet. Dette fører ifølge Smith og Lewis (2011) til en ond sirkel der spenningene forblir uløste. Å anerkjenne og håndtere spenninger på en konstruktiv måte er derfor avgjørende for organisasjoners bærekraft og effektivitet. I idrettsorganisasjoner kan spenninger for eksempel oppstå mellom kollektive hensyn (hva som er best for laget) og individualisme (den enkelte utøvers ønsker og behov), eller mellom kommersiell suksess og sportslig integritet. Idrettsledere og trenere må håndtere slike paradoksale spenninger i sitt virke, og ved å møte dem konstruktivt kan de fremme utvikling og prestasjon.

Makt og maktrelasjoner i idrett

Makt kommer til uttrykk på flere ulike nivå i idretten, for eksempel mellom idrettsutøvere på samme lag, mellom utøvere og trener (Aspvik et al., 2016), mellom sponsorer og idrettsklubber (Slack & Amis, 2004), eller mellom særforbund og idrettskretsene (Goksøyr, 2008; Skaset, 2011). Hvilke typer idrettsanlegg som bygges, og hvor de bygges, er et eksempel på makt og maktprosesser i idretten. Teoretisk er det mange perspektiver man kan benytte for å undersøke, forklare og forstå makt på ulike nivå i idretten. Et hovedskille mellom mange av disse teoriene ligger i hvor de «lokaliserer» makten. Noen teorier knytter makt til spesifikke institusjoner og sosiale posisjoner (f.eks. Bourdieu), andre til relasjoner (f.eks. Foucault), noen til hegemoni og majoritet/minoritet (f.eks. Gramsci), mens andre igjen knytter det til ideologi og «de herskende tanker» (f.eks. Marx). Det finnes med

andre ord mange ulike måter å forstå makt på, noe som gir mange ulike innganger til å studere makt innenfor idrettssosiologi. Felles for disse er likevel en forståelse av makt som en sentral del av alle idretter og idrettsrelaterte praksiser, både i subtile og mer direkte former (Carrington, 2022).

Makt kan defineres som noe som oppstår gjennom sosiale relasjoner og praksiser, og som utøves gjennom språk (diskurser), normer og sosiale institusjoner. Dette er i tråd med sosiologiske teorier om makt, blant annet fra Foucault (1976, 1977, 1982). Ifølge Viviani (2023, s. 150) kan makt forstås som «something that is not possessed but exercised across a range of interrelated social spheres». En sentral idé her er tanken om at både språk og praksiser bidrar til å skape en forestilling om hva som er og burde være «normalt», noe som virker «disiplinerende» og formende for folks væremåter og praksiser uten at de nødvendigvis er klar over det selv. Et annet viktig poeng i forståelsen av makt, som utforskes i flere av de kommende kapitlene, er ideen om at «where there is power, there is resistance» (Foucault, 1976, s. 95). Makt er med andre ord dynamisk og i stadig endring som følge av motstand. Samtidig finnes makt også overalt innenfor sosiale institusjoner, noe idrett er et godt eksempel på. Å forstå makt ut fra et slikt perspektiv åpner dermed opp for å undersøke makt på alle nivåer av idretten, noe vi gjør i denne boka ved å analysere ulike kontekster og nivå i idretten (mikro-, meso- og makronivå). Eksempler på dette finner vi i kapittel 2, der vi dykker ned i hvordan maktstrukturer påvirker organiseringen av store idrettsarrangement (makronivå). Dette kan inkludere alt fra beslutninger om vertskapsbyer og finansiering av politiske og økonomiske aktører (kapittel 2). Mens i kapittel 8 utforsker vi blant annet maktforholdet i trener-utøverrelasjonen innen toppfotball (mikro- og mesonivå).

Knoppler (2015) argumenterer for at idrettssosiologien med fordel kan benytte Foucaults begrep om disiplinerende makt for en bedre forståelse av hvordan reproduksjonen av visse forståelser og måter å praktisere idrett alltid vil tjene noen gruppers interesser i større grad enn andre. I tillegg påpeker hun at ulike former for disiplinerende makt ikke bare må sees i én retning, for eksempel fra idrettsledere og nedover, men at aktører i alle ledd av idretten er subjekt for disiplinerende makt ovenfra, nedenfra og innenfra. Denne boka inkluderer flere empiriske analyser av hvordan disiplinerende makt kommer til uttrykk i ulike retninger, for eksempel i kapittel 5, om spenninger i møte mellom utøvere og data, eller i kapittel 6, om maktforskyvning mellom menneske og teknologi ved implementeringen av VAR i toppfotball.

Makt knyttes ofte til sosial ulikhet og klasse (Flemmen & Ljunggren, 2024), hvor mye forskning har dokumentert hvordan ulikhetsdimensjoner som kjønn, seksualitet, etnisitet, sosioøkonomi og religion påvirker individers idrettsdeltakelse og opplevelser av idretten (Hjelseth, 2016; Spaaij et al., 2014; Strandbu et al., 2019). Feministisk forskning viser eksempelvis hvordan kjønn er en maktrelasjon i mange idrettskontekster (Hovden, 2011; Pfister & Sisjord, 2013). Et eksempel er kvinner i lederroller i idretten, som ofte opplever å få sin kompetanse trukket i tvil, sammenlignet med sine mannlige kollegaer (Augestad & Hemmestad, 2023; Hovden, 2011). Kjønn har vist seg å være en viktig ulikhetsdimensjon i idrettsledelse, hvor både menn og kvinner har en tendens til å gi mannlige kandidater forrang over kvinnelige. Tendensen er sterkest hos menn (Skille et al., 2021), og lignende funn er observert i rekrutteringsprosesser av veiledere til topp trenerprogrammer (Gils et al., 2021).

Når man snakker om makt og ulikhet snakker man ofte om interseksjonalitet, hvor to eller flere av disse ulikhetsdimensjonene samvirker og gjør enkelte befolkningsgrupper mer sårbare enn andre. Eksempelvis fremheves ofte muslimske jenter med etnisk minoritetsbakgrunn som en marginalisert gruppe i norsk idrett. De deltar mindre enn andre grupper av jenter og gutter (Skauge, 2022). Ulikhetsdimensjoner påvirker altså både hvem som deltar og hvem som styrer i norsk idrett.

Bokas innhold og oppbygning

Denne antologien utforsker ulike aspekter av risiko, spenninger og makt innenfor idretten, med bidrag fra forskere ved Nord universitet, Norges teknisk-naturvitenskapelig universitet (NTNU) og Norges idrettshøgskole (NIH). Boka er strukturert i ti kapitler som presenterer unike perspektiver og empiriske analyser av risiko, spenning og makt i idretten. Nedenfor følger en kort oversikt over bokas kapitler og deres hovedtemaer.

I kapittel 1, «En ny vinter? Klimarisiko og løsninger på klima- og miljøspørsmål i fremtidens vinteridrett», undersøker Frida Austmo Wågan og Chris Horbel hvordan klimaendringer skaper nye risikoer for vinteridretten og hvilke løsninger som implementeres for å håndtere disse utfordringene. I kapittel 2, «Uklare spilleregler – organisering av store idrettsarrangementer», diskuterer Thor Atle Thøring hvordan maktforhold og «spilleregler» påvirker planlegging og gjennomføring av internasjonale idrettsarrangementer. Thøring analyserer de strukturelle og organisatoriske

utfordringene som oppstår i forbindelse med slike arrangementer. I kapittel 3, «Grenseløs suksess? En studie av ressurssvake fotballklubber sin vei mot toppprestasjoner og spenninger i deres søken etter suksess», utforsker Kristian Sigvartsen faktorer som bidrar til suksess i toppfotball, med fokus på organisasjons- og prestasjonsutvikling. Sigvartsen belyser hvordan klubber kan oppnå og opprettholde høy prestasjon til tross for begrensede ressurser, og de spenningene som kan oppstå mellom ulike interesser og grupper i slike prosesser. Egil Trasti Rogstad analyserer i kapittel 4, «Myk makt på den digitale sportsarenaen: Norske mediers dekning av Saudi-Arabias geopolitiske spill i e-sport», hvordan norske medier dekker Saudi-Arabias strategiske bruk av e-sport som verktøy for utøvelse av myk makt på den internasjonale sportsscenen. Rogstad diskuterer spenningene mellom e-sportens idealer om inkludering og åpenhet, og Saudi-Arabias politiske agenda.

I kapittel 5, «'For å henge med i racet her må du ta det i bruk' – spenninger i samspillet mellom syklistene og sykkelcomputere», har Stian Røsten intervjuet profesjonelle syklistene. Datamaterialet viser hvordan nye spenninger mellom teknologiske verktøy og utøvere påvirker utøvernes beslutningstaking og treningshverdag. Sigbjørn Skirbekk analyserer innføringen av VAR i toppfotball og hvordan dette har forskjøvet maktbalansen mellom mennesker og teknologi i kapittel 6, «'Du gjorde en gal avgjørelse, denne bør du se igjen': Maktforskyvning mellom menneske og teknologi ved implementeringen av VAR i toppfotball». Skirbekk belyser implikasjonene bruken av teknologi kan ha i idrett. I kapittel 7, «Grenseløs teknologi? Kjønn og kunstig intelligens i trenerrollen», drøfter Anne Tjønndal hvordan kunstig intelligens (KI) påvirker trenerrollen i idretten, med et særskilt fokus på kjønnede betydninger og kjønnsblind teknologiutvikling. Tjønndal diskuterer potensialet og utfordringene ved teknologisk integrasjon i idretten.

Line Dverseth Tjærandsen utforsker hvordan toppfotballtrenerne opplever trener–utøverrelasjonen med hensyn til spenning, makt og risiko i kapittel 8, «Spenning, maktforhold og risiko i trener–utøverrelasjonen i toppfotball – et trenerperspektiv». Kapittelet gir innsikt i hvordan effektive ledelsesstrategier kan fremme suksess og minimere risikoen for konflikter. I kapittel 9, «Kaldtvannssvømming og isbading – når risikoen er en del av gleden», utforsker Dagmar Dahl fenomenet kaldtvannssvømming og isbading, og hvordan risikoen forbundet med disse aktivitetene bidrar til utøvernes opplevelse av glede og mestring. Dahl analyserer risiko ut fra

sosiologiske, psykologiske, fysiologiske og filosofiske perspektiver. I bokas siste kapittel, kapittel 10, «Å stupe i det: Dødsing mellom sivilisering og sportisering», analyserer Mads Skauge og Arve Hjelseth sportisering av dødsing og overgangen fra en fritidsaktivitet til en mer sivilisert og standardisert idrett. I kapittelet diskuterer forfatterne ulike former for risiko som oppstår i forlengelsen av denne prosessen. Gjennom disse kapitlene tilbyr boka nye empiriske innsikter i samspillet mellom risiko, spenninger og makt i idretten.

Om forfatterne

Line Dverseth Tjærandsen er førsteamanuensis ved Fakultetet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag, Nord universitet. Tjærandsen er leder for faggruppen Kroppsøving, idrettsvitenskap og friluftsliv. Hun har tidligere publisert artikler og bokkapitler om idrettsledelse, coaching, lagkultur og idrettspsykologi.

Frida Austmo Wågan er doktorgradsstipendiat i sosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Fridas forskning kretser rundt temaene miljø og bærekraft i idrett med særlig fokus på sosial endring og aktivisme, klimarelatert risiko og utøveres identitet og mental helse/uhelse.

Anne Tjønndal er professor i idrettssosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Hun jobber for tiden som faggruppeleder for organisasjon, ledelse og arbeidsliv ved samme fakultet. Tjønndal har publisert bøker og artikler om blant annet innovasjon, e-sport og idretts-teknologi, kjønn og sosial ulikhet i idrett, bærekraft, ledelse og idrettens organisasjons- og arbeidsliv.

Referanser

- Aspvik, N. P., Mehus, I., Sæther, S. A. & Tjønndal, A. (2016, 8. april). *Instruerende og positiv feedback ledelse i fotball: En undersøkelse av norske mannlige fotballtreneres lederstil*. Idrettsforum. <http://idrottsforum.org/aspviketal160408/>
- Augestad, P. & Hemmestad, L. (2023). Gender, care, and sport: An attempt to understand the deficit of women among Norwegian elite-level coaches. *Sport in Society*, 26(8), 1367–1381. <https://doi.org/10.1080/17430437.2022.2144244>
- Augestad, P. (2011). Vitenskapen som grensesprenger og grensdrager i toppidretten. I D. V. Hanstad (red.), *Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 123–138). Akilles.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.

- Breivik, G. (2013). *Jakten på et bedre liv: Fysisk aktivitet i den norske befolkning 1985–2011*. Universitetsforlaget.
- Castel, R. (1991). From dangerousness to risk. I G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality* (s. 281–298). Harvester/Wheatsheaf.
- Carrington, B. (2022). Sport, ideology, and power. I L. A. Wenner (Red.), *The Oxford handbook of sport and society* (s. 48–66). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197519011.013.3>
- Crawford, R. (1977). You are dangerous to your health: The ideology and politics of victim blaming. *International Journal of Health Services*, 7(4), 663–680. <https://doi.org/10.2190/YU77-T7B1-EN9X-G0PN>
- Crawford, R. (2004). Risk ritual and the management of control and anxiety in medical culture. *Health*, 8(4), 505–528. <https://doi.org/10.1177/1363459304045701>
- Douglas, M. (1992). *Risk and blame: Essays in cultural theory*. Routledge.
- Elias, N. (1981). Sportens opprinnelse som et sosiologisk problem. *Den jyske Historiker*, 20, 63–68.
- Elias, N. & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement. Sport and leisure in the civilizing process*. Basil Blackwell.
- Flemmen, M. & Ljunggren, J. (2024). *Klasse – en innføring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Foucault, M. (1976). *The history of sexuality: Vol. I. The will to knowledge*. Gallimard.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. I H. Dreyfus & P. Rabinow (Red.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (s. 208–228). The University of Chicago Press.
- Gils, B., Hemmestad, L., Thoresen, T. & Augestad, P. (2021). Til topps på bekostning av kjønnsbalanse? Rekrutteringsmekanismer og underrepresentasjon av kvinnelige veiledere i et toptreningsprogram. I A. Tjøndal (Red.). *Idrett, kjønn og ledelse – festskrift til Jorid Hovden* (s. 264–282). Fagbokforlaget.
- Goksøy, M. (2008). *Historien om norsk idrett*. Abstrakt forlag.
- Hjelseth, A. (2016). Frfall i ungdomsidretten – et overvurdert problem? I Å. Strandbu (Red.), *Ungdom og idrett* (s. 232–246). Cappelen Damm.
- Hovden, J. (2011). Kjønn og leiarskap i norsk idrett – kvinner i kjønnsklemme. I D. V. Hanstad, G. Breivik, M. K. Sisjord & H. B. Skaset (Red.), *Norsk idrett, indre spenning og ytre press* (s. 299–315). Akilles.
- Jones, L., Konoval, T. & Toner, J. (2022). Sport and surveillance technologies. I J. Sanderson (Red.), *Sport, social media, and digital technology – sociological approaches* (s. 165–183). Emerald Publishing.
- Knoppers, A. (2015). Assessing the sociology of sport: On critical sport sociology and sport management. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(4-5), 496–501. <https://doi.org/10.1177/1012690214538862>
- Kristiansen, E., Boe, O. & Dille, T. (2022). *Beredskap og sikkerhet i idretten*. Fagbokforlaget.
- Langseth, T. (2011). Risk sports – social constraints and cultural imperatives. *Sport in Society*, 14(5), 629–644. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.574366>
- Lund, A.K. (2019). *Tension work; On leadership tensions around autonomy, authority, power, and legitimacy* [Doktorgradsavhandling]. Nord universitet.
- Lupton, D. (1999). *Risk*. Routledge.
- Lupton, D. (2006). Sociology and risk. I G. Mythen & S. Walklate (Red.), *Beyond the risk society: Critical reflections on risk and human security*. McGraw-Hill Education.
- McMillan, C. (2024). 'Seeing it as a whole': A research agenda for the sociology of sport and climate change. *International Review for the Sociology of Sport*, 60(3). <https://doi.org/10.1177/10126902241268182>
- Pfister, G. & Sisjord, M. K. (Red.). (2013). *Gender and sport: Changes and challenges*. Waxmann Verlag.

- Skaset, H. B. (2011). Kampen om makten i NIF. I D. V. Hanstad, G. Breivik, M. K. Sisjord & H. B. Skaset (Red.), *Norsk idrett – indre spenning og ytre press* (s. 469–486). Akilles.
- Skauge, M. (2022). *Non-levelled playing fields and the rise of fitness. Social inequality in late modern youth sport in Norway* [Doktorgradsavhandling]. Nord universitet.
- Skille, E. Fahlen, J., Stenling, C. & Strittmatter, A.M. (2021). Dørvakter til særforbundsstyret - valgkomiterepresentanters syn på seleksjonskriterier og kjønnsbalanse. I A. Tjønndal (Red.). *Idrett, kjønn og ledelse – festskrift til Jorid Hovden* (s. 306-322). Fagbokforlaget.
- Slack, T. & Amis, J. (2004). Money for nothing and your cheques for free? A critical perspective on sport sponsorship. I T. Slack (Red.), *The commercialization of sport* (s. 259–276). Routledge.
- Spaaij, R., Magee, J. & Jeanes, R. (2014). *Sport and social exclusion in global society*. Routledge.
- Strandbu, Å., Bakken, A. & Sletten, M. A. (2019). Exploring the minority–majority gap in sport participation: Different patterns for boys and girls? *Sport in Society*, 22(4), 606–624. <https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1389056>
- Thing, L. F. (1999). *Sport – en emotionel affære: Kvinder, holdsport og aggression* [Doktorgradsavhandling]. Københavns Universitet.
- Tjønndal, A. (2023). *Idrettsteknologi*. Fagbokforlaget.
- Tøstesen, G. & Langseth, T. (2021). Freeride skiing – risk-taking, recognition, and moral boundaries. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3, Artikkel 650564. <https://doi.org/10.3389/fspor.2021.650564>
- Viviani, R. (2023). The productivity of power: An interweaving of Gramscian ideology and Foucauldian truth. *Notebooks: The Journal for Studies on Power*, 3(2), 148–175. <https://doi.org/10.1163/26667185-bja10050>
- Wheaton, B. & Thorpe, H. (2021). *Action sports and the Olympic games*. Routledge.

KAPITTEL 1

En ny vinter? Klimarisiko og løsninger på klima- og miljøspørsmål i fremtidens vinteridrett

Frida Austmo Wågan Nord universitet
Chris Horbel Norges idrettshøgskole

Abstract: Climate change leads to various forms of risk for winter sports such as cross-country skiing and alpine skiing. In recent years, concerns about the future of winter sports have received increasing attention in both the media and in sport organizations. Postponed or cancelled competitions due to weather conditions, paradoxical sponsorships by the fossil fuel industry, and criticism of extensive travel for competitions and altitude training have created tensions among different stakeholders—including sports federations, athletes, and environmental organizations—leading to new forms of risk. This chapter explores how national ski federations perceive climate-related risks, their strategies to address these challenges in the future of skiing, and the tensions that may arise in this process and in collaboration with other actors. Empirically, the study is based on qualitative interviews with representatives from the Norwegian and German ski federations. Ulrich Beck's theory of "risk society", along with theories on risk management in sports, provides the theoretical framework for the study. Our analysis reveals that ski sport is faced with multiple complex risks associated with climate change. This complexity is a primary source of tension experienced by national federations in their collaboration with other actors, such as international federations and other sports policy stakeholders and partners. Divergent understandings of climate-related risks further lead to diverging priorities regarding strategies and solutions in addressing climate risks. As a tool for further research and efforts in managing climate-related risks within sport organizations, we conclude by presenting a theoretical model that conceptualizes the relationship between climate-related risks in ski sport and strategies to address them.

Keywords: climate change, climate risk, environmental sustainability, winter sports

Sitering: Wågan, F. A. & Horbel, C. (2025). En ny vinter? Klimarisiko og løsninger på klima- og miljøspørsmål i fremtidens vinteridrett. I L. D. Tjørandsen, F. A. Wågan & A. Tjønnedal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 1, s. 21–41). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch1>
Lisense: CC-BY 4.0

Innledning

Klimaendringene har endret forutsetningene for å praktisere skiidrett (Scott et al., 2015) og skapt nye former for risiko som må håndteres for å sikre skiidrettens fremtid. En kartlegging viser at 13 prosent av alle verdenscuprenn i alpint mellom 2014 og 2024 har blitt avlyst eller flyttet grunnet snømangel og høye temperaturer (Wikan et al., 2024). Det internasjonale ski- og snøbrettforbundet (FIS) anslår at vinteren i Nord-Europa vil krympe med 4,7 dager per tiår, noe som kan redusere antallet vinterdager til 31 innen utgangen av århundret dersom dagens tiltak opprettholdes (Wikan et al., 2024). I Mellom-Europa er utsiktene enda mer drastiske, med estimer på kun 10 snødager mot slutten av århundret (2070–2100) og en nedgang på opptil 80 snødager om en sammenlikner perioden 1971–2000 med perioden 2030–2060 (Kreyling & Henry, 2011; Mauser & Prasch, 2016).

Som respons på slike funn og på mediedebatt knyttet til den negative miljøpåvirkningen av idretten (Rognerud et al., 2023) har forbund, trenere og utøvere engasjert seg i tiltak for å tilpasse seg et klima i endring, og for å redusere idrettens klimaavtrykk (Knowles et al., 2023). Et eksempel er det norske alpinlandslagetets samarbeid med KPMG, som i rapporten *Change the course – for a better world cup* (KPMG, 2024) foreslår konkrete tiltak som endring av rennkalendar, strengere miljø- og klimakrav til arrangører, og justering av konkurransedatoer etter snøforhold. Tilsvarende har mange utøvere signert en kampanje i regi av miljøorganisasjonen Protect Our Winters, med krav om sterkere klimatiltak fra FIS (Protect Our Winters, 2023). Disse initiativene vitner om økende bevissthet og vilje til handling. Likevel vil tiltakene påvirke ulike aktører forskjellig, noe som kan skape spenninger som igjen kan forsinke nødvendige endringer og skape nye former for risiko i skisporten.

Bortsett fra enkelte unntak (for eksempel Knowles et al., 2023; Scott et al., 2023) finnes det begrenset forskning som undersøker sammenhengen mellom forståelsen av klimarelatert risiko, prioritering av løsninger for risikoreduksjon og de spenningene som kan oppstå mellom berørte aktører. Mesteparten av forskningen på klimarelatert risiko og idrett har dessuten fokusert på sommeridretter som fotball, rugby, maraton, tennis og golf, mens vinteridrett, som langrenn og alpint, har fått mindre oppmerksomhet.

Formålet med dette kapitlet er å få innsikt i hvordan sentrale aktører i nasjonale skiforbund forstår klimarelatert risiko og hvordan dette henger sammen med foreslåtte løsninger på klima- og miljøproblemer i

skiidretten. I tillegg til dette utforskes de mulige spenningene som oppstår som følge av motstridende forståelser og interesser sammenliknet med andre aktører på feltet. Mer konkret spør vi:

- 1) Hvordan erfarer og forstår nasjonale skiforbund klimarelaterte risikoer og løsninger?
- 2) Hvilke spenninger erfarer nasjonale skiforbund knyttet til samhandling med andre aktører i møtet med klimarelatert risiko?

Med utgangspunkt i at klimaendringene allerede i dag legger større press på skiidretten i Mellom-Europa enn i Nord-Europa, undersøker vi i dette kapittelet hvordan dette påvirker oppfatningen av klimarisiko og prioritering av løsninger. Gjennom intervjuer med ansatte i det norske og det tyske skiforbundet belyses perspektiver fra aktører som både i dag og i fremtiden står overfor ulike utfordringer knyttet til klimaendringer. Vi prøver å utvide og utdype forståelsen av ulike klimarelaterte risikoer som truer skiidrettens fremtid. Med utgangspunkt i denne forståelsen utvikler vi en helhetlig modell for å konseptualisere hvordan ulike former for risiko påvirker aktørenes interesser og prioriteringer, og hvordan dette kan bidra til å lansere hensiktsmessige løsninger for å redusere klimarelatert risiko.

Videre i kapittelet gir vi først en oversikt over forskningen på klimaendringer, risiko og tilpasning i idrett generelt – og i vinteridrett mer spesifikt. Deretter presenterer vi de teoretiske perspektivene og metodene som ligger til grunn for vår undersøkelse. Disse perspektivene, supplert med tidligere forskningslitteratur, anvendes i analysen av intervjuene, før vi avslutningsvis introduserer en modell som konseptualiserer sammenhengen mellom klimarelaterte risikoer for skiidretten og strategier for å møte utfordringene disse risikoene medfører.

Vinteridrett og klimaendringer: risiko og tilpasning

For å sette vår studie i sammenheng med eksisterende forskning på klima, risiko og idrett, gjennomgår vi relevant forskningslitteratur på feltet. Tidligere studier viser at klimaendringene allerede påvirker mange idretter, blant annet gjennom høyere temperaturer som utgjør en helserisiko for utøvere (Mallen et al., 2025; Orr et al., 2022), samt gjennom kortere sesonger og avlyste renn i «snøbaserte» idretter som ski og alpint (Falk &

Hagsten, 2017; Orr & Inoue, 2019). Denne forskningen fremhever et gjensidig forhold: hvordan idrett påvirkes av klimaendringene, og hvordan idretten selv bidrar til klimaendringer gjennom sitt karbon- og miljøavtrykk, samt arbeidet med å redusere dette (Orr & Inoue, 2019).

Hvordan idretten påvirkes av klimaendringer knyttes ofte til risiko forstått som «usikkerhet i utfall» som kan hindre måloppnåelse (Piekarz et al., 2015). Forskningen har særlig fokusert på tre risikokategorier: økonomisk risiko, risiko for idrettens fremtidige utøvelse og helserisiko for utøvere som følge av klimaendringer (Orr et al., 2022).

Studier av vinteridrett har hovedsakelig undersøkt økonomisk risiko knyttet til skibasert turisme og større skianlegg. Funnene viser at mindre snø som følge av et varmere klima utgjør en betydelig finansiell risiko for bransjen – både i Skandinavia (Falk & Hagsten, 2017; Rice et al., 2024; Steiger et al., 2019), i Mellom-Europa (Scott et al., 2023) og i Nord-Amerika (Bark et al., 2010). Mindre snø påvirker også deltakelse og rekruttering i skiidretten generelt, noe som truer idrettens fremtid (Knowles et al., 2023; Steiger et al., 2019) og gjennomføringen av konkurranser og mesterskap (Falk & Hagsten, 2017; Ruttly et al., 2015).

Helserisiko knyttet til klimaendringer er undersøkt med fokus på hvordan endrede klimaforhold påvirker utøveres helse og mulighet til å praktisere idretten forsvarlig (Orr et al., 2022).

Tidligere forskning har også undersøkt hvordan trenere og utøvere i vinteridretter forholder seg til klimaendringer og klimarelaterte risikoer (Knowles et al., 2023; Scott et al., 2023). Scott et al. (2023) gjennomførte en spørreundersøkelse med 390 trenere og utøvere i ulike snøidretter (alpint/slalåm, langrenn, skihopp, snowboard) og fant at mange opplever økt skaderisiko som følge av endrede konkurranseforhold, som våtere snø og økt bruk av kunstsne. Spesielt utøverne uttrykte bekymring for skiidrettens fremtid og etterlyste sterkere klimatiltak fra nasjonale og internasjonale forbund (Knowles et al., 2023; Scott et al., 2023).

Det finnes også en voksende forskningslitteratur om hvordan organisasjoner, arrangementer og industri tilpasser seg et varmere klima for å kunne opprettholde eksisterende praksis. Denne forskningen har hovedsakelig fokusert på «sommeridretter» tilknyttet sommer-OL (Dingle & Stewart, 2018; Mallen et al., 2025; Mougín et al., 2024; Ross & Orr, 2023), mens det foreløpig finnes mindre forskning på vinteridrett (Scott et al., 2023). Likevel har flere studier rettet mot ski-turisme og industri (se for eksempel Steiger et al., 2019 for en litteraturgjennomgang på skiindustri og klimarisiko)

identifisert relevante risikoer, som også har betydning for organisert skiidrett. Et sentralt funn i denne forskningen er økt bruk av kunstsnø som en adaptasjonsstrategi til mindre naturlig snø som følge av klimaendringer (Rice et al., 2024).

Forskning på hvordan idrettsorganisasjoner jobber for å redusere sine klimagassutslipp og sitt negative miljøavtrykk har hovedsakelig fokusert på internasjonale forbund (for eksempel FIFA, IOC, FIA), store profesjonelle ligaer (for eksempel NHL, NBL, Rugby League, Bondes League) og profesjonelle klubber/organisasjoner. Tiltakene inkluderer avfallshåndtering, bruk av fornybare energikilder (Cantelon & Letters, 2000) og kampanjer for å fremme miljøvennlig adferd blant publikum (Chappelet, 2013). Noen studier fremhever også mer radikale tiltak som endringer i konkurranskalenderen (Orr et al., 2025). Samlet sett representerer disse tiltakene ulike former for risikohåndtering i idrettsorganisasjoner.

Dette kapittelet bidrar til eksisterende forskning ved å gi innsikt i hvordan klimarelatert risiko og foreslåtte løsninger på klima- og miljøproblemer forstås innenfor skiidretten. I tillegg til dette gir det innsikt i spenningene som kan oppstå på grunn av motstridende forståelser og interesser mellom ulike aktører på feltet.

Teoretisk rammeverk

Innsikter fra litteratur om risikohåndtering i idrett (Orr et al., 2025; Piekarz et al., 2015) og Ulrich Becks (1992) teori om «risikosamfunnet» danner den teoretiske rammen for denne studien. Disse perspektivene vil videre knyttes spesifikt inn mot risiko knyttet til klimaendringer, slik vi utdyper videre i de følgende avsnittene.

Beck (1992) vektlegger hvordan overgangen fra industrisamfunn til senmoderne samfunn preget av globalisering, utvikling og individualisering har ført med seg nye former for risiko og økt oppmerksomhet rundt disse. I lys av dette løfter han frem tre kjennetegn ved moderne risikoer som er særlig relevante for vår analyse av klimarisiko i fremtidens skiidrett. For det første fremheves risikoen(e)s kompleksitet og tendensen til å foretrekke vitenskapelig kunnskap for å forstå og håndtere den. For det andre understrekes risikoenes universelle karakter og dens evne til å påvirke ulike deler av samfunnet samtidig. Til slutt peker Beck på hvordan utvikling ofte fører til langsiktige, uforutsette og til dels irreversible konsekvenser. I vår studie kommer dette til uttrykk gjennom hvordan dagens søken etter økonomisk

vekst og prestasjon i skiidretten kan ha uforutsette konsekvenser på lang sikt, som mindre snø, redusert deltakelse og negative helsepåvirkninger hos utøvere. Et annet eksempel er bruken av fluorsmøring for å øke prestasjon, som i ettertid har vist seg å ha utilsiktede konsekvenser for både helse og miljø.

Siden mange av de moderne risikoene er komplekse og diffuse er det utviklet en rekke verktøy innen risikostyring (*risk management*) som tar sikte på å estimere risiko og å gjøre det mer konkret og håndterbart. Dette gjelder også for håndtering av risiko relatert til klimaendringer, siden dette temaet også har fått økende oppmerksomhet de siste årene, også innenfor idrett (Orr & Inoue, 2019; Rutty et al., 2015). Risikostyring kan defineres som en «proaktiv prosess som innebærer å vurdere alle mulige risikoer for organisasjonen og dets interessenter ved strategisk å forutse, forhindre, minimere, og planlegge respons for å redusere de identifiserte risikoene» (Leopkey & Parent, 2009, s. 187, vår oversettelse).

I tråd med Becks konseptualisering av moderne risiko som kompleks og mangefasettert, ser en også her ulike former for risiko i sammenheng med hverandre. Denne kompleksiteten bidrar videre til ulike forståelser av risiko knyttet til klimaendringer for idretten, og dermed også ulike oppfatninger av hvordan idretten kan tilpasse seg klimaendringene gjennom risikostyring. For eksempel kan en tenke seg at de som opplever mindre deltakelse og økonomisk inntjening som den største konsekvensen for skiidretten vil ha størst interesse i å tilpasse infrastruktur og idrettsaktiviteten i seg selv til et endret klima. En slik tilpasning til et endret klima omtales ofte som *adaptasjonsstrategier* (Orr et al., 2025). De som på den andre siden ser klimaendringene som en trussel mot selve livsgrunnlaget for planeten, men også idretten, vil ha størst interesse i å redusere idrettens klima- og miljøavtrykk for å kunne skape idrettsorganisasjoner som opererer innenfor planetens og miljøets tålegrenser (Hanstad et al., 2021). En slik tilnærming er mer i tråd med det en omtaler som *mitigasjonsstrategier* (Orr et al., 2025), der hovedfokus ligger på å gjøre påvirkningene av klimaendringene mindre alvorlige ved å redusere klimagassutslipp og annen negativ påvirkning.

Både teorier om risikostyring og Becks teori kan kaste lys over kompleksiteten i disse spørsmålene. Becks fokus på favoriseringen av «ekspertkunnskap» og teknologisk utvikling innenfor de dominante tilnærmingene til moderne problemer som klimaendringer gir videre en bakgrunn for å forstå hvordan mange tilnærmer seg risiko relatert til klima innenfor

skiidrett. Som et supplement til Beck gir de nevnte teorier om risikostyring (for eksempel Piekarz et al., 2015) oss mer konkrete begrep for å forstå hvordan aktører vurderer kompleks risiko med tanke på sannsynlighet, konsekvenser og kostnader versus fordeler – og hva dette har å si for hvilke løsninger og fremtidsscenarioer de ser for seg for skiidretten.

Metode

Intervjuer og utvalg

For å undersøke ulike forståelser av klimarisiko, løsninger for å redusere idrettens miljøavtrykk og de mulige spenningene mellom aktører omkring dette, bygger vår studie på semi-strukturerte intervjuer (Tjora, 2021) med representanter fra nasjonale skiforbund i Norge og Tyskland ($N = 5$). Informantene til intervjuene utgjør et strategisk utvalg, der de enkelte informantene er valgt fordi de er tenkt å gi et særlig relevant perspektiv på tema som undersøkes i studien (Tjora, 2021). Basert på Creswell og Poths (2016) anbefalinger for strategiske utvalg ble derfor deltakerne i intervjuene valgt fordi de har sentrale roller i arbeidet med miljø og klima i det norske og det tyske skiforbundet (se oversikt over informanter i tabell 1.1). Ved å inkludere informanter fra to ulike land som i ulik grad har opplevd konsekvenser av klimaendringene – særlig med tanke på snøforhold og temperaturer – åpner vi også opp for refleksjon om hvordan den fysiske og sosiokulturelle konteksten kan spille inn på informantenes perspektiver. Rekruttering av informantene skjedde gjennom forfatterne av denne studiens profesjonelle nettverk og personlige forespørsler via telefon eller e-post. Her fikk alle informanter informasjon om studien, dens formål og om prinsipper for frivillig deltakelse. Alle intervjuer ble gjennomført høsten 2024. Digitale intervjuer ble valgt av hensyn til miljøavtrykk og logistikk, ettersom informantene er lokalisert relativt spredt geografisk.

Tabell 1.1 Oversikt over informantene

Informant	Nasjonalitet	Kjønn	Alder
11	Norge	Mann	30–40 år
12	Norge	Kvinne	30–40 år
13	Norge	Kvinne	50–60 år
14	Tyskland	Mann	50–60 år
15	Tyskland	Kvinne	30–40 år

Med bakgrunn i studiens formål om å belyse hvordan sentrale aktører i nasjonale skiforbund forstår klimarelatert risiko, hvordan dette henger sammen med deres foreslåtte løsninger for risikoreduksjon og de mulige spenningene som oppstår som følge av motstridende forståelser og interesser sammenliknet med andre aktører på feltet, utviklet vi en overordnet intervjuguide med noen sentrale tema som gikk på tvers av alle intervjuene (Tjora, 2021). Særlig fokuserte vi på fire tema: (1) opplevd risiko og konsekvens(er) av klimaendringer for skisporten, (2) mulige tiltak for å redusere skisportens negative påvirkning på klima og miljø, (3) mulige tiltak for risikoreduksjon gjennom tilpasning av skisport til et endret klima og miljø, og (4) opplevde spenninger knyttet til prioritering av klima- og miljøtiltak hos ulike interessentgrupper. Selv om vi utviklet en intervjuguide på forhånd, var det – som en del av den mer fleksible semistrukturerte tilnærmingen – rom for informantene til å ta opp alternative tema underveis i intervjuene.

Analyse av datamateriale

Basert på Braun og Clarkes (2006) seks-trinns tilnærming til dataanalyse av intervjudata er det transkriberte innholdet fra intervjuene analysert med fokus på å identifisere sentrale tema i dataene, for så å beskrive og fortolke de poengene som kommer frem under disse (Braun et al., 2016). Mer konkret ble transkripsjoner fra alle intervjuer først lest gjennom for å merke innhold som beskrev informantenes perspektiver og erfaringer på en meningsfull måte. I trinn to ble gjentakende mønstre på tvers av intervjuene satt sammen til koder, før disse kodene i trinn tre og fire ble slått sammen til overordnede tema som alle koder kunne plasseres under. Tre overordnede tema fremkom på tvers av intervjuene: (1) ulike nivåer av klimarisiko, (2) løsninger for risikoreduksjon og (3) spenninger mellom aktører og organisasjonsnivå. I trinn fem ble de ulike temaene definert og navngitt før vi i trinn seks relaterte alle tema tilbake til studiens forskningsspørsmål, tidligere forskningslitteratur og det valgte teoretiske rammeverket. Med andre ord fulgte første del av analysen en induktiv og utforskende logikk, mens siste del av analysen fulgte en mer deduktiv logikk med fokus på å tolke tema fra intervjuene i lys av litteratur og den sosiokulturelle konteksten for studien (Tjora, 2021).

Resultat

Hovedpoeng relatert til de tre overordnede temaene fra analysen vil i den følgende resultatdelen presenteres og diskuteres opp mot teori og tidligere forskning hver for seg, før vi til slutt forsøker å sette de tre temaene i sammenheng. Dette gjør vi gjennom å foreslå en helhetlig modell for å forstå klimarelatert risiko, løsninger og spenninger innenfor skiidrett (figur 1.1).

Ulike nivåer av klimarisiko

På tvers av alle intervjuene og de to nasjonale kontekstene kom det frem en felles bevissthet over klimaendringene og de direkte påvirkningene dette har på skiidretten på et overordnet nivå. Flere av informantene knyttet dette til egne erfaringer med mindre snø, varmere temperaturer, ekstremvær og mer ustabile skiforhold de siste årene:

Så, det er jo helt opplagt at det med klimautvikling, og mildere, våtere og villere vær er jo den største trusselen mot skiidretten, fordi det gjør at snøen i økende grad forsvinner der folk bor, og når folk ikke har snø rundt beina, så er det en større terskel for å komme seg på ski. (11)

Sammen med denne felles bevisstheten om at klimaendringer vil utgjøre en risiko for skiidretten globalt hadde særlig de tyske informantene fokus på hvordan dette ville ramme ulikt i ulike regioner innad i landet:

Så hva som vil endre seg, er jo nå rent fra et vitenskapelig synspunkt relativt klart. Hvor langt nullgradsgrensen eller snøfallgrensen eller snøsikkerheten skyver seg oppover, er alltid et spørsmål ut fra den respektive regionen. (15)

Selv om informantene anerkjenner at klimaendringene påvirker skiidretten direkte gjennom endrede fysiske omgivelsene, uttrykte flertallet usikkerhet knyttet til effekten av egen innsats for å redusere den overordnede klimarisikoen. En informant påpeker eksplisitt at usikre utfall og manglende evne til å løse klimaproblemene alene bidrar til at miljø- og klima-tiltak ikke prioriteres høyere enn i dag:

Men hvis man hadde sett klima som en stor nok trussel og hvis vi visste at dette løser vi, hadde man vært villig til å gjøre de prioriteringene. Men vi løser ikke det alene. Sånn sett er jo ski en promille av hele bildet her. ... Selvfølgelig kunne vi gjort mer og prioritert hardere, men det er en balanse. (11)

Høy kompleksitet var også noe flere av informantene vektla eksplisitt i intervjuene ved å vise til sammenhengen mellom mange ulike former for risiko. For eksempel snakket I2 om hvordan usikre snøforhold ikke bare økte risikoen for avlysning av renn, men hvordan dette også førte med seg både finansiell risiko for forbund og arrangører og helsemessige risikoer for utøvere:

I alpint spesielt, så ser man jo og en sammenheng mellom avlyste renn, økonomi og reisebelastning på utøverne. Renn som blir avlyst blir fort erstattet av mer skadepotensial fordi det fører til forskyvninger og mer press i forhold til senere konkurranser. (I2)

Sammenvevingen av ulike former for risiko fremheves også i annen litteratur om klimarelatert risiko i idrett (Orr et al., 2022). En av informantene illustrerer økonomisk risiko ved å trekke frem det nylige opphøret av sponsorsamarbeidet mellom Norges Skiforbund og Equinor:

Det er flere ting som er sammensatt her, men jeg tror nok det at Equinor trakk seg ut som sponsor fra langrenn har en del å gjøre med de klimaaksjonene som har vært, og hvor mye penger og ressurser de måtte bruke på det for å dempe omdømmetap og sånt. Så det er jo også en konsekvens av klimaendringene på en måte, at de trekker seg ut, på grunn av det fokuset de har fått. (I2)

Den samme risikoen med tap av kommersiell verdi og publikumsinteresse trekkes frem av informant 1, men med en litt annen vinkling:

Langrenn for eksempel sliter jo veldig nå i sponsormarkedet. Om det har med klima å gjøre eller om det har med interesse å gjøre kan man jo stille seg spørsmål ved, da. Hvis man ser på det som en nasjonal idrett så er det jo avhengig av hvor du bor om du kan bedrive det etter hvert, og da vil det jo bli færre hvis det ikke er snø eller hvis det er dårlig vinter der du bor, som igjen vil føre til at deltakelse går ned. Kanskje påvirker det interessen for toppidretten også da, og det kommersielle trykket på det. (I1)

I eksemplene fra både informant 1 og 2 over kommer kompleksiteten i klimarisiko frem som noe som opptrer på flere nivåer, der mer direkte følger av klimaendringene (for eksempel snømangel) fører med seg nye former for risiko, som finansiell og helsemessig risiko med avlyste renn eller tap av omdømme og kommersiell interesse.

Løsninger for risikoreduksjon

Kompleksitet preget også i stor grad hvilke løsninger de satte høyt på prioriteringen for en bærekraftig fremtid for skiidrett, der adaptasjonsstrategier blir hovedfokus fordi disse ligger nærmere risikoer skiforbundene møter i sitt daglige virke. De er også gjerne mer målbare og kontrollerbare, og en kan derfor oppleve å få mer igjen for å legge ressurser i slike adaptasjonstiltak:

Så hovedproblemet ligger litt i at man egentlig ikke har noen klar idé for hvordan man skal gjøre noe med det. Man har jo en strategi hvis du ser på vår nye strategi i Skiforbundet da, men man har ikke noen konkrete verktøy for å gjøre noe med det på en måte. Eller, nå har vi på en måte GPT [*Green Producers Tool*] og vi har *Snow for the Future*, som er våre hovedprosjekter, så ja, man gjør jo noe, men dette handler mer om tilpasning til et endret klima. (I2)

Flere av de andre informantene understreker også at en må ta i bruk de tiltakene som er mest nærliggende. Her trekker informanter fra begge forbund frem konkrete eksempler på adaptasjonstiltak som bruk av snødepoter og produksjon av kunstsnø, men setter samtidig dette i sammenheng med mitigasjonstiltak som energieffektivisering og reduserte utslipp:

Vi har på en måte et prosjekt som skal bidra til å redusere energiforbruket og dermed også CO₂-utslipp, men også tilpasse en ny virkelighet med mindre snø og mindre kulde, og det er det prosjektet som heter *Snow for the Future* ... Samtidig så ser vi jo at det å gå på asfalt med rullleski, å hoppe på plast og gå langrenn på kunstsnø kan være løsninger om en del år. (I1)

Vi har for eksempel disse snødepotene, også for de nordiske arrangementene. I tillegg finnes økologisk snøproduksjon, fordi snøkanonene i seg selv har jo blitt så mye mer effektive. Vi kan virkelig produsere strøm gjennom solinnstråling, solenergi og så videre. (I4)

Til tross for at informantene nevner ulike løsninger for å redusere klimarelaterte risikoer er et tydelig kjennetegn ved mange av de løsningene som her foreslås en felles tro på ny teknologi og systematisk fremdrevet ekspertkunnskap – i tråd med Becks (1992) teori om risikosamfunnet. Beck viser videre til hvordan slike løsninger og forsøk på å «kontrollere risiko» gjerne fører med seg uforutsette konsekvenser. Slike uforutsette konsekvenser kom også frem innen det tredje overordnede temaet for vår analyse, nemlig

spenninger mellom aktører og organisasjonsnivå knyttet til deres tilnærming til å håndtere ulike former for klimarelatert risiko.

Spenninger mellom aktører og organisasjonsnivå

Selv om noen av de foreslåtte løsningene, slik som kunstig snøproduksjon som nevnt ovenfor, vektlegger en balanse mellom adaptasjons- og mitigasjonsstrategier, kom det også frem spenninger knyttet til hvordan disse strategiene skulle balanseres opp mot hverandre. Flere av informantene påpekte at dette handlet om hvordan en velger å prioritere (knappe) ressurser innad i egen organisasjon:

Selvfølgelig kunne vi gjort mer og prioritert hardere, men det er en balanse hvor mye en skal bruke på bærekraftstiltak og hvor mye en skal prioritere på andre ting, som rekruttering og tilpassing for å opprettholde populariteten (av idretten) ... Vi må jo gjøre det vi kan for å redusere global oppvarming, men vi er også nødt til å tilpasse oss, for det handler om å realitetsorientere seg, ikke sant? (I3)

Selv om det ikke sies eksplisitt i sitatet fra I3, kan man anta at forsøk på å skape «balanse» i ressursprioritering mellom ulike fokusområder bidrar til interne spenninger i forbundet. Slike spenninger mellom klima- og miljøtiltak og andre mer «idrettsrelevante» satsinger som prestasjonsutvikling og inkludering, er også dokumentert i svenske idrettsorganisasjoner (Larneby et al., 2024). En tysk informant utdypet dette ved å påpeke ulike oppfatninger internt om hvor viktig det er å prioritere bærekraft. Informanten knyttet dette til behovet for organisatoriske endringer, som ikke er like ønsket av alle – noe som skaper spenninger og utfordringer i implementeringen av tiltak.

Jeg tror at behovet for endring noen steder ikke blir sett, fordi ting rett og slett har fungert veldig bra slik det er i mange tiår, og at det finnes nok personer med beslutningsmyndighet som drar nytte av dette systemet. Jeg tror det kanskje også handler litt om generasjoner – at yngre som kommer inn, kanskje har et mer helhetlig perspektiv eller en annen innstilling. (I5)

Både informantene i det norske og det tyske forbundet trakk frem spenninger knyttet til forholdet mellom nasjonale skiforbund og FIS som en uttalt utfordring for å få til det nødvendige arbeidet med å redusere risikoer knyttet til klima. En av de norske informantene etterlyste for eksempel en

«garanti» for en positiv virkning for idrettens fremtid på et mer overordnet nivå knyttet til de nasjonale forbundene tiltak:

Hvis man kunne fått en garanti for at det hadde hjulpet oss og vår idrett, så hadde det jo vært litt annerledes. Jeg tror flere land, eller flere utøvere i flere land og forbund i flere land, hadde vært motivert hvis man hadde en garanti for det. Jeg føler det er opp til FIS, og de bryr seg jo ikke. (I2)

Denne garantien I2 snakker om var relatert til en tanke om at det har lite å si hva enkeltnasjoner gjør om ikke alle nasjoner og forbund forplikter seg til å gjøre en innsats, og at internasjonale forbund må gå i front her med å sette forventningene til hva som kreves av innsats fra alle for å få en reell positiv effekt for skiidrettens fremtid. Dette var imidlertid ikke tilfellet, noe som skapte spenninger i forholdet mellom det norske forbundet og FIS. De tyske informantene fortalte også om spenninger i deres samarbeid med FIS og etterlyste mer konkrete rammer for de nasjonale forbundene gjennom krav og standarder fra et overordnet nivå:

Samarbeidet med FIS [...] det er ganske vanskelig. Men jeg tror at hvis det var en annen stemning der, ville det også bety noe annet for de nasjonale forbundene. Jeg mener, man kan også tenke i retning av standardisering og sånt. (I5)

Informanten fra det tyske forbundet nevner også flere konkrete konflikter i samarbeidet med FIS, knyttet til planer som forbundet mener står i motsetning til bærekraftsmålene:

Men det gjelder også andre områder, som spørsmål rundt konkurransekalender og utvidelsen av arrangementer i Asia. Det finnes ganske ville ideer der, og det har allerede oppstått reelle konflikter, også med juridiske prosesser og lignende. (I5)

Også på et nasjonalt nivå trekker en av de tyske informantene spenninger knyttet til samarbeidene med nasjonale myndigheter frem, og etterlyser mer støtte idrettspolitisk gjennom offentlige midler til å kunne prioritere oppgaver i sammenheng med klima og bærekraft.

En negativ påvirkning er også politikken, altså idrettspolitikken generelt i Tyskland, når det gjelder tildeling av midler for toppidrett generelt. [...] bare den knappe situasjonen, når det gjelder infrastrukturen til sportsanleggene. [...] Og også et manglende incentiv for denne (bærekraftige) utviklingen. (I5)

I kontrast til manglende insentiver til arbeid med bærekraftig utvikling i de nasjonale og internasjonale skiforbundet trekker I5 på den andre siden frem enkelte kommersielle partnere og sponsorer som en positiv drivkraft:

Så jeg ville faktisk plassere støtte hos partnere, hos sponsorene, fordi det rett og slett er partnere som synes dette er viktig, og om det da er viktig for dem kommunikativt eller innholdsmessig er først og fremst sekundært, men det kommer noen, de vil gi penger, men de vil også ha bærekraft. (I5)

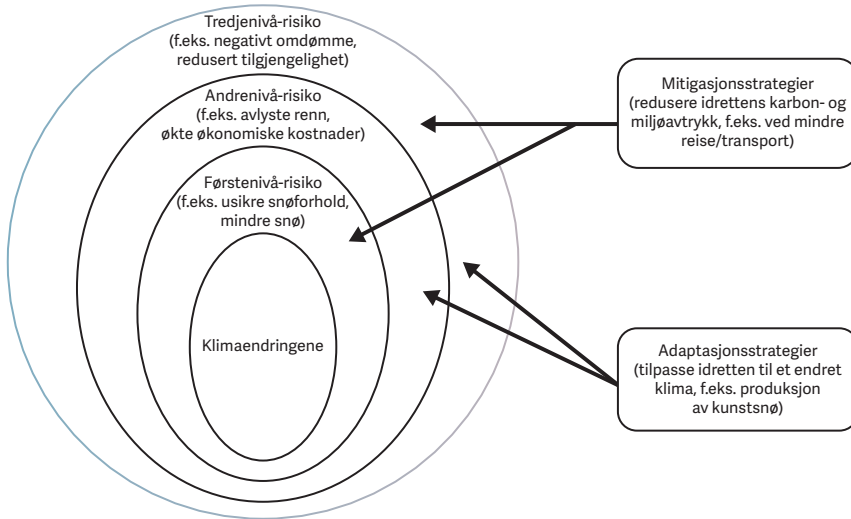
Disse positive virkningene av sponsorsamarbeid var ikke like synlige i det norske forbundet, som forteller om kritikk utenfra på grunn av enkelte sponsorsamarbeid:

Vi har blitt utfordret på sponsorater fra oljebransjen. Man kan jo helt fint forstå symbolikken i det, og spesielt vi som er en vinteridrettsnasjon. [...] Og jeg synes jo selv at vi har ganske gode svar, men så forstår vi jo argumentene som vi blir møtt med også. Og fremtiden i våre hender har jo utfordret oss, så har vi hatt god dialog med dem, for eksempel. Så vi er jo opptatt av å lære også. Samtidig er vi jo klare på hva vi innenfor rammen av vår virksomhet og våre budsjetter har mulighet til å gjøre, og ikke mulighet til å gjøre. (I3)

Sitatene over reflekterer hvordan skiforbundene forsøker å beholde sin legitimitet gjennom samarbeid med andre aktører, men også i møte med kritikk fra andre aktører gjennom en samarbeidende tilnærming og åpenhet for kritikk til tross for prinsipielle uenigheter knyttet til sponsorater. Samtidig ser vi en tendens til å kun gjøre det nødvendige «innenfor rammen av vår virksomhet og våre budsjetter» – en tydelig tankegang i både organisasjoner og nasjoner (Grundig et al., 2018). Begrenset tilgang til ressurser ser ut til å begrense innsatsene, noe som på mange måter også oppsummerer de ulike løsningene som trekkes frem på tvers av intervjuene.

Teoretisk modell: klimarelatert risiko, adaptasjon og mitigasjon

Basert på vår analyse av intervju med de norske og tyske skiforbundene har vi utviklet en modell (se figur 1.1) for å synliggjøre sammenhengen mellom forståelsen av klimarelaterte risikoer, løsninger som foreslås for å redusere disse risikoene, samt de spenningene som oppstår i prioriteringen av ressurser til å håndtere risiko som følge av klimaendringer.

Figur 1.1 Klimarelatert risiko, adaptasjon og mitigasjon.

I modellens kjerne ligger klimaendringene og andre miljøproblemer, som forurensning og tap av naturmangfold. Dette skaper endringer i forutsetningene for å drive med skiidrett, som igjen fører med seg andre former for risiko. Dette beskriver Beck (1992) som den «universelle og komplekse karakteren» til mange av våre moderne risikoer. Den «flerfoldige og komplekse» karakteren ved risikoer knyttet til klimaendringene ser vi tydelig i det neste nivået av modellen, som vi har kalt *førstenivå-risikoer*. Disse formene for risiko oppstår gjerne som en følge av endringer i kjernen, slik som mindre snø og ustabile snøforhold. Et eksempel på dette som fremkom i vår analyse er hvordan et endret klima fører til mindre snø, som igjen påvirker folks tilgang til å drive med ski og dermed også påvirker sportens popularitet og deltakelse. I neste nivå av modellen finner vi det vi har valgt å kalle *andrenivå-risikoer*, som igjen kan ses som følger av konsekvensene på det første nivået – og ikke nødvendigvis klimaendringer (kjernen) i seg selv. Eksempler på dette fra vår studie er avlyste renn og økte økonomiske kostnader knyttet til snø-produksjon. På det ytterste nivået finner vi til slutt det vi betegner som *tredjenivå-risikoer*. Dette er på mange måter risikoer som er perifere fra klimaendringer og andre miljøproblemer (kjernen), men som samtidig er indirekte knyttet til dette ved at de oppstår som en konsekvens av risikoer på det første og andre nivået og/eller en lite effektiv håndtering av disse risikoene. Dette illustrerer også Becks poeng om at risikosamfunnet, slik han beskriver det, preges av uforutsigbare og komplekse kjeder av hendelser og påvirkningsforhold (Beck, 1992). Eksempler på

tredjenivå-konsekvenser i vår studie er dårlig omdømme i media og redusert interesse fra sponsorer, som igjen fører med seg en finansiell risiko for skiforbund og utøvere. Dette er risikoer som gjerne oppstår som en følge av at en ikke klarer å redusere risikoen for avlyste renn, økt skaderisiko hos utøvere og økte kostnader knyttet til å organisere og delta i skiidrett, med andre ord, konsekvenser av andrenivå- eller førstenivå-risikoer.

I relasjon til alle nivåene i modellen finner vi strategier som er rettet mot å minske risikoen for at disse konsekvensene skal inntreffe. Disse er igjen knyttet til de ulike perspektivene på løsninger og håndtering av klimarelatert risiko som fremkom i våre intervjuer med skiforbundene. Vi skiller i hovedsak mellom to typer strategier: adaptasjonsstrategier (redusere klimarelatert risiko ved å tilpasse seg et nytt klima) og mitigasjonsstrategier (redusere idrettens miljø- og klima-avtrykk). Adaptasjonsstrategiene sikter her mot å fjerne risiko på andre og/eller tredje nivå i modellen, for eksempel å minske risikoen for å måtte avlyse renn ved å utvikle gode metoder for produksjon av kunstsnø. Mitigasjonsstrategiene rettes mer mot modellens første og/eller tredje nivå, som for eksempel å minske risikoen for enda høyere gjennomsnittstemperaturer (og dermed mindre snø) gjennom å redusere fly og biltransport og dermed kutte ned på idrettens karbonavtrykk. En fullstendig oversikt over de nevnte løsningene i våre intervjuer, og hvordan disse relaterer til adaptasjons- versus mitigasjonsstrategier, er presentert i tabell 1.2. Utarbeidingen av denne tabellen er inspirert av Leslie Mabons (2023) review-oversikt over adaptasjons- og mitigasjonsstiltak fra fotball (Mabon, 2023, s. 18). I tillegg til å dele dem i adaptasjons- og mitigasjonsstrategier, har vi også spesifisert hvilket risikonivå (se modellen i figur 1.1 over) de er rettet mot.

Tabell 1.2 Sammenheng mellom ulike nivåene av klimarelatert risiko og adaptasjons- og mitigasjonsstrategier

	Adaptasjonsstrategier	Mitigasjonsstrategier	Spenninger
Første-nivå risiko		<ul style="list-style-type: none"> - <i>Green Producers Tool</i> (klimaregnskap) - Redusere fly og bil-transport (mer strategisk konkurransekalendar) 	<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonale og internasjonale skiforbund
Andre-nivå-risiko	<ul style="list-style-type: none"> - Ny konkurranse-kalender (tilpasning til nye værforhold der en arrangerer renn) - Kunstig snøproduksjon for å kunne arrangere konkurranser og drive skiidrett 		<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonale og internasjonale skiforbund

	Adaptasjonsstrategier	Mitigasjonsstrategier	Spenninger
Tredje-nivå-risiko	<ul style="list-style-type: none"> - Mediehåndtering og bærekrafts-kommunikasjon - Økt anleggstetthet og flerbruksanlegg med skiløyper, sykkelbane og rulleskibane (muligheter til å «dele deltakere» med andre idretter, særlig utenfor skisesong) - Nytenkende kommersielle og ikke-kommersielle samarbeid 	<ul style="list-style-type: none"> - Ombruk og gjenbruk av utstyr og klær for å senke de økonomiske barrierene for deltakelse (og redusere miljøbelastning) 	<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonale og internasjonale skiforbund - Statlige idrettspolitiske organer og skiforbund (Tyskland) - Media - Sponsorere/samarbeidspartnere (Norge)

Et viktig poeng i modellen er at effektive strategier på de innerste nivåene vil redusere risiko på nivåene utover i modellen. Med andre ord innebærer «effektive strategier» en prioritering av tiltak på både første og andre nivå. Samtidig kreves det god balanse mellom adaptasjon og mitigasjon, noe andre studier fra idrett (Mabon, 2023; Orr et al., 2025) og en global samfunnskontekst (Watkiss et al., 2015) også konkluderer med. I vår studie kommer viktigheten av god balanse mellom adaptasjon og mitigasjon også tydelig frem, særlig med tanke på de beskrevne spenningene mellom aktører og organisasjonsnivå. I lys av kompleksiteten i klimarelaterte risikoer for skisporten, er det ikke overraskende at det oppstår spenninger mellom ulike aktører – både internt i organisasjoner og mellom organisasjoner. Hver aktør handler innenfor sin egen kontekst av forventninger og tilgjengelige ressurser, og må derfor prioritere på ulike måter. Samtidig påvirkes aktørene ulikt og i varierende grad, avhengig av hvilken strategi eller løsning som iverksettes. Som en konsekvens prioriterer ulike aktører ulike løsninger, og det er derfor sjelden man finner tiltak som er like fordelaktige – eller ufarlige – for alle parter. I tillegg påpeker Beck (1992) at løsninger for å redusere risiko ofte medfører uforutsette konsekvenser, noe som igjen kan forsterke spenninger mellom aktører.

Konklusjon

Vår analyse viser at fremtidens skiidrett står overfor flere komplekse risikoer knyttet til klimaendringene, og at arbeidet med å redusere disse er preget av spenninger mellom nasjonale og internasjonale forbund samt prioriteringer mellom ulike strategier og løsninger. Som det kommer frem i analysen, er størsteparten av de løsningene skiforbundene har iverksatt eksempel på adaptasjon og tilpasning til ulike former for klimarisiko, til tross for at en balanse mellom adaptasjon og mitigasjon trekkes frem som viktig. I relasjon

til dette skyver informantene fra både det norske og det tyske forbundet mye av ansvaret for «større bærekraftstiltak» og strategier for mitigasjon over på det internasjonale forbundet, og opplever samtidig spenninger knyttet til lite koordinerte innsatser i klimaarbeidet til skiidretten på et overordnet nivå. Informantene i det tyske forbundet opplever i tillegg spenninger nasjonalt – politisk, i forbund og i enkeltklubber – som en brems for arbeidet med miljø og klima, og trekker videre frem regionale forskjeller i klimarisiko i motsetning til de norske informantene som hadde en mer nasjonal og internasjonal forståelse av klimarisiko i skiidretten på et overordnet nivå.

Innsiktene fra vår studie gir støtte til eksisterende litteratur som viser til kompleksiteten i risiko og problemer knyttet til klimaendringene. Den foreslåtte modellen kan her være et verktøy for å forenkle og konkretisere sammenhengen mellom ulike former for klimarelatert risiko og strategier for å håndtere denne risikoen. Dette gjør det lettere for organisasjoner å jobbe ut fra et mer helhetlig og koordinert perspektiv, slik informantene i vår studie etterlyste.

Studien vår har et begrenset utvalg, bestående av representanter fra to nasjonale forbund. Selv om dette har gitt verdifull innsikt i hvordan disse aktørene oppfatter spenninger med andre sentrale aktører innen skisport når det gjelder prioritering av løsninger for å møte klimarisiko, bør fremtidig forskning utvides til også å inkludere perspektivene til internasjonale forbund, sponsorer, utøvere og trenere og/eller aktører i skiforbund fra andre nasjonale kontekster. Når det gjelder skisporten på elitenivå er det særlig relevant å undersøke forbund og arrangører utenfor Europa. Allerede i denne studien fremkommer det gjennom intervjuene at enkelte aktører uttrykker et ønske om å styrke globaliseringen av skiidrettens konkurransevirkosomhet. Å balansere en slik utvikling med tiltak for å møte klimarisiko vil sannsynligvis skape ytterligere spenninger mellom ulike aktører. I tillegg bør fremtidig forskning bidra til bedre innsikt i hvordan andre sentrale aktører – inkludert FIS og kommersielle sponsorer, som i denne studien nevnes som viktige – både forstår klimarelatert risiko for fremtidens skiidrett og hvordan de forholder seg til de spenningene som de nasjonale forbundene i vår studie beskriver.

Om forfatterne

Frida Austmo Wågan er doktorgradsstipendiat i sosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Fridas forskning kretser rundt

temaene miljø og bærekraft i idrett med særlig fokus på sosial endring og aktivisme, klimarelatert risiko og utøveres identitet og mental helse/uhelse.

Chris Horbel er professor i sport management ved Institutt for idrett og samfunnsvitenskap, Norges idrettshøgskole. Hennes forskning omhandler hvordan idrettsorganisasjoner skaper verdi og utvikler relasjoner med sine interessenter, med et særlig fokus på bærekraft i idretten og idrettens rolle i bærekraftig utvikling. Hun har blant annet undersøkt bærekraftstransisjoner i norsk idrett og forholdet mellom bærekraft og integritet. For tiden leder hun et forskningsprosjekt om bærekraftsarbeid i store idrettsarrangementer. Horbel er medlem av Editorial Board i *European Sport Management Quarterly* og leder ph.d.-seminaret i European Association for Sport Management.

Referanser

- Bark, R. H., Colby, B. G. & Dominguez, F. (2010). Snow days? Snowmaking adaptation and the future of low latitude, high elevation skiing in Arizona, USA. *Climatic Change*, 102(3), 467–491. <https://doi.org/10.1007/s10584-009-9708-x>
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., Clarke, V. & Weate, P. (2016). Using thematic analysis in sport and exercise research. I B. Smith & A. C. Sparkes (Red.), *Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (s. 191–205). Routledge.
- Cantelon, H. & Letters, M. (2000). The making of the IOC environmental policy as the third dimension of the Olympic movement. *International Review for the Sociology of Sport*, 35(3), 294–308. <https://doi.org/10.1177/101269000035003004>
- Chappelet, J. L. (2013). Olympic environmental concerns as a legacy of the Winter Games. I J. A. Mangan & M. Dyreson (Red.), *Olympic legacies: Intended and unintended* (s. 1–19). Routledge.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage Publications.
- Dingle, G. W. & Stewart, B. (2018). Playing the climate game: Climate change impacts, resilience and adaptation in the climate-dependent sport sector. *Managing Sport and Leisure*, 23(4–6), 293–314. <https://doi.org/10.1080/23750472.2018.1527715>
- Falk, M. & Hagsten, E. (2017). Climate change threats to one of the world's largest cross-country skiing races. *Climatic Change*, 143, 59–71. <https://doi.org/10.1007/s10584-017-1992-2>
- Grundig, F., Hovi, J., & Ward, H. (2018). Cooperation on climate change: Insights from game theory. I U. Luterbacher & D. F. Sprinz (Red.), *Global climate policy: Actors, concepts, and enduring challenges*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/10264.003.0006>
- Hanstad, D. V., Sandvik, M. R. & Strittmatter, A. M. (2021). *Idrett og bærekraft: Perspektiver på miljø- og samfunnsansvar i idrettens organisasjoner*. Fagbokforlaget.
- Knowles, N. L., Scott, D. & Rutty, M. (2023). Climate change versus winter sports: Can athlete climate activism change the score? *International Review for the Sociology of Sport*, 59(3), 438–458. <https://doi.org/10.1177/10126902231209226>

- KPMG. (2024). *Change the course – for a better world cup*. <https://changethecourse.no>
- Kreyling, J. & Henry, H. A. (2011). Vanishing winters in Germany: Soil frost dynamics and snow cover trends, and ecological implications. *Climate Research*, 46(3), 269–276. <https://doi.org/10.3354/cr00996>
- Larneby, M., Hedenborg, S., Fredman, P. & Radmann, J. (2024). Disciplining the active leisure performer: Swedish sport federations and outdoor recreation organizations' work with environmental sustainability. *Annals of Leisure Research*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/11745398.2024.2430206>
- Leopkey, B. & Parent, M. M. (2009). Risk management issues in large-scale sporting events: A stakeholder perspective. *European Sport Management Quarterly*, 9(2), 187–208. <https://doi.org/10.1080/16184740802571443>
- Mabon, L. (2023). Football and climate change: What do we know, and what is needed for an evidence-informed response? *Climate Policy*, 23(3), 314–328. <https://doi.org/10.1080/14693062.2022.2147895>
- Mallen, C., Dingle, G. & McRoberts, S. (2025). Climate impacts in sport: Extreme heat as a climate hazard and adaptation options. *Managing Sport and Leisure*, 30(2), 207–224. <https://doi.org/10.1080/23750472.2023.2166574>
- Mauser, W. & Pransch, M. (Ed.). (2016). *Regional assessment of global change impacts: The project GLOWA-Danube*. Springer.
- Mougin, L., Bougault, V., Racinais, S., Mountjoy, M. L., Stephenson, B., Carter, S., James, L. J., Mears, S. A. & Taylor, L. (2024). Environmental challenges facing athletes, stakeholders and spectators at Paris 2024 Olympic and Paralympic Games: An evidence-based review of mitigation strategies and recommendations. *British Journal of Sports Medicine*, 58(15), 870–881. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2024-108281>
- Orr, M. & Inoue, Y. (2019). Sport versus climate: Introducing the climate vulnerability of sport organizations framework. *Sport Management Review*, 22(4), 452–463. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2018.09.007>
- Orr, M., Inoue, Y., Seymour, R. & Dingle, G. (2022). Impacts of climate change on organized sport: A scoping review. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 13(3), Artikel e760. <https://doi.org/10.1002/wcc.760>
- Orr, M., Murfree, J., & and Stargel, L. (2025). (Re)scheduling as a climate mitigation and adaptation strategy. *Managing Sport and Leisure*, 30(2), 150-155. <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2159501>
- Piekarz, M., Jenkins, I. & Mills, P. (2015). *Risk and safety management in the leisure, events, tourism and sports industries*. CABI.
- Protect Our Winters. (2023). *Our sport is endangered* [Åpent brev]. <https://protectourwinters.eu/wp-content/uploads/2023/11/FIS-open-letter-230209.pdf>
- Rice, H., Cohen, S. A. & Scott, D. (2024). Perceptions of climate change risk and sustainable adaptations in the Swedish ski industry. *Journal of Sustainable Tourism*, 32(2), 402–418. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2151858>
- Rognerud, A., Fystro-Gjerde, Y., Skjeringstad, A., Sørhus, M., Skjellum, H., Tonkin, M. & Gundersen, J. T. (2023, 15. november). *Sperret opp øynene av NRKs kartlegging: – Oi, så mye?* NRK. https://www.nrk.no/sport/xl/sperret-opp-oynene-av-nrks-kartlegging_-_oi_-sa-mye_-1.16627396
- Ross, W. J. & Orr, M. (2023). Predicting climate impacts to the Olympic Games and FIFA Men's World Cups from 2022 to 2032. I J. A. L. Ludvigsen, J. Rookwood & D. Parnell (Red.), *The sport mega-events of the 2020s* (s. 163–184). Routledge.
- Rutty, M., Scott, D., Steiger, R. & Johnson, P. (2015). Weather risk management at the Olympic Winter Games. *Current Issues in Tourism*, 18(10), 931–946. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.887665>

- Scott, D., Knowles, N. L. B., Ma, S., Ruttly, M. & Steiger, R. (2023). Climate change and the future of the Olympic Winter Games: Athlete and coach perspectives. *Current Issues in Tourism*, 26(3), 480–495. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.2023480>
- Scott, D., Steiger, R., Ruttly, M. & Johnson, P. (2015). The future of the Olympic Winter Games in an era of climate change. *Current Issues in Tourism*, 18(10), 913–930. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.887664>
- Steiger, R., Scott, D., Abegg, B., Pons, M. & Aall, C. (2019). A critical review of climate change risk for ski tourism. *Current Issues in Tourism*, 22(11), 1343–1379. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1410110>
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Watkiss, P., Benzie, M. & Klein, R. J. (2015). The complementarity and comparability of climate change adaptation and mitigation. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(6), 541–557. <https://doi.org/10.1002/wcc.368>
- Wikan, M., Teige, E. & Fjellvang, F. (2024). *Skiløpere i glasshus*. TV2. <https://www.tv2.no/studio/vintersportens-siste-dager/skilopere-i-glasshus>

KAPITTEL 2

Uklare spilleregler – organisering av store idrettsarrangementer

Thor Atle Thøring Nord universitet

Abstract: This chapter focus on the relationship between the two most important actors in the implementation of major sports events: the owner of the event and the local organizer. The starting point for the study is that there are many examples of major sports events ending up with financial deficits, and the purpose of the study is to examine whether parts of the deficit can be explained by power relations between these two main actors. The chapter highlights how international sports organizations define the role and conditions for local organizers through formal and informal channels. The study is anchored within an organizational theoretical framework, with focus on power and the exercise of power. The empirical part consists of individual interviews conducted with key informants representing the local organizer of the 2017 UCI Road World Championships in Bergen. The results show that representatives of the local organizer experienced unclear distinctions between the formal and informal channels in the relationship between the two organizations. A prominent distinction is between rules and requirements, and informal expectations. The informal expectations are applied under pressure without being subject to direct negotiation between the actors. They are perceived as cost drivers from the perspective of the local organizer and are one of several factors contributing to deficits for events.

Keywords: major sports events, international sports federation, local organizer, power, formal and informal channels

Innledning

I dette kapittelet er hensikten å utforske symbolske og formelle kanaler mellom eierne av store internasjonale idrettsarrangementer (internasjonale forbund) og lokale arrangører. De symbolske prosessene knyttes til maktfordelingen mellom aktørene, mens de formelle prosessene omhandler kontrakter og retningslinjer som legges til grunn. Målet er å belyse utfordringene lokale arrangører står overfor i samarbeidet med internasjonale eiere i planleggingen og gjennomføringen av store idrettsarrangementer. Kan disse utfordringene forstås ut ifra forskjeller mellom aktørenes verdier og organiseringsprinsipper som kollektiv orientering, åpenhet og demokratiske prosesser (Andersen & Ronglan, 2012; Seippel, 2010; Tuastad, 2019)? Hvordan påvirker slike forskjeller i tillit samarbeidet mellom aktørene? Og hvordan spiller makt inn på den lokale arrangørens opplevelse av relasjonen til eieren?

De internasjonale idrettsorganisasjonene er formelt eiere av store internasjonale idrettsarrangement som verdensmesterskap og europamesterskap. Gjennom sin eierrolle representerer de globale og kommersielle interesser. Disse interessene operasjonaliseres gjennom formaliserte retningslinjer og egne kontrakter. De lokale arrangørene må balansere mange hensyn i skjæringspunktet mellom de globale og de lokale interessene knyttet til store idrettsarrangementer. Dette omfatter for eksempel lovverk og reguleringer, symbolske og uformelle relasjoner med nasjonale og lokale interessenter som særforbund, idrettskrets, idrettsråd, vertskapskommunen, lokale leverandører og kulturinstitusjoner, for å nevne noen.

De internasjonale idrettsorganisasjonene knytter sine interesser til kommersielle aktiviteter, som ofte utgjør en viktig hovedinntektskilde. For eksempel er verdensmesterskapet i sykling (VM) den viktigste inntektskilden for det internasjonale sykkelforbundet (Union Cycliste Internationale, UCI). VM-arrangementet genererer inntekter fra lisenser og avgifter som lokale arrangører må betale, samt fra salg av TV- og strømmingsrettigheter og sponsorrettigheter (Clausen et al., 2018). Bayle skiller mellom fire forskjellige typer idrettsarrangementer eid og/eller organisert av internasjonale og nasjonale idrettsforbund: verdensmesterskap, internasjonale serier, promotering av idrett for alle-arrangementer og internasjonale multisportleker (Bayle, 2015). I verdensmesterskap tar det internasjonale idrettsforbundet beslutninger om tildeling av arrangementet. Tildelingen av arrangementet er normalt organisert som en budprosess. Internasjonale serier

refererer til verdenscuper (for eksempel FIS langrenn; skihopping; kombinert; alpint; freestyle; snowboard), World Tours, World Series, Grand Prix-arrangementer og andre lignende store idrettsarrangementer. Når det gjelder UCI organiseres prosessen rundt VM som nevnt over her, beslutningene om hvem som vinner budprosessen og blir tildelt VM tas av UCI.

Problemstillingen som belyses er: *Hvordan definerer internasjonale idrettsorganisasjoner rollen og betingelsene for lokale arrangører gjennom formelle og uformelle kanaler?* Dette konkretiseres gjennom forskingsspørsmålet: *Hvordan spiller fordeling av makt inn på hvordan Bergen 2017 (den lokale arrangøren) opplever relasjonen til UCI?* VM er beskrevet som en folkefest som endte i en økonomisk bakrus (Solberg et al., 2018). Det økonomiske resultatet utgjør også konteksten i dette kapitlet, men her er det et mer implisitt søkelys på hvilken betydning relasjonen kan ha hatt på det økonomiske resultatet i arrangementet. I denne forbindelse kan kapitlet bidra med viktig kunnskap i den politiske og akademiske debatten om de internasjonale idrettsorganisasjonenes rolle som premissleverandør for organiseringen og gjennomføringen av store internasjonale idrettsarrangementer.

Kapitlet tar utgangspunkt i VM i Bergen som ble arrangert i 2017. I internasjonal sammenheng defineres dette som et *major sport event* (Müller, 2015). Arrangementet eies av UCI og tildeles etter budrunder mellom flere søkere. Forholdet mellom arrangementseieren og lokale interessenter er definert av retningslinjer og forventninger formulert av UCI, og bygger på det som beskrives som *the fee-collector model* (Clausen & Bayle, 2017). Retningslinjene har en formell karakter og er nedfelt i *Organizer's Guide to Road Events* (UCI, 2019). UCI praktiserer en modell basert på direkte kontrakter med den valgte arrangøren, kombinert med en modell for kommersialisering av markedsføringsrettigheter, der arrangøren kan kjøpe markedsføringsrettigheter direkte fra UCI (UCI, 2019).

Tidligere forskning på store internasjonale idrettsarrangementer

Studier av internasjonale idrettsorganisasjoners rolle har et bredt spekter av utgangspunkt. Forskningen er rettet mot hvordan internasjonale idrettsorganisasjoner på forskjellige måter påvirker sine omgivelser. Eksempler på dette er studier av globaliseringen av idrett (Allison, 2004), politiske

forhold og relasjoner (Arnaud & Riordan, 2013), forholdet mellom vertsbyer og internasjonale idrettsorganisasjoner (Hiller, 2012) og styrende organer (Geeraert et al., 2013).

En overordnet ramme innenfor forskningsfeltet er utviklingen av globale trender som er observert blant ulike internasjonale idrettsorganisasjoner. I møtet mellom det internasjonale og det lokale kan det oppstå mulige spenninger og dilemmaer, og disse prosessene er belyst med utgangspunkt i ulike perspektiver innenfor feltet. Ett perspektiv er representert gjennom bidragene fra Ritzer (1996) og senere Andrews og Ritzer (2007) som bygger på globaliseringsbegrepet. Innenfor dette perspektivet belyses det hvordan globale produkter og ideer tilpasses lokale rammer (Andrews & Ritzer, 2007; Ritzer, 1996). Dette kan for eksempel være ulike ideer og praksiser som tolkes og omsettes i en lokal kontekst. *UCIs Organizer's Guide to Road Events* er forventninger og krav til det nasjonale forbund og lokale arrangører, men er formulert på en slik måte at det åpner for tilpasninger til lokale institusjonelle rammer. Dette åpner for eksempel for å tilpasse organiseringen til særegne nasjonale mønstre i politisk og sosial organisering.

Et annet utviklingstrekk er den globale trenden i retning av en økende forretningsmessig adferd blant de internasjonale idrettsorganisasjonene, hvor blant andre Clausen et al. (2018) finner at 13 av 22 internasjonale idrettsforbund oppnår det som betegnes som høye nivåer av kommersialisering (UCI tilhører disse 13). Parallelt med dette har flere idretter gått fra tradisjonell hierarkisk styring av idrett til systemisk styring av idrett (Henry & Lee, 2004). Dette er en global trend i internasjonal idrett, som har bidratt til å endre hvordan store idrettsarrangementer kontrolleres fra styring til *governance* (Ghadami & Henry, 2015; Henry & Lee, 2004). *Governance* handler om strukturer, regler, normer og praksiser som blant annet styrer hvordan makt utøves, hvordan ressurser fordeles og hvordan interessenter deltar i beslutningsprosesser.

Forskningen rundt *relasjonelle forhold* knyttet til store internasjonale idrettsarrangementer tar i stor grad utgangspunkt i et interessentteoretisk (*stakeholder*) perspektiv. Dette kan for eksempel omhandle samarbeidet mellom ulike interessenter på lokalt nivå i planlegging og gjennomføring av store idrettsarrangementer (Børve & Thøring, 2022; Leopkey & Parent, 2009), organiseringen av store sykkelarrangementer (Kristiansen et al., 2021; Rebeggiani et al., 2015) og interessentinvolvering og ulike motiver (Tjønndal, 2018). I denne studien rettes søkelyset mot relasjonen mellom lokal arrangør og den internasjonale eieren av arrangementet (Bergen 2017 og UCI).

Studien forankres innenfor organisasjonsteoretisk perspektiv, med fokus rettet mot maktprosessene som er i spill i relasjonen mellom de to nevnte aktørene. Det er en rekke studier av sykkel-VM i Bergen (se for eksempel Børve & Thøring, 2022; Kristiansen et al., 2021; Solberg et al., 2018, 2021). Denne studien bringer inn et perspektiv på sykkel-VM og store internasjonale idrettsarrangementer som er lite belyst innenfor forskningen fram til nå – det relasjonelle mellom eier og arrangør. Mair og Whitford (2013, s. 16) etterlyser mer kunnskap knyttet til «relasjonen mellom store idrettsarrangementer og ulike politiske agendaer i ulike land og regioner» (Mair & Whitford, 2013, s. 16). Mair og Whitford trekker nettopp fram det relasjonelle i skjæringspunktet mellom det internasjonale og det lokale. I det neste avsnittet vil det teoretiske rammeverket for denne studien bli presentert.

Teoretisk ramme

Analysen av relasjonene mellom internasjonale idrettsorganisasjoner og lokale arrangører tar utgangspunkt i et organisasjonsteoretisk perspektiv, mer spesifikt hvordan organisasjoner kan forstås som politiske systemer (Bolman & Deal, 2018). Innenfor dette perspektivet forstås organisasjoner som politiske arenaer, hvor det handler om å drive fram egne interesser. Organisasjoner driver med andre ord politisk virksomhet, og et viktig spørsmål blir da hvordan de klarer å håndtere ulike maktrelasjoner. VM er en av hovedinntektskildene for UCI, og UCI har derfor sterke insentiver til å hevde sine egne interesser overfor lokale interessenter. Denne modellen danner et viktig utgangspunkt for å kunne belyse hvordan makt og autoritet balanseres i relasjonen mellom eier og arrangør av et stort arrangement som sykkel-VM.

Eriksson-Zetterquist et al. (2014, s. 137) viser til to ulike tradisjoner innenfor maktforskningen: «makt over» (Weber og Dahl) og «makt til» (Morriss). Hovedskillet mellom disse to utgangspunktene er hva vi har makt til å gjøre heller enn hvem vi har makt over. Begge forståelsene av makt er relevante for å belyse problemstillingen i dette kapitlet. UCIs posisjon kan belyses både ut ifra at organisasjonen gjennom sitt eierskap har «makt over» sine samarbeidspartnere, men på samme tid også kan definere mulighetsrommet – det vil si har «makt til» å definere. Weber (1978) bygger sin forståelse av makt på basis av vilje i handlinger. Maktutøvelsen forstås med utgangspunkt i at aktører setter seg mål og har en evne til å

gjennomføre. Makt handler om evnen til å få gjennomslag for sin vilje, og at dette også gjelder i situasjoner hvor man møter motstand fra andre aktører (Weber, 1978). Organisasjonsteoretikere i dag tar ofte utgangspunkt i Dahls (1957) forståelse av begrepet. Dahls forståelse av makt bygger på at aktører kan være alt fra enkeltindivider til grupper og organisasjoner. Utgangspunktet er at en aktør har makt over en annen aktør i den grad det er mulig å få den andre aktøren til å utføre noe denne ellers ikke ville ha gjort (Dahl, 1957). Denne forståelsen viser til at makten er knyttet til en relasjon – makten eksisterer i relasjonen mellom aktører og ikke knyttet alene til enkeltaktører.

I henhold til teorien om modellmakt, kan en aktørs evne til å påvirke andre eller motstridende aktørers handlinger bestemmes av posisjonen organisasjonen befinner seg i (Braten, 1973). Hvis en modellsterk aktør og en modellsvak aktør er knyttet sammen i et åpent informasjonsutvekslings-system, kan den første forventes å gradvis øke sin kontroll over den andre aktøren. Transaksjoner mellom to eller flere aktører er komplekse, og prosessen med å lande en avtale mellom to eller flere parter introduserer makt inn i relasjonen. Generelt kan makt, som uttalt av Butler, karakteriseres som multidimensjonal og konstant i endring (Butler, 2015).

Makt er et relasjonelt fenomen og som omfatter to eller flere aktører. Dette er aktører som bringer med seg (ulike) interesser og mål inn i relasjonen. Utøvelsen av makten, eller at makten trer fram i en relasjon, er ofte basert på at den ene parten har kontroll over noe den andre parten er interessert i. Dette kan for eksempel handle om alt fra ressurser og goder til anerkjennelse og innflytelse. Utøvelsen av makt kjennetegnes også ofte ved at det ikke er likeverdige parter i relasjonen, det er med andre ord en ubalanse mellom dem. Det at maktanalysen bygger på avhengighet mellom aktører åpner for at maktrelasjonene mellom aktørene innenfor dette feltet også kan forstås innenfor en interessentteoretisk ramme (Kristiansen et al., 2021). De internasjonale forbundene er avhengige av ulike individer, grupper og organisasjoner, bredt omtalt som interessenter, for å planlegge og gjennomføre idrettsarrangementer. Ifølge Freeman kan en interessent beskrives som en gruppe eller en person som er påvirket eller påvirker en organisasjons handlinger (Freeman, 1984). Fra denne relativt brede beskrivelsen kan en mer presis definisjon utledes basert på flere kjennetegn (Huml et al., 2018; Mitchell et al., 1997): makt, legitimitet og/eller evne til å handle raskt. Makt er til stede når en «part i et forhold har makt, i den grad den har eller kan få tilgang fra tvang [trussel], utilitaristiske [insentiver] eller

normative midler [symbolsk], for å påtvinge sin vilje i forholdet» (Mitchell et al., 1997, s. 865, min oversettelse). Legitimitet er den «generelle oppfatningen eller antakelsen om at handlingene til en enhet er ønskelige, riktige eller passende innenfor et sosialt konstruert system av normer, verdier, tro og definisjoner» (Suchman, 1995, s. 574, min oversettelse). Mitchell et al. definerer hastverk som «graden av hvilken interessenters krav krever umiddelbar oppmerksomhet» (1997, s. 867, min oversettelse). Disse egenskapene er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende; for eksempel kan en interessent som har makt innen en organisasjon også ha et legitimt krav (legitimitet) overfor organisasjonen. En interessentteoretisk ramme vil være et relevant utgangspunkt for å belyse problemstillingen i dette kapitlet. Opplevs kravene som settes fram som legitime? I tillegg er innstillingene og forholdene under hvilke maktkamper finner sted avgjørende (Rye, 2015), for eksempel som posisjonelle kjennetegn.

Forståelsen av makt er en relevant teoretisk ramme når relasjonelle aspekter ved planlegging og gjennomføring av store idrettsarrangementer skal undersøkes. Tilnærminger og praksiser fra interessenter påvirkes av maktstrukturer så vel som av nasjonale og internasjonale reguleringer og tradisjoner.

Metode: casestudiemetodikk

Kapitlet baserer seg på en casestudie. Casestudier gir en mulighet til å gi detaljert kunnskap om komplekse hendelser etter hvert som de utvikler seg over tid. Denne metoden gir også muligheten til å studere rollen til de forskjellige aktørene, samt forholdet mellom dem. Ifølge Yin (2014) bør valget av type case og antall caser bygge på definerte utvalgsriterier. Dette innebærer at i noen casestudier kan det være konteksten som er unik og spesifikk, i andre tilfeller kan det være studieobjektene som utgjør det unike og spesifikke. Et tredje alternativ er at både studieobjektet(ene) og konteksten er unike og spesifikke (Yin, 2014). VM er et eksempel der både studieobjektet(ene) og konteksten er unike og spesifikke.

Utvalg og gjennomføring av intervju

Det empiriske materialet er samlet inn i etterkant av mesterskapet. Det er gjennomført kvalitative intervjuer i prosjektet. Intervjuene ble gjennomført ved bruk av en semistrukturert intervjuguide. Intervjuguiden definerte på

den ene siden sentrale fokusområder som vi ønsket informasjon om, men var samtidig organisert slik at den åpnet opp for at informantene også relativt fritt kunne reflektere rundt sin egen rolle, hvordan de vurderte sin egen deltakelse og hvordan de opplevde relasjonene til andre involverte organisasjoner og enkeltpersoner (Solberg et al., 2018). Intervjuene, som alle ble gjennomført innenfor en tidsramme på en til en og en halv time, ble tatt opp og transkribert.

Det er fire intervjuer som inngår i analysen. Disse utgjør en del av et større antall informanter (totalt er det gjennomført 51 intervjuer), men det er gjort et utvalg blant totalen basert på følgende kriterier: (1) de utvalgte informantene hadde sentrale roller hos den lokale arrangøren Bergen 2017, og hadde i tillegg (2) en aktiv rolle i relasjonen til UCI. Dette er med andre ord informanter som i flere tilfeller var i kontakt med UCI og representanter for UCI både i forkant av og under gjennomføringen av mesterskapet. Alle hadde ansvar i form av lederroller på ulike områder i Bergen 2017.

Analyse

Siden målet med studien er å få fram data fra enkeltpersoner som har erfaring med samme fenomenet som studeres (casen), bygger prosessen på en fenomenologisk tilnærming. Det betyr at fokus rettes mot deltakernes subjektive opplevelse av relasjonene og betydningen av disse for å bidra til å belyse hvorfor arrangementet endte i økonomisk underskudd. Analysen er kategorisert tematisk ved bruk av åpen koding (Blaikie, 2010; Corbin & Strauss, 2015). I første fase ble data gjennomlest og identifisert i meningsfulle segmenter og gitt koder. Deretter ble data kategorisert, det vil si gruppert i temaer. Disse dannet grunnlaget for den tematiske analysen. Analysen kom ut med to overordnede temaer: formelle og uformelle kanaler. Disse vil bli nærmere presentert i analysen i neste avsnitt.

Funn og diskusjon

Utgangspunktet for denne studien er å belyse problemstillingen hvordan internasjonale idrettsorganisasjoner gjennom formelle og uformelle kanaler definerer rollen og betingelsene for lokale arrangører. I det følgende avsnittet vil det empiriske grunnlaget bli presentert. Presentasjonen er basert på skillet mellom de formelle og de uformelle kanalene i relasjonene mellom de to aktørene.

De formelle kanalene

De formelle kanalene er først og fremst knyttet budprosessen og inngåelse av formelle kontrakter mellom partene. Dette er to viktige faser knyttet til selve tildelingen av arrangementet. Eieren organiserer en budprosess, en vinner blir utpekt, og deretter blir de formelle kontraktene signert av partene (Andreff, 2012; Solberg et al., 2021). En av informantene forklarer det slik:

På en måte kan man si at honoraret er et tilbud vi [arrangøren] gir, og så kan man si at det varierer avhengig av hvem den lokale arrangøren er. Vår største utfordring var at vi kom etter Doha. Budet deres var på 10 millioner euro. Og det var på en måte forventningene til UCI [til oss].

Budprosessen og planleggingen og gjennomføringen av store idrettsarrangement beskrives i litteraturen som at valgt arrangør blir «fanget av vinnerens forbannelse» (Andreff, 2012; Solberg et al., 2021). I dette ligger det at arrangøren gjennom en hard konkurranse presses til å bruke mer ressurser på arrangementet enn hva det ofte er verdt i økonomisk forstand (Andreff, 2012). Budprosessen rundt tildelingen av VM i 2017 ble beskrevet som sterkt styrt av forventninger fra tidligere tildelinger, og spesielt budprosessen og tildelingen av sykkel-VM i Doha i Qatar i 2016.

Ingen av de deltakende budgiverne nådde opp til forventningene fra UCI om et honorar på ti millioner euro. UCI måtte derfor redusere summen til sju millioner euro, som var på samme nivå som før Doha i 2016. Dette eksempelet viser hvordan UCI bygger på *the fee-collector model* (Clausen & Bayle, 2017) hvor målet er å sette mulige arrangører opp mot hverandre i en *Dutch auction* (Milgrom & Weber, 1982; Solberg et al., 2021). UCI satte i utgangspunktet honoraret til ti millioner euro, et beløp som gradvis ble redusert inntil en av budgiverne aksepterte den stående prisen. Dette illustrerer hvordan UCI bruker tidligere arrangørers bud som premissleverandør for kommende mesterskapstildelinger. Doha ble av UCI brukt som referanse for å skape forventninger til anbudsprosessen rundt tildelingen av VM.

Arrangørens kapasitet til å kommersialisere markedsføringsrettigheter lokalt bestemmer størrelsen på rettighetsandeler de kjøper. Disse andelene kan variere mellom 30 og 60 prosent av markedsføringsrettighetene fra UCI. Disse rettighetene forhandles normalt sammen med vertsavgiften for arrangementet. Videre styrker UCI sin egen posisjon ved å kreve

kontroll over den internasjonale sykkelkalenderen. Dette inkluderer også kalenderavgifter, som varierer avhengig av disiplin og rittklassifisering. Ifølge Clausen og Bayle: «Hovedrisikoen ved avgiftsinnkrevermodellen består derfor av et misforhold mellom prisnivået fastsatt av ISF og den effektive appellen til dets produkt(er)» (Clausen & Bayle, 2017, s. 49, min oversettelse).

De uformelle kanalene – underliggende maktstrukturer

Den formelle siden av forholdet mellom interessentene styres, som tidligere nevnt, av formelle kontrakter signert av partene etter gjennomført anbudsprosess. I tillegg er den uformelle delen synlig som tillegg ut over det som er avtalt i kontrakten mellom interessentene. Disse tilleggene tolkes som instruksjoner og ikke forslag, og er derfor ikke gjenstand for forhandling mellom interessentene.

UCI oppleves som å definere ytterligere krav etter at formelle kontrakter med lokal arrangør er signert. Dette illustreres i utsagnet fra en av informantene: «Det er knyttet til kontrakten, ikke sant. Som er uklar.» Informantens videre beskrivelse av prosessen er basert på hans egen forståelse av det han beskriver som «forventninger basert på motstridende regelverk». I dette tilfellet viser han til UCI-guiden og påpeker mangler på grunn av lite samsvar mellom hva regelverket er og hvilke uformelle krav som stilles av arrangementseieren. Situasjonen rundt formelle kontrakter beskrives som uklar, noe som ytterligere illustreres av følgende utdypning: «UCI er veldig på i den siste [planleggings]fasen, og gjør også mange endringer. Det kan være sportsdirektøren eller andre som kommer med rettelselser eller endringer, du kan kalle dem forslag, men de er på en måte instruksjoner.»

Forventninger om endringer setter den lokale arrangøren i en utfordrende posisjon med begrenset innflytelse over videre planlegging og kontroll over eget arrangement. Disse oppleves som instruksjoner. Her synliggjøres makten i opplevelsen av forventningene som instruksjoner og ikke forslag. Det gis uttrykk for et press i form av tvang framfor insentiver eller normative midler (det symbolske). Dette er en form for press og tvang som ikke oppfattes som legitime i relasjonen, og som av arrangøren heller ikke anses som ønsket eller passende i relasjonen mellom de to partene (Mitchell et al., 1997). Dette utfordrer naturligvis også arrangørens kostnadsbegrensning. Den lokale arrangøren står overfor en situasjon med

økte kostnader som følge av nye krav pålagt fra UCI. Hvorvidt dette er et resultat av en bevisst strategi er fortsatt et åpent spørsmål, men tolkningen av sitatene peker i denne retningen, da informantene refererer direkte til tidligere arrangementer og lignende eksempler hvor ytterligere krav dukket opp etter at kontraktene for å arrangere mesterskapet er signert av avtalepartene.

En av informantene etterlyser imidlertid en mer framtidsrettet holdning fra UCI, inkludert mer involvering i tidligere faser av planleggingsprosessen:

De bør ikke bare delta i sluttfasen av planleggingen, men de må komme inn mye tidligere. De bør fortelle oss hva vi skal se etter når vi prioriterer. Det er i denne fasen vi kan skape et tryggere rammeverk. Ved å delta i en tidlig fase kan de hjelpe til med å vise hva vi bør tenke på, hva vi bør gjøre på en måte. Slik det er nå, må vi bare gjette. Vi har tidligere organisert lokale sykkelritt, men aldri i denne størrelsesorden [verdensmesterskapet].

Han etterlyser mer støtte fra det internasjonale forbundet for å «skape et tryggere rammeverk» i stedet for å basere forventningene sine på «motstridende regler». Begrepet «motstridende regler» er spesifisert på følgende måte:

I veiledningen er det på en måte ingen samsvar mellom hva reglene er og hva som på en måte er deres krav. Det var flere punkter som var utfordrende i forhold til hva som er angitt i reglene og hvordan de egentlig ønsket det.

Empirien viser at representanter for den lokale arrangøren opplever uklare skiller mellom de formelle og uformelle prosessene i relasjonene mellom aktørene. Et framtrødende skille er mellom regler og krav, spesifisert gjennom for eksempel *Organizer's Guide to Road Events* (UCI, 2019), og uformelle krav som framsettes underveis i prosessen uten at dette er gjenstand for direkte forhandling mellom partene. Eksempler på dette er endringer som kommer i siste liten; feil størrelse på bannere, feil utforming av sykkelramper og lignende. Disse beskrives som kostnadsdrivere som egentlig skulle vært prosjektert i forkant. Dette oppleves ikke som innspill eller forslag som settes fram i en forhandlingssituasjon, men mer som reelle krav framsatt på bakgrunn av egne mål og basert på egen gjennomføringsevne (Clegg et al., 2006; Weber, 1978).

En av respondentene beskriver forholdet mellom UCI og den lokale arrangøren på følgende måte:

Krevende som bare det. Det vil jeg si om UCI. Fra tid til annen synes jeg de fremstår som uryddig og krevende. Uorganiserte fordi jeg mener at ... både når det gjelder det juridiske, kommunikasjon og prosess, synes jeg UCI opptrer uryddig – var forberedt på det på forhånd, alle tidligere arrangører hadde sagt, bare vent når UCI begynner å nærme seg, så kommer de til å gjøre forandringer, på forandringer, på forandringer ...

Den uformelle rammen beskrives som krevende, og det framkommer i empirien at det oppleves som at UCI legger press på arrangøren, og at dette kommer «altfor seint». Det påpekes også i empirien at «vår største utfordring framover vil være alle endringene som UCI ønsker å gjøre». Fra lokalt hold oppleves det som at UCI, gjennom sin posisjon som eier, opptrer uryddig. Dette kan forstås med utgangspunkt i to forståelser av makt innbakt i relasjonen. For det første befinner den internasjonale eieren, gjennom sin modellmakt (Braten, 1973), i en posisjon hvor kontrollen over den andre parten kan forventes å gradvis øke. I tillegg kommer maktutøvelse og maktspill til uttrykk i uformelle kontakter mellom representanter for UCI og representanter for lokal arrangør, og det er gjennom uformelle kanaler at UCI framsetter nye krav som ikke er kontraktfestet gjennom de formaliserte avtalene som partene har undertegnet. Aktørene bringer med andre ord med seg ulike interesser og mål inn i relasjonen (Eriksson-Zetterquist et al., 2014), og makten trer fram gjennom at UCI har kontroll over viktige uformelle aspekter.

Innledningsvis ble følgende spørsmål reist med bakgrunn fra tidligere forskning: Er det grunnlag for å si at det foreligger et skille mellom disse aktørene når det gjelder grunnleggende verdier som kollektiv orientering, transparens og demokratiske prosesser (Andersen & Ronglan, 2012; Seippel, 2010; Tuastad, 2019)? Empirien gir ikke grunnlag for å kunne si noe konkret om eventuelle skiller her, men representanter for den lokale arrangøren uttrykker at manglende åpenhet og tillit påvirker samarbeidet. Det etterlyses mer aktiv deltakelse fra eier tidligere i prosessen og ikke bare i slutfasen, for å i fellesskap kunne skape et tryggere rammeverk. Det etterlyses mer støtte, åpenhet og deltakelse fra eieren i en tidligere fase i planleggingen av arrangementet.

Konklusjon og videre forskning

Utgangspunktet for denne studien er hvordan internasjonale idrettsorganisasjoner gjennom formelle og uformelle kanaler definerer rollen til, og

betingelsene, lokale arrangører må forholde seg til. Innledningsvis ble det reist følgende forskningsspørsmål: Hvordan spiller fordeling av makt inn på hvordan den lokale arrangøren opplever relasjonen til eieren?

Denne studien viser at lokale interessenter må følge spillereglene satt av arrangementseieren, UCI. Studien viser også at det fra den lokale arrangørens perspektiv oppleves at disse spillereglene er satt i spill underveis i planleggingen og i gjennomføringen av arrangementet. UCI bruker sin posisjon til å påvirke og legge press både på den lokale organisasjonen og enkeltpersoner som er involvert. Presset på den lokale arrangøren manifesteres gjennom det som oppleves som instruksjoner heller enn forslag. Dette setter lokale arrangører i en utfordrende posisjon, både økonomisk og på andre måter. UCIs evne til å påvirke andre interessenters handlinger bestemmes av UCIs posisjon som eier av mesterskapet.

Det er gjort en rekke studier i etterkant av gjennomføringen av sykkel-VM i Bergen i 2017. Denne studien bringer inn et organisasjonsteoretisk perspektiv for å belyse relasjonen mellom en eier av et stort internasjonalt idrettsarrangement og den lokale arrangøren, og bidrar med ny kunnskap ved at relasjonen belyses med utgangspunkt i formelle og uformelle kanaler og hvordan makt på ulike måter settes i spill i relasjonen mellom aktørene. Med utgangspunkt i funnene i denne studien argumenteres det for at framtidig forskning innenfor feltet kan bygge videre på et organisasjonsteoretisk utgangspunkt med fokus på relasjoner og makt. I tillegg kan organisasjonsstudier med utgangspunkt i meningsskaping (Weick, 1995) og kunnskaps-overføring gi viktige innsikter knyttet til store idrettsarrangementer.

Om forfatteren

Thor Atle Thøring er universitetslektor ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Thøring er medlem av faggruppen Organisasjon, ledelse og arbeidsliv ved fakultetet. Han har tidligere blant annet publisert rundt temaer som risiko og sikkerhet ved store idrettsarrangementer og bærekraft innenfor *human resource management* (HRM).

Referanser

- Allison, L. (2004). *The global politics of sport: The role of global institutions in sport*. Routledge.
- Andersen, S. S. & Ronglan, L. T. (2012). Same ambitions – different tracks: A comparative perspective on Nordic elite sport. *Managing Leisure*, 17(2–3), 155–169. <https://doi.org/10.1080/13606719.2012.674392>

- Andreff, W. (2012). The winner's curse: Why is the cost of mega sports events so often underestimated? I W. Maenning & A. Zimbalist (Red.), *International handbook on the economics of mega-sporting events* (kap. 4). Edward Elgar.
- Andrews, D. L. & Ritzer, G. (2007). The global in the sporting global. *Global Networks*, 7(2), 135–153. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2007.00161.x>
- Arnaud, P. & Riordan, P. J. (2013). *Sport and international politics*. Routledge.
- Bayle, E. (2015). The sport federations perspective. I M. M. Parent & J. L. Chappelet (Red.), *The Routledge handbook of sports event management* (s. 109–122). Routledge.
- Blaikie, N. (2010). *Designing social research: The logic of anticipation* (2. utg.). Polity Press.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2018). *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse: Strukturer, HR, politikk og symboler* (6. utg.). Gyldendal.
- Braten, S. (1973). Model monopoly and communication: Systems theoretical notes on democratization. *Acta Sociologica*, 16(2), 98–107. <https://doi.org/10.1177/000169937301600202>
- Butler, G. (2015). Political economy, negotiations, power and empowerment. *Journal of Australian Political Economy*, 16(75), 99–113.
- Børve, H. E. & Thøring, T. A. (2022). A stakeholder perspective on risk and safety planning in a major sporting event. *International Journal of Event and Festival Management*, 13(4), 472–485. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-11-2021-0082>
- Clausen, J. & Bayle, E. (2017). Major sport events at the centre of international sport federations' resource strategy. I M. Dodds, K. Heisey & A. Ahonen (Red.), *Routledge handbook of international sport business* (s. 37–53). Routledge.
- Clausen, J., Bayle, E., Giauque, D., Ruoranen, K., Lang, G., Schlesinger, T., Klenk, C. & Nagel, S. (2018). International sport federations' commercialisation: A qualitative comparative analysis. *European Sport Management Quarterly*, 18(3), 373–392. <https://doi.org/10.1080/16184742.2017.1406970>
- Clegg, S. R., Courpasson, D. & Phillips, N. X. (2006). *Power and organizations*. Sage Publications.
- Corbin, J. M. & Strauss, A. L. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4. utg.). Sage Publications.
- Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *Behavioural Science*, 2, 463–469.
- Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T. & Styhre, A. (2014). *Organisasjonsteori*. Cappelen Damm Akademisk.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management. A stakeholder approach*. Pitman Publishing.
- Geeraert, A., Groll, M. & Alm, J. (2013). Good governance in international non-governmental sports organisations: An empirical study on accountability, participation and executive body members in sport governing bodies. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 6(3), 281–306. <https://doi.org/10.1080/19406940.2013.825874>
- Ghadami, M. & Henry, I. (2015). Developing culturally specific tools for the evaluation of good governance in diverse national contexts: A case study of the National Olympic Committee of the Islamic Republic of Iran. *The International Journal of the History of Sport: Sports Government and Governance in Asia*, 32(8), 986–1000. <https://doi.org/10.1080/09523367.2015.1040223>
- Henry, I. & Lee, P. C. (2004). Governance and ethics in sport. I J. Beech & S. Chadwick (Red.), *The business of sport management*. Pearson Education.
- Hiller, H. H. (2012). *Host cities and the Olympics: An interactionist approach*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203121337>
- Huml, M., Hambrick, M., Hums, M. & Nite, C. (2018). It's powerful, legitimate, and urgent, but is it equitable? Stakeholder claims within the attributes of stakeholder salience in sport. *Journal of Sport Management*, 32(3), 243–256. <https://doi.org/10.1123/jsm.2017-0192>
- Kristiansen, E., Solem, B. A. A., Dille, T. & Houlihan, B. (2021). Stakeholder management of temporary sport event organizations. *Event Management*, 25(6), 619–639. <https://doi.org/10.3727/152599521X16106577965080>

- Leopkey, B. & Parent, M. M. (2009). Risk management issues in large-scale sporting events: A stakeholder perspective. *European Sport Management Quarterly*, 9(2), 187–208. <https://doi.org/10.1080/16184740802571443>
- Mair, J. & Whitford, M. (2013). An exploration of events research: Event topics, themes and emerging trends. *International Journal of Event and Festival Management*, 4(1), 6–30. <https://doi.org/10.1108/17582951311307485>
- Milgrom, P. R. & Weber, R. J. (1982). A theory of auctions and competitive bidding. *Econometrica*, 50(5), 1089–1122. <https://doi.org/10.2307/1911865>
- Mitchell, R., Agle, B. & Wood, D. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *The Academy of Management Review*, 22(4), 853–866. <https://doi.org/10.2307/259247>
- Müller, M. (2015). What makes an event a mega-event? Definitions and sizes. *Leisure Studies*, 34(6), 627–642. <https://doi.org/10.1080/02614367.2014.993333>
- Rebeggiani, L., Larson, D. J. & Van Reeth, D. (2015). The organizational structure of professional road cycling. I D. Van Reeth & D. J. Larson (Red.), *The economics of professional road cycling* (s. 33–54). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-22312-4_3
- Ritzer, G. (1996). *The McDonaldisation of society: An investigation into the changing character of contemporary social life* (Rev. utg.). Pine Forge Press.
- Rye, D. (2015). The concept of power in the analysis of organisations with social and political goals. *Journal of Political Power*, 8(3), 1–20. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2015.1095846>
- Seippel, Ø. (2010). Professionals and volunteers: On the future of a Scandinavian sport model. *Sport in Society*, 13(2), 199–211. <https://doi.org/10.1080/17430430903522921>
- Solberg, H. A., Becker, D., Denstadli, J. M., Heldal, F., Knardal, P. S. & Thøring, T. A. (2018). *Sykkel-VM 2017*. NTNU – Center for Sport and Culture Management Research.
- Solberg, H. A., Becker, D. M., Denstadli, J. M., Heldal, F., Knardal, P. S. & Thøring, T. A. (2021). Why are major sports events trapped in the winner's curse? A case study of the 2017 World Road Cycling Championship. *Sport, Business and management*, 12(4), 403–420. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/SBM-12-2020-0132>
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy – strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571–610. <https://doi.org/10.2307/258788>
- Tjønndal, A. (2018). Identifying motives for engagement in major sport events: The case of the 2017 Barents Summer Games. *International Journal of Event and Festival Management*, 9(2), 223–242. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-09-2017-0052>
- Tuastad, S. (2019). The Scandinavian sport model: Myths and realities. Norwegian football as a case study. *Soccer & Society*, 20(2), 341–359. <https://doi.org/10.1080/14660970.2017.1323738>
- Union Cycliste Internationale. (2019). *Organizer's guide to road events*. <https://www.uci.org/docs/default-source/publications/uci-guide-orga-2020-eng.pdf>
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. University of California Press.
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations*. Sage Publications.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5. utg.). Sage Publications.

KAPITTEL 3

Grenseløs suksess? En studie av ressursvake fotballklubbers vei mot toppprestasjoner og spenninger i deres søken etter suksess

Kristian Sigvartsen Nord universitet

Abstract: The commercialization of elite football has led to significant competitive advantages for wealthy clubs, providing greater opportunities to reinvest in performance development. However, some financially constrained football clubs achieve remarkable results, although there is a lack of knowledge regarding how they create and sustain their success. This chapter explores less wealthy high-performing clubs and the practices enabling their success despite the reduced competitive conditions associated with limited resources, and the risks and tensions they encounter in their pursuit of success. Interviews were conducted with players, coaches and management from two elite football clubs that have performed exceptionally well both nationally and internationally despite financial constraints. Institutional logics are used as a framework to examine the guiding principles behind actions within the clubs and the tensions between them. Findings reveal how an identity logic governs the clubs' operations. This identity logic allows for the co-creation of a strategic approach that fosters necessary alignment, and the absence of internal tensions—factors crucial for their ability to achieve success despite limited resources. However, the findings also reveal that less financially resourceful clubs' pursuit of success can lead to a growing presence of competing logics of rationalization and commercialization. While these logics may offer advantages, they also introduce new tensions and create additional risks to the clubs' performance developmental work.

Keywords: elite sport, football, institutional logics, institutional theory, commercialization, professionalization, performance development

Sitering: Sigvartsen, K. (2025). Grenseløs suksess? En studie av ressursvake fotballklubbers vei mot toppprestasjoner og spenninger i deres søken etter suksess. I L. D. Tjærandsen, F. A. Wågan & A. Tjønndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 3, s. 59–80). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch3>

Lisense: CC-BY 4.0

Introduksjon

Kommersialiseringen av internasjonal toppfotball fører til nye spilleregler og nærmest grenseløse muligheter for klubber som lykkes (Gammelsæter, 2010, 2016). Salg av kommodifiserte¹ klubbvarer har resultert i betydelige inntekter fra TV-avtaler, sponsorinntekter og turneringssuksess blant de største fotballklubbene i Europa (Barnes, 2022). Det har brakt inn helt nye logikker i spill for fotballklubber sin klubbdrift, som baserer seg på en kommersiell tankegang. Logikker kan forstås som styrende prinsipper for hvilke handlinger som gir mening i en organisasjon (Thornton, 2004). Med store muligheter for økonomisk gevinst gir kommersialisering betydelige fortrinn for fotballklubber. Samtidig har det også brakt med seg risiko og spenninger. Større deler av arbeidet med prestasjonsutvikling foregår nå *utenfor* banen, ikke kun *på*, og det stilles store krav til håndteringen av økonomiske, sportslige og organisatoriske hensyn samtidig, noe som kan skape spenninger angående hva som skal prioriteres i klubbdriften (Gammelsæter, 2010, 2021; Raw et al., 2022). Nå handler det ikke bare om å vinne fotballkamper, men også om å maksimere organisasjonens profitt (Gammelsæter, 2016).

Kommersialiseringen risikerer samtidig å sette tydelige begrensninger for mindre fotballklubbers sportslige fremgang. Forskning viser hvordan klubber med store ressurser får betydelige konkurransefortrinn i møte med de ulike økonomiske og organisatoriske logikkene som påvirker klubbdriften i toppfotball, fordi de kommersielle inntektene tilfaller de største og mest suksessfulle klubbene som kan reinvestere inntektene i økt og utvidet kompetanse i flere deler av organisasjonen for å gjenskape suksessen de har oppnådd (Curran et al., 2009; Gammelsæter, 2010; Iorwerth et al., 2018; Nagel et al., 2015). Det skaper et skille mellom klubbene etter hvor store økonomiske muligheter de har til å reinvestere i prestasjonsutvikling, og flere omtaler dette konkurransefortrinnet som «finansiell doping» (Müller et al., 2012) og å «kjøpe seg til suksess» (Szymanski, 2014; Walsh & Giulianotti, 2006).

Det eksisterer likevel flere eksempler på ressurssvake fotballklubber som oppnår svært gode resultater, heretter omtalt som høytpresterende klubber med lite ressurser (HPLR-klubber). Leicester City sitt overraskende seriegull i 2016 er et åpenbart eksempel. HPLR-klubbene forteller

1 Kommodifisering defineres som «både den vesentlige økningen i utvalg og antall varer som kjøpes og selges, så vel som intensivering av markedsforståelser og holdninger mot selve sporten» (Walsh & Giulianotti, 2006, s. 14, min oversettelse).

oss at det finnes andre veier til suksess enn gjennom de økonomiske og organisatoriske logikkene som favoriserer ressurssterke klubber. Lite forskning har imidlertid vært rettet mot å undersøke hvilke logikker som styrer arbeidet til HPLR-klubber (Drust et al., 2019). Dermed vet vi lite om praksisene innad i HPLR-klubber for å oppnå suksess til tross for de reduserte konkurransevilkårene som følger med færre ressurser (Torwerth et al., 2018; Müller et al., 2012). Flere HPLR-klubber opprettholder også gode prestasjoner over tid, noe som fører til betydelige endringer i klubbens situasjoner og øker risikoen for nye spenninger. Suksessen resulterer i flere kamper og deltakelse i europeiske turneringer mot motstandere med betydelig flere ressurser. Forskning har også vist hvordan de mange logikkene i internasjonal toppfotball gir utfordringer for fotballklubber og deres evne til å lede effektivt (Gammelsæter, 2010, 2021; Raw et al., 2022).

HPLR-klubbens økte suksess stiller nye krav til klubbdrift, noe som kan innebære betydelige risikoer – inkludert økt press, ressursmangel og behovet for å tilpasse seg høyere konkurransenivåer (Drust et al., 2019). Det reiser spørsmål om hvilke utfordringer HPLR-klubber står overfor når omgivelsene endrer seg som følge av deres suksess. Det er dermed et behov for mer kunnskap om hvilke logikker som er styrende for hvordan HPLR-klubber skaper og opprettholder sin tilsynelatende grenseløse suksess, samt hvilke risikoer og spenninger som manifesterer seg i deres jakt på suksess.

Kapittelet undersøker to skandinaviske HPLR-toppfotballklubber på herresiden som tidligere har hatt betydelige sportslige og økonomiske utfordringer, men som i løpet av de siste årene har oppnådd stor suksess, både nasjonalt og internasjonalt, i konkurranse med klubber med betydelig større ressurser. Hensikten er å undersøke hvilke logikker som styrer klubbens arbeid med prestasjonsutvikling, samt hvilke nye krav og spenninger klubbene møter som følge av suksessen.

Først presenteres tidligere forskning på logikker i toppfotball. Deretter blir kapittelets teoretiske rammeverk bestående av institusjonelle logikker gjort rede for. Så beskrives det metodiske grunnlaget for studien som er gjennomført, før analysens funn og konklusjon blir gjennomgått.

Tidligere forskning på logikker i toppfotball

Europeiske fotballklubbers inntekter har eskalert betydelig, og risikerer å øke ytterligere i løpet av de kommende tiårene, som følge av at økonomiske logikker har fått større plass i fotballen (Gammelsæter, 2019). Det har ført

til hyperkommodifisering, og en markedslogikk der jakten på økonomisk profitt blir sett på som det eneste (eller dominerende) målet for handling (Walsh & Giulianotti, 2006). Gjennom salg av blant annet TV-rettigheter, produkter og spillere assosiert med klubbene, har en slik markedslogikk ført til enorme inntekter, spesielt for de største klubbene (Barnes, 2022).

Som følge av de store inntektene markedslogikkene tilfører toppfotball, har det også styrket organisatoriske logikker om rasjonell organisering mot mer profesjonelle organisasjoner (Dowling et al., 2014; O'Brien & Slack, 2003; Slack, 2003). Fotballklubber reinvesterer inntekter i byråkratisk profesjonalisering² ved å hente inn flere og mer kompetente ledere og trenere, med utgangspunkt i å utvikle organisasjonens kompetanse på viktige områder for å nå sine mål (Nagel et al., 2015; Skille et al., 2024). Det bidrar til effektiv ledelse og styring, som flere har vist er en avgjørende faktor for suksessen toppidrettsorganisasjoner oppnår (Hansen et al., 2021; Sotiriadou & De Bosscher, 2013).

En tydelig bieffekt av de nye økonomiske og organisatoriske logikkene i spill, er at de risikerer å undergrave den ettertraktede konkurransebalansen mellom ligaer og klubber både i Europa og i nasjonale konkurranser (Gammelsæter et al., 2023). Mens europeisk toppfotball for menn har opplevd en kolossal vekst i inntekter, har de økonomiske og sportslige avstandene på tvers av nasjoner, ligaer og klubber samtidig økt (Pawlowski et al., 2010; Ramchandani et al., 2018). Dette resulterer i at mindre klubber har færre muligheter for å gjøre det bra i europeiske turneringer, noe som også resulterer i at de får en stadig mindre andel av inntektene som genereres gjennom europeisk fotball (Gammelsæter et al., 2023). Balanseringen av åpen konkurranse mellom klubber står dermed tydelig i spenning med markedsdrivere som tenderer mot rasjonalisering, vekst og oligarki, noe som klart favoriserer de største og mest ressurssterke klubbene (Gammelsæter et al., 2023; Gottfried, 2019). Med stadig flere klubber i økonomisk ufordel på grunn av de økende forskjellene mellom de beste klubbene og resten, er det imidlertid mangel på kunnskap rundt hvilke tiltak mindre ressurssterke klubber, uten samme tilgang på inntekter, tar for å styrke sin konkurransedyktighet overfor ressurssterke klubber (Drust et al., 2019).

2 Byråkratisk profesjonalisering kan forstås som en prosess der idrettsorganisasjoner forvandles til et stadig mer forretningsmessig fenomen, som forvaltes av kvalifiserte personer som ivaretar sentrale funksjoner (Dowling et al., 2014).

Samtidig handler ikke fotball kun om å skape enkeltresultater, men om å gjenskape gode resultater over tid. Idrettsorganisasjoner påvirkes i stor grad av sine institusjonelle miljø (Washington & Patterson, 2011), og forskning har vist tilstedeværelsen av institusjonelt press og logikker i idrettssammenheng (O'Brien & Slack, 2004; Skille, 2011; Stenling & Fahlén, 2009; Vos et al., 2011). Som en bedrift må toppfotballorganisasjoner prestere godt «på banen» (i fotballkamper) og «i styrerommet» (økonomisk) (Slack & Parent, 2006). Det skaper ulike og motstridende institusjonelle logikker i klubber, som kan være risikabelt og gi spenninger knyttet til hvilke beslutninger og handlinger som gir mening (Gammelsæter, 2023; Hanstad & Hansen, 2024; Raw et al., 2022). Mindre forskning har imidlertid adressert hvordan ulike aktører (for eksempel ledere, trenere, utøvere) påvirker de institusjonelle logikkene som eksisterer i en fotballorganisasjon, hvordan organisasjoner vurderer og aktiverer bestemte logikker fra de ulike logikksystemene som er tilgjengelige for dem, eller under hvilke forhold aktører er i stand til å kombinere ulike logikker og hvilke effekter det har og kan ha (Ocasio et al., 2017; Robertson et al., 2022). Det etterlyses derfor mer empirisk kunnskap rundt logikkene klubber introduseres for og adapterer, effekten det har på klubbdriften, samt hvilke risikoer og spenninger det kan skape (Gammelsæter, 2021; Skille et al., 2024).

Teoretisk rammeverk: institusjonelle logikker

Institusjonelle logikker beskrives av Thornton (2004, s. 70) som relativt stabile, tatt-for-gitte sosiale handlingsmønstre som gir mening til aktørers handlinger gjennom antakelser og verdier, som regel implisitte, om hvordan de skal tolke organisasjonens virkelighet, hva som utgjør passende atferd og hvordan de lykkes. Institusjonelle logikker kan dermed forstås som veiledende prinsipper som både er påvirket av og har innflytelse på atferden til aktører og organisasjoner innenfor sosiale og institusjonelle kontekster (Robertson et al., 2022). På den måten skaper institusjonelle logikker en kobling mellom individers erkjennelse og handlinger og individenes tilhørighet til institusjonelle strukturer og regler på organisasjons- og samfunnsnivå. Det betyr at enhver idrettsutøver og idrettsorganisasjon antakelig vil reflektere logikker som finnes i idretten som institusjon i sine egne verdier og normer (Gammelsæter, 2010). Samtidig vil både organisasjoner og institusjonelle logikker påvirkes av sine medlemmer og deres organiserte handlinger, samt andre institusjoner og logikker de samhandler

med, som både kan styrke og svekke logikkene i et refleksivt forhold (Gammelsæter, 2016). Logikkene må dermed forstås i lys av konteksten og omgivelsene fotballklubbene befinner seg i.

Selv om institusjoner ofte forbindes med stabilitet, er institusjonelle logikker sosialt konstruert og oppstår, endres og forsvinner i dynamisk samhandling med sine omgivelser (Gammelsæter, 2016; Thornton & Ocasio, 2008). Flere studier har vist hvordan idrettsorganisasjoners dominerende institusjonelle logikker har endret seg over tid som følge av endringer i omgivelsene (Girginov & Sandanski, 2008; Skirstad & Chelladurai, 2011).

Organisasjoner eksisterer gjerne innenfor mer enn én institusjonell sfære samtidig, og må følgelig forhandle flere logikker samtidig. Dette betegnes som *institusjonell pluralisme*, som refererer til hvordan organisasjoner kan representere flere logikker i måten de er satt opp på, kan legitimeres av flere på ulikt vis og inneholder forskjellige tatt-for-gitte verdier og oppfatninger som gjenspeiler det større institusjonelle miljøet og motsetningene som eksisterer der (Gammelsæter, 2010; Kraatz & Block, 2008). For å håndtere institusjonell pluralisme kan organisasjoner marginalisere kravene til enkelte logikker, ivareta ulike logikker sekvensielt eller uavhengig (for eksempel ved å opprette separate avdelinger forpliktet til ulike logikker), spille logikkene opp mot hverandre, eller forhandle frem samarbeidsløsninger mellom logikker (Gammelsæter, 2010; Kraatz & Block, 2008).

I tilfeller der organisasjoner er nødt til å forhandle flere logikker samtidig, vil det følgelig kunne oppstå situasjoner med risiko for konkurrerende forventninger og krav, som kan lede til det Smith og Lewis (2011) omtaler som *paradoksale spenninger* – hvor motstridende krav eksisterer samtidig og vedvarer over tid. Disse spenningene kan utløses, bli synlige og manifestere seg på forskjellige måter i ulike situasjoner. Her er særlig to komponenter sentrale i paradokset: (1) underliggende spenninger, det vil si elementer som virker logiske individuelt, men inkonsekvente når de settes sammen, og (2) reaksjoner som omfavner flere spenninger samtidig, der flere logikker påvirkes av samme handling. Paradoksale spenninger kan likevel også være fordelaktige dersom de håndteres riktig. Motstridende logikker kan avdekke latente risikoer og spenninger, og kan også utfordre aktørenes kognitive grenser, kreve kreativ sansing og bidra til mer flytende, refleksive og bærekraftige ledelsesstrategier (Smith & Lewis, 2011). Flere har vist hvordan ulike logikker kan være kompatible og tilføre verdifulle dimensjoner til idrettslig praksis (Nissen & Wagner, 2020; Skirstad & Chelladurai, 2011).

Metode

Kapittelet baseres på kvalitative intervjuer i to skandinaviske HPLR-toppfotballklubber. Videre beskrives utvalget og den metodiske tilnærmingen.

Utvalg og gjennomføring

Utvalget er et strategisk utvalg (Markula & Silk, 2011) og består av to skandinaviske toppfotballklubber. To kriterier lå til grunn for valg av HPLR-klubber: klubben har hatt (1) betydelige sportslige, økonomiske og organisatoriske begrensninger i løpet av de siste ti årene, og (2) har oppnådd betydelig suksess nasjonalt og internasjonalt de siste årene og i løpet av kort tid. Videre ble informanter i hver klubb valgt ut basert på å ha vært en del av suksessen klubben har oppnådd, samt for å representere både leder- og utøvernivå.

Det ble gjennomført intervju med styreleder, daglig leder og sportsdirektør fra hver av de to klubbene. Videre ble tre trenere fra førstelagets trenerapparat og fire utøvere intervjuet fra hver av de to klubbene. Totalt ble 20 intervju gjennomført, med varighet på mellom 45 og 90 minutter. Intervjuene var semistrukturerte med åpne spørsmål, sentrert rundt temaer som informantens rolle i klubbens arbeid med prestasjonsutvikling og hva som anses som viktige prioriteringer, strategier og beslutninger i arbeidet med å skape suksess. Utvalget gir innsyn i perspektiver fra ulike nivåer og roller i klubbene og anses derfor for å være godt egnet til å gi et detaljert innblikk i hvilke logikker som er styrende for klubbenes arbeid med prestasjonsutvikling. Utvalget vil også gi innblikk i hvilke utfordringer som eksisterer mellom roller og prioriteringer, samt i hvilken grad spenninger manifesterer seg i jakten på klubbenes suksess.

Kollektiv kvalitativ analyse

Intervjuene ble analysert gjennom kollektiv kvalitativ analyse. Det er en metode der en forskergruppe engasjerer seg i analysearbeidet sammen, noe som begrenser risikoen for at resultatene preges av en enkeltpersons (for)forståelse (Eggebo, 2020). Analytisk er metoden inspirert av Braun og Clarkes (2019) induktive og refleksive tematiske analyse. Metoden bestod av å først reflektere rundt hvert enkelt intervju med vekt på materialets innhold og hvilke temaer, ideer og analytiske tråder forskergruppa anså som viktige (for eksempel tilhørighet og lojalitet til strategi, betydningen

av økonomi, jakt på ekspertise). Så diskuterte vi kategorier i materialet (felles identitet, profesjonalisering og voksesmerter, kommersialisering). Deretter ble sitater analysert og gruppert innenfor hovedtemaene. Her ble det analysert etter særlig fremtredende tendenser, sammenhenger og nyanser innenfor dominerende logikker, samt spenninger som eksisterer mellom logikkene, i tråd med Braun og Clarkes (2019) reflekseive tematiske analyse. Basert på analysen ble følgende kategorier funnet:

Tabell 3.1 Analytiske temaer fra den kollektive analysen

Logikk	Mål	Handlinger
1. Identitet	Tilslutning til klubbens utviklingsarbeid	Etablere felles klubbidentitet gjennom involvering, ansvarliggjøring og tilhørighet
2. Rasjonalisering	Øke kvalitet på beslutninger og prestasjoner	Utvidelse og formalisering av nye roller og eksperter i organisasjonen
3. Kommersialisme	Overskudd på investert kapital	Kommodifisering av varer assosiert med klubben

Resultat og diskusjon

For å undersøke logikkene i arbeidet og suksessen HPLR-klubbene har opplevd, starter jeg analysen med å presentere hvordan administrative ledere, trenere og utøvere har dyrket en felles *identitetslogikk* i klubben som utgangspunkt for sine prinsipper og praksiser. Identitetslogikken har lagt tydelig premiss for retningen i klubbens strategiske arbeid og grobunn for enighet om og tilslutning til sentrale avgjørelser. Klubbens jakt på suksess har imidlertid gitt utfordringer knyttet til å opprettholde sin felles identitet. Andre del av analysen viser hvordan klubbens suksess bringer med nye krav fra omgivelsene og introduserer en rasjonaliseringslogikk som gir åpenbare fortrinn, men også nye risikoer og spenninger i arbeidet. I siste del viser analysen hvordan vedvarende suksess introduserer kommersielle logikker, basert på et stadig voksende samspill med det internasjonale markedet. Det gir nye elementer i beslutningsprosesser og nye spilleregler for klubbens arbeid med prestasjonsutvikling.

Felles identitet gir felles retning

En *identitetslogikk* fremstod dominerende i arbeidet klubbene gjør for å skape suksess. Den administrative ledelsen uttrykte en tydelig prioritering

av å bygge en felles identitet rundt hvordan klubben skal fremstå, hvordan de skal gjøre sine prioriteringer og hva dette skal innebære. Ledere fra de to klubbene beskrev det slik:

Vi er nødt til å forankre en veldig klar forståelse internt for hvem vi er, hva vi bør stå for, hvem vi bør være og hva vi bør sikte mot. (Lars, daglig leder)

Det er viktig å utvikle et felles språk der alle skal forstå hva vi gjør og hvorfor. (Leopold, sportsdirektør)

Lars og Leopold beskriver en tydelig prioritering av en *felles identitet* som forankres i klubben og er retningsgivende – ikke bare for hvor de er nå, men også hva de skal sikte mot å oppnå. Identitet i idrett knyttes til verdier, normer og historien som har formet organisasjonen, til det som gjør organisasjonen gjenkjennelig og skaper oppslutning (Gammelsæter, 2016). Ved å forankre strategiske beslutninger i hvorvidt de ivaretar klubbens identitet, viser dette hvordan en identitetslogikk definerer hva som er de rette strategiene og påfølgende handlingene i klubbens utviklingsarbeid. Andre administrative ledere og trenere delte samme oppfatning og uttrykte at «vi må prioritere hva som gjør oss til oss» og «det er særpreget som skaper stolthet og identitet som har gjort oss til en stabil toppklubb». Ludvig og Simen beskriver hvorfor en slik felles identitet er viktig for å oppnå suksess:

Vi gjør det bra fordi vi har ansvarliggjort på tvers av klubben. Vi har klart å få folk til å forstå sin rolle og at alle har en rolle i å bidra til at klubben lykkes. (Ludvig, styreleder)

Alle føler at de bidrar. På en måte som gjør at de beholder lysten, fordi man føler tilhørighet til det som hele gruppen prøver å oppnå. (Simen, utøver)

Felles identitet gir en følelse av å bidra til å skape suksessen, som beskrives som avgjørende for at alle skal kjenne på tilhørighet. Hvordan sørge for at alle, på tvers av roller og personlige preferanser, enes om en felles oppfatning av klubbens identitet og – ikke minst – hvordan identiteten skal dyrkes på en måte som gir sportslig fremdrift? Gammelsæter (2016) beskriver hvordan logikker som styrer organisasjoners atferd oppstår i dynamisk samhandling med sine medlemmer. Dette underbygges av ledere, som trekker frem kontinuerlig interaksjon med alle involverte i klubben som viktig for å sikre at avgjørelser ivaretar klubbens felles identitet:

Det som er viktig for oss er noe vi har funnet på i fellesskap. Du må lage strategien gjennom involvering og inkludering i prosessene. Alle må være med og forme strategien. (Lars, daglig leder)

Vi har ofte refleksjoner rundt verdiene våre for å forstå at det kan bety ulike ting for ulike mennesker. Det er ikke bare verdier som ligger i en skuff, men som vi hele tiden prøver å holde levende. (Leif, daglig leder)

Lars og Leif beskriver hvordan ledelsen er nødt til å involvere trenere og utøvere i å forme hva den felles identiteten skal innebære for å skape nødvendig tilslutning og holde de tilhørende verdiene levende. Å involvere aktørene selv i konstruksjonen av logikkene de skal operere ut ifra vil bidra til å knytte sammen institusjonelle strukturer og individuelle forståelser (Gammelsæter, 2010, 2016). Lars beskriver hvordan de må balansere strategiske og operasjonelle hensyn for at alle skal kjenne på et engasjement og eierskap til klubbens felles identitet:

Å involvere andre gir balanse mellom det strategiske og det operasjonelle. For til syvende og sist, hvis jeg mener noe, og ikke de andre, så hjelper det ikke. Og hvis de andre mener noe, og ikke jeg, så blir det ikke forankret. Så det er hele tiden et samspill mellom menneskene i klubben. (Lars, daglig leder)

Lars viser hvordan den styrende identitetslogikken må ivareta både institusjonelle og individuelle behov for å få tilslutning, noe som også understøttes av litteraturen (Gammelsæter, 2010, 2016). De to klubbene gikk imidlertid ikke frem på samme måte for å involvere trenere og utøvere i å bygge sin felles identitet. I klubb 1 ble det beskrevet en liten tro på organiserte møter. I stedet ble uformell kommunikasjon og tette forbindelser trukket frem som viktige virkemidler for å bygge identitet:

Det er sjeldent formelle møter. Sånn har ikke vi troen på å drive det. Vi er her hele dagen, så da oppstår sånne diskusjoner helt naturlig. (Truls, trener)

Det handler om å være så tett på hverandre at vi vet hvordan hverandre tenker og hvilken vei vi tror er best for klubben. (Lasse, sportsdirektør)

Klubb 2 trekker derimot frem hvordan de aktivt skaper en møtearena for ledere, trenere og utøvere for tilbakemeldinger rundt hvordan deres identitet er, og hvordan den kan utvikles:

Vi har et spillerutvalg i klubben her hvor sportsdirektør, daglig leder, trenere og av og til jeg kan ta gode dialoger. Så prater man seg gjennom retningen, om vi er fornøyde og om det er ting vi kan bli bedre på. (Lauritz, styreleder)

Til tross for at de konkrete strategiene for utviklingen av klubbidentitet er noe ulik i de to klubbene, viser begge klubbene hvordan arbeidet som gjøres med prestasjonsutvikling baserer seg på kontinuerlig samhandling mellom menneskene i klubben og deres organiserte handlinger. Gjennom høy grad av involvering, formell og uformell, sikrer klubbene at deres felles identitet ikke utformes kun av hva ledelsen anser som viktig for å innfri sine interesser. I stedet dyrkes en felles konsensus som ivaretar individenes viktige antakelser, verdier, regler og overbevisninger. Det gir enighet rundt hva deres felles identitet er, og skal være, og hvordan det skal være styrende i deres avgjørelser. Det skaper eierskap hos hver enkelt fordi alle opplever at deres egen identitet, representert ved deres egne verdier og normer, inkluderes og gjenspeiles i klubbens felles identitet og i forlengelse av det i hva målet og midlene skal være. Det gir en kobling mellom individuelle oppfatninger og deres tilhørighet til institusjonelle strukturer (Gammelsæter, 2010).

I videre analyse av konstruksjonen av deres felles identitet som styrende for klubbens prestasjonsfremmende arbeid, trekkes særlig fraværet av spenninger frem som en viktig suksessformel:

Det er veldig vanskelig å få suksess uten en helt lojal gruppe. Og jeg har aldri vært i en så lojal gruppe som denne. (Simen, utøver)

Det er en god lojalitet internt hos oss. Det henger nok sammen med at ting går bra, og jeg tror alle kjenner på at det drives godt. (Ludvig, styreleder)

Både ledere, trenere og spillere trekker frem hvordan den identitetsbaserte tilnærmingen skaper en felles enighet, der mye av styrken i tilnærmingen ligger i fraværet av spenninger. Fordi involvering, interaksjon og ansvarliggjøring av den enkelte gir rammer for innspill og tilpasning etter egne behov, opplever de sterk sammenheng mellom egen identitet og klubbens felles identitet. Ifølge Thornton (2004) er dette nødvendig for tilslutning til en logikk. Det ivaretar institusjon og aktør, og gir dermed enighet rundt hvilke praksiser, antakelser, verdier og overbevisninger som skal ligge til grunn for klubbens identitetslogikk. Når

ledere, trenere og utøvere opplever at beslutninger og handlinger tas med hensyn til å ivareta og styrke identiteten, oppstår det heller ikke noen konkurrerende ønsker eller forventninger fra andre logikker som skaper spenninger mellom ulike ønsker og prioriteringer i deres praksis (Smith & Lewis, 2011).

Profesjonalisering og voksesmerter

Klubbene har opplevd stor suksess de siste årene, med flere cupgull og seriegull. Det har ført til flere kamper, både nasjonalt og internasjonalt. Flere beskriver hvordan behovene deres knyttet til arbeidet med prestasjonsutvikling har endret seg, basert på større krav fra omgivelsene – ikke bare til å opprettholde suksessen, men også videreutvikle den:

Det å være konkurransedyktig både nasjonalt og ute i Europa krever mye. Så du må hele tiden jobbe med hvordan du kan ta nye steg på alle områder. Og etter hvert har vi hatt en profesjonalisering av virksomheten. I 2017 var vi 42 ansatte her. Nå begynner vi å nærme oss hundre. (Leif, daglig leder)

Suksessen skaper nye utfordringer der ledere og trenere beskriver opplevelser av at organisasjonen er nødt til å profesjonaliseres mer for å håndtere den nye hverdagen med suksess. Valget om å profesjonalisere seg viser hvordan omgivelsene endrer seg og stiller nye krav til klubbene. Det interessante er at de nye kravene også ser ut til å påvirke hvilke logikker som benyttes i møte med de nye kravene fra omgivelsene. Klubbene virker å implementere en ny logikk som retningsgivende for beslutningene som fattes og de påfølgende handlingene som gjennomføres i forbindelse med profesjonaliseringsprosessen de nå vurderer som nødvendig. Fremfor å forankre prioriteringene sine i hvorvidt profesjonaliseringen ivaretar deres felles identitet, vitner trenernes og ledernes beskrivelser om en rasjonaliseringslogikk der målet er å øke kvalitet på beslutninger og prestasjoner, og at ny og utvidet ekspertise derfor er nødvendig:

Det viktigste er å ha dyktige folk på de rette stedene. Støttepersonell, trenerteam, i min stilling, og selvfølgelig også i troppen vi har. Vi må sørge for at millionene vi har å forholde oss til rundt sport blir utnyttet så godt som mulig for å rekruttere de mest dyktige menneskene. (Lasse, sportsdirektør)

Du leter hele tiden etter parameterne som kan styrke prestasjonene i alt vi holder på med. Så det er en evig reise i å forbedre seg og hente ut potensialet hos hver enkelt i rollene de har. (Leif, daglig leder)

Suksessen klubbene opplever skaper nye behov i beslutningene som skal tas. I sine beskrivelser indikerer Lasse og Leif en endring i klubbens veiledende prinsipper, mot en logikk der eksterne omgivelser får mer plass, og det å rekruttere eksternt vurderes som nødvendig for videre suksess. En forklaring er at avgjørelser forankret i en identitetslogikk – altså hvem de skal være og hva de skal representere – ikke vurderes som tilstrekkelig for å imøtekomme kravene omgivelsene stiller til klubbdrift fordi den dynamiske samhandlingen med omgivelsene har endret seg (Gammelsæter, 2016). Fordi omgivelsene stiller nye krav, ser klubbene seg derfor nødt til å se til eksterne marked for å tilføre stadig mer kompetanse til klubben for å håndtere kravene de oppleves at stilles, og for å sikre at de er i en posisjon til å imøtekomme de kravene effektivt og nå målene sine. Det vitner om voksende tilstedeværelse av rasjonaliseringslogikker, og illustrerer hvordan dominerende institusjonelle logikker utvikler seg over tid som følge av ulike sosiale og institusjonelle faktorer (Thornton & Ocasio, 2008).

Klubbens prioritering av ekspertise kan være et tegn på at suksessen de har oppnådd har endret deres institusjonelle sfære, med nye krav og tilhørende løsninger som gjenspeiler det større institusjonelle miljøet de nå er en del av (Gammelsæter, 2010). «Vi skaper dette sammen» er som følge av endringer i deres omgivelser utviklet seg til at «vi trenger flere og mer ekspertise for å nå våre mål». En forklaring på fremveksten av ny logikk kan være at suksessen har gjort at de nå konkurrerer mot motstandere på et vesentlig høyere nivå, hvor kvaliteten på beslutninger må heves for å gå seirende ut av kampene. En annen forklaring er at suksessen gir flere kamper, som stiller helt andre krav til treningsarbeidet og krever flere spillere, trenere og «eksperter» på flere områder for å håndtere så mange kamper på kort tid. Det indikerer uansett at kravene klubbene opplever fra sine omgivelser har endret seg og ført til institusjonell pluralisme, der andre logikker nå innvirker på og sameksisterer med identitetslogikken som har vært dominerende så langt (Gammelsæter, 2010; Kraatz & Block, 2008). Selv om institusjonell pluralisme ikke nødvendigvis er problematisk, kan det skape risiko og spenninger når beslutninger som tas basert på én logikk, står i kontrast til sentrale handlinger som skal tjene en annen logikk:

Vi lærte at du ikke bare kan gå etter kompetanse. Du kan ha en doktorgrad i det du holder på med, men som menneske passer du ikke sammen med de vi har. Så kompetansen er viktig, men det er viktigere at du har med deg en kulturforståelse av hva det er du skal inn i. (Leif, daglig leder)

Leif beskriver hvordan handlinger utført med utgangspunkt i rasjonaliseringslogikken, der kompetanse er hentet inn for å imøtekomme kravene til kvalitet, samtidig kan innebære betydelige risikoer for deres felles identitet. Det indikerer i så måte hvordan institusjonell pluralisme, til tross for at den enkelte institusjonelle logikk ivaretas isolert sett, risikerer å skape spenninger *mellom* logikker dersom disse logikkene har motstridende krav (Gammelsæter, 2016; Smith & Lewis, 2011). Høy grad av involvering og ansvarliggjøring har vært avgjørende for å skape tilslutning til en felles identitet. Nå utfordres imidlertid det av at utvidelsen av organisasjonen er gjort med utgangspunkt i en rasjonaliseringslogikk, som ikke ivaretar de samme felles verdiene. Som konsekvens oppstår det risikoer som utfordrer deres evne til å opprettholde høy grad av involvering i beslutningsprosesser og på den måten sikre enighet rundt deres felles identitet:

Vi ansetter flere folk og må sørge for at vi alle er koordinerte. Så blir vi så store at vi har noen som sitter i etasjen over oss og noen i etasjen under oss. Da blir det vanskeligere, fordi man får fysiske vegger mellom. Tror vi på det samme? Er vi like lidenskapelige for det samme? Forstår vi egentlig hva som er viktig her? Når du får inn ekstra mennesker, så utfordres alt dette. (Lars, daglig leder)

Utvidelse av organisasjonen gjennom en rasjonaliseringslogikk skaper utfordringer for arbeidet med å sørge for at individenes verdier og institusjonens krav begge ivaretas tilstrekkelig i identitetslogikken, og skaper dermed paradoksale spenninger mellom klubbens to logikker (Gammelsæter, 2016). Spenningene skaper risiko og utfordrer arbeidet til ledere og trenere med å etablere en felles retning i sine handlinger og avgjørelser som baserer seg på deres felles klubbidentitet (Smith & Lewis, 2011). Også utøverne beskriver profesjonaliseringen som risikofylt, dersom rekrutteringen gjennomføres med utgangspunkt i kompetanse, og ikke ivaretar klubbens felles identitet:

Det kommer inn nye med gode individuelle ferdigheter som får seg selv til å se bra ut, og ikke nødvendigvis laget. Som drar i en annen retning og utvanner kulturen. Så aksepteres det fordi man får resultater. Men vi vil ikke at laget skal vinne fordi at

enkeltspillerne spiller på individuelle ferdigheter. De skal først og fremst bidra inn mot laget, og være så lojal som mulig. (Steffen, utøver)

Steffen beskriver hvordan nye signeringer kan være svært kompetente, men samtidig bringe med seg andre prinsipper og verdier. Det kan by på risikoer dersom de nye spillerne er rekruttert basert på individuelle ferdigheter de kan tilføre for å vinne kamper (rasjonaliseringslogikk), og det legitimerer egosentrisk atferd som ikke er forenelig med eksisterende verdier om fellesskap (identitetslogikk). Dersom rekrutteringen tar utgangspunkt i en rasjonaliseringslogikk der kompetanse vurderes som et effektivt middel mot å nå et mål om prestasjon, viser dette hvordan paradoksale spenninger kan oppstå som konsekvens mellom verdiene og prinsippene som ligger til grunn i logikkene de nye bringer med seg og logikken de eksisterende utøverne legger til grunn (Smith & Lewis, 2011).

Klubbene opplever at rasjonaliseringslogikken tilbyr noen åpenbare fortrinn fordi flere og mer kompetente ansatte kan bidra i ulike faser av prestasjonsarbeidet, der kravene vokser raskt som følge av suksessen de opplever. Det sammenfaller også med tidligere forskning om at profesjonalisering gir betydelige konkurransefortrinn (Skille et al., 2024). Samtidig peker både ledere, trenere og utøvere på at det kan bringe med seg flere risikoer for å sørge for at den kompetansen sameksisterer effektivt med identitetslogikken de fortsatt opererer med. Det synliggjør kompleksiteten knyttet til institusjonell pluralisme, der de dominerende logikkene kan legitimeres på ulike vis i ulike settinger (Gammelsæter, 2010). Klubbens logikker oppstår, endrer seg og samhandler kontinuerlig med organisasjonens til enhver tid interne og omkringliggende omgivelser (Thornton & Ocasio, 2008). Der rasjonaliseringslogikken kan ha gitt fortrinn i visse sammenhenger, som å sikre kvalitet i avgjørende beslutninger, gir det også betydelige risikoer for deres strategiske enighet, tilhørighet og fellesskapsfølelse i andre settinger.

Kommersielle hensyn blir viktigere

Det er veletablert at internasjonal toppfotball er preget av økonomiske insentiver som virker inn på prioriteringene klubber gjør (Gammelsæter, 2010, 2019). Klubbene beskriver hvordan de har erfart at økonomiske hensyn blir en større del av avgjørelser i klubbdriften, som følge av suksessen de har oppnådd de siste årene:

Når utenlandske klubber kommer til stadion vil vi gjerne vise at vi har bra spillere for å kunne tjene penger på spillerlogistikk. (Lasse, sportsdirektør)

Suksessen har gjort at vi har klart å løfte lista på salgene våre, så jeg blir veldig overrasket hvis vi ikke får flere spillere vi selger for tresifret antall millioner i de nærmeste årene. (Leif, daglig leder)

Økonomi har hele veien satt tydelige rammer for klubbdriften. Som flere beskriver, har imidlertid flere beslutninger nå rot i å maksimere klubbens økonomiske profitt. Det kan forklares ved at omgivelsene rundt klubben har endret seg betraktelig som konsekvens av dens suksess, hvor klubben nå konkurrerer i toppen nasjonalt og figurerer regelmessig i europeiske turneringer. Det gjør klubbene synlige for et større internasjonalt marked og introduserer en ny logikk, der potensialet i omgivelsene gjør at overskudd på investert kapital i større grad blir målet og der salg av klubbvarer blir viktige handlinger som preger klubbdriften. Dette sammenfaller med tidligere forskning, som har vist hvordan nye markedslogikker vokser frem som følge av endringer i toppfotballorganisasjoners interaksjon med internasjonale marked (Robertson et al., 2022). Som følge av endringer i klubbenes omgivelser, endres også betingelsene ledere, trenere og spillere må forholde seg til, og følgelig hvilke handlinger som gir mening for å imøtekomme disse kravene og betingelsene (Thornton & Ocasio, 2008).

Flere beskriver hvordan endrede omgivelser gjør at økonomiske hensyn nå også har større påvirkning på avgjørelser og handlinger i klubben – og hvordan dette tilbyr helt unike muligheter for å videreutvikle suksessen de har oppnådd:

Nå er vi femten mann som gjør den jobben som en eller to mann gjorde i 2016. Så vi har jo bygd opp et helt annet støtteapparat. Og helt annen systematikk og kvalitet i alt det som gjøres. (Tore, trener)

Vi merker stor forskjell på tilretteleggingen. Sunn mat til rette tider, utstyr, baner. Alle sånne ting er ekstremt viktig. Over tid tror jeg man merker store resultater på det. (Sebastian, utøver)

Tore og Sebastian viser hvordan økonomisk overskudd har gitt betydelige fordeler for klubbenes arbeid. Følgelig gir det også mening å fatte avgjørelser som muliggjør slike fortrinn. Det viser hvordan en kommersiell logikk har vokst frem og får større tilslutning i beslutningene, ettersom det imøtekommer åpenbare muligheter i deres omgivelser, og dermed

legitimerer handlinger som skaper økonomisk overskudd (Gammelsæter, 2016). Klubbene trekker frem flere fordeler som følge av økonomisk profitt:

Klubben har vært ekstremt flinke på å tilrettelegge de siste årene. Vi har pusset opp store deler av stadion og fått inn masse nye roller, som pusher detaljene enda mer. (Sebastian, utøver)

Alt optimaliseres nå, for økonomi er ikke lenger begrensningen vår. Når vi reiser til kamp, kan vi leie charterfly. Det koster skjorta, men vi har ikke lenger de diskusjonene som går på om vi har økonomi til å gjøre det. (Leif, daglig leder)

Sebastian og Leif trekker frem hvordan god økonomi påvirker handlingsrommet de har innenfor flere aspekter av klubbdriften. Dette underbygges av tidligere forskning, som viser hvordan økonomiske ressurser gir klubber betydelige fortrinn i klubbdriften, og omtales som «finansiell doping» (Müller et al., 2012; Szymanski, 2014; Walsh & Giulianotti, 2006). Å skape økonomisk overskudd er dermed ikke bare et mål i seg selv, men et middel for å oppnå andre mål klubbene har. Det viser hvordan det å forhandle frem det Gammelsæter (2010) omtaler som samarbeidsløsninger *mellom* logikker kan ha en positiv effekt på fotballklubbers arbeid med prestasjonsutvikling. Uten en kommersiell logikk om å skape profitt som retningsgivende for en del av beslutningene klubbene tar, ville ikke klubbene nødvendigvis hatt økonomiske rammer til å optimalisere ulike forhold som flere trenere, bedre baner og mer effektive reiseruter i samme grad. Samtidig er det ikke sikkert klubbene ville vært i stand til å operasjonalisere overskuddet på en måte som bidrar til bedre prestasjoner uten en rasjonaliseringslogikk om å identifisere nye og mer effektive metoder. Gjennom sykliske reaksjoner opplever derfor klubbene at fordeler fra beslutninger gjort basert på én logikk gir fortrinn i avgjørelser som tas med utgangspunkt i en annen logikk (Smith & Lewis, 2011). Det viser hvordan institusjonell pluralisme kan tilby fordeler for klubbdriften, dersom det operasjonaliseres på en måte der handlinger og beslutninger med utgangspunkt i de ulike logikkene ikke bryter med hverandre, men tilfører praksisen verdifulle dimensjoner (Nissen & Wagner, 2020; Skirstad & Chelladurai, 2011).

Samtidig beskriver også trenere og ledere hvordan de nye logikkene som følge av suksessen de har opplevd også kan by på risiko for klubbledelse:

Det er plutselig mye mer interesse rundt spillere og mer fokus på økonomi. Spillere vet at vi har vunnet gull og kvalifisert oss til europacupen, og at klubben tjener mye

penger. «Da dobler jeg lønnen min.» Det gir forstyrrelser i en prestasjonsgruppe. (Thomas, trener)

Thomas beskriver en opplevelse av at suksessen endrer omgivelsene rundt klubben, og at det som konsekvens vokser frem nye logikker som påvirker utøvernes beslutninger og handlinger. Det er imidlertid ikke bare en risiko for ledelsen. Også utøvere uttrykker frustrasjon knyttet til hvordan andre hensyn virker å ta for stor plass i ledelsens prioriteringer:

Fordi vi har hatt suksess over tid, er det interesse for spillerne våre. Vi solgte to. Så begynte plutselig resultatene å svikte, og vi blir forbanna og tenker «hva i guds navn driver klubben med?». Vi forstår at det er økonomisk, men kan du ikke beholde spillerne så vi ikke mister ligatittelen? (Svein, utøver)

Vi ville beholde gruppa, fordi vi var så samkjørte. Det tar tid å bygge opp den måten å være trygg på hverandre ute på banen. (Svein, utøver)

Det Svein beskriver går igjen hos de aller fleste utøverne: Opplevelser av at en kommersiell logikk i for stor grad påvirker beslutningene som tas. Selv om de forstår at økonomiske hensyn er viktige, og i andre settinger applauderer fordelene det gir, er det særlig når det står i spenning med andre styrende logikker at det blir risikofyllt. Her svekker avgjørelsene klubbens spesialiserte spillestil (identitetslogikk), og dermed skades også sjansene deres for å effektivt nå målene (rasjonaliseringslogikk). Dermed oppstår det spenninger mellom de ulike logikkene og uenigheter rundt hvilke logikker som bør styre avgjørelsene.

Som følge av sin suksess samhandler klubbene med helt andre omgivelser enn tidligere, og de økonomiske mulighetene er drastisk forbedret. Ledere, trenere og spillere enes om at det økonomiske potensialet i omgivelsene legitimerer beslutninger og handlinger som styrker klubbens profitt fordi det gir fortrinn til å optimalisere beslutningene de gjør med utgangspunkt i å utvikle sin identitet (identitetslogikk) og samtidig nå sine mål effektivt (rasjonaliseringslogikk). Det viser hvordan logikkene til enhver tid opererer i et refleksivt forhold mellom institusjonen, dens omgivelser og institusjonens medlemmer (Gammelsæter, 2010, 2016). Samtidig oppstår det uenigheter internt mellom trenere, ledere og utøvere angående hvilke beslutninger som skal påvirkes av den kommersielle logikken og hvilke handlinger det skal utløse. Som konsekvens oppstår det paradoksale spenninger mellom logikkene som styrer avgjørelser, der handlinger

som ivaretar kommersiell logikk (for eksempel selge en spiller) direkte svekker handlingene som ivaretar identitetslogikken (spillerens viktige bidrag til felles identitet) og rasjonaliseringslogikken (å effektivt nå klubbens mål) (Smith & Lewis, 2011). Det synliggjør risikoen og kompleksiteten når det gjelder å balansere ulike hensyn og forhandle med ulike logikker for å imøtekomme kravene fra omgivelsene, som også tidligere forskning har vist at idrettsorganisasjoner må forholde seg til (Gammelsæter, 2016; Raw et al., 2022).

Konklusjon

Hensikten med kapittelet har vært å analysere (1) hvilke logikker som er styrende i HPLR-fotballklubber og (2) hvilke spenninger og risikoen som oppstår mellom ulike logikker i klubbens søken etter suksess. Analysen viser hvordan en identitetslogikk som bygger på en felles enighet rundt verdier og prinsipper som klubben skal identifiseres ved, er styrende for beslutninger og påfølgende handlinger i klubbene. Både ledere, trenere og utøvere beskriver hvordan styring gjennom identitetslogikk gir rom for interaksjon rundt og påvirkning på den strategiske tilnærmingen, som gir nødvendig tilslutning og utvikling. Det skaper felles enighet og fravær av spenninger, noe som er direkte avgjørende for klubbens evne til å oppnå gode resultater – tross deres begrensede tilgang på ressurser.

Samtidig viser kapittelet hvordan HPLR-klubbers streben etter suksess også kan føre til økt tilstedeværelse av flere og konkurrerende logikker. Suksessen klubbene opplever endrer omgivelsene de er en del av, og følgelig endres også kravene klubbene opplever at de må imøtekomme for å være i stand til å videreutvikle sin suksess. Når klubbene møter økte krav til organisering og utvikling, svarer de med økt profesjonalisering og rekruttering av mer kompetanse for å videreutvikle suksessen. Det gir flere og mer kompetente ansatte som kan bidra i ulike faser av prestasjonsarbeidet. Samtidig viser analysen hvordan utviklingen av en slik rasjonaliseringslogikk kan stå i spenning med identitetslogikken som står sterkt i klubbens praksis, fordi de som rekrutteres utfordrer klubbens tilhørighet, fellesskapsfølelse og deres strategiske enighet. Dermed bringer nye logikker inn paradoksale spenninger, som skaper risikoen for klubbens utviklingsarbeid.

Klubbene beskriver hvordan suksess gir økte muligheter for å skape økonomisk profitt, og i kapittelet viser jeg hvordan kommersielle logikker får mer plass i klubbdriften som følge av potensialet det gir for (1) økonomisk

overskudd og (2) investering av overskuddet i å forbedre andre forhold, som flere og mer kompetente ansatte, bedre utstyr og gunstigere reise-logistikk. Klubbene beskriver samtidig at håndteringen av flere logikker på samme tid kan skape betydelige spenninger mellom de ulike logikkene og følgelig by på tydelige risikoer for arbeidet med klubbens strategiske retning. I tilfeller der beslutninger som ivaretar kommersielle logikker om økonomisk profitt skaper risikoer for ivaretagelsen av identitetslogikken og/eller rasjonaliseringslogikken, oppstår det spenninger. Som konsekvens påvirkes den strategiske enigheten mellom rollene innad i fotballklubbene.

Kapittelet tilbyr verdifull innsikt i perspektiver fra ledere, trenere og utøvere på hvilke logikker som er retningsgivende for HPLR-klubbers suksess, og hvordan klubbens prestasjonsarbeid preges av ulike logikker som utvikles og forhandles i samhandling med de til enhver tid omkringliggende omgivelsene. Ved å vise hvordan HPLR-klubbers suksess bidrar til økt profesjonalisering og kommersialisering underbygger mine funn tidligere forskning som demonstrerer betydningen av tilgang på finansielle og organisatoriske ressurser for å skape sportslig suksess (Barnes, 2022; Nagel et al., 2015). Samtidig tilfører kapittelet verdifulle bidrag til litteraturen ved å vise hvordan slike profesjonaliserings- og kommersialiseringsprosesser ikke er ubetingede goder, men bringer med seg potensielle spenninger som skaper utfordringer for klubbens prestasjonsarbeid. Ved å belyse betydningen av dominerende logikker, og spenninger mellom dem, bidrar kapittelet med verdifull kunnskap om risikoer og muligheter for HPLR-klubber og deres grensesprengende suksess på tross av begrenset tilgang på ressurser.

Om forfatteren

Kristian Sigvartsen er doktorgradsstipendiat i sosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Han forsker på samspillet mellom kultur, ledelse og prestasjon i idrett, med særlig interesse for hvordan prestasjonskulturer skapes og vedlikeholdes i toppidrett.

Referanser

- Barnes, A. (2022). Kissing the badge: Club crests or corporate logos? *Soccer & Society*, 24(5), 607–621. <https://doi.org/10.1080/14660970.2022.2072833>
- Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589–597. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>

- Curran, J., Jennings, I. & Sedgwick, J. (2009). 'Competitive balance' in the top level of English football, 1948–2008: An absent principle and a forgotten ideal. *The International Journal of the History of Sport*, 26(11), 1735–1747.
- Dowling, M., Edwards, J. & Washington, M. (2014). Understanding the concept of professionalisation in sport management research. *Sport Management Review*, 17(4), 520–529. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2014.02.003>
- Drust, B., O'Boyle, A. & Gillett, M. (2019). Managing performance in elite professional football. I S. Chadwick, D. Parnell, P. Widdop & C. Anagnostopoulos (Red.), *Routledge handbook of football business and management* (s. 144–154). Routledge.
- Eggebo, H. (2020). Collective qualitative analysis. *Norwegian Journal of Sociology*, 4(2), 106–122. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2020-02-03>
- Gammelsæter, H. (2010). Institutional pluralism and governance in «commercialized» sport clubs. *European Sport Management Quarterly*, 10(5), 569–594. <https://doi.org/10.1080/16184742.2010.524241>
- Gammelsæter, H. (2016). *Poeng, penger og politikk. Et institusjonelt perspektiv på ledelse*. Cappelen Damm Akademisk.
- Gammelsæter, H. (2019). Points, pounds, and politics in the governance of football. I S. Chadwick, D. Parnell, P. Widdop & C. Anagnostopoulos (Red.), *Routledge handbook of football business and management* (s. 44–55). Routledge.
- Gammelsæter, H. (2021). Sport is not industry: Bringing sport back to sport management. *European Sport Management Quarterly*, 21(2), 257–279. <https://doi.org/10.1080/16184742.2020.1741013>
- Gammelsæter, H. (2023). Managing more than a football club. I R. Houben (Red.), *Research handbook on the law of professional football clubs* (s. 161–174). Edward Elgar Publishing.
- Gammelsæter, H., Herskedal, K. M. & Egilsson, B. (2023). Commodification spiralling down to the football's grassroots: A case study on football's ecological development. *Managing Sport and Leisure*, 30(3), 356–372. <https://doi.org/10.1080/23750472.2023.2182826>
- Gitinov, V. & Sandanski, I. (2008). Understanding the changing nature of sports organisations in transforming societies. *Sport Management Review*, 11(1), 21–50.
- Gottfried, S. (2019). *Contemporary oligarchies in developed democracies*. Springer.
- Hansen, P. Ø., Chroni, S., Skille, E. Å. & Abrahamsen, F. E. (2021). Leading and organising national teams: functions of institutional leadership. *Sports Coaching Review*, 10(3), 274–294. <https://doi.org/10.1080/21640629.2021.1896213>
- Hanstad, D. V. & Hansen, P. Ø. (2024). *Ledelse i idrett: Fra styrerom til treningsfelt*. Fagbokforlaget.
- Iorwerth, H., Tomkins, P. & Riley, G. (2018). Financial doping in the English premier league. *Sport, Ethics and Philosophy*, 12(3), 272–291.
- Kraatz, M. S. & Block, E. S. (2008). Organizational implications of institutional pluralism. I R. Greenwood, C. Oliver, K. Sahlin & R. Suddaby (Red.), *The Sage handbook of organizational institutionalism* (s. 243–275). Sage.
- Markula, P. & Silk, M. L. (2011). *Qualitative research for physical culture*. Springer.
- Müller, J. C., Lammert, J. & Hovemann, G. (2012). The financial fair play regulations of UEFA: An adequate concept to ensure the long-term viability and sustainability of European club football? *International Journal of Sport Finance*, 7(2), 117–140.
- Nagel, S., Schlesinger, T., Bayle, E. & Giauque, D. (2015). Professionalisation of sport federations – a multi-level framework for analysing forms, causes and consequences. *European Sport Management Quarterly*, 15(4), 407–433. <https://doi.org/10.1080/16184742.2015.1062990>
- Nissen, R. & Wagner, U. (2020). The inherent risk of being fired: The institutional logics enabling sport directors to replace coaches in professional football. *Managing Sport and Leisure*, 25(6), 441–456. <https://doi.org/10.1080/23750472.2020.1727356>
- O'Brien, D. & Slack, T. (2003). An analysis of change in an organizational field: The professionalization of English rugby union. *Journal of Sport Management*, 17(4), 417–448.

- O'Brien, D. & Slack, T. (2004). The emergence of a professional logic in English rugby by union: The role of isomorphic and diffusion processes. *Journal of Sport Management*, 18(1), 13–39. <https://doi.org/10.1123/jsm.18.1.13>
- Ocasio, W., Thornton, P. H. & Lounsbury, M. (2017). The institutional logics perspective. I R. Greenwood, C. Oliver, T. B. Lawrence & R. E. Meyer (Red.), *The Sage handbook of organizational institutionalism* (2. utg., s. 509–531). Sage.
- Pawlowski, T., Breuer, C. & Hovemann, A. (2010). Top clubs' performance and the competitive situation in European domestic football competitions. *Journal of Sports Economics*, 11(2), 186–202. <https://doi.org/10.1177/1527002510363100>
- Ramchandani, G., Plumley, D., Boyes, S. & Wilson, R. (2018). A longitudinal and comparative analysis of competitive balance in five European football leagues. *Team Performance Management*, 24(5/6), 265–282. <https://doi.org/10.1108/TPM-09-2017-0055>
- Raw, K., Sherry, E. & Schulenkorf, N. (2022). Managing sport for development: An investigation of tensions and paradox. *Sport Management Review*, 25(1), 134–161. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2020.09.002>
- Robertson, J., Dowling, M., Washington, M., Leopkey, B., Ellis, D. L. & Smith, L. (2022). Institutional theory in sport: A scoping review. *Journal of Sport Management*, 36(5), 459–472.
- Skille, E. Å. (2011). Change and isomorphism – a case study of translation processes in a Norwegian sport club. *Sport Management Review*, 14(1), 79–88. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2010.03.002>
- Skille, E. Å., Strittmatter, A.-M., Stenling, C. & Fahlén, J. (2024). The professionalization of the role of the coach: Transforming the last bastion of the Scandinavian welfare-sport model. *Sport in Society*, 27(12), 1994–2013. <https://doi.org/10.1080/17430437.2024.2411779>
- Skirstad, B. & Chelladurai, P. (2011). For 'love' and money: A sports club's innovative response to multiple logics. *Journal of Sport Management*, 25(4), 339–353. <https://doi.org/10.1123/jsm.25.4.339>
- Slack, T. (2003). Sport in the global society: Shaping the domain of sport studies. *The International Journal of the History of Sport*, 20(4), 118–129. <https://doi.org/10.1080/09523360412331305923>
- Slack, T. & Parent, M. M. (2006). *Understanding sport organizations: The application of organization theory*. Human Kinetics.
- Smith, W. K. & Lewis, M. W. (2011). Toward a theory of paradox: A dynamic equilibrium model of organizing. *Academy of Management Review*, 36(2), 381–403.
- Sotiriadou, P. & De Bosscher, V. (2013). *Managing high performance sport*. Routledge.
- Stenling, C. & Fahlén, J. (2009). The order of logics in Swedish sport–feeding the hungry beast of result orientation and commercialization. *European Journal for Sport and Society*, 6(2), 121–134. <https://doi.org/10.1080/16138171.2009.11687833>
- Szymanski, S. (2014). Fair is foul: A critical analysis of UEFA financial fair play. *International Journal of Sport Finance*, 9(3), 218–229.
- Thornton, P. H. (2004). *Markets from culture: Institutional logics and organizational decisions in higher education publishing*. Stanford University Press.
- Thornton, P. H. & Ocasio, W. (2008). Institutional logics. I R. Greenwood, C. Oliver, K. Sahlin & R. Suddaby (Red.), *The Sage handbook of organizational institutionalism* (s. 99–128). Sage.
- Vos, S., Breesch, D., Késenne, S., Van Hoecke, J., Vanreusel, B. & Scheerder, J. (2011). Governmental subsidies and coercive pressures. Evidence from sport clubs and their resource dependencies. *European Journal for Sport and Society*, 8(4), 257–280. <https://doi.org/10.1080/16138171.2011.11687882>
- Walsh, A. & Giulianotti, R. (2006). *Ethics, money and sport: This sporting mammon*. Routledge.
- Washington, M. & Patterson, K. D. (2011). Hostile takeover or joint venture: Connections between institutional theory and sport management research. *Sport Management Review*, 14(1), 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2010.06.003>

KAPITTEL 4

Myk makt på den digitale sportsarenaen: Norske mediers dekning av Saudi-Arabias geopolitiske spill i esport

Egil Trasti Rogstad Nord universitet

Abstract: This chapter explores how Norwegian media cover Saudi Arabia's strategic use of esports as a tool for exercising soft power in the digital sports arena. Through a qualitative content analysis of 53 media articles published between 2020 and 2024, it highlights the tensions that emerge between esports' ideals of inclusion and openness and Saudi Arabia's growing influence in the field. The analysis reveals a shift in media discourse – from critical distance to increasing pragmatism – as economic stability and investment become more central to the esports' narrative. As a result, criticism of Saudi Arabia is gradually declining. The chapter also examines how Saudi Arabia positions itself as a global player in esports through state-backed investments and ownership in major events like the Esports World Cup and the Olympic Esports Games. Ultimately, the chapter provides valuable insights into the geopolitics of esports, showing how authoritarian regimes leverage digital sports platforms to shape their image among young and global audiences.

Keywords: esports, soft power, Saudi Arabia, Norwegian media coverage, geopolitics, state investment

Innledning

Esport¹, eller konkurransebasert videospill, er en relativt ny og digital form for sport som har hatt en eksplosiv vekst de siste tiårene. Det som startet som en nisjehobby, har nå utviklet seg til å bli en global milliardindustri med millioner av tilskuere og spillere verden over (Statista, 2024). Denne raske veksten har samtidig skapt spenninger i den etablerte idrettsverdenen, da esport utfordrer tradisjonelle forestillinger om hva som kvalifiserer som sport. Skepsisen skyldes blant annet fraværet av fysisk aktivitet og esportens tette koblinger til kommersielle interesser – faktorer som står i kontrast til idrettens tradisjonelle verdier om fysisk prestasjon og uavhengighet fra markedskrefter (Jenny et al., 2017).

Til tross for denne skepsisen har Den internasjonale olympiske komité (IOC) i lengre tid arbeidet for å inkludere esport i sitt offisielle program (Rogstad et al., 2021). Dette ble realisert under sommer-OL i Paris 2024 med lanseringen av Olympic Esports Games (OEG) – en internasjonal turnering i regi av IOC som har som mål å integrere esport i en olympisk struktur. Samtidig ble det også kunngjort at Saudi-Arabia skal være verts-nasjon for OEG de første tolv årene av turneringens levetid – et valg som umiddelbart vekket både begeistring og kritikk blant fans, utøvere og ledere både innen esport og tradisjonell idrett.

På den ene siden ble initiativet hyllet for å gi esport økt legitimitet, en sterkere global plattform og økonomiske investeringer. Avtalen om OEG inngår i landets Visjon 2030-strategi, som har som mål å diversifisere økonomien og styrke Saudi-Arabias internasjonale omdømme gjennom satsing på blant annet sport og underholdning (Nurunabi, 2017). Som del av denne strategien har Saudi-Arabia rettet betydelig oppmerksomhet mot gaming og esport, med ambisjoner om å bli et globalt knutepunkt for spillindustrien innen 2030 (Arabian Business, 2022). Denne satsingen støttes av investeringer på 38 milliarder dollar gjennom det statlige investeringsfondet Public Investment Fund (PIF). Gjennom sitt datterselskap Savvy Games Group har PIF satset på oppkjøp av store spillutgivere, utvikling av lokale talenter og bygging av en bærekraftig spilløkonomi (Modhy, 2024).

1 I dette kapittelet har jeg valgt å skrive esport uten bindestrek, til tross for at den offisielt anbefalte skrivemåten ifølge norsk rettskrivning er e-sport. Valget er gjort fordi esport uten bindestrek er den mest brukte formen blant aktører i feltet selv. Bruken speiler dermed terminologien slik den faktisk brukes i praksis, og er valgt for å gjenspeile feltets egen språkbruk.

På den andre siden har valget av Saudi-Arabia som vertsnaasjon også utløst sterke negative reaksjoner, særlig med tanke på landets menneskerettighetssituasjon. Kritikere omtaler dette som et eksempel på såkalt sportsvasking, hvor store internasjonale arrangementer brukes til å flytte fokus bort fra kritikkverdige forhold som undertrykking av kvinner og LHBTIQ+-personer (Amnesty International Norge, u.å.). Dette setter IOC i en vanskelig posisjon, da organisasjonens selverklærte verdier om likestilling og menneskerettigheter kommer i konflikt med valget av en vertsnaasjon som ofte bryter med nettopp disse verdiene.

Debatten om esportens plass i den olympiske bevegelsen handler derfor ikke bare om idrettsdefinisjoner, men også om hvilke politiske og økonomiske interesser som får plass i den globale idrettsarenaen. Når autoritære regimer som Saudi-Arabia tar en ledende rolle i utviklingen av esport, aktualiseres spørsmål om hvilke normer og maktstrukturer som får dominere. I lys av dette er kapitlets problemstilling følgende:

Hvordan belyser den norske mediedekningen Saudi-Arabias engasjement i esport som en strategi for sportsvasking og bruk av myk makt, og hvilke etiske og politiske spenninger oppstår i møtet mellom esportens idealer om inkludering og uavhengighet og regimets menneskerettighetsbrudd og politiske agenda?

For å svare på dette spørsmålet gjennomfører jeg en kvalitativ innholdsanalyse av norske medietekster, med fokus på hvordan Saudi-Arabias involvering i esport reflekteres i diskursen om sportsvasking. I dette kapitlet ønsker jeg å vise hvordan esport fungerer som en arena for komplekse makt-kamper, der økonomiske og politiske interesser utfordrer idealer om åpenhet, uavhengighet og inkludering. Ved å undersøke denne mediedekningen i en nasjonal kontekst preget av sterke normative føringer om menneskerettigheter og ytringsfrihet (Knudsen et al., 2024; Utenriksdepartementet, 2021), bidrar analysen med ny innsikt i hvordan sportsvasking forstås og forhandles diskursivt.

Bakgrunn og tidligere forskning

Esportens økosystem: struktur, organisering og global appell

Esport betegner organiserte, konkurransepregede videospill der profesjonelle spillere og lag møtes i strukturerte turneringer på tvers av ulike

spilltitler (Hamari & Sjöblom, 2017). I motsetning til mer uformell spilling, kjennetegnes esport av høy grad av ferdighet, strategisk samarbeid og en profesjonisert infrastruktur. De siste årene har den utviklet seg i retning av mer tradisjonell idrett, med ligastrukturer, sponsoravtaler og dedikerte tilhengerskarer (Hayday et al., 2022). Selv om begrepet ofte brukes om elitespillere og lag, favner esport også et stort amatørmiljø. Spillere deltar i lokale turneringer, nettbaserte konkurranser og organiserte klubber – noe som bidrar til esportens brede kulturelle gjennomslag (Kelly et al., 2019).

Gjennom de siste tiårene har esport vokst frem som en milliardindustri, drevet av teknologisk utvikling, økende kommersielle investeringer og et stadig voksende globalt publikum. I 2024 ble den globale esportindustrien estimert til 4,3 milliarder dollar, med forventninger om videre vekst (Statista, 2024). I motsetning til tradisjonell idrett, som reguleres av organisasjoner som FIFA og IOC, er esport preget av en desentralisert og kommersiell struktur. Spillutviklerne har stor innflytelse på ligaorganisering, turneringsformat og inntektsmodeller (Hayday et al., 2022). Denne kommersielle modellen har bidratt til rask økonomisk vekst, men har samtidig ført til fragmentering og styringsmessige utfordringer (Reitman et al., 2020).

Et særtrekk ved esport er dens digitale infrastruktur, som gjør det mulig å organisere og strøemme konkurranser globalt, uavhengig av geografiske begrensninger. Strømmeplattformer som Twitch, YouTube og Facebook har en sentral rolle i formidlingen og muliggjør direkte kontakt mellom spillere, kommentatorer og publikum (Hayday et al., 2022). Tilgjengeligheten på disse plattformene har bidratt til å gi esport et enormt nedslagsfelt. Eksempelvis nådde League of Legends World Championship i 2024 et toppseertall på 6,8 millioner, med en premiepott på hele 110 millioner dollar (Esports Charts, 2025).

I motsetning til tradisjonell idrett, som ofte er knyttet til nasjoner og landslag, følger fans av esport først og fremst bestemte spill, lag og spillere. Tilhørigheten er altså mer basert på felles interesse enn nasjonal identitet (Hayday et al., 2022). Publikum er også yngre enn i mange andre idretter. De fleste seerne er mellom 18 og 34 år, noe som gjør dem ekstra attraktive for annonsører og sponsorer (Deloitte, 2019).

Samtidig er esportens legitimitet fortsatt omdiskutert. Til tross for at aktører som IOC har anerkjent esportens voksende betydning, har bekymringer rundt voldelig spillinnhold, kommersialisering og manglende regulering hemmet en bredere anerkjennelse som idrett (Hayday et al., 2022). Flere bransjeinitiativ, som Berlin-erklæringen fra 2019, har forsøkt

å etablere prinsipper for god styring i esport (EsportsEurope, 2019). Likevel er det fortsatt usikkerhet rundt reguleringen av esport ettersom nasjonale myndigheter har ulike måter å anerkjenne og styre esporten på (Hayday et al., 2022). Selv om det finnes internasjonale organisasjoner som forsøker å regulere esport, har disse ofte slitt med å få bred oppslutning og reell myndighet. I motsetning til tradisjonell idrett, som styres av etablerte overnasjonale organer som FIFA eller IOC, er esport fortsatt preget av en fragmentert struktur. Aktører som spillutgivere, turneringsarrangører og lagledere opererer med ulik grad av makt og ansvar (Hayday et al., 2022). Denne mangelen på samordnet styring har skapt rom for integritetsutfordringer, som kampfiksing, doping og utnyttelse av spillerkontrakter (Holden et al., 2017). Samtidig har den kommersielt drevne modellen ført til usikkerhet rundt bransjens økonomiske bærekraft, og enkelte rapporter stiller spørsmål ved om veksten er overdrevet eller basert på misvisende målemetoder (D'Anastasio, 2019).

Sportsvasking og myk makt i idrett og esport

Sportsvasking er et begrep som har fått raskt økende oppmerksomhet i akademisk forskning og sportsmedier. Begrepet brukes om staters bruk av idrett og prestisjefylte arrangementer for å tiltrekke seg positiv omtale og tilsløre kritikkverdige forhold (Næss, 2021). Sportsvasking innebærer at autoritære regimer investerer i store sportsbegivenheter for å avlede oppmerksomheten fra interne sosiale og politiske problemer, som for eksempel menneskerettighetsbrudd. På denne måten skaper sportsvasking en iboende spenning mellom idrettens verdier som en inkluderende og nøytral arena og dens utnyttelse som et middel for strategisk omdømmebygging.

Sportsvasking bygger ofte på etablerte strategier for kulturell kapital og myk makt, som beskrevet av Bourdieu (1991), der idrett brukes som en plattform for å akkumulere symbolsk kapital og skape en positiv nasjonal identitet. Myk makt, som definert av Nye (1990), refererer til en stats evne til å oppnå innflytelse gjennom attraktivitet og kulturell appell fremfor pressmidler som sanksjoner eller tvang. Denne formen for makt bygger på kultur, ideer og verdier som skaper positiv oppmerksomhet og sympati, og oppmuntret andre til frivillig støtte. Tradisjonelle sportsarrangementer som FIFA-VM og OL har lenge fungert som sentrale arenaer for slike strategier, der nasjoner søker å skape et bilde av modernitet, åpenhet og nasjonal stolthet (Næss, 2021).

En økende mengde studier har fremhevet hvordan olje- og ressursrike stater som Saudi-Arabia, Qatar og De forente arabiske emirater bruker sport som en form for myk makt for å forbedre sitt globale omdømme (for eksempel Brannagan & Giulianotti, 2018; Fruh et al., 2022; Taylor et al., 2023). Dette gjøres gjennom investeringer i høyprofilerte sportsarrangementer, oppkjøp av store klubber og strategiske partnerskap med internasjonale sportsorganisasjoner (Davis et al., 2023). For eksempel har Saudi-Arabia investert milliarder av dollar i sportsgrener som fotball, golf og motorsport (Grix & Brannagan, 2024). Selv om slike investeringer ofte blir presentert som ledd i økonomiske diversifiseringsstrategier, fungerer de også som virkemidler for å redusere internasjonal kritikk knyttet til menneskerettighetsbrudd, autoritær styring og regionale konflikter. Dette skaper en form for kulturell kapital som kan gi nasjoner symbolsk makt og legitimitet på den globale scenen, til tross for interne utfordringer (Brannagan & Giulianotti, 2018).

Samtidig er det verdt å merke seg at bruken av idrett som en form for myk makt og sportsvasking ikke er begrenset til autoritære stater. Forskning peker også på hvordan vestlige nasjoner, som Storbritannia under OL i London 2012, har brukt store sportsarrangementer for å styrke nasjonal identitet og myk makt (Skey, 2022). Dette reiser spørsmål om en mulig dobbeltstandard i hvordan slike strategier vurderes, der sportsvasking ofte kritiseres når det utføres av ikke-vestlige stater, mens lignende initiativer i vestlige sammenhenger i mindre grad møter samme kritikk (Skey, 2022).

I esport, en digital sportsform med stor global appell, kan slike maktstrategier fremstå som særlig komplekse. Esportvasking – altså sportsvasking gjennom esport – er et relativt nytt fenomen. Det beskriver hvordan stater bruker esport for å nå et ungt, teknologikyndig publikum og bygge kulturell kapital i digitale rom (Taylor, 2024). Esportens desentraliserte struktur, mangel på felles regulering og nære kobling til teknologi og underholdning gjør den til en attraktiv arena for strategisk omdømmebygging (Reitman et al., 2020). Nettopp derfor fungerer esport som en effektiv plattform for stater som Saudi-Arabia, som ønsker å fremstå som moderne og teknologisk fremoverlente, samtidig som de styrker sitt internasjonale omdømme.

Esport brukes også som et verktøy for digitalt sportsdiplomati, hvor stater forsøker å styrke sitt omdømme og utvide sin globale innflytelse gjennom målrettede investeringer i spilløkosystemet. Et eksempel er Sør-Korea, som har brukt sin sterke esportkultur til å bygge nasjonal stolthet og fremme sitt image internasjonalt gjennom store turneringer og

arrangementer (Valieva, 2018). Kina har på sin side gjort esport til en del av sin diplomatiske strategi ved å kombinere statlig støtte med bedriftsaktører som Tencent, som spiller en nøkkelrolle i både regulering og internasjonal profilering av kinesisk esport (Yu, 2018). Disse eksemplene viser hvordan esport kan brukes som et redskap for myk makt, der stater forsøker å forme globale narrativer og bygge kulturell kapital via digitale plattformer.

Selv om esport er en viktig del av Saudi-Arabias Visjon 2030-satsing, har mye av den internasjonale oppmerksomheten vært preget av anklager om sportsvasking. Skey (2023) påpeker imidlertid at slike anklager i stor grad rettes mot ikke-vestlige land, noe som reiser spørsmål om mulige dobbeltstandarder i vurderingen av staters bruk av idrett og underholdning som politiske verktøy. Når lignende strategier benyttes av vestlige land, møter de sjeldnere samme kritikk. Dette tydeliggjør hvordan geopolitiske maktforhold påvirker hvilke aktører som blir holdt til ansvar i det offentlige ordskiftet.

Metode

For å undersøke hvordan norske medier omtaler Saudi-Arabias engasjement i esport, gjennomførte jeg en kvalitativ innholdsanalyse av relevante medieartikler. Kvalitativ innholdsanalyse er en anerkjent metode for å identifisere mønstre, temaer og budskap i tekstmateriale (Krippendorff, 2018). Målet med analysen var å kartlegge både åpne og underliggende narrativer i dekningen, og å se hvordan omtalen av Saudi-Arabias rolle i esport har utviklet seg over tid. Jeg la særlig vekt på hvordan økonomiske, kulturelle og politiske aspekter ble fremstilt. Denne metoden ga også innsikt i hvordan mediene formidler verdier, prioriteringer og spenninger knyttet til esport og internasjonal maktbruk gjennom å analysere hvilke temaer som løftes frem, hvilke aktører som fikk komme til orde og hvilke fremstillingsformer som ble brukt i omtalen av Saudi-Arabias engasjement i esport.

Utvalg

Artiklene ble hentet fra arkivsystemet Retriever/Atekst, som gir tilgang til et bredt utvalg av norske aviser og nettaviser. Dette valget sikrer en omfattende dekning av norsk mediediskurs, fra nasjonale til lokale kilder. For å finne relevante artikler, brukte jeg strengen (*esport* *ELLER* *e-sport*) *OG Saudi-Arabia* i søkefeltet. Søket dekket perioden fra 1. januar 2015,

året da sportsvasking som begrep begynte å få oppmerksomhet i mediene (Skey, 2023), frem til 31. oktober 2024, som markerer sluttdatoen for denne studien.

Det første søket identifiserte totalt 156 saker. Etter en nærmere gjennomgang ble artikler som ikke behandlet esport og Saudi-Arabia som sentrale tema, eller som bare tilfeldigvis nevnte begge begrepene, ekskludert. Videre ble duplikater og artikler fra aviser innen samme konsern som publiserte identiske saker flere steder fjernet fra materialet. Etter denne prosessen endte jeg opp med et utvalg på 53 unike saker. Ikke alle disse sakene er direkte referert til i analysen. Begrensningen på antall ord i artikkelen, samt innholdsmessig overlapp mellom mange av sakene, har gjort det nødvendig å gjøre et strategisk utvalg av referanser. Flere artikler dekker samme hendelser med identiske eller svært like formuleringer – særlig når det gjelder annonseringer av turneringer eller samarbeid. I slike tilfeller er det valgt ut representative eksempler som best illustrerer de diskursive mønstrene som studien analyserer. Utvalget viste en tydelig økning i mediedekningen over undersøkelsesperioden. Kun 3 artikler ble publisert i 2020, mens volumet steg gradvis til 8 artikler i 2022, 19 artikler i 2023, og 32 artikler i 2024. Denne økningen gjenspeiler Saudi-Arabias eskalerende satsing på esport, inkludert etableringen av Savvy Games Group og relaterte initiativer.

Datamaterialet inkluderer artikler fra en blanding av nasjonale dagsaviser/nyhetsnettsider (som Aftenposten, VG og NRK), lokale aviser (som Tidens Krav og Fitjarposten), og nisjemedier med spesifikt fokus på spill og esport (som PressFire, Gamer.no og Gamereactor). De nasjonale avisene har primært dekket saken i forbindelse med større hendelser, utviklinger og menneskerettighetskritikk, mens nisjemediene har bidratt med mer kontinuerlig dekning og innsiktsfulle analyser. Over tid ser jeg en utvikling der nisjemediene er tidlig ute med kritisk dekning, spesielt i 2020 og 2022. De store riksmidlene kommer sterkere inn i 2023 og 2024, etter hvert som norske spillere og aktører trekkes inn i det saudiarabiske esport-økosystemet. Denne endringen i hvem som dekker hva og når, kan tolkes som et uttrykk for hvordan norsk medieoffentlighet gradvis har erkjent Saudi-Arabias posisjon som geopolitisk aktør i esportfeltet, og hvordan økt nasjonal relevans og kommersiell involvering aktiverer bredere journalistisk interesse. I den kommende analysen behandler jeg imidlertid datamaterialet som en samlet enhet, og jeg vil ikke gjøre en direkte sammenligning mellom dekningen i ulike medietyper.

Analyse

Analysen av artiklene ble gjennomført ved hjelp av en tematisk innholds-analyse (Thagaard, 2018). Denne metoden gjorde det mulig å systematisk identifisere temaer og mønstre i datamaterialet, samtidig som kontekstuelle nyanser ble fanget opp. Prosessen startet med en gjennomlesning av alle artiklene for å identifisere nøkkeltémaer og tilbakevendende narrativer. Gjennom denne kodingsfasen ble fire hovedtemaer avdekket: (1) kritikk rettet mot Saudi-Arabias engasjement i esport med særlig fokus på menneskerettigheter og sportsvasking, (2) økonomisk stabilitet og investeringer som legitimerende faktorer for deres tilstedeværelse, (3) myk makt til å skape narrativer om kulturell innflytelse, og (4) et gradvis skifte i mediedekningen fra sterk kritikk til en mer pragmatisk tilnærming. Analysen av temaene ble forankret i eksisterende forskning og teoretiske rammeverk, som bidrar til å belyse esportens rolle i større politiske og økonomiske sammenhenger – med særlig vekt på sportsvasking (Skey, 2023), myk makt (Nye, 1990) og utviklingen av esport i et internasjonalt perspektiv (Jenny et al., 2024).

Funn og diskusjon

Tidlig motstand og spenning mellom esportens verdier og Saudi-Arabias strategiske fremvekst

De første norske mediasakene som tydelig koblet Saudi-Arabias engasjement med esport til sportsvasking dukket opp i 2020. Da lanserte Saudi-Arabia et samarbeid med Riot Games gjennom prosjektet Neom, en planlagt futuristisk by til 500 milliarder dollar som etter planen skal stå ferdig til 2025 (Solheim, 2020). Neom skulle symbolisere landets visjon for fremtiden, men samarbeidet møtte raskt massiv kritikk både internt i Riot Games og fra det globale esport-fellesskapet. Det skapte en bred debatt om etiske standarder og landets bruk av esport for omdømmebygging. Debatten omhandlet blant annet menneskerettighetsspørsmål, hvor særlig situasjonen for skeive ble løftet frem som bekymringsverdig, gitt at Saudi-Arabia i praksis opererer med dødsstraff for personer som identifiserer seg som LHBTIQ+. I tillegg ble den tvungne forflytningen av rundt 20 000 medlemmer av Howeitat-stammen, som er en beduinastamme som holder til i området hvor Neom-prosjektet planlegges, kritisert som et alvorlig brudd på lokalbefolkningens rettigheter (Solheim, 2020; Veberg, 2020).

Allerede 16 timer etter kunngjøringen valgte imidlertid Riot Games å trekke seg fra avtalen etter det massive presset som oppstod i etterkant av annonseringen av samarbeidet.

Denne hendelsen belyser hvordan strategiske forsøk på sportsvasking og myk makt kan slå tilbake når spenningen mellom esportens verdier og politiske agendaer – som Saudi-Arabias – eksponeres i media, samt hvordan verdikonflikter aktiverer mobilisering blant esportens globale, verdidrevne fellesskap. Skey (2023) beskriver sportsvasking som en strategi der autoritære regimer investerer i prestisjefylte arrangementer for å avlede internasjonal oppmerksomhet fra interne politiske og sosiale problemer. Når denne tilsløringen blir tydelig for offentligheten kan det føre til det motsatte av den ønskede effekten, og staten kan bli utsatt for enda sterkere kritikk. Riot Games' hurtige tilbaketrekning fra Neom-samarbeidet illustrerer hvordan mediedekning og offentlig press kan mobiliseres effektivt mot sportsvasking, og i dette tilfellet avslørte det en verdikonflikt som undergravde Saudi-Arabias forsøk på å bruke esport som et omdømmeverktøy.

I etterkant av det mislykkede Neom-samarbeidet gikk det en lang periode før de neste sakene om Saudi-Arabias engasjement i esport igjen ble tema i mediene. Denne midlertidige stillheten i norsk mediedekning kan tolkes som et uttrykk for strukturell fraværdekning, der det verken var nyhetsmessig trykk, sterke nasjonale aktører involvert eller dramatiske hendelser som trigget dekning. Dette illustrerer hvordan mediernes oppmerksomhet ikke nødvendigvis følger politiske eller menneskerettslige forhold alene, men også drives av nasjonal relevans og mediologiske kriterier som aktualitet og konflikt.

Fra og med 2022 begynte mediedekningen imidlertid å ta seg opp igjen, parallelt med Saudi-Arabias strategiske oppkjøp og lanseringen av Savvy Games Group, et statlig selskap som raskt ble en sentral aktør innen esport og gaming gjennom målrettede investeringer og strategiske oppkjøp. Blant annet kjøpte Savvy Games Group opp ESL og FaceIt, to store internasjonale aktører innen esport-turneringer og ligaorganisering, samt betydelige aksjeposter i spillgiganter som Nintendo, Electronic Arts, Koei Tecmo, Take-Two og Microsoft. Gjennom denne typen strategiske oppkjøp ble det i mediene pekt på at Saudi-Arabia nå eier og kontrollerer en stor del av den internasjonale esportens økosystem, samtidig som landets ledere sitter i toppstillinger i spillselskaper og esportforbund. For eksempel ble den saudiarabiske prinsen Faisal bin Bandar bin Sultan Al-Saud valgt til ny president i det internasjonale esportforbundet IESF i 2023 (Fossum, 2023a).

Som en forlengelse av denne satsingen annonserte Saudi-Arabias kronprins Mohammed bin Salman i 2023 at landet fra sommeren 2024 vil arrangere et årlig verdensmesterskap i esport i byen Riyadh. Siden mesterskapet vil samle noen av de mest populære dataspillene og by på historiens største premiesummer i esport, vakte dette betydelig oppmerksomhet i mediene (e.g. NTB, 2023; Solgård, 2022). Gjennom disse oppkjøpene og investeringene kom det frem at Saudi-Arabia aktet å etablere seg som en stormakt innen spill og esport (NTB, 2023). Satsingen utgjør en total investering på 408 milliarder kroner, der 200 milliarder er planlagt brukt på utviklerinvesteringer og 140 milliarder på oppkjøp av ledende spillutgivere. Målet er å etablere 250 spillutviklingselskaper i landet og skape 39 000 arbeidsplasser innen 2030 som en del av strategien for å «høste fra det utappede potensialet på tvers av esport og spillsektoren for å drive innovasjon og spre økonomien», som kronprins Mohammed bin Salman selv uttrykte det (Fossum, 2022).

Etter hvert som oppkjøpene blir flere og flere, begynner mediene å peke på at Saudi-Arabias økende innflytelse skjer på bekostning av esportens verdier og uavhengighet (Fossum, 2022). Denne økende innflytelsen er ifølge flere mediasaker muligjort gjennom en dyp økonomisk krise som esporten har opplevd den siste tiden. Etter en tilsynelatende evigvarende periode med økonomisk vekst og optimisme preget av betydelige investeringer og skyhøye verdivurderinger, har bransjen opplevd «fullstendig kaos» i kjølvannet av covid-19-pandemien (Fossum, 2023a). Oppskrytne verdivurderinger og mangel på bærekraftige inntektsstrømmer har ført til at aktører som FaZe Clan, en gang verdsatt til én milliard dollar, nylig ble solgt for beskjedne 16 millioner dollar (Fossum, 2023a). Dette økonomiske tilbakeslaget har lagt til rette for at Saudi-Arabia har kunnet posisjonere seg som en redningsbøye for industrien, eller, slik spillnettstedet PressFire beskrev situasjonen, at «gribbene sirkler bransjen som nå er i knestående» (Fossum, 2023a).

Gradvis dempet kritikk og endret fokus

I takt med Saudi-Arabias stadig økende investeringer i den globale esportscenen ser vi i den senere mediedekningen en splittet respons. På den ene siden ser vi en vedvarende kritikk mot Saudi-Arabias innflytelse på esport, der enkelte medier og personer innen miljøet fortsatt retter skarp kritikk mot statens menneskerettighetsbrudd og intensjoner bak investeringene.

I mange saker henvises det til rapporter og kritikk av Saudi-Arabia fra organisasjoner som FN og Amnesty International (for eksempel Fossum, 2024b; Lyons, 2024, Munkebye & Sæther, 2024). Det vises også til at landet har strenge regler for hva kvinner kan og ikke kan gjøre, og at homofili fortsatt er ulovlig i landet, der straffene strekker seg fra pisking til dødsstraff (Klebo-Espe, 2020). Ettersom mange spillere og ledere innen esport består av kvinner og homofile, stilles det i flere saker spørsmål om deres sikkerhet dersom de velger å konkurrere i Saudi-Arabia. For eksempel uttalte den tidligere norgesmesteren i Counter-Strike, Anders Kjær, til TV 2 at «som homofil selv kjenner jeg på en avsky for at land med denne typen holdninger skal få noe som helst innpass i esportverdenen.» (Solheim, 2020). PressFire skriver videre:

Topp-esport virker nesten umulig for kvinner nå. Hvordan skal vi lage trygge rammer for kvinner, homofile og transpersoner når hele eksistensen deres er utrygg i turneringene som arrangeres fremover? Og hvem er det som skal si ifra? Kommer esportorganisasjonene som eies eller finansieres av Bin Salman til å kritisere drap og torturering av homofile? Kommer noen av lagene som skal delta, som er partnere, til å gjøre det? (Fossum, 2023a)

Felles for disse sakene er at de rammer inn Saudi-Arabias esport-satsing som en politisk handling i strid med esportens grunnleggende verdier, og representerer dermed de mest konsistente og eksplisitte uttrykkene for en kritisk diskurs i norsk mediedekning. Ved å gjøre menneskerettigheter og inkluderings spørsmål til tolkningsramme for deknningen, fungerer disse artiklene som motfortellinger til sportsvaskingens ønskede narrativ.

Norske medier fremstår ikke bare som observatører av Saudi-Arabias esport-engasjement, men fungerer også som aktive fortolkere og portvoktere. Ved å velge hva som dekkes, hvordan det dekkes og hvilke kilder som får uttale seg, er mediene med på å strukturere forståelsen av Saudi-Arabias rolle – som trussel, samarbeidspartner eller nødvendig realitet. Dette synliggjøres særlig i overgangsfasen fra eksplisitt kritikk til mer nøytrale fremstillinger, og forteller noe om hvordan diskursen endres i takt med både bransjeutvikling og mediens egne nyhetsvurderinger.

Denne diskursive makten blir ytterligere tydelig når vi ser hvordan enkelte mediasaker reiser spørsmål ved hvorvidt Saudi-Arabia, med sin stadig økende kontroll, også kan påvirke innholdet i selve spillene. Spillutviklerbransjen har tradisjonelt vært preget av mangfold og kreativ frihet, og mange spill har inkludert representasjoner av skeive karakterer og

symboler, samt støttet LHBTIQ⁺-markeringer og temaer som et uttrykk for verdiene om åpenhet og inkludering. «Overwatch» er et eksempel på et spill som trekkes frem i mediene som har gjort nettopp dette, ved å inkludere flere skeive karakterer og la spillere bruke LHBTIQ+-symboler på sine profiler, samt arrangere pride-markeringer inne i selve spillet (Munkebye & Sæther, 2024). Med Saudi-Arabias stadig større eierandel i internasjonale spillselskaper, inkludert full kontroll over «Overwatch»-ligaen i 2024, uttrykker flere aktører i esportmiljøet bekymring for at landets kulturelle og politiske verdier kan føre til sensur eller fjerning av innhold som regimet ikke ønsker skal være en del av spillene (Munkebye & Sæther, 2024). Dette er nok et eksempel på hvordan Saudi-Arabia potensielt kan bruke myk makt til å utøve kulturell innflytelse. Ved å sikre seg eierandeler i spillbransjen skaper landet en plattform der de kan overføre sine egne verdier og forme innholdet i tråd med egne politiske og kulturelle normer. Slike grep kan være subtile, men kan også bidra til å gradvis fjerne symboler og narrativer som ikke samsvarer med regimets verdier, samtidig som de gir inntrykk av å støtte fremveksten av esport som en progressiv og global arena. Mediedekningen av disse bekymringene er i seg selv med på å aktualisere og ramme inn debatten om hvem som har definisjonsmakt i esportens fremtid.

Samtidig finnes det også stemmer som har blitt mer pragmatiske og omfavner de nye ressursene og mulighetene som følger med de saudiske investeringene. I en mediasak omtales det hvordan flere store internasjonale esportsprofiler som har promotert Saudi-Arabias Qiddiya-prosjekt på sosiale medier (Hopley, 2023). Denne byen er planlagt som et senter for esport og gaming, og selv om det ikke alltid har vært klart om profilene har mottatt betaling for promoteringen, uttrykker mange av dem støtte til Saudi-Arabias rolle i esport-verdenen. Ved å bruke disse profilene til å promotere Qiddiya, utnytter Saudi-Arabia influensernes påvirkningskraft til å styrke sitt omdømme. Dette viser hvordan myk makt utøves gjennom kjente personligheter for å skape et positivt bilde av Qiddiya-prosjektet.

På nasjonalt nivå har også Norges Esportforbund (NESF) inntatt en pragmatisk holdning. I et intervju forklarer president Elin Yoojung Moen at selv om det finnes dype bekymringer over menneskerettighetsbruddene i Saudi-Arabia, ser hun positivt på samarbeidet med det saudiarabiske

2 LHBTIQ+ er en forkortelse som står for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, interkjønn og queer/skeive. Det er en paraplybetegnelse som brukes for å beskrive et mangfold av seksuelle orienteringer og kjønnsidentiteter. På engelsk brukes den mer kjente forkortelsen LGBTQ+.

esportforbundet, spesielt når det gjelder initiativ som fremmer kvinnelig deltakelse (Fossum, 2023b). Denne holdningen er et eksempel på det Næss (2021) beskriver som pragmatisk nøytralitet, hvor organisasjoner som NESF ønsker å påvirke positiv endring gjennom samarbeid, samtidig som de må navigere et komplekst etisk landskap.

I et dybdeintervju med spillpressenettstedet PressFire forklarer NESF at forbundet arbeider tett med landets esportledere, som ifølge president Moen har vært åpne for diskusjoner om inkludering og kvinneprosjekter, noe hun mener kan føre til små, men viktige endringer. Moen forklarer videre at NESF har tro på å skape påvirkning gjennom dialog og samarbeid, selv om de anerkjenner de komplekse etiske dilemmaene som samarbeidet medfører (Fossum, 2023b). Moen forsøker på denne måten å ta mer kontroll over mediernes narrativ om Saudi-Arabias engasjement i esport, selv om hun møter motstand fra journalisten, som stiller kritiske spørsmål og utfordrer henne på de etiske dilemmaene forbundet står overfor. Denne tilnærmingen viser også utfordringene med sportsvasking, siden NESFs samarbeid med Saudi-Arabia kan bidra til å gi landet et inntrykk av å være en ansvarlig aktør i esport, samtidig som det risikerer å dekke over menneskerettighetsproblemer. Dette dilemmaet speiler spenningen Næss (2021) beskriver, der IOC møter lignende motsetninger når de forsøker å bevare en nøytral posisjon samtidig som de velger vertsasjoner med kontroversielle menneskerettighetsprosjekter. Til tross for NESFs intensjon om å påvirke positivt, illustrerer deres situasjon hvordan esport kan bli et middel for myk makt, hvor samarbeidet med autoritære regimer reiser spørsmål om esportens integritet når den samtidig fungerer som verktøy for omdømmebygging.

I løpet av de siste årene har også flere norske mediasaker fokusert på norske esportaktører som deltar i arrangementer organisert i Saudi-Arabia, med en tydelig vektlegging på penger og luksus fremfor politiske og etiske problemstillinger. Et eksempel på dette er saken om det norske selskapet Ulti Agency, som i 2024 mottok prisen for «mest fremadstormende agent-selskap» under Esports Awards i Riyadh (Joakimsen, 2024). Den daglige lederen fremhevet arrangementets «glitter og glamour» i et luksuriøst miljø, noe som ifølge ham reflekterte at selskapet var på rett vei i en krevende bransje. Et annet eksempel er saken om en norsk esport-manager fra Fitjar, som sammen med laget sitt vant 600 000 dollar i premiepenger under verdensmesterskapet i esport i Riyadh i 2024. Etter seieren fikk manageren og laget møte kronprins Mohammed bin Salman, en opplevelse som ble beskrevet som surrealistisk og «en anerkjennelse for laget» (Strømmen &

Hovstad, 2024). I disse eksemplene ser vi en tydelig parallell til det Black et al. (2024) beskriver som «en fetisjistisk fornektelse», der fokuset på luksus, penger og prestisje overskygger de etiske problemstillingene som deltakelsen innebærer. Denne dynamikken forsterkes av mediedekningen, som ofte fremhever de økonomiske gevinstene og den ekstravagante opplevelsen fremfor de kritiske spørsmålene.

Etter hvert som Saudi-Arabia har styrket sitt grep om den internasjonale esportindustrien, har mediemotstanden gradvis dempet seg, noe som fremhever spenningen mellom økonomiske prioriteringer og esportens idealer om uavhengighet og inkludering. Et slående eksempel på dette er medieomtalen rundt spillskapet Riot Games. Som tidligere omtalt fikk selskapet rettet en massiv mediestorm mot seg i 2020, da de inngikk et samarbeid med fremtidsbyen Neom. Når Riot Games i 2024 igjen har etablert samarbeid i Saudi-Arabia, er reaksjonene langt mildere. Fokuset fra spillere og fans ligger nå på Riot Games' behov for å øke turneringsaktiviteten, og selskapet har uttrykt et pragmatisk syn på samarbeidet uten å møte lignende protester som i 2020. I flere mediasaker blir dette tolket som en indikasjon på et skifte i esportindustrien, der økonomisk bærekraft prioriteres høyere enn etiske prinsipper i takt med bransjens økonomiske utfordringer (Fossum, 2024a, 2024b; Lillestøl, 2022; Tangberg, 2023).

Et tilsvarende mønster av svekket kritikk ses i lanseringen av Olympic Esports Games. Lanseringen som ble gjort i samarbeid mellom IOC og Den saudiarabiske olympiske komité ble i stor grad mottatt uten kritikk i de fleste medier. IOC-president Thomas Bach understreket i IOCs pressemelding hvordan Saudi-Arabias erfaringer og ambisjoner innen spill og esport skal bidra til å realisere arrangementet på best mulig måte (NTB, 2024). Bach forsikret også om at «de olympiske verdiene» ville være sentrale i gjennomføringen gjennom fokus på likestilling, mangfold og appell til yngre målgrupper (Klebo-Espe, 2024a, 2024b). Sammenlignet med tidligere år, der Saudi-Arabias menneskerettighetsbrudd oftere ble trukket frem, fremstår dekningen av de olympiske esportlekene som mer nøytral med lite vekt på de etiske utfordringene. Denne utviklingen illustrerer Saudi-Arabias effektive bruk av myk makt og sportsvasking, samtidig som den forsterker spenningen mellom IOCs verdigrunnlag og de etiske dilemmaene ved å samarbeide med regimer som Saudi-Arabia.

Med svekket etisk protest og økt fokus på økonomisk bærekraft, kan denne situasjonen antyde at Saudi-Arabia har lyktes i sin strategi. Samtidig antyder det også at esport står ved et veiskille, hvor spenningen mellom

idealer om inkludering og økonomisk pragmatisme vil definere industrien i årene fremover. Denne studien viser også hvordan mediene selv er med på å definere og strukturere handlingsrommet for aktører i esportfeltet, snarere enn bare å speile eksisterende holdninger. Når mediene fremhever enkelte stemmer som pragmatiske og andre som kritiske, bidrar de til å sementere et diskursivt rammeverk der bestemte posisjoner fremstår som legitime, mens andre tones ned eller marginaliseres. Dette gjelder ikke bare hva som blir rapportert, men også hvordan ulike aktører blir fremstilt, hvilke kilder som får uttale seg og hvilke dilemmaer som får redaksjonell tyngde. Dermed fremstår mediene som normproduserende aktører som aktivt deltar i å trekke grensen mellom aksept, motstand og tilpasning – og som bidrar til å forme forståelsen av hva som er etisk forsvarlig engasjement i møte med autoritære regimer. Dette perspektivet er avgjørende for å forstå hvordan sportsvasking og myk makt ikke bare skjer gjennom investeringer og arrangementer, men også gjennom den symbolske kampen om tolkning og legitimitet i offentligheten.

Konklusjon

Saudi-Arabias omfattende investeringer i esport fremstår som et tydelig eksempel på hvordan myk makt og sportsvasking opererer i et globalisert og digitalisert idrettslandskap. Gjennom strategiske oppkjøp, investeringer og arrangementer har Saudi-Arabia ikke bare styrket sin posisjon som en dominerende aktør i esport, men også skapt en arena der spenningene mellom esportens idealer og regimets politiske agenda blir særlig synlige. Disse spenningene kommer til uttrykk i både mediedekningen og esportens interne verdidiskusjoner, der spørsmål om inkludering, uavhengighet og menneskerettigheter ofte kolliderer med økonomiske og politiske hensyn.

Studien viser hvordan norske medier med sin verdiforankring i menneskerettigheter og likestilling ikke bare rapporterer om utviklingen i esport, men også fungerer som sentrale formidlere mellom Saudi-Arabias strategiske ambisjoner og den norske offentlighetens forståelse av disse prosessene. Ved å velge hva som dekkes, hvordan det dekkes og hvilke aktører som får uttale seg, bidrar mediene til å definere rammene for hvilke tolkninger som får dominere. Mediediskursen fungerer dermed ikke bare som et spill for feltet, men som en struktur som former hvordan Saudi-Arabia og esportens verdikonflikter tolkes og forstås i norsk sammenheng.

Et sentralt funn er overgangen fra normativ kritikk til normalisering i mediedekningen mellom årene 2020 og 2024. Denne utviklingen kaster

lys over hvordan mediene responderer på bransjespesifikke strukturer, som den økonomiske krisen i esport, og hvordan geopolitiske aktører kan utnytte sårbarhet i feltet til å endre diskursive grenser. Dette bidrar til en dypere forståelse av hvordan medier ikke bare speiler, men også konstruerer diskursive skillelinjer mellom etisk motstand, strategisk stillhet og kommersiell tilpasning.

Videre gir analysen grunnlag for å utvide sportsvaskingsbegrepet ved å vise hvordan esport – som digital og ungdomsorientert kulturarena – representerer en særegen kontekst for autoritære staters bruk av myk makt. I motsetning til tradisjonell idrett skjer denne påvirkningen gjennom digitale plattformer, eierinteresser i spillinnhold og relasjoner med kommersielle aktører. Dermed viser esport seg som en arena der myk makt og kulturell innflytelse utøves mer subtilt, men med potensielt stor gjennomslagskraft.

Saudi-Arabias rolle i internasjonal esport illustrerer hvordan sportsvasking har fått en ny dimensjon i den digitale tidsalderen der strategisk omdømmebygging rettes inn mot unge og globale målgrupper gjennom digitale plattformer. Norske medier spiller her en nøkkelrolle som bindeledd, og er med på å avgjøre hvilke fortellinger som får gjennomslag. Mens investeringene gir kortsiktig stabilitet, reiser de langsiktige spørsmål om esportens integritet og mediernes evne til kritisk å belyse autoritær påvirkning. Studien gir dermed et viktig bidrag til den kritiske forståelsen av hvordan medier både formidler, filtrerer og former geopolitisk maktutøvelse i esport.

Om forfatteren

Egil Trasti Rogstad er førsteamanuensis i journalistikk ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Forskningsinteressene hans inkluderer esport, kjønn, sosial ulikhet, sosiale medier og sportsjournalistikk. Han jobber tverrfaglig, med særlig fokus på mediernes rolle i samfunnet og hvordan digitale praksiser bidrar til å utvikle nye perspektiver på idrett og offentlighet.

Referanser

- Amnesty International Norge. (u.å.). *Saudi-Arabia*. <https://amnesty.no/saudi-arabia>
- Arabian Business. (2022, 16. september). *Saudi Arabia's new gaming and esports strategy to place kingdom as 'global hub' by 2030*. <https://www.arabianbusiness.com/industries/technology/saudi-arabias-new-gaming-and-esports-strategy-to-place-kingdom-as-global-hub-by-2030>

- Black, J., Sinclair, G. & Kearns, C. (2024). The fetishization of sport: Exploring the effects of fetishistic disavowal in sportswashing. *Journal of Sport and Social Issues*, 48(3–4). <https://doi.org/10.1177/01937235241269906>
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.
- Brannagan, P. M. & Giulianotti, R. (2018). Soft power and soft disempowerment: Qatar, global sport and football's 2022 World Cup finals. I J. Grix (Red.), *Leveraging mega-event legacies* (s. 89–105). Routledge.
- D'Anastasio, C. (2019, 23. mai). *Shady numbers and bad business: Inside the esports bubble*. Kotaku. <https://kotaku.com/as-esports-grows-experts-fear-its-a-bubble-ready-to-po-1834982843>
- Davis, L., Plumley, D. & Wilson, R. (2023). For the love of 'sportswashing'; LIV golf and Saudi Arabia's push for legitimacy in elite sport. *Managing Sport and Leisure*, 30(2), 188–206. <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2162953>
- Deloitte. (2019). *The rise of esports investments*. Deloitte Corporate Finance. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/finance/drfa-rise-of-esports-investments.pdf>
- Esports Charts. (2025). *Esports tournaments – statistics and analytics*. <https://escharts.com/tournaments>
- EsportsEurope. (2019, 10. april). *The Berlin declaration*. <https://esportseurope.org/>
- Fossum, E. (2022, 30. september). *Saudi-Arabia investerer ytterligere 400 milliarder i gaming*. PressFire. Hentet 13. november 2024 fra <https://www.pressfire.no/artikkel/saudi-arabia-investerer-ytterligere-400-milliarder-i-gaming>
- Fossum, E. (2023a, 29. november). *Kommentar: Gaming og esport har et saudi-arabisk problem*. PressFire. <https://www.pressfire.no/artikkel/kommentar-gaming-og-esport-har-et-saudi-arabisk-problem>
- Fossum, E. (2023b, 11. desember). *Norges Esportforbund: – Vi snakker mye med Saudi-Arabia*. PressFire. <https://www.pressfire.no/artikkel/norges-esportforbund-vi-snakker-mye-med-saudi-arabia>
- Fossum, E. (2024a, 29. januar). *Riot Games og Blizzard inngår Saudi-samarbeid*. PressFire. <https://www.pressfire.no/artikkel/riot-games-og-blizzard-inngar-saudi-samarbeid>
- Fossum, E. (2024b, 19. mars). *– Et av de tryggeste landene i verden*. PressFire. <https://www.pressfire.no/artikkel/-et-av-de-tryggeste-landene-i-verden>
- Fruh, K., Archer, A. & Wojtowicz, J. (2022). Sportswashing: Complicity and corruption. *Sport, Ethics and Philosophy*, 17(1), 101–118. <https://doi.org/10.1080/17511321.2022.2107697>
- Grix, J. & Brannagan, P. M. (2024). Authoritarian states and global sport: The contested cases of Qatar, the UAE and Saudi Arabia. *Social Sciences*, 13(12), Artikkel 701. <https://doi.org/10.3390/socsci13120701>
- Hamari, J. & Sjöblom, M. (2017). What is esports and why do people watch it? *Internet Research*, 27(2), 211–232. <https://doi.org/10.1108/IntR-04-2016-0085>
- Hayday, E., Collison-Randall, H. & Kelly, S. (2022). *Esports insights*. Routledge.
- Holden, J. T., Rodenberg, R. M. & Kaburakis, A. (2017). Esports corruption: Gambling, doping, and global governance. *Maryland Journal of International Law*, 32(1), 236–273. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2831718>
- Hopley, A. (2023, 15. desember). *Esport-personligheter viser støtte til Saudi-Arabia som spilldestinasjon*. Gamereactor. <https://www.gamereactor.no/esport-personligheter-viser-stotte-til-saudi-arabia-som-spilldestinasjon-1409173/>
- Jenny, S. E., Manning, R. D., Keiper, M. C. & Olrich, T. W. (2017). Virtual(ly) athletes: Where esports fit within the definition of 'sport'. *Quest*, 69(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1144517>
- Jenny, S. E., Schelfhout, S. & Besombes, N. (2024). Esports in the Olympics. I S. E. Jenny, N. Besombes, T. Brock, A. C. Cote & T. M. Scholz (Red.), *Routledge handbook of esports* (s. 493–508). Routledge.

- Joakimsen, T. S. (2024, 27. august). Kristiansund-selskap fikk pris i Saudi-Arabia: – Viser at vi har gjort noe riktig. *Tidens Krav*. <https://www.tk.no/kristiansund-selskap-fikk-pris-i-saudi-arabia-viser-at-vi-har-gjort-noe-riktig/s/5-51-1576142>
- Kelly, L. A., Devia-Allen, G. & Moore, M. A. (2019). What is esports? I R. Rogers (Red.), *Understanding esports: An introduction to the global phenomenon* (s. 3–13). Lexington Books.
- Klebo-Espe, A. (2020, 30. juli). *League of Legends-utvikleren avbryter samarbeid med saudiarabisk partner*. Gamer. <https://www.gamer.no/artikler/league-of-legends-utvikleren-avbryter-samarbeid-med-saudiarabisk-partner/496678>
- Klebo-Espe, A. (2024a, 14. juli). *Første offisielle esport-OL avholdes i Saudi-Arabia neste år*. Gamer. <https://www.gamer.no/artikler/forste-offisielle-esport-ol-avholdes-i-saudi-arabia-neste-ar/517618>
- Klebo-Espe, A. (2024b, 31. juli). *IOC droppet OL-spill med Mario og Sonic til fordel for esport og NFT-satsing*. Gamer. <https://www.gamer.no/artikler/ioc-droppet-ol-spill-med-mario-og-sonic-til-fordel-for-esport-og-nft-satsing/517656>
- Knudsen, A. G., Hornmoen, H. & Hyde-Clarke, N. (2024). Sports journalists as agents of change in Nordic countries. *Media and Communication*, 12. <https://doi.org/10.17645/mac.8706>
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage Publications.
- Lillestøl, S. E. (2022, 4. oktober). *Saudi-Arabia investerer 400 milliarder i dataspill – Norge går glipp av enorme summer*. iNyheter. <https://inyheter.no/04/10/2022/saudi-arabia-investerer-400-milliarder-i-dataspill-norge-gar-glipp-av-enorme-summer/>
- Lyons, B. (2024, 20. august). *Saudi-støttede Team Falcons vinner verdensmesterskapet i esport som arrangeres i Saudi-Arabia*. Gamereactor. <https://www.gamereactor.no/saudi-stottede-team-falcons-vinner-verdensmesterskapet-i-esport-som-arrangeres-i-saudi-arabia-1574063/>
- Modhy, K. (2024, 17. september). *How Saudi Arabia's \$38 billion investment will redefine the gaming industry*. Fast Company Middle East. <https://fastcompany.com/impact/how-saudi-arabias-38-billion-investment-will-redefine-the-gaming-industry/>
- Munkebye, R. & Sæther, P. S. (2024, 20. juli). *Saudi-Arabia vil bli en gaming-gigant*. NRK. <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/saudi-arabia-satser-400-milliarder-pa-gaming-1.16865014>
- NTB. (2023, 30. juli). *Saudi-Arabia satser på å bli gaming-hovedstad*. *Vårt Land*. <https://www.vl.no/nyheter/2023/07/30/saudi-arabia-satser-pa-a-bli-gaming-hovedstad/>
- NTB. (2024, 12. juli). *Saudi-Arabia får tidenes første OL i esport*. Nettavisen. <https://www.nettavisen.no/sport/saudi-arabia-far-tidenes-forste-ol-i-esport/s/5-95-1913911>
- Nurunnabi, M. (2017). Transformation from an oil-based economy to a knowledge-based economy in Saudi Arabia: The direction of Saudi vision 2030. *Journal of the Knowledge Economy*, 8, 536–564. <https://doi.org/10.1007/s13132-017-0479-8>
- Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign policy*, (80), 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Næss, H. E. (2021). *Idrett, politikk og menneskerettigheter*. Fagbokforlaget.
- Reitman, J. G., Anderson-Coto, M. J., Wu, M., Lee, J. S. & Steinkuehler, C. (2020). Esports research: A literature review. *Games and Culture*, 15(1), 32–50. <https://doi.org/10.1177/1555412019840892>
- Rogstad, E. T., Blaalid, B. & Tjøndal, A. (2021). Hvem inkluderes? Et kjønnsperspektiv på IOCs strategi for esport i OL. I A. Tjøndal (Red.), *Idrett, kjønn og ledelse: Festschrift til Jorid Hovden* (s. 211–228). Fagbokforlaget.
- Key, M. (2023). Sportswashing: Media headline or analytic concept? *International Review for the Sociology of Sport*, 58(5), 749–764. <https://doi.org/10.1177/10126902221136086>
- Solgård, J. (2022, 14. februar). *E-sportlag verdsettes til over 200 millioner*. Dagens Næringsliv. https://www.dn.no/bors/joachim-haraldsen/heroic-group/e-sport/joachim-haraldsens-e-sportlag-vil-hente-millionbelop-i-friske-penger-verdsettes-til-over-200-mill-kroner/2-1-1167733?zephir_sso_ott=yjHQOf
- Solheim, O. (2020, 1. august). *Prosjektet vekker sterke reaksjoner: – Som homofil selv så kjenner jeg på en avsky*. TV2. <https://www.tv2.no/sport/esport/prosjektet-vekker-sterke-reaksjoner-som-homofil-selv-sa-kjenner-jeg-pa-en-avsky/11563717/>

- Statista. (2024, august). *Esports – worldwide*. <https://www.statista.com/outlook/amo/esports/worldwide>
- Strømmen, H. C. & Hovstad, I. (2024, 18. september). Martin møtte saudiarabisk prins: – Åt frukost ilag. *Fitjar-Posten*. <https://www.fitjarposten.no/nyhende/i/xmOV9j/martin-moette-saudiarabisk-prins-aat-frukost-ilag>
- Tangberg, F. C. (2023, 22. august). *Idrettskongen*. Nettavisen. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/idrettskongen/o/5-95-1276254>
- Taylor, N. T. (2024). Who cares about esports? Introduction to the special section on sustaining equitable competitive gaming. *Eludamos: Journal for Computer Game Culture*, 15(1), 151–161. <https://doi.org/10.7557/23.7959>
- Taylor, T., Burdsey, D. & Jarvis, N. (2023). A critical review on sport and the Arabian Peninsula – the current state of play and future directions. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 15(2), 367–383. <https://doi.org/10.1080/19406940.2023.2206399>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitative metoder*. Fagbokforlaget.
- Utenriksdepartementet. (2021). *Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/5060caa8e9ce457590a226c6169603fb/strategi-ytringsfrihet-web.pdf>
- Valieva, J. (2018). Cultural soft power of Korea. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(4), 207–213. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i4.1837>
- Veberg, A. (2020, 4. august). Esportsmesterskap brøt samarbeid med saudiarabisk «fremtidsby» etter ett døgn. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/aw5oLa/esportsmesterskap-broet-samarbeid-med-saudiarabisk-fremtidsby-etter-ett-doen>
- Yu, H. (2018). Game on: The rise of the esports middle kingdom. *Media Industries Journal*, 5(1), 88–105. <https://doi.org/10.3998/mij.15031809.0005.106>

KAPITTEL 5

«For å henge med i racet her må du ta det i bruk» – spenninger i samspillet mellom profesjonelle syklister og sykkelcomputere

Stian Røsten Nord universitet

Abstract: As technological developments continue to push the limits of sports, professional teams use digital technological devices to optimise the performance of their athletes. Within elite cycling, this is particularly reflected using bike computers to collect and process data on everything from time and distance to power-output and heart rate. The aim of this chapter is to explore the tensions regarding the motives elite cyclists have for using bike computers and how it shapes their everyday lives. Specifically, the following research question is examined: How do elite cyclists internalise norms for the use of bike computers, and what tensions arise in the interaction between cyclists and bike computers? The theoretical framework draws on Michel Foucault's disciplinary power and biopower. The empirical data comprises interviews with 10 male and 9 female Norwegian elite cyclists aged 19 to 34. The findings show that the use of bike computers is a normalised part of the cyclists' daily lives. As an extension of this normalised practice, two specific tensions are analysed that create both opportunities and challenges for the cyclists. The first concerns how data can function as door openers and gatekeepers for the cyclists (e.g., in team selections), while the second concerns various forms of control and resistance in training activities (e.g., the gap between data and feelings). A main point highlighted is that the use of bike computers seems to be made necessary by the ways modern cycling is organised, but that such an understanding and practice could have been different.

Keywords: elite cyclists, digital technological devices, tensions, disciplinary power, biopower, normalisation

Sitering: Røsten, S. (2025). «For å henge med i racet her må du ta det i bruk» – spenninger i samspillet mellom profesjonelle syklister og sykkelcomputere. I L. D. Tjærandsen, F. A. Wågan & A. Tjønnndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 5, s. 101–121). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch5>

Lisense: CC-BY 4.0

Introduksjon

... suser først over mållinjen og strekker armene høyt i været til enorm jubel. Alarmen ringer brått, og Iben våkner før hen rekker å se seg trone øverst på pallen. En ny dag venter, full av muligheter for å gjøre drøm til virkelighet. Etter en porsjon havregrøt og litt oppdateringer på sosiale medier til morgenkaffen står en femtimers hardøkt på treningsplanen. Økten er nøye beskrevet der treneren har gitt klare instruksjoner når det gjelder alt fra tid i ulike soner til watt på dragene. Iben kler på seg sykkelbuksen, pulsbeltet, overdelen, skoene og hanskene, fyller innerlomma med gels, og setter hjelmen på hodet. Ute i garasjen står den nyvaskede sykkelen. Fastmontert på styret ser Iben sykkelcomputeren, en trofast treningsvenn i mange år, lyse opp som sola utenfor. All trening må tross alt loggføres, humrer Iben for seg selv, mens hen klikker skoene fast i pedalene, trykker på startknappen og suser av gårde på veien mot å realisere den store drømmen.

Utdraget illustrerer hvordan hverdagen til profesjonelle syklistere kan se ut. Bruk av sykkelcomputere for å innhente og sammenkoble ulike data i forbindelse med trening er en utbredt praksis blant syklistere. I tillegg til å loggføre tid, distanse, hastighet og høydemeter, er sykkelcomputeren ofte tilkoblet andre sensorer som kan måle alt fra puls og watt til kroppstemperatur og svetteproduksjon. Underveis får syklistene opp disse dataene øyeblikkelig på skjermen for å styre intensiteten. I etterkant lastes alle dataene opp i ulike digitale arkiver som brukes i inngående analyser av syklistene selv og andre.

Stadig økende innsamling og gransking av data om utøvere gjennom bruk av ulike digitale teknologiske verktøy er ikke unikt for sykkelporten. De siste årene har dette blitt en vanlig praksis i mange idretter som løping (Mertala & Palsa, 2023), fotball (Jones, 2019), ishockey (Taylor et al., 2015), rugby (Manley & Williams, 2019) og baseball (Nappert & Bamber, 2023). Selv om den utbredte praksisen ofte begrunnes med formål om å utvikle enestående idrettsprestasjoner, er det begrenset kunnskap om hvordan utøvere opplever bruk av digitale teknologiske verktøy og hvilke implikasjoner bruken har for deres hverdagsliv (Jones et al., 2022; Tjønndal, 2023).

Flere idretts sosiologer har utfordret den «teknologioptimistiske» forståelsen som er utbredt i idretten (Jones et al., 2022; Toner, 2024). Dette referer til forventningen om at digitale teknologiske verktøy og data om utøvere bidrar til å forbedre idrettsprestasjoner, og derfor utgjør de marginale forskjellene mellom seier og tap, eller en frisk og skadet utøver. Selv om teknologiske fremskritt kontinuerlig har skapt mange muligheter og fordeler i idretten (Fouché, 2017), er argumentet mot en slik forståelse at en

ukritisk forventning bidrar til å undergrave andre utfordringer og utilsiktede konsekvenser for utøvere (Jones et al., 2022). Toner (2024) kritiserer den utbredte forståelsen om at utøveres kropp og prestasjoner uttrykt gjennom data er «objektive» fordi det er med på å gjøre bruken udiskutabel, mens negative konsekvenser som økt overvåkning og kontroll neglisjeres. Siden digitale teknologiske verktøy konstant kan overvåke utøvere både «på» idrettsarenaen (f.eks. GPS-systemer, pulsklokker) og «utenfor» (f.eks. søvnmonitører, glukosesensorer), argumenterer Toner (2024) for at økt teknologibruk skaper en overvåkningskultur. Konsekvensen er at digitale teknologiske verktøy bidrar til å normalisere påtrengende former for disiplinerende makt som er med på å kontrollere utøveres handlinger og hverdagsliv. For eksempel kan trenere og støtteapparat i lag bruke utøveres søvndata for å identifisere og sammenligne søvnmønstre, der dårligere søvndata kan indikere at utøvere ikke tar ansvar for egen restitusjon som skaper et press om å endre søvnrutiner (Toner, 2024). Den kontinuerlige innsamlingen og granskningen av data om utøveres kropp og prestasjoner fører til at mange er bekymret for hvordan deres data brukes og forstås av andre (Taylor et al., 2015). Denne bekymringen handler om at data påvirker utøveres nåværende og fremtidige idrettskarrierer i forbindelse med alt fra laguttak til kontraktsforhandlinger (Nappert & Bamber, 2023).

Videre fremhever studier at dataene digitale teknologiske verktøy produserer kan være med på å forme utøveres opplevelser og selvforståelse. Lupton (2020) har undersøkt hvordan utøvere lever i, med, og gjennom data om seg, og viser at måtene utøvere forstår data former deres selvforståelse. For eksempel kan data fra pulsmålere og søvnmonitører påvirke hvordan utøvere opplever egen form og søvnmønster. Siden det er usikkerhet rundt troverdigheten til dataene som produseres (Düking et al., 2016), opplever mange utøvere at det kan være forskjeller mellom data (f.eks. makspuls, høy søvnskår) og egne følelser (f.eks. kjennes moderat ut, sovet urolig). Funnene til Mertala og Palsa (2023) viser at utøvere ofte vurderer troverdigheten til dataene kritisk i relasjon til egne følelser (f.eks. dagsform, opplevd intensitet) og kontekst (f.eks. måleenhet og ytre faktorer som vær, temperatur og terreng). Likevel tyder det på at utøveres erfaringsnivå kan ha betydning for hvordan de forstår og bruker data i praksis. Mens profesjonelle utøvere gjerne bruker data som en slags veiledning i samspill med egne følelser og erfaringer, tillegger rekreasjonsutøvere data større autoritet (Rapp & Tirabeni, 2018). Samlet sett viser disse studiene at digitale teknologiske verktøy og data ikke er noe nøytralt, men følgelig kan oppleves forskjellig og ha ulike konsekvenser for utøverne.

Problemstilling

Som illustrert i det innledende utdraget er bruk av sykkelcomputere en sentral del av syklisters treningshverdag. Samtidig viser mediesaker at det skapes spenninger¹ i samspillet mellom syklistere og sykkelcomputere. Dette handler for eksempel om at flere profesjonelle lag signerer syklistere basert på dataene sykkelcomputere produserer (Aare & Olsen, 2024), dataene brukes for å diskutere spørsmål om doping (Whittle, 2023), og bidrar til å gjøre livene deres til et «tallspill» fordi flere aspekter måles, sammenlignes og vurderes (Jones & Wieckowski, 2022). For det første belyser disse mediesakene hvordan den utbredte praksisen knyttet til bruk av sykkelcomputere skaper sammensatte konsekvenser for syklistene – fra positive (f.eks. tilbud om proffkontrakter) til negative (f.eks. beskyldninger om doping). For det andre at bruken omformer syklistenes kropp og prestasjoner til datapunkter som åpner for økende overvåkning og kontroll gjennom å skape normer om hva som forventes innenfor profesjonell sykling (f.eks. produsere høye watt-tall for å prestere i konkurranser). Dette fremhever viktigheten av å forstå og vurdere samspillet mellom syklistere og sykkelcomputere fordi dataene som produseres skaper nye representasjoner av deres kropp og prestasjoner, som igjen påvirker selvforståelse og handlinger. Formålet med kapitlet er derfor å undersøke spenningsrommet knyttet til hvilke motiver syklistere legger til grunn for å bruke sykkelcomputere og hvordan den former deres hverdagsliv. Gjennom å problematisere premisene som ligger til grunn for bruk av digitale teknologiske verktøy og data i idretten, kan dette også bidra til å skape en større forståelse som sikrer hensiktsmessig bruk og ivaretar utøveres interesser (Toner, 2024). I lys av dette vil jeg undersøke følgende problemstilling:

Hvordan internaliserer profesjonelle syklistere normer for bruk av sykkelcomputere, og hvilke spenninger oppstår i samspillet mellom syklistene og sykkelcomputere?

I et forsøk på å avgrense omfanget i kapitlet, vil jeg i analysen fokusere på hvordan den normaliserte praksisen rundt bruk av sykkelcomputere skaper to konkrete spenninger for syklistene. Den første handler om hvordan data kan fungere som døråpnere og portvoktere, mens den andre om ulike

1 Spenninger defineres som konkurrerende formål og konflikter uttrykt gjennom muligheter og utfordringer for utøvere (se kapittel 1). Med utgangspunkt i Foucault (1999) forstås det som en produktiv kraft som kontinuerlig skapes gjennom sosiale praksiser og utspilles på et kontinuum fra positive til negative konsekvenser.

former for kontroll og motstand i gjennomføring av trening. I neste del vil jeg presentere det teoretiske rammeverket som baseres på to av Michel Foucaults maktformer: disiplinen og biomakten. Disse maktformene vurderes som relevante analytiske utgangspunkt fordi begge «tenderer mot å utøve en normaliserende myndighet» (Foucault, 1994, s. 273) som er viktig for å forstå hvordan syklister erfarer og tilpasser seg bruk av sykkelcomputere. Videre beskrives den metodiske tilnærmingen med intervjuer av 19 norske profesjonelle syklister. Deretter følger en tredelt analyse og avsluttende refleksjoner om implikasjoner for praksisfeltet basert på hovedfunnene.

Teoretisk rammeverk: Foucault om disiplinen og biomakten

For å undersøke spenninger i samspillet mellom syklister og sykkelcomputere tar jeg utgangspunkt i to av Foucaults (1994, 1999) maktformer: disiplinen og biomakten. Siden Foucaults teoretiske «verktøykasse» er omfattende og mange-tydig (Nilsson, 2003), finnes det naturligvis også andre analytiske begreper som kan være relevante. Dette kan eksempelvis inkludere alt fra Foucaults begreper om diskurs og episteme som styrer hva som kan tenkes og sies om virkeligheten, til hvordan syklister skaper seg selv gjennom former for bekjennelser og selvteknologier (Nilsson, 2003). I kapittelet vurderes likevel maktformene disiplinen og biomakten å være viktige teoretiske utgangspunkt for å forstå hvordan bruk av sykkelcomputere former syklisterenes hverdagsliv. Mens disiplinen produserer subjekter med en avgrensbar identitet (f.eks. profesjonelle syklister), produserer biomakten kollektive identiteter som fremmer og regulerer sosiale praksiser om hva som er normalt, akseptabelt og forventet innenfor en slik gruppe (f.eks. bruk av sykkelcomputere). Samtidig vil ifølge Foucault (1999, s. 123) ingen former for makt utspilles «uten spenninger og problemer». Det innebærer at spenninger som skapes i samspillet mellom syklister og sykkelcomputere kan utspilles på et kontinuum fra underkastelse til motstand. For eksempel kan syklister gjennomføre treningsøkter selv når de føler seg slitne fordi puls og watt-tallene indikerer normal dagsform (dvs. underkastelse), men også stille spørsmålstegn ved disse dataene og bruke tidligere erfaringer for å styre intensiteten (dvs. motstand).

Foucault (1999) vurderer spesielt disiplinen og biomakten som sentrale maktformer i moderne samfunn. Mer konkret forklarer han at «kroppens disiplineringer og reguleringene av befolkningene utgjør de to polene som organiseringen av makten over livet har utviklet seg omkring»,

der polenes viktigste funksjon er «å beleire livet fra begynnelse til slutt» (Foucault, 1999, s. 152). Selv om Foucault ikke er tydelig på hvordan disse maktformene forholder seg til hverandre, er en vanlig fortolkning å forstå disiplinen som en del av biomakten (Nilsson, 2003). Kort forklart retter disiplinen seg mot enkeltindivider som underkastes et strengt kontrollregime for å skape lydige og effektive kropper, mens biomakten innretter seg mot befolkningsgrupper ved å definere og fremme normer om hva det for eksempel vil si å være «flink», «frisk» eller «syk» (Foucault, 1999). Det vil si at normalisering er en prosess som knytter disse maktformene sammen.

For å forklare hvordan den disiplinerende makten opererer i samfunnet, tar Foucault (1994) utgangspunkt i en arkitektonisk modell av et fengsel som ble utviklet av Jeremy Bentham som kalles panoptikon. Siden panoptikon er utformet slik at individer konstant er synlige og vet at de er det, er tanken at de gjennom overvåkning av seg selv og andre ideelt sett skaper sin egen indre kontroll. Resultatet er det Foucault (1994) betrakter som en føyelig kropp som er et lydig redskap i samfunnets tjeneste. Et viktig kjennetegn ved den disiplinerende makten er at den har en sterk normaliseringsfunksjon som opererer på et kontinuum fra det normale til det unormale (Foucault, 1994). Gjennom at sykkelcomputeren loggfører og måler aktivitetene til syklister kan for eksempel den panoptiske maktens selvdisiplinerende virkninger få de til å kjenne på dårlig samvittighet om de produserer lave watt-tall, trener for lite eller på andre måter avviker fra normaliserte antakelser om kropp og prestasjon.

Videre forklarer Foucault (1999) at det sentrale ved biomakten er at den trenger kunnskap om individer, og makt for å iverksette nødvendige tiltak, reguleringer eller korrigeringer siktet mot befolkningen som helhet. Både kunnskap og makt oppnås i relasjon til panoptikon gjennom den kontinuerlige overvåkingen som produserer en mengde informasjon om den enkelte, og disiplineringen som skapes i situasjoner der individer potensielt kan bli overvåket. Biomakt kan for eksempel utøves ved at sykkelcomputere produserer data som viser begrensninger om syklistenes prestasjoner (f.eks. lave watt-tall) gjennom å identifisere hvilken grad de skiller seg fra normalen (f.eks. sammenlignet med tidligere prestasjoner eller lagkamerater), og videre at denne kunnskapen brukes for å iverksette nødvendige tiltak (f.eks. trene annerledes eller ikke bli valgt ut til kommende konkurranser). Det gjensidige forholdet mellom kunnskap og makt er således sentralt fordi det skaper normalitetskrav som styrer hvordan syklister forstår seg selv (dvs. disiplinen), og samtidig regulerer sosiale praksiser (dvs. biomakten) (Foucault, 1999).

Selv om Foucault (1999) anser at makt er noe som inngår i alle relasjoner, betyr ikke det nødvendigvis at «alt» er makt eller at alle maktrelasjoner er deterministiske. I stedet forstås makt som en produktiv kraft og noe som er stadig i endring gjennom relasjoner og sosiale praksiser. Dersom sykkelcomputere for eksempel hadde hatt full kontroll over syklistene eksisterer ingen maktrelasjon, men kun dominans. Et viktig poeng som Foucault (1999) understreker, er derfor at det innenfor enhver maktrelasjon finnes muligheter for motstand.

Metode

For å utvikle en forståelse om hvordan syklister bruker og samhandler med sykkelcomputere, har jeg gjennomført 19 kvalitative intervjuer.

Utvalg

I prosessen med å rekruttere deltakere har jeg benyttet en strategisk utvelging (Smith & Sparkes, 2017). Syklistene ble valgt i henhold til to kriterier: (1) norske syklister på senior landslag og/eller lag som tilsvarende kontinentalnivå eller høyere,² og (2) erfaringer med å bruke ulike digitale teknologiske verktøy i trening og konkurranse. Potensielle deltakere ble identifisert gjennom kontakt med det norske sykkelforbundet. Deretter ble hver enkelt kontaktet direkte via e-post med informasjon om studien. Det endelige utvalget består av ti mannlige og ni kvinnelige norske syklister i alderen 19 til 34 år. Alle er anonymisert og gitt fiktive navn i kapittelet. Deltakerne er presentert i tabell 5.1.

Tabell 5.1 Oversikt over deltakerne

Pseudonym	Alder	Nivå
Andrea	20	Kontinental
Aron	23	Kontinental
Bente	22	Kontinental
Bendik	22	Kontinental
Charlotte	26	Kontinental
Christoffer	19	Kontinental

(Forts.)

2 Det internasjonale sykkelforbundet har en nivåklassifisering av sykkellag. Kontinentallag deltar i internasjonale konkurranser og tilsvarende det tredje høyeste nivået i landeveisrytting.

Tabell 5.1 (Forts.)

Pseudonym	Alder	Nivå
Dina	25	Kontinental
Didrik	21	Kontinental
Erika	24	Kontinental
Espen	22	Kontinental
Fanny	23	Internasjonal
Fredrik	21	Kontinental
Gina	34	WorldTeam
Gaute	19	Kontinental
Hanne	32	Internasjonal
Håkon	25	Kontinental
Ida	32	Internasjonal
Iver	21	Kontinental
Jonas	21	Kontinental

Datautvikling og analyse

Intervjuene ble gjennomført mellom juni 2024 og februar 2025 ved bruk av Zoom Workplace, og varte mellom 60 til 150 minutter. Intervjuene hadde en semistrukturert struktur, men en felles intervjuguide sikret at alle relevante temaer ble dekket (Smith & Sparkes, 2017). Syklistene ble stilt spørsmål om formål, muligheter og utfordringer rundt bruk av digitale teknologiske verktøy, hvordan de bruker og forstår dataene som utvikles, og hvordan de vurderer delingspraksiser gjennom at dataene også kan brukes og granskes av andre. Det ble gjort lydopptak av alle intervjuene, og disse har blitt transkribert og behandlet etter godkjenning fra Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør.

Til grunn for forståelsen som utvikles i kapittelet ligger et kritisk sosio-teknisk perspektiv på teknologi (Ask & Søraa, 2021) som fremhever det gjensidig formede samspillet mellom syklistene og sykkelcomputere. Et slikt perspektivet står i kontrast til deterministiske tilnærminger (f.eks. at sykkelcomputerens rolle og funksjon er fastlagt), men innebærer at sykkelcomputere og dataene som produseres kan fortolkes ulikt, brukes på ulike måter og ha forskjellige konsekvenser for syklistene.

Det empiriske datamaterialet er analysert ved hjelp av en tematisk tilnærming (Thagaard, 2018). Transkripsjonene ble først lest med spesielt fokus på

hvordan syklistene bruker sykkelcomputere i trening og mulige spenninger som skapes i dette samspillet. Videre ble transkripsjonene kodet åpent basert på syklistenes svar på ulike temaer, som formål, muligheter og utfordringer, for å identifisere likheter og forskjeller. Deretter ble de innledende kodene brukt for å utvikle foreløpige kategorier som representerte sentrale temaer knyttet til bruk og spenninger (f.eks. normalisering, optimalisering av prestasjoner, logging og deling, makt og motstand, data versus følelse). Til slutt ble disse overordnede kategoriene delt i to hovedtemaer: (1) normalisert praksis og (2) optimaliseringsverktøy for å loggføre og kontrollere trening. I analysen danner det første hovedtemaet utgangspunktet for å belyse to konkrete spenninger basert på det andre hovedtemaet.

Analyse: En optimaliserende og kontrollerende treningsvenn?

Første del av analysen omhandler hvordan bruk av sykkelcomputer er en normalisert og forventet del av å være profesjonell syklist. Andre og tredje del av analysen fokuserer på to konkrete spenninger som skaper både muligheter og utfordringer for syklistene. Disse spenningene belyser hvordan dataene som sykkelcomputeren produserer kan virke som døråpnere og portvoktere for syklistene, men også skape ulike former for kontroll og motstand i gjennomføring av trening.

Normalisering: Aldri en treningsøkt uten sykkelcomputer?

«Det er en del av rutinen. All trening må loggføres» (Aron). Kommentarer som dette var gjennomgående blant syklistene, der samtlige var tydelige på at sykkelcomputeren måtte være med på alle treningsøkter. Som Håkon forklarer virker det motsatte å være utenkelig: «For meg blir det vanskelig å tenke tanken på å sykle uten sykkelcomputer fordi det gir såpass mye informasjon [...]. Jo mer informasjon du får om kroppen og treningen din, jo bedre kan du bli.» En slik forståelse samsvarer med tidlige studier som viser at innsamling og gransking av data om utøvere er normalisert i toppidretten (f.eks. Jones, 2019; Manley & Williams, 2019). Siden kroppslige handlinger uttrykt gjennom data i stor grad vurderes som avgjørende for å kunne trene og prestere best mulig (Toner, 2024), har sykkelcomputeren blitt en integrert del av deres liv som syklist:

Jeg har brukt sykkelcomputer på hver økt siden jeg startet å sykle [...]. Nå er det helt utenkelig at jeg skal dra på en sykkelturn uten den. Jeg tror at jeg har syklet tjue minutter de siste ti årene uten. Det sier jo litt – tjue minutter de siste ti årene [...]. For å henge med i racet her må du ta det i bruk. (Bendik)

Ifølge Nappert og Bamber (2023) lærer utøvere fra ung alder at hvis de ønsker å prestere i idrett, må de akseptere at digitale teknologiske verktøy og data er en «god» ting. Svarene til syklistene tyder også på at de har internalisert normer om at bruk av sykkelcomputer er avgjørende for å kunne «henge med i racet», som Bendik forklarer. Spesielt virker det som at den normaliserte praksisen skyldes at, gjennom måtene syklistenes hverdag er organisert på, gjøres bruk av sykkelcomputere nødvendig. Forståelsen om at de «må ta det i bruk» skapes gjennom eksterne og interne forventninger. For eksempel forteller Bendik: «Sykkelcomputeren er jo noe vi får av laget. Laget forventer at vi deler watt-tall og sånn for at de skal kunne følge med på at vi gjør den jobben vi skal.» Gjennom at de får sykkelcomputere sponset av laget ligger derfor en implisitt forventning om både å bruke den og dele dataene som produseres (Toner, 2024). Videre forsterkes dette av interne forventninger mellom syklistene: «Hvis du kommer på trening uten en sykkelcomputer eller den ikke er ladet så er det litt sånn: 'Åja, du kommer ikke forberedt til trening'» (Charlotte). Mange opplever derfor at bruk av sykkelcomputer er en forventet del av å være profesjonell syklist:

Det er bare sånn vi gjør det. Jeg vet ikke helt hvorfor, men det er bare sånn. Alle bruker sykkelcomputere og det har blitt en viktig del av sporten. Det er på en måte et 'must' å ha det [...]. Hvis jeg hadde møtt opp på trening uten sykkelcomputer tror jeg folk hadde ledd. De hadde ikke skjønt noen ting og lurt på hva jeg holdt på med. Hvis jeg hadde sett andre som gjorde det samme hadde jeg også blitt helt forvirret [...]. Hvis noen hadde møtt opp med hårete legger eller i bar overkropp hadde jeg reagert da også, men ikke like mye som om noen hadde møtt opp uten sykkelcomputer. (Christoffer)

Foucault (1994) betrakter normalisering som den disiplinerende maktens fremste egenskap. Ved at denne maktformen retter seg mot syklistene former den hva de mener er normalt og følgelig hva som er unormalt. I normaliseringsprosessen vil derfor hver enkelt syklist vurderes ut ifra hva som oppfattes som avvikende fra normal oppførsel. Som svarene til Charlotte og Christoffer belyser, vil for eksempel en syklist som møter opp

på trening uten sykkelcomputer avvike fra normalen. I lys av Foucault (1994) representerer sykkelcomputeren derfor et normalitetskrav gjennom å forme hva syklistene forstår som normalt («alle bruker det») og forventet («komme forberedt til trening»). Følgelig sier disse praksisene noe om hva som er riktig og gal oppførsel som profesjonell syklist – som å ha «fulladet sykkelcomputer» og ikke «sykle uten sykkelcomputer med hårete legger og i bar overkropp». Resultatet av den disiplinerende makten er at syklistene gjennom kontinuerlige korrigeringer og vurderinger tilpasses en homogeniserende praksis (Foucault, 1994). I Bendiks tilfelle betyr for eksempel det at han mener å ha syklet tju minutter uten sykkelcomputer de siste ti årene. I tillegg til at den disiplinerende makten styrer syklistenes forståelser og handlinger, er en slik normalisert praksis også knyttet til biomakten som intensiverer syklistene til å handle på bestemte måter i tråd med hva det vil si å være en profesjonell syklist (Foucault, 1999). Som Christoffer sier: «Det er bare sånn vi gjør det.»

Et interessant spørsmål i denne sammenheng er: Hvorfor er det å sykle uten sykkelcomputer utenkelig for syklistene? Sentrale funksjoner ved både disiplinen og biomakten er ifølge Foucault (1999) (re)produksjon av normalitetskrav knyttet til sosiale praksiser, som her former hvordan syklistene forstår seg selv og oppfattes av andre. Normalitetskravene skaper en sosial virkelighet som legger føringer for hva det vil si å være profesjonell syklist som syklistene internaliserer og tilpasser seg, for eksempel ved at det er et 'must' å ha sykkelcomputer for å dele watt-tall med trenere og lag. En mulig forklaring på at syklistene internaliserer normer om å bruke sykkelcomputer virker derfor å handle om at hverdagen deres er organisert på en måte der bruken gjøres nødvendig. Dette kan handle om organisering i alt fra forberedelser og gjennomføring av trening (f.eks. styre intensitet etter watt-tall) til deling og vurdering i etterkant (f.eks. måle utvikling). Siden sykkelcomputer blir oppfattet som et viktig hjelpemiddel for å optimaliseres syklistenes prestasjoner, tyder funnene på at den gjøres nødvendig gjennom spesielt å oppfylle to sentrale funksjoner: (1) som oversiktsverktøy for å loggføre, analysere og dele trening, og (2) som styringsverktøy for å kontrollere og regulere intensitet på trening. Selv om disse funksjonene henger sammen og utfyller hverandre (f.eks. syklistene loggfører og deler trening for å få tilpasset opplegg av trenere som de igjen gjennomfører), vil jeg videre i analysen bruke de som to eksempler for å belyse hvordan samspillet mellom sykkelcomputeren og syklistene skaper spenninger som kommer til uttrykk på ulike måter.

Spenning 1: Døråpnere og portvoktere?

Den første spenningen handler om at dataene sykkelcomputeren produserer om syklistene har betydning for deres nåværende og fremtidige karrierer. Svarene til syklistene viser at data om deres kropper og prestasjoner har flere likhetstrekk med «tjære», som Foucault (1999, s. 27) forklarer, fordi «uansett hvordan man behandler den [data], om det så var å kaste den langt av gårde, likevel alltid setter flekker og tilslører». Det vil si at dataene sykkelcomputeren produserer både kan være med på å åpne muligheter for syklistene, men også begrense dem.

Samtlige er tydelige på at alle treningsøkter må loggføres gjennom bruk av sykkelcomputer: «Det er jo en ‘joke’ vi har om at hvis treningen ikke er loggført så har det ikke skjedd, men det er jo også en ‘joke’ fordi vi pleier jo å loggføre alt vi gjør med sykkelcomputeren» (Charlotte). En stor mengde data om alt fra tid og distanse til watt og puls loggføres derfor kontinuerlig når de trener. I etterkant lastes disse dataene opp i TrainingPeaks,³ som syklistene bruker for å holde oversikt og analysere egen trening, men som de også deler videre med andre sentrale aktører i og rundt lagene sine, som trenere, sportsdirektører og ernæringsfysiologer. Som tidligere nevnt av Bendik er åpenhet rundt deling av data fra trening en forventet del av jobben deres, og en praksis det i liten grad stilles spørsmål rundt. Charlotte støtter denne oppfattelsen om viktigheten med å dele data til trenere og lag: «Laget betaler jo deg såpass godt. Hvis noen har noe de ønsker å skjule lurer jeg på hva de holder på med [...]. De (trenere, sportsdirektører i lag) vil jo ha oversikt for at de skal kunne hjelpe oss å bli best mulig.» Likevel, som jeg vil komme tilbake til senere i analysen, kan loggføring og deling av all trening også skape utfordringer for syklistene, men gjentakende argumenter for denne praksisen er for å få tilpasset opplegg fra trenere og lære av tidligere feil. De fleste syklistene hadde derfor en komplett oversikt over alle treningsøktene sine i TrainingPeaks som de kan se tilbake på:

Jeg synes det er morsomt å gå inn på TrainingPeaks å se på noen av treningsleirene vi hadde når vi var 12–13 år. Man tror gjerne at man husker godt, men man husker jo ikke alt man gjorde for fem år siden på en måte. Det å loggføre alt av trening med watt, puls og sånn, i tillegg til å legge inn en kommentar, gjør jo at man enklere kan gå tilbake for å se hva som fungerte, hva som ikke fungerte eller hvorfor noe gikk galt. (Erika)

3 TrainingPeaks er en digital treningsdagbok der all data fra sykkelcomputeren lastes automatisk opp. Syklistene bestemmer selv hvem som skal ha tilgang til TrainingPeaks-kontoen deres. Det er likevel forventet at syklistene gir tilgang til trenere og sportsdirektøren(e) i lagene de sykler på, men mange har også gitt tilgang til andre aktører som speidere fra andre lag, landslagstrenere, ernæringsfysiologer osv.

I NM i fjor fungerte ikke kroppen i det hele tatt. Jeg skjønte ikke hvorfor fordi jeg hadde trent bra. Uken etter NM og den neste måneden var jeg i mitt livs form. Siden jeg har loggført øktene mine kan jeg og treneren min gå tilbake for å se hva jeg gjorde og passe på at jeg ikke gjør det samme igjen. (Gaute)

Videre fremhever flere at det unike med sykkel sammenlignet med andre idretter som turn, svømming, fotball og håndball er at trenerne sjelden er fysisk til stede på øktene deres. Deling av data vurderes derfor som en sentral faktor for samarbeidet dem imellom:

Treneren min er jo sjelden med meg på trening. Det eneste X [trener] ser er jo alt som lastes opp i TrainingPeaks [...]. Sykkelcomputeren er jo derfor viktig med tanke på trener-utøver-samarbeidet. Desto mer X ser av watt, puls og alt som legges inn i TrainingPeaks, desto større innblikk får X av treningen min som vi bruker for å evaluere og planlegge videre. (Andrea)

Derimot kan loggføring og deling av data ifølge Foucault (1994) også være med på å transformere syklistene til objekter av den disiplinerende makten. Siden dette er med på å gjøre syklistenes kropper og aktiviteter synlige for dem selv og andre, kan det skape inngående former for selvransakelse og selvkontroll:

Hvis jeg ikke logger treningen blir jeg litt stresset over det fordi da ser det ut som, eller sånn, da får jeg jeg ikke lastet det opp i TrainingPeaks og da virker det som at jeg ikke har trent når trenere går inn og ser på det [...]. Jeg føler også at det gir en liten motivasjon til at jeg skal gjøre treningen min hundre prosent. For eksempel at jeg ikke dropper en økt bare fordi jeg ikke følte for det. Når andre ser hva jeg gjør, så har jeg lyst til å gjøre det ordentlig. Sportsdirektørene følger jo også med på hvordan jeg har trent de siste ukene [i TrainingPeaks]. De tar jo ut laget til ritt basert på watt-tallene jeg har tråkket og sånn. (Iver)

Dette sitatet belyser kjernen i panoptikon med makt gjennom synlighet, her i form av deling av data på TrainingPeaks, og underordning gjennom kunnskap, her i form av data som sykkelcomputeren produserer. Hovedpoenget i panoptikon er at syklistene gjennom overvåkning av seg selv og andre skaper sin egen indre kontroll (Foucault, 1994). For Iver kommer eksempelvis den indre kontrollen til uttrykk ved at han inkorporerer forventningen om å holdes ansvarlig for eget treningsarbeid og ikke dropper treningsøkter uten gyldig grunn. I likhet med Iver forklarer andre hvordan den inngående selvgranskningen som loggføringen medfører

også kan få dem til å kjenne på dårlig samvittighet. Som Andrea forklarer: «Det er liksom ikke den beste følelsen å føle at jeg sykler på en lavere watt enn det jeg skulle. Da kan jeg begynne å tenke at jeg ikke gjør den jobben jeg skal for å bli best mulig.» Tidligere studier har også vist at data kan ha betydning for hvordan utøvere forstår seg selv og regulerer egen treningsatferd (Jones, 2019; Lupton, 2020). Det vil si at når Andrea sykler på en lavere watt kan det skape en forståelse av at hun ikke gjør det som kreves, mens når trenere og sportsdirektører kan følge med på det Iver gjør fører det til at han gjennomfører treningen hundre prosent. Enkelte av sykklistene har også opplevd at dataene de loggfører og deler har blitt brukt mot dem:

I fjor mistet jeg ett ritt med laget fordi jeg hadde en dårlig intervalløkt og så var sportsdirektøren sånn: «Du er ikke bra nok nå.» Men det var på en måte bare en dårlig dag. Det var ikke en trend. (Jonas)

Hvis det står mellom to utøvere som på en måte skal være med [i ritt], så kan dette [data] bli brukt enten for eller imot den ene eller andre. Det har også jeg opplevd [...]. Jeg ble fortalt at det sto mellom meg og en annen om den siste plassen på laget, men at de hadde vurdert at hun var i litt bedre form enn meg. Jeg ble veldig skuffet og så tenkte jeg, jeg spurte dem ikke ut egentlig, men jeg tenkte veldig på hvordan de hadde fått for seg at jeg ikke er i form fordi jeg var på ferie når jeg fikk beskjeden, men da hadde nok de [sportsdirektører] vært inne og lest og sett [på dataene mine i TrainingPeaks]. (Gina)

Erfaringene til Jonas og Gina illustrerer hvordan biomakt utøves ved at sykkelcomputeren produserer kunnskap uttrykt gjennom data som indikerer begrensninger ved deres form, der støttepersonell i laget iverksetter tiltak ved å ikke ta dem ut i ritt (Foucault, 1999). En bekymring Jonas, Gina og flere av sykklistene føler på er at de kan bli ekskludert fra lag og uttak ikke fordi de ikke nødvendigvis er gode nok, men fordi de ikke er gode nok ifølge dataene sykkelcomputeren produserer om dem (Nappert & Bamber, 2023). Dersom trenere og støttepersonell kun vurderer prestasjoner basert på watt-tallene fra sykkelcomputere betyr det at sykklister som «forstår» (f.eks. taktiske ferdigheter som posisjonering i felt, timing i bruddforsøk) og ikke bare «trækker» sykkel risikerer å bli oversett. Likevel, som Christoffer også forklarer: «Det er jo flere sykklister som blir signert av de beste lagene på grunn av watt-tallene sine. Så målingene har på en måte mye makt.» Sitatene til Jonas, Gina og Christoffer belyser derfor spenningen om at data sykkelcomputeren produserer kan fungere som døråpnere

og portvoktere for syklistene. Mens data kan ha betydning for deres nåværende og fremtidige karrierer, kan det også påvirke hvordan de opplever og gjennomfører egen trening. Den neste delen vil omhandle syklistenes tilsynelatende ambivalente forhold til behovet for kontroll som skapes i samspill med sykkelcomputeren.

Spenning 2: Miste, øke, og motstå kontroll?

Den andre spenningen handler om syklistenes motstridende følelser og oppfatninger rundt det økende kontrollregimet som bruk av sykkelcomputerer fører til. Gjennom forventningene om at all trening skal loggføres og deles som ble belyst i den forrige delen, åpner det også for økt styring og kontroll som følgelig kan innebære en disiplinering av kroppen (Foucault, 1994). På den ene siden vurderer syklistene sykkelcomputeren som et hjelpemiddel for å kontrollere at de sykler på ønsket intensitet: «Sykkelcomputeren viser jo watten, hvor langt jeg har syklet, snittfart, høydemeter, frekvens, puls – alt sammen. For min del blir det en bekreftelse på intensitetskontroll. Jeg bruker det som en påminnelse på at: ‘Okei, nå ligger jeg innenfor riktig intensitet’» (Charlotte). Uten sykkelcomputeren virker det derfor som syklistene føler at de mangler data om for eksempel hastighet, watt og puls som de kan bruke til å kontrollere og justere intensiteten. Som Håkon forklarer:

Jeg føler at du mister kontrollen hvis du sykler uten sykkelcomputeren. Du bør vite sånn cirka hvor du ligger. Tjue watt kan være forskjellen på en for hard eller lett treningsøkt [...]. For eksempel i starten av denne sesongen syklet vi en intervalløkt på Rhodos. Det første minuttet føltes ekstremt lett ut, men når jeg så ned på sykkelcomputeren sto det et skyhøyt watt-tall. Selv om jeg følte meg bra, vet jeg av erfaring at jeg må ta ned intensiteten. Jeg har nok erfaring til å si at du går på en smell hvis du ikke gjør det.

Noe lignende beskriver Iver sykkelcomputeren som en slags «beskyttende venn» for å kontrollere at han ikke sykler altfor hardt på trening:

Sykkelcomputeren hjelper meg med å optimalisere treningen min. Den gjør at jeg kan kontrollere intensiteten 99,9 prosent riktig sånn at jeg kan bli så god som mulig. Hvis jeg har en sone-to-økt så vet jeg akkurat hvilken watt jeg skal sykle på [...]. Hvis jeg ikke hadde hatt den [sykkelcomputeren] ville jeg kanskje syklet altfor hardt på mange av treningsøktene. Da hadde restitusjonstiden blitt lengre, og det hadde blitt større sjanser for skader.

Foucault (1999, s. 40) knytter biomakt til ulike tiltak som er ment for å forbedre syklistene og mener følgelig at denne formen for makt skaper «kontrollformer som påtar seg å beskytte, atskille, forebygge, som varsler om farer [...] [og] som vekker oppmerksomhet». Charlotte, Håkon og Iver belyser hvordan sykkelcomputeren og data tilskrives en viktig rolle gjennom for eksempel å «varsle» at de sykler på ønsket intensitet og «beskytte» dem fra uønskede hendelser som å møte «veggen» og skader.

På den annen side viser datamaterialet også hvordan sykkelcomputeren kan skape økende former disiplinering og kontroll som påvirker syklistenes handlinger (Foucault, 1994). Et høyt watt-tall kan føre til at Håkon justerer ned intensiteten på intervalldrag, eller være med på å kontrollere Iver til å sykle på en spesifikk watt på treningsøkter. Dette samsvarer med andre studier som viser at teknologiske verktøy og data kan spille en disiplinerende rolle gjennom å styre og kontrollere utøveres treningsatferd (Jones, 2019; Toner, 2024).

Svarene til syklistene kan fortolkes som at behovet for kontroll på mange måter er et slags nødvendig onde og en del av å være en profesjonell syklist. Selv om mange uttrykker en følelse av at dataene som sykkelcomputeren produserer til tider kan være overveldende: «Av og til kan de tallene bli altoppslukende. Du går rundt og tenker litt for mye på det. Du blir liksom opphengt i tallene, og ja, at du for eksempel skal sykle en bestemt watt på en økt» (Eспен), virker det som at det høye treningsvolumet er med på å legitimere den tilsynelatende ambivalente oppfattelsen om behovet for kontroll: «Du kan ikke sykle full gass hver dag. Om det er satt opp en rolig økt og du likevel velger å dundre av gårde, så går det ut over kvaliteten på de neste øktene» (Charlotte). Syklistene mener derfor at det er viktig å gjennomføre treningsøkter i tråd med oppsatte instruksjoner for å håndtere det høye treningsvolumet og «holde over tid», selv om dette også skaper økende kontroll, som Bente forklarer:

Du skal alltid kjøre en viss watt på alt av treningsøkter. Du sitter på en måte og følger med og passer på at du er innenfor hele tiden. Du gjør akkurat det som står i planen til enhver tid og alt skal være kontrollert. [...] Jeg føler at dersom noen tar fra meg sykkelcomputeren så er jeg litt sånn: «Nå vet jeg ikke om jeg får kjørt økten som jeg skal.» Jeg har blitt veldig avhengig av den. Jeg vet ikke om det er et slags kontrollbehov, men uten den er jeg liksom ikke sikker på om jeg sykler 220 eller 240 watt. Den forskjellen er jo viktig når jeg sykler på det nivået som jeg gjør fordi jeg trener såpass mye og skal holde over tid. Da er det viktig at jeg er i de sonene jeg skal på trening.

Ifølge Foucault (1999, s. 153) kjennetegnes den disiplinerende makten av at den retter seg mot kroppen for å øke «dens nytte og føyelighet». Som sitatene til Espen, Charlotte og Bente belyser kan den disiplinerende makten derfor omforme syklistene til lydige redskaper basert på normer om for eksempel å sykle på en bestemt watt eller forventninger om å følge instruksene slik de er beskrevet i treningsplanen.

Det betyr derimot ikke at samspillet mellom syklistene og dataene sykkelcomputeren produserer fratar syklistene all makt. Foucault (1999) hevder at det i alle maktrelasjoner vil være rom for motstand. Mens sykkelcomputeren kan produsere data om hvor langt de har syklet eller hvor mye watt de trækker, tar den ikke hensyn til hvordan kroppene deres føles den dagen. Samtlige av syklistene nyanserer også de mer disiplinerende virkningene av data:

Det handler om å ikke bli for opphengt i sykkelcomputeren og tallene også da. Kroppen er jo ikke som en robot. Det er ikke sånn at ting er likt hele tiden. Det er mange små faktorer som kan vippe ting i ulike retninger, så du må fortsatt ha den følelsen på hvordan det skal kjennes ut og ta egne vurderinger basert på det også. (Aron)

Et gjentakende argument blant syklistene er at sykkelcomputeren vurderer kroppene deres som om den var en maskin, men kroppen er jo ikke som en robot som Aron oppsummerende påpeker. Med andre ord betyr det at hele nettverket av kontrollformer som settes i verk for å forbedre syklistene (f.eks. sykle på en bestemt watt, utforme detaljerte treningsplaner) bare kan fungere fordi det ikke fungerer optimalt i utgangspunktet (f.eks. gap mellom data og følelse). Det er altså gjennom syklistenes motstand mot dataene sykkelcomputeren produserer at den disiplinerende makten kan fungere. Det er basert på en slik forståelse Foucault (1999, s. 107) mener at motstand er noe som tilhører maktens virkemåte og «utgjør den andre polen i maktrelasjonene». I likhet med funnene til Mertala og Palsa (2023) er syklistene kritiske til å stole blindt på dataene som produseres. Espen utfordrer tilnærmingen med kun å kontrollere intensiteten basert på data:

Jeg måtte låne broren min sin sykkel i to uker og han hadde en annen wattmåler. Da viste sykkelcomputeren at jeg syklet førti–femti watt mindre enn det jeg bruker, men det er jo der man kjenner kroppen sin og skjønner at det er feil. Det er ikke jeg som bare plutselig har blitt i dårligere form over natten [...]. Man kan derfor ikke være fast bestemt på en watt, men man må kjenne etter selv også.

Til forskjell fra rekreasjonsutøvere, som gjerne gir data større autoritet (Rapp & Tirabeni, 2018), viser Espen hvordan syklistene ikke nødvendigvis aksepterer og underkaster seg data om for eksempel watt for å kontrollere intensiteten, men stiller spørsmål ved gyldigheten gjennom å kjenne etter selv også. Det er derfor en kombinasjon mellom følelse og dataene sykkelcomputeren produserer syklistene bruker for å kontrollere at de sykler på ønsket intensitet:

Jeg tror man skal være veldig god til å kjenne etter og ikke bare stole blindt på alt av data. Sykkelcomputeren gir en oversikt over det som kroppen produserer [f.eks. watt, puls, hastighet], og så bruker jeg følelsen i kombinasjon med data for å kontrollere intensiteten. (Charlotte)

Avhengig av kontekst innebærer dette at syklistene både sykler med og mot dataene som sykkelcomputeren produserer i samspill med egen følelse. Det interessante er at syklistene er samstemte om at verken sykkelcomputeren eller dataene som produseres er ufeilbarlige, men de er likevel avhengige av en slags tilbakemelding fra sykkelcomputeren for å kontrollere at de sykler på ønsket intensitet. Mens det å sykle uten sykkelcomputeren gir færre punkter syklistene kan bruke for å navigere etter («mister kontrollen uten»), skapes det på samme tid et økende kontrollregime («henge seg opp i en bestemt watt»). Motstanden mot å sykle på en bestemt watt uten at syklistene kjenner etter selv er derfor maktens «dobbeltgjenger» (Foucault, 1999). Selv om sykkelcomputeren og data kan beskytte og varsle syklistene om mulige farer på trening, tar den ikke hensyn til hvordan mennesket som sitter på sykkelen føler seg. Forståelsen om at mer data nødvendigvis er bedre for å optimalisere prestasjoner kan derfor diskuteres (Toner, 2024). Istedenfor at syklistene vet noe mer eller presterer bedre med å sykle med sykkelcomputeren på hver treningsøkt, vet de kanskje bare noe annerledes – som for eksempel at 240 watt føles mer riktig ut på økten i dag, mens 215 eller 290 watt føles bedre i neste uke, måned eller år.

Avsluttende refleksjoner: Sprengte grenser, flere konsekvenser?

Formålet med kapittelet er å undersøke hvordan profesjonelle syklistene internaliserer normer for bruk av sykkelcomputere, og hvilke spenninger som oppstår i samspillet mellom syklistene og sykkelcomputere. Funnene

viser at sykkelcomputeren utgjør en normalisert del av syklistenes forståelse og praksis. Med utgangspunkt i Foucaults (1994, 1999) maktformer om disiplinen og biomakten er et sentralt poeng at begge disse er med på å (re)produsere sosiale praksiser der bruk av sykkelcomputere representerer et viktig normalitetskrav for syklistene. Med andre ord fremhever funnene hvordan en syklist som møter opp på trening uten sykkelcomputer vil avvike fra normalen. Dette intensiverer syklistene til å internalisere og tilpasse seg normer i tråd med oppfatninger om hva det vil si å være en profesjonell syklist. Spesielt tyder det på at organiseringen av syklistenes hverdag både «på» trening (f.eks. styre intensitet) og i «etterkant» (f.eks. dele watttall med trenere og lag) gjøres bruken av sykkelcomputere nødvendig for å handle etter slike forventninger. Dette forsterkes av at sykkelcomputere blir vurdert som et viktig hjelpemiddel for å optimalisere syklistenes prestasjoner gjennom å oppfylle to sentrale funksjoner: (1) som oversiktsverktøy for å loggføre, analysere og dele trening, og (2) som styringsverktøy for å kontrollere og regulere intensitet på trening. Likevel innebærer ikke dette at syklistenes bruk av sykkelcomputer enten er noe «bra», «dårlig» eller «nøytralt», men er noe som avhenger av kontekst og følgelig er åpent for en rekke ulike erfaringer og spenninger. I kapittelet har jeg fokusert på to av disse spenningene. Den første belyser hvordan dataene som sykkelcomputeren produserer kan fungere som døråpnere og portvoktere for syklistene, mens den andre om hvordan dette også kan påvirke deres treningsatferd gjennom former for kontroll og motstand.

Med bakgrunn i idrettens tilsynelatende umettelige behov for å innhente og granske data om utøvere, er funnene nyttige for praksisfeltet gjennom å belyse noen av spenningene som en slik normalisert praksis medfører. Mens det virker som at sykkelcomputere gjøres nødvendig gjennom måtene nåtidens sykkel sport blir organisert på, har slike forståelser og praksiser ifølge Foucault (1999) ingen gitt eller forutbestemt essens. Hva det i en gitt kontekst vil si å være profesjonell syklist (f.eks. bruke sykkelcomputer), kan dermed også bli og oppfattes annerledes. Kapittelet ble innledet med et utdrag om den fiktive syklisten Iben som drømmer om gullmedaljer og enestående idrettsprestasjoner. For å slutføre sirkelen er det spesielt et hovedpoeng jeg vil fremheve basert på funnene. Iben er en ambisiøs syklist som pliktoppfylgende loggfører og deler all trening med sykkelcomputeren sin, men dataene som produseres er ikke nødvendigvis uten feil og mangler. En bekymring for Iben, og mange andre lovende syklist, er at de kan risikere å bli oversett av trenere og lag, ikke på grunn

av manglende potensial og ferdigheter, men for at potensialet og ferdighetene deres ikke registreres av sykkelcomputeren. Sykkelcomputere, kan i likhet med andre digitale teknologiske verktøy i idretten, være med på å sprengre nye grenser, men også føre til uønskede konsekvenser.

Om forfatteren

Stian Røsten er stipendiat i sosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Hans sentrale forskningsfelt er forholdet mellom idrett og teknologi, med et særlig fokus på hvilke implikasjoner innsamling av data om utøveres kropp og prestasjoner har for deres hverdagsliv.

Referanser

- Ask, K. & Søråa, R. A. (2021). *Digitalisering – samfunnsendring, brukerperspektiv og kritisk tenkning*. Fagbokforlaget.
- Düking, O., Hotho, A., Holmberg, H.-C., Fuss, F. K. & Sperlich, B. (2016). Comparison of non-invasive individual monitoring of the training and health of athletes with commercially available wearable technologies. *Frontiers in Physiology*, 7(71), 1–11. <https://doi.org/10.3389/fphys.2016.00071>
- Foucault, M. (1994). *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie* (D. Østerberg, Overs.). Gyldendal.
- Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie: Bd. 1. Vilje til viten* (E. Schaanning, Overs.). Pax Forlag.
- Fouché, R. (2017). *Game changer: The technoscientific revolution in sports*. Johns Hopkins University Press.
- Jones, L. (2019). Wearable GPS devices in an elite soccer academy setting: A Foucauldian disciplinary analysis of player development and experience. *Journal of Athlete Development and Experience*, 1(1), 28–39. <https://doi.org/10.25035/jade.01.01.04>
- Jones, L., Konoval, T. & Toner, J. (2022). Sport and surveillance technologies. I J. Sanderson (Red.), *Sport, social media, and digital technology – sociological approaches* (s. 165–183). Emerald Publishing.
- Jones, W. & Wieckowski, T. (2022, 4. oktober). *Do I need a bike computer? Two sides of the argument*. Cyclingnews. <https://www.cyclingnews.com/features/do-i-need-a-bike-computer/>
- Lupton, D. (2020). *Data selves. More-than-human perspectives*. Polity Press.
- Manley, A. & Williams, S. (2019). 'We're not run on numbers, we're people, we're emotional people': Exploring the experiences and lived consequences of emerging technologies, organizational surveillance, and control among elite professionals. *Organization*, 29(4), 692–713. <https://doi.org/10.1177%2F1350508419890078>
- Mertala, P. & Palsa, L. (2023). Running free: Recreational runners' reasons for non-use of digital sports technology. *Sport in Society*, 27(3), 329–345. <https://doi.org/10.1080/17430437.2023.2246408>
- Nappert P.-L. & Bamber, M. (2023). Out of control? Tracking system technologies and performance measurement. *Management Accounting Research*, 61, 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.mar.2023.100855>
- Nilsson, R. (2008). *Foucault – en introduktion*. Égalité.

- Rapp, A. & Tirabeni, L. (2018). Personal informatics for sport: Meaning, body, and social relations in amateur and elite athletes. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*, 25(3), 1–30. <https://doi.org/10.1145/3196829>
- Smith B. & Sparkes, A. C. (2017). Interviews. Qualitative interviewing in the sport and exercise sciences. I B. Smith & A. C. Sparkes (Red.), *Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (s. 103–123). Routledge.
- Taylor, W., Potrac, P., Nelson, L., Jones, L. & Groom, R. (2015). An elite hockey player's experiences of video-based coaching: A post-structuralist reading. *International Review for the Sociology of Sport*, 52(1), 112–125. <https://doi.org/10.1177%2F1012690215576102>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.
- Toner, J. (2024). *Wearable technology in elite sport: A critical examination*. Routledge.
- Tjønndal, A. (2023). *Idrettsteknologi*. Fagbokforlaget.
- Whittle, J. (2023, 20. juli). White noise of scepticism shrouds Vingegaard after Tour dominance. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/sport/2023/jul/20/whitenoise-of-scepticism-shrouds-jonas-vingegaard-after-dominance-tour-de-france>
- Aare, M. K. & Olsen, S. J. (2024, 4. november). *Sønnen til Uno-X-topp får ny kontrakt: – Ikke kvalifisert*. TV2. <https://www.tv2.no/sport/sonnen-til-uno-x-topp-far-ny-kontrakt-ikke-kvalifisert/17146271/>

KAPITTEL 6

«Du gjorde en gal avgjørelse, denne bør du se igjen»: maktforskyvning mellom menneske og teknologi ved implementeringen av VAR i toppfotball

Sigbjørn Skirbekk Nord universitet

Abstract: The implementation of the Video Assistant Referee (VAR) in many ways represents a technology that “breaks boundaries” in Norwegian elite football. It could be argued that VAR pushes the boundaries for what a referee is and does: there are more people involved, more tasks and novel tasks, the use of new technology to solve existing tasks, and the increased scrutiny of referees’ decision-making. This chapter focuses on elite referees, utilizing cyborg-theory to examine what tensions arise within power relations between human and non-human actors when they intertwine in a cyborg-refereeing role. Methodologically, the chapter builds on interviews with 23 referees and referee instructors, part of the Norwegian VAR training in 2022. The analysis illustrates how power relations impact the construction of the cyborg-referee. For instance, the legitimacy of the human actor (referee) is challenged to a larger extent than before, by an actor (VAR) that is supposed to aid them. Tensions arise when VAR, as a perceived improvement of the refereeing role, emphasizes and reveals “human” errors through scrutinizing referees. When VAR challenges the legitimacy of referees, it involves a risk for the human referees and contributes to shifting power from human to technology, while simultaneously holding (human) referees responsible. Consequently, the combination of higher expectations and requirements and a complex intertwining of human and non-human aspects create tensions involving risks for the involved actors, especially for the human part of the cyborg-refereeing role.

Keywords: referee, technology, VAR, football, power, cyborg

Introduksjon

Implementeringen av *video assistant referee* (VAR), ofte kalt videodømming, er en av de største teknologiske nyvinningene for fotballdommere. VAR har siden 2018/19 vært del av det internasjonale fotballforbundets (FIFA) offisielle regelverk. Formålet med VAR er å bidra til å korrigere utfallet av avgjørelser som karakteriseres som «klare og åpenbare feil», eller om dommeren overser en «alvorlig hendelse» knyttet til fire situasjoner: straffe, mål, direkte rødt kort, og tvil om spillers identitet (International Football Association Board [IFAB], u.å.). I Norge ble VAR først tatt i bruk i Eliteserien for herrer i 2023-sesongen, og i forkant ble norske toppdommere valgt ut til å være med i utdanningen for å bli VAR-sertifisert, i regi av Norges Fotballforbund (NFF). Både utdanningsperioden og den første sesongen med VAR har vært preget av konflikter og spenninger. Spesielt har spenningene mellom NFF og diverse supportergrupperinger som ikke ønsker VAR fått mye oppmerksomhet (Hagen & Finnset, 2024). Dommerne¹ som faktisk benytter VAR har ikke fått den samme oppmerksomheten i vitenskapelige studier. I dette kapittelet løfter jeg derfor frem dommernes oppfatninger av, og perspektiver knyttet til, implementeringen av VAR.

Implementeringen av VAR innebærer en tilpasningsprosess for dommerne, der de skal imøtekomme et teknologisk verktøy og innlemme det i sin eksisterende rolle og arbeidsoppgaver. Altså en sammenveving av menneske og teknologi – menneskelige og ikke-menneskelige aktører – i konstruksjonen av det jeg i kapittelet argumenterer for er en «ny» (kyborg)dommerrolle, inspirert av Haraways (1991) konseptualisering av kyborgens som en måte å forstå spenninger mellom teknologi og menneske i ulike kontekster. Dommerrollen er kompleks og innebærer krav om regelkunnskaper og sosiale ferdigheter for å håndtere spillere, trenere og supportere, samt evne til å være tydelig og ha autoritet. Samtidig som det er uklart hva som karakteriserer en god prestasjon: Er det en usynlig dommer, eller er det en som i sin tydelighet tar plass og tør å ta vanskelige avgjørelser? I tillegg er dommere gjenstand for nøye granskning. Med VAR kan man argumentere for at granskningen tiltar, og avgjørelser utfordres på nye og flere måter. Dommere, som andre, har ulik erfaring og ulike egenskaper, styrker og svakheter som gjør at sammenveving med teknologi ikke skjer på samme måte for alle.

1 På banen består dommerteam av hoveddommer, to assistentdommere og en fjerdedommer. Kun hoveddommer kommuniserer med VAR.

Implementeringsprosessen av VAR medfører spenninger mellom ulike aktører, for eksempel på individuelt nivå mellom dommere og VAR-teknologien, men også på et mer overordnet nivå mellom dommere, forbund, TV-selskaper og supportere. Førstnevnte, som dette kapittelet har i fokus, kan være spenninger relatert til arbeidsfordelingen (hvem gjør hva?) og grensene for hva VAR erstatter og har ansvar for. Videre kan en ikke-menneskelig aktør (VAR som teknologi) som har til formål å korrigere eller unngå klare og åpenbare (menneskelige) feil, innebære risiko for den menneskelige aktøren (dommeren). FIFA påpekte eksempelvis risikoen for hvorvidt mennesker vil erstattes av teknologi for å utføre dommergjerningen (VAR-kameraer overtar for dommeres øye for å tolke, fremstille og ta avgjørelser) noen år før implementering og testing begynte (Armenteros et al., 2019). Denne type risiko gjør det relevant å undersøke hvordan maktrelasjonen mellom menneske og teknologi skaper spenninger i implementeringsprosessen av VAR, med et særlig søkelys på dommerne.

For å analysere sammenvevingen mellom teknologi og menneske, i dette kapittelet VAR og dommere, tar jeg utgangspunkt i kyborg-teori (Haraway, 1991). Dette rammeverket gjør at jeg kan plukke opp og undersøke spenninger mellom individer og teknologi, knyttet til arbeidsoppgaver, forventninger og krav. Ettersom det ikke er gitt hvordan spenninger oppstår, utspilles og eventuelt løses, er det nødvendig å knytte spenning til maktrelasjonene mellom aktørene jeg undersøker, henholdsvis dommer og VAR. Derfor kombineres kyborg-perspektivet med en Foucault-inspirert (1977, 1978) konseptualisering av makt og maktdiskurser for å forstå ikke bare at spenninger oppstår, men *hvordan*. Kapittelets forskningsspørsmål er derfor:

- 1) Hvilke spenninger oppstår mellom menneske og teknologi i sammenvevingen av hoveddommer og VAR?
- 2) Hvordan fører konstruksjonen av kyborgdommeren til risiko for aktørene involvert i kyborgdommerrollen?

I neste del av kapittelet presenterer jeg tidligere forskning om dommere og VAR. Videre beskrives det valgte analytiske rammeverket før en utredelse av den metodiske tilnærmingen. Deretter følger analysen og en avsluttende konklusjon.

Tidligere forskning – VAR og fotballdommere

Antall studier omhandlende VAR i fotball er økende, spesielt etter at VAR ble del av den internasjonale fotballens regelverk i 2018/19 (IFAB, u.å.), noe som har ført til en økning i bruk av VAR i ulike ligaer og internasjonale turneringer. Som nevnt har debatten rast omkring supporterens opplevelser av VAR, noe som speiles i forskningsfeltet. Her beskrives forholdet mellom VAR og supportere som komplekst (Scanlon et al., 2022). Funn tyder på at (yngre) fans generelt er positive (Hamsund & Scelles, 2021), selv om Kolbinger et al. (2020) i sin analyse av innlegg på Twitter fant at VAR ofte var forbundet med negative ytringer. Ettersom Sverige er et av få land i Europa som ikke har implementert VAR, finnes det studier fra svensk kontekst som tar for seg balansen mellom innovasjon som «naturlig» utvikling og fotball som et fritt-flytende spill der feil er del av spillets natur (Kristiansson & Rapp, 2024; Ranta, 2024).

Til tross for at VAR beskrives som et verktøy for dommerne (FIFA, u.å.), er dommerne ofte oversett i VAR-studier. VAR-studienes utgangspunkt er ofte å vurdere hvorvidt VAR påvirker utfallet av avgjørelser, og hvor godt det lykkes. Disse er som oftest større kvantitative studier der datamaterialet med antall avgjørelser fra sesonger før VAR sammenlignes med sesonger etter VAR-innføring. Studiene undersøker om ulike variabler (for eksempel antall røde og gule kort, straffer, kampenes lengde og tidsbruk ved VAR-avbrudd) øker eller minker etter VAR-implementering (Errekagorri et al., 2020; Han et al., 2020; Holder et al., 2021; Kubayi et al., 2021; Lago-Peñas et al., 2019). Alle studiene viser til at VAR øker andelen korrekte avgjørelser, uavhengig av variansen i andre variabler, til tross for at hva som er riktig og galt i fotball ofte ikke er svart-hvitt (Colwell, 2000). I lys av slike studier forstås VAR som (nesten) utelukkende positivt for dommerne, ettersom deres gale avgjørelser blir korrigert og dermed ikke får konsekvensene de tidligere kunne fått. Lago-Peñas et al. (2019) argumenterer med at siden endringene i variablene ikke er store, påvirker ikke VAR fotball i særlig grad.

Noe av årsaken til den konklusjonen kan være at formålet med VAR-teknologien, ifølge Lago-Peñas et al. (2021), enten er å støtte dommerens avgjørelser, erstatte dommerens avgjørelser eller hjelpe dommeren å håndheve reglene. VAR plasseres i førstnevnte kategori, altså med formål å støtte dommerens avgjørelser (Lago-Peñas et al., 2021). Tendensen i forskningsfeltet tilknyttet VAR er at dommeren forstås som en passiv aktør som behøver den korrigerende hjelpen VAR tilbyr. Dermed blir VAR

plassert over den menneskelige dommeren i makthierarkiet som utgjør dommerrollen. Det finnes likevel noen studier hvor dommerne er i fokus. Blant annet fremhever Schwab et al. (2023) at dommere generelt er mer positive til VAR enn supportere. Videre har Samuel et al. (2024) undersøkt hvordan VAR-situasjoner påvirker hoveddommers mentale stress og tretthet. De argumenterer med at ettersom VAR utelukkende benyttes i viktige avgjørelser, innebærer det en påkjenning for hoveddommer å håndtere VAR-situasjoner (Samuel et al., 2024). I en annen studie påpeker Karafil (2023) at byrden (ved gale avgjørelser) deles mellom dommer og VAR, og at dommere opplever mindre selvtillit etter implementeringen av VAR. Noe av grunnen til økt stress og mindre selvtillit kan være at en VAR-situasjon innebærer en potensiell såkalt «klar og åpenbar» feil av dommer, men som blant andre Collins (2010) påpeker, kan video og videodømming brukes for å avsløre eller utfordre dommernes avgjørelser.

I utgangspunktet er det ofte vanskelig å påpeke at noe er enten rett eller galt, slik VAR i mange tilfeller gjør, ettersom det ofte oppstår situasjoner som kan være begge deler avhengig av hvem man spør. Noe av dette handler om det Colwell (2000) påpekte lenge før VAR ble implementert i fotball: at det er avstand mellom bokstavtolking av regelverket, intensjonen med regelverket, og de mer diffuse forventningene til dommers håndheving av regelverket. En mulig konsekvens av en mer bokstavtro tolkning ved bruk av VAR, er at VAR og annen teknologi utfordrer dommers autoritet (Collins, 2010), på en måte som bidrar til å svekke dommers troverdighet, men styrke teknologiens (Royce, 2012). Det siste poenget underbygges av at VAR forstås som noe objektivt og noe som alltid tar riktig avgjørelse (Zglinksi, 2022).

Denne objektive forståelsen av VAR står i stor kontrast til hvordan fotballdommere anses, der en stor del av forskningslitteraturen søker å belyse i hvilken grad dommere er partiske (*biased*) og påvirkes av ulike faktorer som støy, spillere og publikum (Constantinou et al., 2014; Dawson, 2011; Dohmen & Sauermaun, 2015; Pope & Pope, 2015; Torgler, 2004). Andre tilnærminger fremhever den komplekse prosessen med å ta avgjørelser i lys av de høye fysiske og psykiske kravene til dommere (Castagna et al., 2002; Mascarenhas et al., 2006) som innebærer mye stress (Alavije et al., 2014) og ofte fører til hets og negative kommentarer (Downward et al., 2024; Webb et al., 2021). I kombinasjon bidrar spenningene mellom krav og forventninger, utydelighet omkring håndheving av regelverk og teknologiens ulike potensielle formål og oppgaver, til at oppfatningen av hva som er en god

dommer ofte knyttes til maskuline lederegenskaper (for eksempel tydelighet, tøffhet, fysisk avskrekkende) (Reid & Dallaire, 2019). Det innebærer at i sammenvevingen med VAR oppstår det ulike utfordringer for ulike dommere ettersom man har ulike måter å utøve dommerrollen på. For å kunne ta tak i ulike spenninger mellom VAR og dommer benytter jeg kyborg-teori, som jeg presenterer i neste del.

Analytisk rammeverk – kyborg og diskursiv makt

STS-tradisjonen (*science and technology studies*) har som utgangspunkt å forstå materialitet (for eksempel teknologi) i vid forstand, som bevegelig, i stadig endring og med betydning for sosiale relasjoner. Det er imidlertid ingen enighet innenfor STS om hvordan man analytisk eller vitenskapsteoretisk skal forholde seg til skillet natur–kultur (Berg, 2014). Et av perspektivene er kyborg-teori, som stammer fra den postmodernistiske feministiske forskeren Donna Haraway. Hun argumenterer for at forskjellen mellom naturlig og kunstig i stor grad er visket ut, og at (mange) grenser mellom organisme og maskin er borte (Haraway, 1985, 1991). Individet forhandler med grensene mellom menneske, teknologi og natur på kompliserte og ofte motstridende måter. Det vil si at det ikke er gitt hvordan grenseutviskingen skjer, ettersom individer gjør koblinger mellom kyborg-identiteter de innehar og miljøet kyborgen opererer i.

Haraway (1985) benytter kyborgen som en metafor for å vise utviskingen av grenser mellom menneske–teknologi, menneske–natur og natur–teknologi. Ettersom grensene viskes ut forstås ikke materialitet eller natur som noe vesensforskjellig fra mennesker eller det sosiale, men som en bevegelig og betydningsfull prosess som innehar handlekraft (*agency*) (Berg, 2014). Dette innebærer at den kontinuerlige forhandlingen mellom menneske og teknologi stadig endrer meningen teknologi tilskrives. Samtidig bidrar teknologiens handlekraft til at (i dette tilfellet) VAR skaper nye dilemmaer og former og endrer forutsetninger samt dommernes oppfatning av hva dommerrollen består av og hvilke arbeidsoppgaver den omfatter. Dette innebærer risiko for de menneskelige aspekter ved kyborgdommen, for eksempel autoritetsutfordringer og press i form av forventninger til utøvelsen av dommerrollen. I kapittelet benyttes kyborg-perspektivet for å forstå VAR *sammen* med dommeren, ikke *ved siden av* eller *i tillegg til*.

De ulike måtene teknologi og menneske påvirker hverandre innebærer at grensene kontinuerlig forskyves i maktrelasjonen mellom dem. I dette kapitlet forstås maktrelasjonen mellom menneske og teknologi med utgangspunkt i Michel Foucaults konseptualisering av diskursiv makt (1977). Dominerende forestillinger (maktdiskurser) er formende og disiplinerende for hvordan sammenvevingen mellom menneske og teknologi foregår. Det innebærer at de kulturelle og dominerende forestillingene i en gitt kontekst bidrar til å skape virkeligheten og dermed også kyborgens konstruksjon, og utfordrer ideen om at teknologi kan ha forutbestemte fastlagte konsekvenser, såkalt teknologisk determinisme (Berg, 2014). I en gitt kontekst utøves ikke makt på én måte, men i mangfoldet av dominante krefter i konteksten de opererer i (Foucault, 1978). Maktrelasjoner (Foucault, 1977) er altså sentrale for hvordan grensene mellom menneske og teknologi kontinuerlig forskyves og viskes ut (Haraway, 1985).

Til tross for at Foucault ikke anså interne aspekter ved kroppsliggjøring som viktig for hvordan makt opererer (Gough, 2004), har maktbegrepet blitt videreutviklet for å forstå kroppen som en «haug av motsetninger» sentral i produksjon av maktdiskurser (Braidotti, 2002, s. 21). Makt strukturerer relasjoner mellom subjekter i, og på tvers av, diskurser (Gough, 2004). Et viktig poeng er at der det er makt, er det også motstand (Foucault, 1978), som bidrar til spenninger og motsetninger (Braidotti, 2002) i (makt) relasjonen. Ettersom kyborgene representerer (de ofte) skjevfordelte sammenvevingene omtales den som en forkludret og «skitten» konstruksjon (Olson, 1996). Skjeve maktrelasjoner innebærer risiko for de involverte, og som jeg argumenterer for i dette kapitlet, særlig for den menneskelige aktøren i kyborgdommeren. Kombinasjonen av diskursiv makt og kyborgteori er derfor nyttig fordi den bidrar til å kontekstualisere erfaring og analysere erfaringenes konstitusjon (Gough, 2004).

Det vil si at en sosial kontekst omfatter den levde sosiale og kroppslige virkeligheten der kyborg-individer innehar oppdelte identiteter og motstridende standpunkter samtidig (Haraway, 1985). De overtrådte grensene og de potensielt skumle mulighetene som ny teknologi bidrar med tydeliggjøres ved å analysere sammenvevingen av teknologi og menneske, samt hvilke risikoer det innebærer for aktørene. Sagt på en annen måte: Teknologiens betydninger tydeliggjøres ved at begrepet kyborg åpner for de mange kompliserte måtene menneske og teknologi påvirker hverandre, og hvordan det kan få ulike konsekvenser for de involverte aktørene. Kyborger

i ethvert domene kan derfor oppleve konflikt knyttet til utvisking av grenser mellom menneske, teknologi og natur. Det er for eksempel «mulig å både ønske teknologiske endringer velkommen, og samtidig føle avsky ved at det skjer» (Wilson, 1995, s. 244).

Denne ambivalente forhandlingen fører til vage forståelser av kyborg-identiteter, ofte knyttet til hva som oppleves «passende» i spesifikke situasjoner og kontekster (Butryn & Masucci, 2009). Dette kan skape spenninger, som ofte oppstår når majoriteten aktivt gjør ny teknologi forståelig ved å relatere den til allerede kjente kategorier (Lie, 2009). For eksempel illustrerer Butryn (2003) hvordan friidrettsutøvere på toppnivå ofte oppfatter seg som organiske i ett øyeblikk («jeg er en naturlig menneskelig atlet») og uorganiske i et annet («jeg presterer med effektiviteten til en maskin»). En slik forståelse innebærer spenninger og ambivalens, ofte ubevisst, til paradoksene med å avvise teknologier for å ha «renere» opplevelser, men samtidig bruke andre teknologier for å få de samme opplevelsene. I idrett er eksempelvis grensen mellom å utjevne en ulempe og forsterke egenskaper ut over det menneskelige et eksempel på dette (Butryn & Masucci, 2009; Fouché, 2012; Jönsson, 2010).

Gjennom å være delvis maskin og delvis menneske, tydeliggjør en kombinasjon av kyborg-teori og makt hvordan vi assosierer oss med dominerende krefter samtidig som at grensene og diskursene er flytende, kontinuerlig forhandlet og endret (Coble, 2016). I dette kapittelet handler denne sammenvevingen (grenseutvisking) mellom dommere og VAR om hvordan spenninger i maktrelasjonene i de ulike diskursene som utspilles i det jeg kaller kyborgdommeren, innebærer risiko for særlig den menneskelige aktøren. Fokuset er ikke på om kyborgen eksisterer, men hvordan og under hvilke forutsetninger den gjør det, og hvordan maktrelasjoner mellom mennesker og teknologi innebærer risiko i konstruksjonen av kyborgdommeren.

Metode

Kapittelet bygger på semistrukturerte intervjuer med toppfotballdommere og dommerinstruktører om innføringen av VAR i Norge. Gjennom en tematisk strukturert intervjuguide, som samtidig gir rom for refleksjoner og åpne spørsmål, var dette en gunstig metodisk tilnærming for å skape forståelse omkring opplevde maktrelasjoner, spenninger og risiko ved at VAR blir del av dommerrollen. Intervjuguidens struktur var knyttet til (1) bakgrunn og idrettskarriere, (2) teknologi i dommerrollen, (3) rekrutteringsstrategier i toppdommermiljøet, (4) rollen til og formålet med VAR,

og til sist (5) VARs betydninger som positiv karrieremulighet eller karrierebegrensning. Temaene i intervjuguiden ble valgt både med utgangspunkt i tidligere forskning på fotballdommere og teknologi samt studiens formål om å undersøke betydninger av implementeringen av teknologi for dommerrollen. De tre første temaene er knyttet til tidligere forskning, mens de to siste mer eksplisitt bygger på studiens formål. Eksempelvis er oppfatningen av en god dommer med utgangspunkt i maskuline ideal veldokumentert (Reid & Dallaire, 2019), og noe som har betydning for rekrutteringsstrategier i fotballdømming (tema 3).

Utvalg og gjennomføring

Innledningsvis i prosjektet sendte jeg e-post til administrasjonen i NFFs dommerseksjon og dommersjefen for å presentere meg selv og studiens formål. I forkant søkte jeg Sikt om godkjenning av prosjektet, og fikk innvilget den. Forespørselen til NFF ledet til at jeg ble invitert til å observere VAR-utdanningen i praksis. Dette gjorde samtidig at jeg fikk møtt potensielle informanter til intervju. I alt sendte jeg 35 forespørsler om å stille til intervju. Til slutt gjennomførte jeg 23 semistrukturerte intervjuer, med 8 kvinner og 15 menn. Utvalget består av seksten toppfotballdommere og sju VAR-instruktører, og utgjør dermed et strategisk utvalg (Markula & Silk, 2011). Det var to seleksjonskriterier informantene måtte oppfylle: (1) toppfotballdommer eller dommerinstruktør i Norge, (2) være del av VAR-utdanningen. Noen av dommerne hadde dømt kamper med VAR i internasjonale turneringer, før VAR-utdanningen i Norge. Et strategisk utvalg der kyborgdommeren er ny for noen, men en del av mer etablert dommerpraksis for andre bidrar til ulike perspektiver på sammenvevingen av teknologi og menneske. Ettersom kyborgens konstruksjon (Haraway, 1985) er kompleks og full av nyanser, argumenterer jeg for at ulike utgangspunkt med tanke på VAR er en fordel for studiens analyse. Alle intervjuene ble gjort i samme periode som VAR-utdanningen pågikk, og ble tatt opp og transkribert fortløpende. Av anonymitetshensyn benyttes pseudonymer i analysen.

Analysestrategi

Analysen bygger på en videreutvikling av Braun og Clarkes (2006) tematiske analyse kalt kollektiv kvalitativ analyse (Eggebø, 2020). En slik tilnærming innebar at jeg og to kollegaer sammen gjennomførte

analysene av intervjumaterialet. En av fordelene med en slik tilnærming er at det fungerer som en kvalitetssikring (Eggebo, 2020), ettersom funn ikke preges av en enkeltpersons (for)forståelse. Først gikk vi gjennom de transkriberte intervjuene individuelt, og skrev sammendrag av disse. Deretter skrev vi sammen hovedpunkter som overordnet oppsummerte hvert intervju. Slik ble temaer vi alle anså som viktige representert i den videre prosessen. Videre brukte vi disse til å jobbe frem ti ulike kategorier i datamaterialet (Bratberg, 2014) på lignende måte. Kapittelets to forskningsspørsmål baserer seg på fire av kategoriene, ettersom disse anses som relevant for temaene som belyses i antologien: (1) «Hva er og gjør VAR?», 2) «dommerrollen», 3) «(manglende) transparens» og 4) «profesjonalisering». Til slutt valgte jeg ut sitater fra intervjuene knyttet til temaene i analysen.

Analyse

Kapittelets analyse er todelt. Første del besvarer det første forskningsspørsmålet, og omfatter hvordan maktrelasjoner mellom VAR og menneskelig dommer skaper spenninger når kyborgdommeren konstrueres. I andre del besvares det andre forskningsspørsmålet, der jeg argumenterer for hvordan konstruksjonen av kyborgdommeren innebærer risiko for både menneske og teknologi, men særlig den menneskelige dommeren.

1: Kyborgens konstruksjon – maktrelasjoner i spenn mellom VAR og dommere

Det er både implisitte og eksplisitte maktrelasjoner som påvirker sammenvevingen mellom VAR og dommer. Eksempelvis er selve VAR-protokollen (IFAB, u.å.) en eksplisitt aktør som legger føringer for VARs inngripen i menneskelig dommers bedømming. Samtidig er det maktrelasjoner av mer implisitt karakter som påvirker hvordan sammenvevingen foregår. For eksempel skaper flere av informantene et skille mellom menneske og teknologi i kyborgdommer-rollen:

Vi skal alltid være trent på å dømme uten teknologien [...] fordi det er en annen type måte å dømme på [...]. Du må tilpasse deg teknologien for å kunne bruke den på en god måte, og da blir det også vanskeligere å ikke bruke den. (Dina, dommer)

Man har det med seg hele tiden [...] når man har et system så er det systemet som begynner å påvirke avgjørelsene mer enn dommerrollen [...]. Man går ikke rundt som maskiner som fotballdommere, og later som man ikke har VAR. (Dennis, dommer)

Dinas forståelse av dommerrollen *tydeliggjør* heller enn å *oppløse* grensene mellom teknologi og menneske, og kyborgidentiteten knyttes til det som oppleves passende i ulike kontekster, på en lignende måte som Butryn og Masucci (2009) argumenterer for at friidrettsutøvere gjør. Likevel blir dømming uten VAR påvirket av VAR («vanskeligere å ikke bruke den»), og representerer en oppdelt dommeridentitet, som inneholder motstridende synspunkter samtidig, der grensene mellom naturlig og kunstig oppheves (Haraway, 1985). Videre tegner Dennis tydelige grenser mellom menneske og teknologi når han sier at de ikke går rundt og later som de ikke har VAR. Slik kan det «menneskelige» i dommerrollen eksistere uavhengig av VAR, og er en måte å beholde makten over teknologi. Det til tross for at i et kyborgperspektiv utgjør de begge vitale deler av dommeren, med et (formelt) felles mål om å dømme (bedre). Samtidig innebærer en oppdelt forståelse av kyborgdommeren en risiko for at maktforholdet kan utfordres:

VAR er sjefen, så jeg skal jo ikke blande meg så mye. (Camilla, dommer).

Du vet at den personen som egentlig skal ta avgjørelsen sitter et annet sted. (Are, dommer)

På denne måten opptrer VAR disiplinerende overfor den menneskelige dommeren, som tilpasser seg ved å unngå å handle. Det illustrerer hvordan VAR tilskrives handlekraft på en måte som opprettholder en makt-diskurs der teknologien dominerer det menneskelige (jf. Foucault, 1977). Følgelig er den menneskelige dommeren passiv i sammenvevingen, og frasier seg autoriteten de implisitt innehar (alene). Risikoen er at en slik forståelse forsterker det Royce (2012) argumenterer for, at teknologiens legitimitet øker mens den menneskelige minker. Gitt kyborg-perspektivet er det sentrale at dette skjer i en diskurs der teknologi forstås som noe objektivt (Collins, 2010) og derfor tilskrives en dominerende posisjon, samtidig som dommerrollen er en konstruksjon der sammenvevingen menneske-teknologi og hvordan den ser ut ikke er gitt (Berg, 2014). Altså konstrueres maktforholdet kontra å være gitt på forhånd, og i konstruksjonen finnes spenninger:

Dommerne blir nesten redde for å blåse fordi det er bedre å la være [...]. VAR er ment som fallsjerm, men du skal helst ikke bruke den [...]. Skal litt til å stå i det når du får beskjeden «jeg mener du gjorde en gal avgjørelse» [...]. Det er en psykologisk effekt du må være forberedt på. (Dina, dommer)

Kan være grenseområder hvor man velger å ikke dømme fordi man tenker at hvis det er for gærent så blir den tatt [av VAR], ikke sant? [...] VAR kan styre dommerrollen og avgjørelsene i kampene. (Dennis, dommer)

Det oppstår spenninger når VAR forstås som noe som skal innlemmes i den allerede eksisterende menneskelige dommerrollen, slik Lie (2009) påpeker kan skje når ny teknologi skal passe i eksisterende kategorier. Spenning uttrykkes i form av motsetninger ettersom autoriteten utfordres («psykologisk effekt du må være forberedt på») samtidig som man får hjelp og trygghet («ment som fallsjerm»). Slik blir kyborgidentiteten avhengig av hvilke situasjoner man er i (Butryn, 2003), noe som medfører ambivalens og ofte usikkerhet, spesielt ettersom den dominerende diskursen gjør gjeldende at VAR (teknologi) har makt over dommeren (menneske). Denne usikkerheten kan føre til ytterligere passivitet hos de menneskelige dommerne, som Camilla og Are belyste tidligere. Dette er problematisk for den menneskelige dommer ettersom kyborgdommeren bidrar til å skjule det skjeve maktforholdet (Haraway, 1991) på kostnad av den menneskelige dommers autoritet («VAR kan styre dommerrollen»). Denne maktrelasjonen viser også til et mer grunnleggende og implisitt aspekt ved sammenvevingen av dommer og VAR. Nemlig hvem som egentlig *er* dommeren, og hvem har makt til å påvirke det?

Håper ikke det blir sånn at det til slutt er VAR som dømmer [...]. Kan jo være det går den veien [...] blir mindre store avgjørelser på deg selv, mindre og mindre makt. (Rebekka, dommer)

Interessant aspekt når den mest erfarne dommeren i Eliteserien sitter som VAR og den minst erfarne dømmer. Og motsatt, ikke sant? (Linus, dommer)

I prosessen med å viske ut grensene mellom teknologi og menneske i kyborgdommerrollen oppstår usikkerhet knyttet til ansvar og arbeidsfordeling. VAR, eller annen teknologi, som for eksempel klokke på armen for å holde tiden, er eksempler på at kyborgdommere opphever de konvensjonelle grensene mellom organisk dommer og teknologi, og blir en kyborg (Haraway, 1985). Når det skjer i den aktuelle dominerende diskursen risikerer, i Haraways perspektiv, en kyborgdommer som benytter (digitale)

virtuelle virkemidler å underminere autoriteten til (menneskelige) dommere, gjennom å utfordre deres oppfatninger og fremstillinger av situasjoner samt bedømmelsene av dem. I tillegg, som Linus påpeker, vil det variere fra dommer til dommer hvordan dommere opplever å bli utfordret. En slik sammenveving av menneske og teknologi kan skape tillitsdilemmaer mellom VAR og menneskelig dommer, ettersom autoriteten utfordres heller enn styrkes (Royce, 2012):

Ønsker dommere som tar avgjørelser. Ikke dommere som venter på VAR [...] vi ser nå at dommere vegrer seg for å ta avgjørelser de egentlig er sikre på. (Ove, dommer)

Tillitsdilemmaer kommer til uttrykk gjennom at VAR, i kraft av tilskrevet autoritet i kyborgdommeren, avslører og til dels forsterker menneskelige feil samtidig som kyborgdommerens teknologiske sider bidrar til å unngå gale utfall og dermed forbedrer prestasjonen. Dette forsterker en maktdiskurs (Foucault, 1977) der teknologien dominerer den menneskelige kroppen som utgjør kyborgdommeren. Hvis den dominerende oppfatningen er at dommer og VAR er to aktører som samarbeider og utfordrer hverandre, heller enn som del av kyborgdommeren de egentlig er, er det en risiko for at de menneskelige dommerne blir ansvarliggjort for feil i større grad samtidig som den andre aktøren, VAR, får kreditt når feil korrigeres:

Blir det veldig mye inngripen fra VAR så mister vel spillerne litt tilliten [...] Noen spør jo «når VAR først er inne hvorfor skal det i det hele tatt være dommere?» Jeg tror det blir færre og færre avgjørelser som skal tas før VAR hjelper deg. (Camilla, dommer)

Ettersom det uttalte formålet med å innlemme VAR som del av dommerrollen er å unngå «klare og åpenbare feil» (FIFA, u.å.) er det implisitt den organiske dommeren som ikke er god nok, mens teknologien i form av VAR vil forbedre og korrigere dette. Dette underbygger argumentet om at videodømming avslører og utfordrer dommernes avgjørelser (Collins, 2010). Hvordan har denne risikoen betydning for forholdet mellom menneske og teknologi i kyborgdommerrollen?

2: Risiko i sammenvevingen: Hvem drar nytte av kyborgdommeren?

Det oppstår avstand mellom hva dommerne og VAR opplever som sitt handlingsrom når det tegnes opp tydeligere grenser mellom menneskelig

dommer og VAR, i det som er konstruksjonen av kyborgdommeren. Som Camilla påpeker i sitatet over blir det en usikkerhet om hvor grensene går for hvilke avgjørelser hvem skal ta, med en opplevelse av at VAR skal ta flere og flere avgjørelser. Slik bidrar VAR til å svekke den menneskelige dommers autoritet, men styrke sin egen, slik Royce (2012) hevder. Det vil i så fall bli del av en forsterkende sirkel der VAR korrigerer enda mer, og dermed bekrefter sin dominante posisjon. På den måten gagnes VAR som aktør på å konstruere kyborgdommeren på denne måten. Det oppstår spenning når VAR tilskrives mer makt og oppleves som en ufeilbarlig del av kyborgdommeren på bekostning av menneskene. Samtidig, som både Coble (2016) og sitatet fra Rebekka (under) illustrerer, er grensene for dominerende krefter og diskurser flytende, og forståelsen av VAR som ufeilbarlig utfordres av informantene:

Vi kan vel ikke unngå det [...], men [VAR] gir litt slipp på det at vi mennesker må gjøre feil [...] bare mennesker som sitter i VAR-bussen også, sant. (Rebekka, dommer)

VAR tilskrives handlekraft (Berg, 2014) i den forstand at feil ikke lenger er noe (menneskelige) dommere gjør. Et viktig poeng knyttet til spenningene i kyborgdommeren er at VAR tilskrives menneskelige egenskaper først når gale avgjørelser nevnes, ettersom det er «bare mennesker som sitter i VAR». Sitatet eksemplifiserer argumentet til Braidotti (2002) om hvordan diskurser produseres i form av motsetninger, når VAR både er ufeilbarlig og samtidig kan gjøre feil, mens det likevel er menneske i kyborgdommeren som mister autoritet. Det innebærer en sammenveving av maktrelasjoner mellom mennesker, som skjules av VAR, slik Haraway (1991) argumenterer for at kyborgen gjør. Videre blir det et argument for hvilke aktører som utgjør ulike deler av kyborgdommeren:

Noen dommere egner seg ikke bak et datasystem. Noen er flinke på banen, men blir dårlige som VAR-dommer, og motsatt. (Hans, instruktør)

Med en gang dommeren blir passiv så vil dommerrollen forandre seg [...] blir en puppet som løper utpå der fordi det egentlig er en overherre som har kontroll på kampen fra TV-skjermen [...]. Er du for snill og veik så faller du gjennom. (Peter, dommer)

Slik oppstår en risiko, særlig for «noen» som ikke egner seg enten på banen eller «bak et datasystem». Denne risikoen bygger på en spenning lik den Lie (2009) viser til, der ny teknologi gjøres forståelig ved å relateres til

allerede kjente kategorier. Som Peter påpeker krever dette at den organiske dommeren ikke er «for snill og veik». Kyborgdommeren stiller dermed nye krav til hvilke egenskaper og ferdigheter en menneskelig dommer må ha for å beholde kontroll. Det blir derfor implisitt at VAR utgjør den mektige i spenningsrelasjonen mellom teknologi og menneske, og som legger føringer for hvordan den menneskelige delen av kyborggen må agere. VAR knyttes til spesifikke sider ved den allerede definerte dommerrollen, heller enn som en sammenveving som påvirker flere (alle) aspekter av dommerrollen. Hvilke spesifikke sider man knytter VAR til er avhengig av hva som passer kyborgidentiteten til enhver situasjon og kontekst, jamfør Butryn og Masucci (2009). Videre fører dette til økt kompleksitet i konstruksjonen av dommerrollen, der flere (menneskelige) aspekter utgjør kyborgdommeren på tross av innlemmingen av teknologi:

Å være VAR og hoveddommer med VAR blir ekstra komplekst. Du har flere å forholde deg til [...] er fortsatt viktig at det er et menneskelig aspekt igjen her. (Nils, instruktør)

Den økte kompleksiteten og forståelsen av kyborgdommeren som to aktører og ikke en enhet fører til at den menneskelige dommeren som utgjør den synlige delen av kyborgdommeren ute på banen blir utsatt for risiko i større grad enn den teknologiske VAR. Slik fungerer kyborgdommeren som metafor, slik Olson (1996) påpeker, for å skjule skjevfordelt sammenveving av menneske og teknologi. I forlengelsen blir det skjeve maktforholdet enda tydeligere når den økte kompleksiteten ses i sammenheng med de økte forventningene som stilles til den nye kyborgdommeren:

VAR skaper forventning om at enhver avgjørelse skal ettergås [...] forventning at alt skal være rett til enhver tid. (Linus, dommer)

Økte forventninger til korrekthet innebærer risiko for informantene ettersom en VAR-situasjon er en utfordring av deres autoritet og en tydeliggjøring av (menneskelige) feil. Implisitt representerer dette en delegitimering av den menneskelige dommeren til en passiv aktør som fortæres av kyborgens teknologiske egenskaper. Sitatet over representerer ambivalensen Wilson (1995) argumenterer for, der man både ønsker teknologien, men også misliker visse aspekter ved den. VAR anses i større grad som en fullt funksjonell dommer, uavhengig av den menneskelige dommeren, og

utgjør dermed en illusjon av noe objektivt teknologisk (Royce, 2012), som er avkoblet fra det menneskelige. På lengre sikt kan konsekvensen være at flere avgjørelser gjøres av VAR. I kyborg-perspektivet (Haraway, 1991) er ikke en slik oppdeling mulig ettersom VAR påvirker mennesker (dommeren) samtidig som det *er* en samhandling mellom mennesker gjennom teknologi. Slike forsøk på grensesetting, preget av motsetninger (Braidotti, 2002) i det jeg argumenterer for at er en grenseløs kyborgdommer, åpner for interessante diskusjoner om videreutviklingen av kyborggen. For som Foucault (1978) poengterer, der det er makt er det også motstand. Hva er den forventede endestasjonen for VAR, om den i det hele tatt eksisterer? En instruktør spekulerer:

Kan ikke ha en robot som kampleder. Må ha noen som kjenner dynamikken, stemningen og følelsene. Men kan være vi får inn elementer av kunstig intelligens. Hvis beslutningen blir riktig i alle tilfeller kan det tenkes at avgjørelsene tas av en robot. Med VAR har du allerede begynt på å robotisere kamplederen. (Øystein, instruktør)

Her nevnes en (utopisk?) fremtid der kunstig intelligens kan bidra *hvis* alle beslutninger blir riktig. Til forskjell fra tidligere er dette en konstruksjon der det stilles større krav til kyborgens teknologiske side for å utgjøre en nyttig del av dommerrollen. Det paradoksale er at kravet om utelukkende korrekte beslutninger i stor grad stammer fra innlemmingen av teknologi og forståelsen av den som noe objektivt (Zglinski, 2022) i utgangspunktet. I tillegg beskrives det menneskelige aspektet i kyborgdommeren som helt sentralt og som forutsetning for å forstå hvordan man skal håndheve et regelverk der følelser, stemning og dynamikk er del av en avgjørelse. Samtidig som teknologien innlemmes for å forhindre at menneskelige begrensninger fører til feil. Det eksemplifiserer hvordan kyborgdommeren er en «haug av motsetninger» (jf. Braidotti, 2002).

Konklusjon: Sammenveving eller grensesetting?

I kapitlet beskrives hvordan sammenvevingen mellom hoveddommer og VAR bygger på (skjeve) maktforhold som skaper spenninger i konstruksjonen av kyborgdommeren. Det første forskningsspørsmålet tar for seg hvilke spenninger som oppstår i sammenvevingen mellom menneske og teknologi. For å besvare dette har jeg belyst at når implementeringen av VAR skjer i en kontekst og maktdiskurs der teknologi i stor grad anses

som noe objektivt og ufeilbarlig, risikerer de menneskelige aktørene (dommerne) å bli satt på prøve. I forlengelsen av dette utfordrer ikke VAR bare dommernes autoritet, men bidrar også til å fremheve «menneskelige» feil, og dermed forsterke sin egen posisjon i den rådende diskursen. Gjennom dette foregår en prosess der makten i kyborgens forskyves fra mennesket til teknologien, samtidig som mennesket tar all risiko. Slik skaper (en stadig skjevere) maktrelasjon økt spenning (Foucault, 1978) mellom menneske og teknologi. Dermed innehar VAR handlekraft (Berg, 2014) i den forstand at den endrer dommernes, og derigjennom sitt eget, handlingsrom.

For å belyse forskningsspørsmål to, om hvordan konstruksjonen av kyborgdommeren innebærer risiko for aktørene, argumenterer jeg for at konstruksjonen går på bekostning av mennesket på tross av at det faktisk foregår en sammenveving mellom det menneskelige og det teknologiske i kyborgdommeren. Det skjer ved at menneskene tar risikoen for teknologiens mulige oppside. En av konsekvensene er at sammenvevingen møter større motstand blant de menneskelige dommerne, ettersom mange av dem er klar over at de utfordres. Implementeringen av VAR, slik den foregår her, forsterker grensene mellom menneske og teknologi når det passer, og visker ut grensene der det passer. Likevel tydeliggjøres grensene oftere ettersom «det menneskelige» fremheves som sentralt, både som dominerende og dominert (Foucault, 1977). Dominert i den forstand at mennesker er ansvarlig når det gjøres feil, og så lenge mennesker er involvert vil feil skje, og derfor må risikoen for det minimeres så mye som mulig. Dominant i den forstand at det menneskelige må beholdes ettersom det representerer noe unikt som teknologi ikke kan tilby eller være (ennå). Risikoen for de menneskelige dommerne kommer til uttrykk gjennom økte forventninger og krav til forbedring av dømmingen (treffsikkerhet), slik Lago-Peñas et al. (2019) peker på, i en kontekst der de utfordres av teknologi i større grad enn tidligere (Collins, 2010; Haraway, 1991; Royce, 2012).

Om forfatteren

Sigbjørn Skirbekk er doktorgradsstipendiat i sosiologi tilknyttet Fakultet for Samfunnsvitenskap, Nord universitet. Han har skrevet flere artikler om implementeringen av videoassistert dømming i norsk toppfotball fra et kjønnsperspektiv, som del av sitt doktorgradsprosjekt. Han har også vært del av det nordiske forskningsnettverket Women in a Digitized Sports Culture, som har resultert i flere publikasjoner som undersøker kjønnete aspekter ved idrettsteknologi.

Referanser

- Alavije, S., Gharote, M., Rahimi, G. & Rostami, S. (2014). The correlation between football referees' amount of stress and their performance. *International Journal of Sport Studies*, 4(5), 596–600.
- Armenteros, M., Benitez, A. J. & Betancor, M. (2019). *The use of video technologies in refereeing football and other sports*. Routledge.
- Berg, A. (2014). Hva skjedde med kyborgen? Om feministisk materialitetsteori. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(2), 110–126. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1781-2014-02-02>
- Braidotti, R. (2002). *Metamorphoses: Towards a materialist theory of becoming*. Polity Press.
- Bratberg, Ø. (2014) *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm Akademisk.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Butryn, T. M. (2003). Posthuman podiums: Cyborg narratives of elite track and field athletes. *Sociology of Sport Journal*, 20(1), 17–39. <https://doi.org/10.1123/ssj.20.1.17>
- Butryn, T. M. & Masucci, M. A. (2009). Traversing the matrix – cyborg athletes, technology, and the environment. *Journal of Sport and Social Issues*, 33(3), 285–307. <https://doi.org/10.1177/0193723509340000>
- Castagna, C., Grant, A. & D'Ottavio, S. (2002). Relation between fitness tests and match performance in elite Italian soccer referees. *The Journal of Strength and Conditioning Research*, 16(2), 231–235.
- Coble, R. (2016). From web to cyborg: Tracing power in care. *Journal of Pastoral Theology*, 26(1), 3–16. <https://doi.org/10.1080/10649867.2016.1175886>
- Collins, H. (2010). The philosophy of umpiring and the introduction of decision-aid technology. *Journal of the Philosophy of Sport*, 37(2), 135–146. <https://doi.org/10.1080/00948705.2010.9714772>
- Colwell, S. (2000). The 'letter' and the 'spirit': Football laws and refereeing in the twenty-first century. *Soccer & Society*, 1(1), 201–214. <https://doi.org/10.1080/14660970008721259>
- Constantinou, A. C., Fenton, N. E. & Pollock, L. J. (2014). Bayesian networks for unbiased assessment of referee bias in Association Football. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(5), 538–547.
- Dawson, P. M. (2011). Experience, social pressure and performance: The case of soccer officials. *Applied Economics Letters*, 19(9), 883–886. <https://doi.org/10.1080/13504851.2011.607118>
- Dohmen, T. & Sauermann, J. (2015). Referee bias. *Journal of Economic Surveys*, 30(4), 679–695. <https://doi.org/10.1111/joes.12106>
- Downard, P., Webb, T. & Dawson, P. (2024). Referee abuse, intention to quit and well-Being. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 95(1), 207–217. <https://doi.org/10.1080/02701367.2023.2184459>
- Eggebo, H. (2020). Kollektiv kvalitativ analyse. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 4(2), 106–122. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2020-02-03>
- Errekgarri, I., Castellano, J., Echeazarra, I. & Lago-Peñas, C. (2020). The effects of the Video Assistant Referee system (VAR) on the playing time, technical-tactical and physical performance in elite soccer. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 20(5), 808–817. <https://doi.org/10.1080/24748668.2020.1788350>
- FIFA. (u.å.). *Video assistant referee technology*. <https://inside.fifa.com/technical/football-technology/standards/video-assistant-referee>
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Bd. 1. An introduction*. Pelican.
- Fouché, R. (2012). Aren't athletes cyborgs? Technology, bodies, and sporting competitions. *Women's Studies Quarterly*, 40, 281–293.
- Gough, A. (2004). Blurring boundaries: Embodying cyborg subjectivity and methodology. I H. Piper & I. Stronach (Red.), *Educational research: Differences and diversity*. Ashgate.

- Hagen, M. & Finnset, K. A. (2024, 27. juli). *Tordner mot NFFs VAR-plan: – Lureri og fiks fakseri*. NRK. https://www.nrk.no/sport/supportertalsmann-tordner-mot-var-planen-til-norges-fotballforbund_-_lureri-og-fiks-fakseri-1.16979141
- Hamsund, T. & Scelles, N. (2021). Fans' perceptions towards video assistant referee (VAR) in the English Premier League. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(12). <https://doi.org/10.3390/jrfm14120573>
- Han, B., Chen, Q., Lago-Peñas, C., Wang, C. & Liu, T. (2020). The influence of the video assistant referee on the Chinese Super League. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 15(5–6), 662–668. <https://doi.org/10.1177/1747954120938984>
- Haraway, D. (1985). A manifesto for cyborgs. *Socialist Review*, 80, 65–108.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Free Association Books.
- Holder, U., Ehrmann, T. & König, A. (2021). Monitoring experts: Insights from the introduction of video assistant referee (VAR) in elite football. *Journal of Business Economics*, 92(2), 285–308. <https://doi.org/10.1007/s11573-021-01058-5>
- International Football Association Board. (u.å.). *Video assistant referee (VAR) protocol*. IFAB. <https://www.theifab.com/laws/latest/video-assistant-referee-var-protocol/#principles>
- Jönsson, K. (2010). Sport beyond gender and the emergence of the cyborg athletes. *Sport in Society*, 13(2), 249–259. <https://doi.org/10.1080/17430430903522962>
- Karafil, Y. (2023). Examination of football referees' attitudes towards video assistant referee system (VAR) by Q method. *Journal of Sport Sciences Research*, 8(1), 99–112. <https://doi.org/10.25307/jssr.1178303>
- Kolbinger, O., Knopp, M. & Xie, H. (2020). Video kills the sentiment – exploring fans' reception of the video assistant referee in English Premier League using Twitter data. *PLoS ONE*, 15(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242728>
- Kristiansson, K. & Rapp, A. (2024). *The VAR effect: Balancing tradition and innovation in Swedish football* [Masteroppgave]. Göteborgs universitet.
- Kubayi, A., Larkin, P. & Toriola, A. (2021). The impact of video assistant referee (VAR) on match performance variables at men's FIFA World Cup tournaments. *Journal of Sports Engineering and Technology*, 236(3), 1–5. <https://doi.org/10.1177/1754337121997581>
- Lago-Peñas, C., Ezequiel, R. & Anton, K. (2019). How does video assistant referee (VAR) modify the game in elite soccer? *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 19(4), 646–653. <https://doi.org/10.1080/24748668.2019.1646521>
- Lago-Peñas, C., Gómez, M. & Pollard, R. (2021). The effect of the video assistant referee on referee's decisions in the Spanish LaLiga. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 16(3), 824–829. <https://doi.org/10.1177/1747954120980111>
- Lie, M. (2009). Kjønn fra innsiden. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 33(3), 160–175. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1781-2009-03-03>
- Markula, P. & Silk, M. (2011) *Qualitative research for physical culture*. Palgrave MacMillan.
- Mascarenhas, D., O'Hare, D. & Plessner, H. (2006). The psychological and performance demands of association football refereeing. *International Journal of Sport Psychology*, 37(2–3), 99–120.
- Olson, G. (1996). Writing, literacy and technology: Toward a cyborg writing. *JTAC*, 16(1), 1–26.
- Pope, B. R. & Pope, N. G. (2015). Own-nationality bias: Evidence from UEFA Champions League football referees. *Economic Inquiry*, 53(2), 1292–1304. <https://doi.org/10.1111/ecin.12180>
- Ranta, S. (2024). *Is it worth it? Swedish football supporters' perceptions toward a potential introduction of video assistant referee (VAR) in Swedish football* [Masteroppgave]. Göteborgs universitet.
- Reid, K. & Dallaire, C. (2019). «Because there are so few of us»: The marginalization of female soccer referees in Ontario, Canada. *Women in Sport & Physical Activity Journal*, 27(1), 12–20. <https://doi.org/10.1123/wspaj.2017-0031>
- Royce, R. (2012). Refereeing and technology: Reflections on Collins' proposals. *Journal of the Philosophy of Sport*, 39(1), 53–64. <https://doi.org/10.1080/00948705.2012.675066>

- Samuel, R. D., Englert, C., Basevitch, I. & Galily, Y. (2024). The effects of VAR interventions on self-rated mental fatigue and self-rated performance of football referees. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/24748668.2024.2340195>
- Scanlon, C., Griggs, G. & McGillick, C. (2022). «It's not football anymore»: Perceptions of the video assistant referee by English Premier League football fans. *Soccer & Society*, 23(8), 1–13. <https://doi.org/10.1080/14660970.2022.2033731>
- Schwab, S., Steverding, P. & Rein, R. (2023). The evaluation of the video assistant referee from referees' and spectators' perspectives in soccer – a case study of the German Bundesliga. *Soccer & Society*, 24(8), 1027–1040. <https://doi.org/10.1080/14660970.2023.2180632>
- Torgler, B. (2004). The economics of the FIFA Football World Cup. *Kyklos: International Review for Social Sciences*, 57(2), 287–300. <https://doi.org/10.1111/j.0023-5962.2004.00255.x>
- Webb, T., Rayner, M., Cleland, J. & O'Gorman, J. (2021). *Referees, match officials and abuse: Research and implications for Policy*. Routledge.
- Wilson, R. R. (1995). Cyber(body) parts: Prosthetic consciousness. *Body & Society*, 1(3-4), 239–259. <https://doi.org/10.1177/1357034X95001003014>
- Zglinski, J. (2022). Rules, standards, and the video assistant referee in football. *Sport, Ethics and Philosophy*, 16(11), 3–19. <https://doi.org/10.1080/17511321.2020.1857823>

KAPITTEL 7

Grenseløs teknologi? Kjønn, kunstig intelligens og trenerrollen

Anne Tjønndal Nord universitet

Abstract: This chapter examines how artificial intelligence (AI) may contribute to the reproduction of gender inequalities in sports coaching. Drawing on current research literature on AI in sport, the chapter demonstrates that disparities in access to advanced sports technology, gender differences in the use of AI, as well as data security and privacy concerns can reproduce gendered inequalities between women and men elite sports coaches. To address these challenges, some targeted measures for sport organisations are suggested, including the establishment of financial support schemes to promote technological investment in women's sports, the development of ethical guidelines for the use of AI in sports coaching and initiatives aimed at enhancing AI competence among coaches. The chapter underscores the importance of integrating gender perspectives into the development and implementation of AI technologies to ensure a more equitable future in sports coaching.

Keywords: sports tech, AI, technological innovation, sport, sports coaching

Innledning

Kunstig intelligens (KI) skaper debatt overalt, og idretten er ikke noe unntak. KI beskrives som grensesprengende teknologi med potensial til å revolusjonere idretten på flere måter, fra organisering og publikumsopplevelser (Kim & Manoli, 2024), til utviklingen av sportsjournalistikk (International Olympic Committee [IOC], 2024a), dømming og vurdering av prestasjoner i konkurranser (Mallen, 2019), til trenerens rolle og arbeidshverdag (Bu, 2023). Fra et kjønnsperspektiv har kunstig intelligens potensial til både å opprettholde og utfordre maktstrukturer innen idretten. KI kan for eksempel tenkes å demokratisere tilgangen til kunnskapsbaserte treningsmetoder for trenere og utøvere globalt (IOC, 2024a). Det kan også tenkes at kjønnsdatagapet i idrettsforskning (Cowley et al., 2021) bidrar til at KI-verktøyene som trenere bruker i dag er dårligere egnet til å analysere kvinnelige idrettsutøveres kropp og prestasjoner, sammenlignet med mannlige utøvere (Tjønndal & Haski, under utgivelse). Mange forskere er generelt kritiske til datagrunnlaget og algoritmene bak KI-verktøy (Crawford, 2021; Søraa, 2022), og fremhever risikoen for at skjevheter i algoritmer og data kan reproducere kjønnsulikhet i idretten og andre samfunnsfelt. Blant annet beskriver Crawford (2021) hvordan KI-verktøy kan bli *diskriminerende maskiner* som forsterker sosial ulikhet under en forestilling om «teknologisk nøytralitet» (s. 131). Den høye prosesseringshastigheten og evnen til å analysere store datamengder gjør at kunstig intelligens kan produsere og reproducere ulikhet i et omfang som overgår menneskelig kapasitet. Dette er trolig en av de største samfunnsrisikoene ved økende bruk av kunstig intelligens.

Hvorvidt KI vil vise seg å være et godt verktøy for demokratisering og likestilling i idretten, eller en bidragsyter til å opprettholde etablerte maktstrukturer, vil tiden vise. Kunstig intelligens er et felt i hurtig utvikling, og mange idrettsteknologiske verktøy kombinerer KI med andre teknologier, for eksempel virtuell virkelighetsteknologi eller videoanalyse (Yang et al., 2023). Akkurat som med KI, utvikler disse teknologiene seg raskt, noe som gjør det krevende for trenere, ledere og idrettsorganisasjoner å holde seg oppdatert på teknologi- og forskningsfronten. Ettersom mange idrettskontekster allerede preges av kjønnsforskjeller i tilgang på ressurser, nettverk og muligheter, reiser den raske teknologiutviklingen nye spørsmål om hvorvidt KI vil bidra til å utjevne eller forsterke kjønnsulikhet. Den raske utviklingen av KI-verktøy tydeliggjør behovet for faglige diskusjoner som kan danne grunnlaget for en kunnskapsbasert og reflektert bruk av kunstig intelligens i trenerrollen.

I idrettssammenheng diskuteres først og fremst kunstig intelligens som verktøy for prestasjonsutvikling, skadeforebygging og talentidentifisering (Marquina et al., 2023; Portaz et al., 2024). Det gjør KI til et svært relevant tema for trenere og trenerrollen, men forskningen på KI omhandler sjelden kjønnsperspektiver som kan gripe hvordan denne grensesprengende teknologien påvirker kvinnelige og mannlige trenere og utøvere på ulike måter. Fokuset på prestasjonsforbedring og trenerrollen er sentralt også i Den internasjonale olympiske komitéens idrettspolitiske strategi for KI-bruk. Våren 2024 lanserte IOC den olympiske KI-agendaen (IOC, 2024b). Her fremheves KI som et viktig redskap for trenere og teknologiens potensial til å fremme demokratisering, inkludering og rettferdighet i prestasjonsutvikling, understrekes. Ifølge IOC (2024a, 2024b) kan KI bidra til å gi trenere likere muligheter ved å gjøre databaserte treningsplaner tilgjengelig, uavhengig av økonomiske og sosiale barrierer i ulike land. Potensialet for «teknologisk utjevning» gjennom bruk av KI-systemer i trenerrollen er relevant for forskning på kjønn og ulikhet i idrett, da over førti år med norsk og internasjonal forskning viser hvordan kvinnelige trenere ofte må håndtere kjønne barrierer og utfordringer i sitt virke (Fasting & Pfister, 2000; Sisjord et al. 2020).

Det er mange eksempler på toppidretsorganisasjoner som allerede bruker KI-verktøy for prestasjonsutvikling. Ettersom KI kan analysere stor-data og identifisere bevegelsesmønstre, brukes teknologien til å forbedre taktiske avgjørelser og forebygge skader (Brady et al., 2022). I amerikansk idrett er dette allerede utbredt. National Football League (NFL) bruker kunstig intelligens til videoanalyse (strategi og taktikk) og til prestasjonsforbedring, og både Major League Baseball (MLB) og National Basketball Association (NBA) tester nå hvordan KI kan brukes i talentselektering og skadeforebygging. Kunstig intelligens skaper også nye muligheter for individualisert treningsplanlegging, ved at sanntidsdata fra kroppsnær teknologi kan gi trenere løpende tilbakemeldinger om enkeltutøvers helse, form og behov (Brady et al., 2022). Et eksempel er den norskutviklede appen *Pocket Coach*, som bruker KI til å skreddersy fotballøkter basert på fysiske variabler som alder, kjønn og ferdighetsnivå (Pocket Coach, u.å.). Spørsmålet er om slike KI-verktøy tar hensyn til kjønnsforskjeller på en nyansert måte, eller om algoritmene primært bygger på data hentet mest fra mannlige utøvere.

Samlet viser disse eksemplene hvordan teknologiske KI-baserte verktøy har potensialet til å endre trenerrollen ved å tilby nye muligheter

for prestasjonsanalyse, strategi, taktikk og beslutningstaking. Samtidig kan nye etiske utfordringer oppstå ved økt bruk av kunstig intelligens i idretten. Hittil har forskningen på KI i idrett hovedsakelig fokusert på prestasjonsforbedring, blant annet ved å optimalisere treningsbelastning og forebygge skader (Araújo et al., 2021; Hammes et al., 2022). Spørsmål om etiske implikasjoner i trenerrollen er derimot lite utforsket. Enkelte KI-studier peker på faren for manglende åpenhet rundt algoritmiske beslutningsprosesser (Søraa, 2022) og skjevheter i datagrunnlaget som kan føre til diskriminering av bestemte utøvergrupper (Greene et al., 2023). Når KI-baserte avgjørelser resulterer i negative utfall, som dårligere sportslige prestasjoner eller det som oppleves som urettferdig behandling av enkeltutøvere, blir spørsmål om ansvarlighet desto viktigere. I et kjønnsperspektiv blir slike problemstillinger viktige å studere ettersom teknologiske innovasjoner ofte introduseres i herredrett først (Frandsen et al., 2025; Skirbekk et al., 2025), hvor det er få kvinnelige trenere.

Formålet med dette kapittelet å utforske de kjønnede betydningene som kan oppstå med økende bruk av kunstig intelligens i trenerrollen. Forskningsspørsmålet som belyses er: *Hvordan kan kunstig intelligens i idretten bidra til å opprettholde og reprodusere kjønnsulikhet i trenerrollen?*

Kapittelet fortsetter med en gjennomgang av tidligere forskning på kunstig intelligens og trenerrollen. Deretter følger en drøfting av kjønnede betydninger og implikasjoner som kan oppstå med økt bruk av KI-teknologi i trenerrollen. Kapittelet avsluttes med en beskrivelse av praktiske implikasjoner og anbefalinger til hvordan idrettsorganisasjoner og trenere kan utforske nye KI-verktøy på en kunnskapsbasert og forsvarlig måte.

Tidligere forskning og praksiseksempler: kunstig intelligens i idrett

Kunstig intelligens (KI) i idrett er et relativt nytt forskningsfelt. I skrivende stund er det publisert få empiriske studier som omhandler KIs innvirkning på idretten. Mye av forskningen er konseptuell eller teoretisk, og det er få tekster som har et kjønnsperspektiv på kunstig intelligens i idretten (Tjønndal, 2025a). Samtidig er KI i idretten et felt i hurtig utvikling. Det er derfor sannsynlig at denne litteraturgjennomgangen vil være noe utdatert innen boken går i trykk. Det er verdt å merke seg at den akademiske diskursen om KI i idrett ikke er entydig i 2025. Enkelte forskere beskriver

kunstig intelligens som «revolusjonerende», med et tilsynelatende utømmelig potensial for idretten (Brady et al., 2022; Herman & Abeza, 2024). Andre ser med skepsis og bekymring på økt KI bruk idretten, med frykt for at kunnskapsbaserte yrker (som trenerrollen) kan bli overflødige og erstattet av kunstig intelligens (Bachkirova & Kemp, 2024).

Når det gjelder forskning på kunstig intelligens og trenerrollen er det flere studier som utforsker hvordan KI kan benyttes til prestasjonsanalyse (Sharma et al., 2025), utvikling av individualiserte treningsprogrammer (Jud & Thalmann, 2025; Masagca, 2025), skadeforebygging og -behandling (Tjønndal & Røsten, 2022), taktisk og strategisk planlegging, talentidentifisering og ferdighetsutvikling (Monsees, 2025). Bidragene på dette feltet viser hvordan kunstig intelligens allerede er utbredt blant trenere i toppidretten, særlig innenfor video- og dataanalyse av idrettsutøveres teknikk og beslutningstaking (Ma et al., 2025; Tuyls et al., 2021). Integrering av kunstig intelligens i videoanalyse gjør det mulig for trenere å identifisere utøveres styrker og svakheter og å kartlegge prestasjons- og teknikkutvikling over tid. Dette skjer gjennom KIs evne til å behandle store datamengder fra videoopptak hurtig på en systematisk måte som enkeltmennesker ikke klarer alene på like kort tid. Dette kan videre brukes til å oppdage trender og mønstre som en trener ikke vil klare å oppdage på egen hånd (Tjønndal & Haski, under utgivelse). Kunstig intelligens integreres også i økende grad med kroppsnaere idrettsteknologier som smartklokker, sportsutstyr og pulsbelter. Når data om idrettsutøvere fra disse teknologiene kobles med kunstig intelligens, gir det trenere nye verktøy for personlig oppfølging og skreddersydde treningsprogrammer som søker å ivareta idrettsutøveres mål og behov (Dindorf et al., 2024). Samtidig som KI-integrerte teknologier gir nye muligheter for individualisert oppfølging, innebærer de også økt risiko for overvåking og kontroll. Når trenere får tilgang til kontinuerlig innsamlede data om utøveres fysiologiske data, søvnmønster og restitusjon, kan dette føre til en form for mikrostyring som utfordrer utøverens autonomi og personvern (Jones, 2019; Jones et al., 2022). I ytterste konsekvens kan slike praksiser legitimere maktutøvelse der utøvere føler seg presset til å dele sensitive data eller tilpasse seg treningsopplegg som ikke tar hensyn til deres helse og velvære.

Kunstig intelligens for skadeforebygging og rehabilitering i idrett er et forskningsfelt med relevans for trenere. Mange nye KI-teknologier på dette feltet søker å predikere risikoen for idrettsskader gjennom å oppdage tidlige tegn på belastningsskader, og ut fra dette anbefale forebyggende tiltak basert på sanntidsdata fra idrettsutøvere (Dindorf et al., 2024). De siste

tre årene er det eksempelvis utviklet flere prototyper av «smarte» tannbeskyttere (tannbeskyttere med innebygd KI) til fullkontaktsidretter som ishockey, rugby og amerikansk fotball (Gabler et al., 2020). De «smarte» tannbeskytterne skal varsle trenere og støtteapparat dersom en utøvers hode blir utsatt for høy akselerasjonskraft som øker risikoen for hjerne-rystelse (Tjønndal, 2023). Hvorvidt disse teknologiske verktøyene faktisk kan si noe om risiko for skader er derimot tvilsomt.

Når det gjelder taktikk og kampstrategi, kan kunstig intelligens brukes til å analysere data fra motstanderens tidligere kamper for å utvikle kampstrategi (Stengel, 2024). Et eksempel er *AlphaPlay*, som er designet for ishockey, fotball, amerikansk fotball og baseball. AlphaPlay hevder å kunne identifisere og analysere motstanderlags defensive og offensive svakheter. Det er også flere eksempler på AlphaPlay og andre teknologiselskaper som tilbyr kunstig intelligens for ferdighetsutvikling. Her brukes KI til å analysere utøverdata for å gi individualisert tilbakemelding på teknikk og ferdigheter. Pixellot er et eksempel på en slik KI-løsning som lar trenere «produsere og dele kun den viktigste informasjonen til kun den målrettede mottakeren». Ifølge Pixellot «sparer dette tid for både trenere og spillere, og hjelper spillere å fokusere på akkurat de ferdighetene trenerne deres trenger at de lærer» (Pixellot, u.å., forfatters oversettelse).

Det er også utviklet flere KI-systemer som utvikles for talentidentifisering, talentutvikling og rekruttering i toppidretten. Monsees (2025) viser i sin studie hvordan fotballtrenere i Tyskland har stor tro på potensialet til KI innen talentutvikling, rekruttering og prediktiv analyse. Trenerne i studien verdssetter at KI og andre teknologiske innovasjoner kan gjøre disse prosessene mer «objektive» gjennom stordataanalyse og datadreven beslutningstaking (Monsees, 2025). Mulige risikoer for diskriminering ved bruk av kunstig intelligens i talentutvikling er i stor grad fraværende i forskningslitteraturen om teknologi i trenerrollen. Derimot finnes det en betydelig litteratur som diskuterer hvordan skjevheter i KI-algoritmer kan føre til diskriminering i andre samfunnsområder, blant annet i ansettelsesprosesser, ved behandling av lånesøknader og i straffeutmåling innen rettsvesenet (Angwin et al., 2016; Crawford, 2021; Eubanks, 2018; Millington et al., 2025; O'Neil, 2016).

Metodisk refleksjon

Formålet med dette kapittelet er å gi en analytisk drøfting av hvordan kunstig intelligens kan få kjønnete betydninger i idretten, nærmere

bestemt hvordan disse teknologiske innovasjonene kan påvirke kvinnelige og mannlige trenere og utøvere ulikt. Med *kjønnete betydninger* mener jeg her hvordan teknologi inngår i, og potensielt former, normative forestillinger og praksiser knyttet til kjønn i trenerrollen. Drøftingen baserer seg på internasjonal forskning om KI i idretten, samt praksis-eksempler (offentlig informasjon fra nettsider til idrettsteknologiske gründerbedrifter). Ettersom bruk av kunstig intelligens i trenerrollen er et relativt nytt fenomen, finnes det foreløpig lite empirisk forskning som undersøker hvordan trenere og utøvere forholder seg til disse teknologiske verktøyene.

I 2025 er det fortsatt få trenere (i alle fall i Norge) som har omfattende praktisk erfaring med bruk av kunstig intelligens i trenerrollen. Derfor kan man argumentere for at det fortsatt er litt tidlig å forske empirisk på treneres praktiske erfaringer med kunstig intelligens i Norge, fordi man trolig vil få hypotetiske svar eller antagelser om potensialene til KI. Dette påvirker også hvordan det er mulig å skrive sosiologisk om kunstig intelligens i trenerrollen: Drøftingen som presenteres her er derfor ikke generaliserende eller konkluderende, men eksplorativ og scenariobasert. Å skrive på denne måten krever et kritisk og spekulerende blikk, der målet er å utforske mulige kjønnete implikasjoner av teknologisk innovasjon under utvikling. Fokuset reflekteres også i bruken av ordet 'kan' i kapittelets problemstilling.

Drøfting

Selv om forskning indikerer at kunstig intelligens kan gi trenere nye verktøy for treningsplanlegging, skadeforebygging, taktisk og teknisk analyse (Brady et al., 2022; Bridgeman & Giraldez-Hayes, 2023; Millington et al., 2025; Portaz et al., 2024), innebærer disse teknologiske innovasjonene også nye etiske risikoer, for eksempel knyttet til datasikkerhet og personvern (Diller, 2024), eller algoritmiske skjevheter som kan føre til kvinnefiendtlige, homofobe, rasistiske og transfobiske utfall (Crawford, 2021; Søraa, 2022). Det er flere faktorer som bidrar til at kunstig intelligens i idretten kan bidra til å reprodusere kjønnsulikhet i trenerrollen. Dette handler blant annet om kjønnskjevhet i stordata, underrepresentasjon av kvinner i idrettsteknologiutvikling, ulik tilgang til idrettsteknologi i idrett for menn og kvinner, kjønnsblinde algoritmer og tillit til teknologi, personvern og datasikkerhet.

Ulik tilgang til teknologi og kunstig intelligens

Det økonomiske og kommersielle gapet mellom herre- og kvinneidrett (Bowes & Culvin, 2021; Hjelseth & Hovden, 2014) påvirker treneres tilgang til idrettsteknologiske verktøy. Tilgangen til KI-systemer og andre teknologiske innovasjoner varierer altså mellom trenere i herre- og kvinneidrett, som følge av forskjeller i finansiering og ressursfordeling (Tjønndal, 2025a). I de fleste land får herreidrett mer økonomisk støtte og medieoppmerksomhet enn kvinneidrett. Dette skaper forskjeller i kommersialisering og profesjonalisering mellom idrett for kvinner og menn, som igjen fører til ulik tilgang på avanserte KI-verktøy og teknologi. Ulik tilgang til nye idrettsteknologier påvirker treneres muligheter for utvikling av utøvere, hvor trenere i kvinneidrett har dårligere forutsetninger enn trenere i herridrett (Tjønndal et al., 2024). I studien til Holstad og Tjønndal (2025) forteller for eksempel en mannlig trener for et norsk kvinnelig elitefotballag hvordan norske toppserielag ikke har råd til å teste ut nye teknologiske verktøy på samme måte som i herrefotballen fordi økonomien til klubbene er dårligere og mer sårbar. Treneren fremhever hvordan herrelag har råd til et større apparat av teknologiske verktøy, og at det ville hjulpet utviklingen av kvinnefotballen dersom kvinnelag hadde de samme mulighetene.

Integreringen av KI i trenervirket avhenger i stor grad av lagets/klubbens kompetanse og trenerstabens vilje til å ta i bruk ny teknologi (Fouquaert et al., 2025). I sin studie av norske fotballtreneres bruk av idrettsteknologi intervjuet Holstad og Tjønndal (2025) mannlige og kvinnelige trenere for herre- og kvinnelag. De fant at trenere for kvinnelag hadde tilgang til billigere og mindre avanserte teknologiske verktøy enn trenere for herrelag. Herrelagene hadde tilgang til nyere og mer avanserte teknologiske verktøy som ble ansett som «mer pålitelige» enn de billigere teknologiske verktøyene som var tilgjengelige for kvinnelagene. Siden ingen av kvinnelige trenere i deres studie ledet herrelag, argumenterer Holstad og Tjønndal (2025) for at mangelen på tilgang til teknologi i kvinnefotballen fører til at kvinnelige trenere har mindre kunnskap om prestasjonene og treningsbelastningen til sine utøvere. Videre viser intervjuene deres at innovative idrettsteknologier blir sett på som viktige for treneres profesjonelle utvikling. At kvinner hovedsakelig trener kvinnelag og har mindre tilgang til nye idrettsteknologiske verktøy, blir derfor problematisk, ettersom rollen til topptrenere i økende grad er avhengig av inngående ekspertkunnskap om dataanalyse, KI og videoanalyse (Monsees, 2025). Dette kan forsterke stereotype holdninger

om at kvinner er mindre kvalifiserte trenere og bidra til å reprodukere mannsdominans i trenerrollen (Holstad & Tjønndal, 2025).

Dersom trenere for kvinnelag (som ofte selv er kvinner) har mindre kjennskap til de nyeste KI-verktøyene og samtidig opplever begrenset institusjonell støtte til å utvikle egen KI-kompetanse, vil de potensielle fordelene med kunstig intelligens vanskelig kunne realiseres. I herredrett har lag ofte dedikerte ressurspersoner som arbeider med teknologi, datainnsamling og dataanalyse, mens trenere i kvinneidrett i langt større grad selv må navigere og tolke data fra idrettsteknologiske verktøy (Holstad & Tjønndal, 2025). Uten tilstrekkelig støtte til datainnsamling og analyse kan KI-teknologier derfor fremstå mer som en belastning enn en ressurs for kvinnelige trenere, ettersom de pålegger trenerne nye og komplekse oppgaver uten nødvendig kompetanseutvikling. Manglende opplæring i bruk av KI-verktøy øker også risikoen for at trenere ikke har tilstrekkelig bevissthet om hvilke data som ligger til grunn for de analytiske modellene, noe som kan forsterke risikoen for utilsiktede konsekvenser for utøverne (Canini & Tjønndal, 2025). Denne typen skjevfordeling i tilgang til teknologiske ressurser og kompetanse kan samtidig bidra til å opprettholde og forsterke eksisterende kjønnsforskjeller i trenerrollen og i mulighetene for profesjonell utvikling. Når mannlige trenere og trenere i herredretten får mer erfaring med og innsikt i avansert teknologibruk, styrker dette deres posisjon i en idrettskontekst der datadrevne beslutninger får økende betydning. Trenerne i kvinneidretten risikerer dermed å bli stående utenfor sentrale utviklingsprosesser, noe som kan svekke både deres profesjonelle anerkjennelse og karrieremuligheter.

Kjønnsforskjeller i tillit til kunstig intelligens?

Ulik tilgang til idrettsteknologiske verktøy mellom herre- og kvinneidrett kan tenkes å bidra til å opprettholde kjønnsulikhet i trenerrollen, slik funnene til Skirbekk (2024) og Holstad og Tjønndal (2025) indikerer. Det er ikke unikt for idretten at kunstig intelligens og andre teknologiske innovasjoner bidrar til reproduksjon av kjønnsulikhet og kjønne maktforhold (se for eksempel Fox et al., 2006; Haraway, 1996; Søraa, 2022). Et eksempel er Apples Siri og Amazons Alexa, som visstnok fungerer *bedre* for menn enn kvinner. Det vil si, både Siri og Alexa forstår mannsstemmer bedre enn kvinnestemmer. Denne kjønnskjevheten kommer av at begge systemene er bygget på algoritmisk trening basert på mannsstemmer

(Wachter-Boettcher, 2018). Tilsvarende, hvis du ber ChatGPT eller andre generative KI-modeller om å lage tekst for deg, er de ofte preget av kjønnsstereotypier. Bare prøv å be ChatGPT lage en kjærlighetshistorie som inkluderer en direktør og en sykepleier, eller en trener og en utøver. Som oftest vil språkmodellene beskrive direktøren og treneren i fortellingen som menn, mens sykepleieren og idrettsutøveren er kvinner (Tjønndal, 2025b). Et annet eksempel på en slik digital ulikhetsmekanisme er rasisme i ansiktsgjenkjenningsteknologier, som ofte er dårligere til å gjenkjenne svarte ansikter (Benjamin, 2019).

Med utgangspunkt i innsiktene fra tidligere forskning på kjønn og teknologisk innovasjon kan det tenkes at det vil være kjønnsforskjeller i treneres tillit til KI-verktøy basert på personlige (kjønnede) erfaringer med teknologi i og utenfor idretten. Kvinnelige trenere kan for eksempel være mer skeptiske til å ta i bruk ny teknologi hvis KI-verktøyene oppfattes som mindre validerte eller testet på kvinnelige utøvere (Grindberg, 2024). Mange KI-verktøy markedsføres som i stand til å skreddersy individuelt tilpassede treningsprogrammer. Hvis disse programmene imidlertid ikke tar hensyn til kjønnsrelaterte faktorer, som sporing av menstruasjonssyklus og hormonell påvirkning på ytelsesevne og prestasjon, vil kvinnelige utøvere og trenere sannsynligvis oppfatte dem som mindre effektive.

Teknologiforskning viser også at kvinner i større grad enn menn opplever lavere mestringsstro i teknologitunge domener på grunn av kjønnsstereotypier og mangel på representasjon (Sigurðardóttir, 2020). Ettersom både teknologi og trenerrollen bli ansett som mannsdominerte («maskuline») felt, kan økt bruk av idrettsteknologi (med og uten KI) skape nye sosiale barrierer for kvinner i treneryrket. For eksempel viser Carvajal et al. (2024) at det er kjønnsforskjeller i studenters KI-bruk, hvor kvinnelige studenter i større grad avstår fra å bruke KI, mens mannlige studenter ofte bruker generativ KI i studiene sine. Overført til trenerrollen og trenerutøverrelasjonen kan det tenkes at slike tillits- og mestringsmekanismer kan bidra til at kvinnelige trenere er mindre villige til å bruke KI-verktøy enn sine mannlige kolleger. Dette kan videre resultere i kjønnskjvheter i trenervirket.

Personvern, datasikkerhet og karrieremuligheter

Når kunstig intelligens og avansert idrettsteknologi i økende grad benyttes i trenervirket, dukker også nye etiske problemstillinger opp (Tjønndal,

under utgivelse a). Mange av de nye problemstillingene handler om personvern og datasikkerhet (Diller, 2024). Slike etiske problemstillinger har også en kjønnsdimensjon, ettersom innsamling og bruk av idrettsutøveres personlige data (helse- og prestasjonsdata) kan sette kvinner i idretten i særlig sårbare posisjoner (Grindberg, 2024; Skirbekk, 2025). Sensitiv informasjon som menstruasjonssyklus og graviditet er sentralt i disse diskusjonene og blir gjenstand for personvernsspørsmål. Gitt det ofte mannsdominerte trenerpersonalet i toppidrett (Fasting et al., 2021), kan kvinnelige utøvere oppleve ubehag med å dele denne typen personlig informasjon. Utfordringen forsterkes av mangelen på sterke retningslinjer som sikrer rettferdig kompensasjon under graviditet og foreldrepermisjon i mange idretter (se for eksempel Turtiainen et al., 2025). En konsekvens kan være at både kvinnelige utøvere og trenere oppfatter deling av sensitiv helseinformasjon som invaderende og som en trussel mot deres arbeidskontrakter og karriereutvikling.

Toppidrettens arbeidsliv er dårligere og mindre regulert enn mange andre bransjer. Mange profesjonelle lag og ligaer har ingen eller svake systemer for permisjon ved graviditet og fødsel, noe flere kvinnelige toppidrettsutøvere har tatt til orde for på sosiale medier de siste årene (Rogstad et al., 2025). Det er fortsatt lite fokus på hvordan graviditet og mamma- permisjon påvirker kvinnelige treneres karrierer i toppidretten, men all den tid profesjonelle lag har svake systemer for permisjon, vil det trolig oppstå situasjoner hvor både kvinnelige trenere og utøvere vil anse det som en fordel å holde informasjon om graviditet privat. Idrettsteknologi kan tenkes å utfordre denne rettigheten, for eksempel dersom menstruasjonsdata inngår i datapunktene som samles om kvinnelige utøvere, eller dersom kvinnelige trenere bruker applikasjonsteknologi for syklussporing (som kan selges av teknologiutviklerne til idrettsorganisasjoner og andre interessenter). I land hvor abortrettigheter er begrenset eller under press, er risikoen enda mer alvorlig, ettersom KI-systemer som sporer fysisk helse kan utnyttes til å overvåke graviditet.

Etiske problemstillinger om personvern, datasikkerhet og karriere- muligheter omfatter også annen type helsedata (for eksempel knyttet til sykdom og skade) som kan påvirke kvinnelige trenere (og utøveres) karrierer (Tjønndal, 2025a). Med integrering av kunstig intelligens i flere idrettsteknologier kan flere datapunkter om den enkelte trener og utøver analyseres, noe som kan tenkes å aktualisere kjønnsrelaterte etiske utfordringer knyttet til kvinners helse.

Avslutning

I dette kapittelet har jeg søkt å belyse hvordan kunstig intelligens i idretten kan bidra til å reproducere kjønnsulikhet i trenerrollen, med utgangspunkt i forskning om KI i idretten. Selv om KI-teknologi tilbyr verdifulle verktøy for trenere, kan disse teknologiske innovasjonene også bidra til å reproducere eksisterende kjønnsulikheter gjennom ulik tilgang til idrettsteknologi i herre- og kvinneidrett, kjønnsforskjeller i tillit til KI-verktøy, samt etiske utfordringer knyttet til personvern og datasikkerhet.

Tidligere forskning (Monsees, 2025; Skirbekk, 2024; Holstad & Tjønndal, 2025; Tjønndal & Haski, under utgivelse) viser at det er ulik tilgang på avansert idrettsteknologi mellom herre- og kvinneidrett. Kvinnelige utøvere og trenere i toppidretten har ofte svakere økonomiske ressurser enn sine mannlige motparter, noe som gir begrenset mulighet til å investere i KI-verktøy. Trenere for kvinnelag rapporterer om tilgang til billigere og mindre avanserte teknologiske sammenlignet med sine mannlige kolleger (Holstad & Tjønndal, 2025), noe som begrenser både utøvernes rammevilkår og trenernes profesjonelle utvikling. I tillegg fører psykologiske og sosiale faktorer som kjønnsstereotyper, lav teknologisk mestringstro og mannsdominans innen idrett og teknologi til redusert tillit til KI blant kvinnelige trenere og utøvere (Grindberg, 2024).

Personvern- og datasikkerhetsutfordringer er også særlig relevante for kvinnelige utøvere og trenere. Innsamling av sensitiv helseinformasjon, som data om menstruasjon og graviditet, kan oppleves som invaderende og medføre risiko for diskriminering eller negative konsekvenser for kvinnelige trenere og utøveres karriereutvikling. For å redusere disse utfordringene må utviklingen og implementeringen av KI i trenerrollen inkludere kjønnsperspektiver. Dette inkluderer å sikre representasjon av kvinner i data, utvikling av algoritmer og teknologi, samt tilrettelegging for lik tilgang til KI-verktøy for trenere og utøvere, uavhengig av kjønn. Med utgangspunkt i drøftingen kan følgende anbefalinger og tiltak foreslås for idrettsorganisasjoner som søker å motvirke kjønnsulikheter i bruk av KI i trenerrollen: (1) etablere økonomiske støtteordninger som sikrer likeverdig tilgang til avansert idrettsteknologi for kvinnelige og mannlige utøvere og trenere, (2) utvikle og implementere etiske retningslinjer for datasikkerhet,¹ (3) investere

1 Dette kan for eksempel relateres til EUs *Liability Rules for Artificial Intelligence*: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/contract-rules/digital-contracts/liability-rules-artificial-intelligence_en

i kompetanseheving knyttet til bruk av KI for trenere og (4) aktivt søke etter og ta i bruk KI-verktøy som er designet med et inkluderende perspektiv på kjønn og mangfold. Inkludering av slike kjønnsperspektiver i utvikling og implementering av KI er avgjørende for at teknologi skal bidra til å redusere, og ikke forsterke, eksisterende kjønnsulikheter i idretten.

Om forfatteren

Anne Tjønndal er professor i idrettssosiologi ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Hun jobber for tiden som faggruppetleder for organisasjon, ledelse og arbeidsliv ved samme fakultet. Tjønndal har publisert bøker og artikler om blant annet innovasjon, e-sport og idretts-teknologi, kjønn og sosial ulikhet i idrett, bærekraft, ledelse og idrettens organisasjons- og arbeidsliv.

Referanser

- Angwin, J., Larson, J., Mattu, S. & Kirchner, L. (2016, 23. mai). *Machine bias*. ProPublica. <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminalsentencing>
- Araújo, D., Couceiro, M., Seifert, L., Sarmento, H. & Davids, K. (2021). *Artificial intelligence in sport performance analysis*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003163589>
- Bachkirova, T. & Kemp, R. (2024). 'AI coaching': Democratising coaching service or offering an ersatz? *Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice*, 18(1), 27–45. <https://doi.org/10.1080/17521882.2024.2368598>
- Bowes, A. & Culvin, A. (2021). *The professionalisation of women's sport – issues and debates*. Emerald Publishing.
- Brady, C., Tuyls, K. & Omidshafiei, S. (2022). *AI for sports*. CRC Press.
- Benjamin, R. (2019). *Race after technology: Abolitionist tools for the new Jim code*. Polity.
- Bridgeman, J. & Giraldez-Hayes, A. (2023). Using artificial intelligence-enhanced video feedback for reflective practice in coach development: benefits and potential drawbacks. *Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice*, 17(1), 32–49. <https://doi.org/10.1080/17521882.2023.2228416>
- Bu, X. (2023). Exploration of intelligent coaching systems: The application of artificial intelligence in basketball training. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 8(9), 290–295. <https://doi.org/10.36348/sjhss.2023.v08i09.007>
- Canini, D. & Tjønndal, A. (2025). The impact of culture on sport innovations. I V. Girginov & K. Girginova (Red.), *Handbook of sport and culture*. Edward Elgar Publishers.
- Carvajal, D., Franco, C. & Isaksson, S. (2024). *Will artificial intelligence get in the way of achieving gender equality?* Norwegian School of Economics. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/handle/11250/3122396>
- Cowley, E. S., Olenick, A. A., McNulty, K. L. & Ross, E. Z. (2021). Invisible sportswomen: The sex data gap in sport and exercise science research. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 29(2), 146–151. <https://doi.org/10.1123/wspaj.2021-0028>
- Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. Yale University Press.

- Diller, S. J. (2024). Ethics in digital and AI coaching. *Human Resource Development International*, 27(4), 584–596. <https://doi.org/10.1080/13678868.2024.2315928>
- Dindorf, C., Bartaguiz, E., Gassmann, F. & Fröhlich, M. (2024). *Artificial intelligence in sports, movement, and health*. Springer.
- Eubanks, V. (2018). *Automating inequality: How high-tech tools profile, police, and punish the poor*. St. Martin's Publishing Group.
- Fasting, K. & Pfister, G. (2000). Female and male coaches in the eyes of female elite soccer players. *European Physical Education Review*, 6(1), 91–110. <https://doi.org/10.1177/1356336X000061001>
- Fasting, K., Sisjord, M. K. & Sand, T. S. (2021). Hva skal til for å få flere kvinner som trenere i toppidretten? I A. Tjønndal (Red.), *Idrett, kjønn og ledelse* (s. 40–55). Fagbokforlaget.
- Fouquaert, T., De Clerck, T., Schyvinck, C. & Willem, A. (under utgivelse). Virtual sports to complement leisure sports services: Understanding innovation determinants of virtual cycling in voluntary sports clubs. *European Sport Management Quarterly*.
- Fox, M. F., Johnson, D. G. & Rosser, S. V. (2006). *Women, gender, and technology*. University of Illinois Press.
- Frandsen, K., Rogstad, E. T., Tjønndal, A. & Turtiainen, R. (2025). Women in a digitized sports culture: Nordic perspectives. I A. Tjønndal, R. Turtiainen, K. Frandsen & E. T. Rogstad (Red.), *Women in a digitized sports culture – Nordic perspectives* (kap. 1). Routledge.
- Gabler, L. F., Huddleston, S. H., Dau, N. Z., Lessley, D. J., Arbogast, K. B., Thompson, X., Resch, J. E. & Crandall, J. R. (2020). On-field performance of an instrumented mouthguard for detecting head impacts in American football. *Annals of Biomedical Engineering*, 48, 2599–2612. <https://doi.org/10.1007/s10439-020-02654-2>
- Grindberg, E. (2024). *Kroppen som regnestykke – en kvalitativ studie av kvinners erfaringer med helseinformasjonsteknologi for loggføring og deling av treningsdata* [Masteroppgave, Norges teknisk-vitenskapelige universitet]. NTNU Open. <https://hdl.handle.net/11250/3139953>
- Greene, D., Beard, N., Clegg, T. & Weight, E. (2023). The visible body and the invisible organization: Information asymmetry and college athletics data. *Big Data & Society*, 10(1). <https://doi.org/10.1177/20539517231179197>
- Hammes, F., Hagg, A., Asteroth, A. & Link, D. (2022). Artificial intelligence in elite sports – a narrative review of success stories and challenges. *Frontiers in Sports and Active Living*, 4. <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.861466>
- Haraway, D. (1996). *Simians, cyborgs and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Herman, N. & Abeza, G. (2024). The disruptive power of AI in sport and entertainment. I P. M. Pedersen (Red.), *Routledge handbook of sport communication* (kap. 30). Routledge.
- Hjelseth, A. & Hovden, J. (2014). Negotiating the status of women's football in Norway. An analysis of online supporter discourses. *European Journal for Sport and Society*, 11(3), 253–277. <https://doi.org/10.1080/16138171.2014.11687944>
- Holstad, T. H. & Tjønndal, A. (2025). «Seinare utvikling, mindre fakta og meir synsing»: Idrettsteknologi og trenarrolla i fotball. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 16, 21–46. <https://doi.org/10.24834/sss.f.16.21>
- International Olympic Committee. (2024a). *Olympic AI agenda*. <https://stillmed.olympics.com/media/Documents/International-Olympic-Committee/AI/Olympic-AI-Agenda.pdf>
- International Olympic Committee. (2024b, 19. april). *Olympic AI agenda* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VoF36w_yLWo
- Jones, L. (2019). Wearable GPS devices in an elite soccer academy setting: A Foucauldian disciplinary analysis of player development and experience. *Journal of Athlete Development and Experience*, 1(1), 28–39. <https://doi.org/10.25035/jade.01.01.04>
- Jones, L., Konoval, T. & Toner, J. (2022). Sport and surveillance technologies. I J. Sanderson (Red.), *Sport, social media, and digital technology – sociological approaches* (s. 165–183). Emerald Publishing.

- Jud, M. & Thalmann, S. (2025). AI in digital sports coaching – a systematic review. *Managing Sport and Leisure*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/23750472.2024.2449016>
- Kim, S. & Manoli, A.E. (2024). Transforming sport consumption: Exploring motivated sport fans innovativeness in the context of AR live sport streaming. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 25(2), 444–463. <https://doi.org/10.1108/IJSMS-09-2023-0180>
- Ma, W., Liu, Y., Yi, Q., Liu, X., Xing, W., Zhao, R., Liu, H. & Li, R. (2025). Table tennis coaching system based on a multimodal large language model with a table tennis knowledge base. *PLoS One*, 20(2), Artikkel e0317839. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0317839>
- Mallen, C. (2019). *Emerging technologies in sport – implications for sport management*. Routledge.
- Marquina, M., Lozano, D., García-Sánchez, C., Sánchez-López, S. & de la Rubia, A. (2023). Development and validation of an observational game analysis tool with artificial intelligence for handball: Handball.ai. *Sensors*, 23(15), Artikkel 6714. <https://doi.org/10.3390/s23156714>
- Masgca, R. C. (2025). The AI coach: A 5-week AI-generated calisthenics training program on health-related physical fitness components of untrained collegiate students. *Journal of Human Sport and Exercise*, 20(1), 39–56. <https://doi.org/10.55860/13v7e679>
- Millington, B., Naraine, M. L., Wanless, L., Safai, P. & Manley, A. (2025). Sport and the promise of artificial intelligence: Human and machine futures. *Sociology of Sport Journal*. <https://doi.org/10.1123/ssj.2024-0150>
- Monsees, L. M. (2025). «There is a lot more potential» – practitioner perspectives on technology and data-driven talent identification, selection, and development in a German Bundesliga academy. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 20(2). <https://doi.org/10.1177/17479541241308519>
- O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Crown.
- Pixelot. (u.å.). *Past, present, and future visions of coaching*. <https://www.pixelot.tv/blog/past-present-and-future-visions-of-coaching/>
- Pocket Coach. (u.å.). *Om oss*. <https://www.pocketcoach.no/om-oss>
- Portaz, M., Cabestrero, R., Quirós, P. & Santos, O. C. (2024). AI-powered psychomotor learning through basketball practice: Opportunities and challenges. I F. Santoianni, G. Giannini & A. Ciasullo (Red.), *Mind, body, and digital brains* (s. 193–215). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58363-6_13
- Rogstad, E., T., Turtiainen, R., Røsten, S., Skirbekk, S. & Tjønndal, A. (2025). Nordic women footballers and social media activism. I A. Tjønndal, R. Turtiainen, K. Frandsen & E. T. Rogstad (Red.), *Women in a digitized sports culture – Nordic perspectives* (kap.5). Routledge.
- Sharma, V., Kapse, M., Sanjeev, M., Poulouse, J. & Mahajan, Y., (2025). Data-driven dominance: Empowering Indian strikers with sports analytics in football. I *Sage business cases*. Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781071959947>
- Sigurðardóttir, H. D. Í. (2020). Empowering women to seek careers in game development and creative IT studies. I I. Pappas, P. Mikalef, Y. Dwivedi, L. Jaccheri, J. Krogstie & M. Mäntymäki (Red.), *Digital transformation for a sustainable society in the 21st century* (s. 103–115). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39634-3_10
- Skirbekk, S. (2024). Video assistant referee (VAR), gender and football refereeing: A scoping review. *Soccer & Society*, 25(3), 360–377. <https://doi.org/10.1080/14660970.2023.2256231>
- Skirbekk, S., Moen, H. B. & Tjønndal, A. (2025). «It comes down to strength and stamina»: Video assistant referee and the reproduction of masculine performance in football refereeing. *Journal of Sport and Social Issues*, 49(2–3). <https://doi.org/10.1177/01937235251327120>
- Sisjord, M. K., Fasting, K. & Sand, T. S. (2020). Gendered pathways to elite coaching reflecting the accumulation of capitals. *Sport, Education and Society*, 26(5), 554–566. <https://doi.org/10.1080/13573322.2020.1732904>

- Stengel, G. (2024, 15. mai). *Sports AI can be a game-changing partner for coaches*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/geristengel/2024/05/15/sports-ai-can-be-a-game-changing-partner-for-coaches/>
- Søraa, R. (2022). *AI for diversity*. CRC Press.
- Tjønndal, A. (2023). *Idrettsteknologi*. Fagbokforlaget.
- Tjønndal, A. (2025a). Artificial intelligence in sports coaching: A gender perspective. I A. Tjønndal, R. Turtiainen, K. Frandsen & E. T. Rogstad (Red.), *Women in a digitized sports culture – Nordic perspectives* (kap. 9). Routledge.
- Tjønndal, A. (2025b). Dataenes dobbeltsidighet: Kroppsnær teknologi og etiske utfordringer i trenerrollen. I S. Loland & O. O. Sæle (Red.), *Å løpe en risiko: Etiske refleksjoner om å lede praksis i kroppøving, idrett og friluftsliv* (s. 121–144). Fagbokforlaget. <https://doi.org/10.55669/oa610705>
- Tjønndal, A. & Haski, S. (under utgivelse). Technological innovations and gender in sport. I G. Alsos, U. Hytti, E. Ljunggren & M. Garcia (Red.), *A research agenda for gender and innovation*. Edward Elgar Publishing.
- Tjønndal, A. & Røsten, S. (2022). Safeguarding athletes against head injuries through advances in technology: A scoping review of the uses of machine learning in the management of sports-related concussion. *Frontiers in Sports and Active Living*, 4. <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.837643>
- Tjønndal, A., Skirbekk, S. B., Røsten, S. & Rogstad, E. T. (2024). 'Women play football, not women's football': The potentials and paradoxes of professionalisation expressed at the UEFA women's EURO 2022 Championship. *European Journal for Sport and Society*, 21(3), 276–294. <https://doi.org/10.1080/16138171.2024.2306443>
- Toner, J. (2024). *Wearable technology in elite sport – a critical examination*. Routledge.
- Turtiainen, R. (2025). Women's football fandom on Tumblr as everyday online activism: #hardersson. I A. Tjønndal, R. Turtiainen, K. Frandsen & E. T. Rogstad (Red.), *Women in a digitized sports culture – Nordic perspectives* (kap. 4). Routledge.
- Tuyls, K., Omidshafiei, S., Muller, P., Wang, Z., Connor, J., Hennes, D., Graham, I., Spearman, W., Waskett, T., Steel, D., Luc, P., Recasens, A., Galashov, A., Thornton, G., Elie, R., Sprechmann, P., Moreno, P., Cao, K., Garnelo, M., ... Hassabis, D. (2021). Game plan: What AI can do for football, and what football can do for AI. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 71, 41–88. <https://doi.org/10.1613/jair.1.12505>
- Yang, C. H., Tu, J. Y., Wu, Zhuang, Y. T., Tsai, P. Y. & Hsu, C. K. (2023). Implementation of an AI-based competitive cheerleading coaching assistant system. *IET Conference Proceedings*, 74–75. <https://doi.org/10.1049/icp.2023.3197>
- Wachter-Boettcher, S. (2018). *Technically wrong: Sexist apps, biased algorithms, and other threats of toxic tech*. W. W. Norton & Company.

KAPITTEL 8

Spenning, maktforhold og risiko i trener–utøverrelasjonen i toppfotball: et trenerperspektiv

Line Dverseth Tjørandsen Nord universitet

Abstract: This chapter explores how elite soccer coaches experience and describe the coach-athlete relationship in terms of tension, power, and risk. Through in-depth interviews with experienced coaches, we have gained insights into their approaches and reflections on this complex dynamic. The results show that the quality of the coach-athlete relationship is crucial for achieving optimal performance, and that the coach's power must be used in a way that builds trust and respect. Handling conflicts, especially related to playing time, is inevitable and requires a balanced approach. Communication and individual adaptation are essential to minimize the risk of negative consequences and maintain a positive team dynamic. The study contributes to the research by illuminating the complex dynamics between power, tension, and risk, and highlights the need to include player perspectives in future studies for a more holistic understanding.

Keywords: coach-athlete relationship, elite soccer, power dynamics, tension and risk, conflict resolution, communication strategies

Sitering: Tjørandsen, L. D. (2025). Spenning, maktforhold og risiko i trener–utøverrelasjonen i toppfotball: et trenerperspektiv. I L. D. Tjørandsen, F. A. Wågan & A. Tjørndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 8, s. 159–177). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch8>

Lisense: CC-BY 4.0

Introduksjon

I en avgjørende fotballkamp ligger laget under med ett mål, og tiden begynner å renne ut. På sidelinjen står en ung, lovende spiller, nervøs og usikker. Treneren observerer situasjonen nøye. Hen går bort til den unge spilleren, legger en hånd på skulderen til spilleren og sier rolig: «Jeg har sett deg på trening. Du har det som trengs. Gå ut der og vis dem hva du kan.»

Med disse ordene gir treneren spilleren den nødvendige tilliten. Den unge spilleren går inn på banen, hjertet hamrer i brystet. Spilleren kjenner vekten av trenerens tillit og ansvaret som hviler på skuldrene. Publikum holder pusten.

I kampens siste minutter mottar spilleren en perfekt pasning. Hen dribler forbi to forsvarere med smidighet og selvsikkerhet. Med et kraftfullt skudd sender den unge spilleren ballen i nettet. Publikum eksploderer i jubel, og lagkameratene omfavner spilleren. Laget har vunnet kampen, og den unge spilleren er dagens helt.

Denne historien illustrerer flere aspekter ved trener–utøverrelasjonen i toppfotball. Trenerens handlinger viser betydningen av tillit og støtte. Ved å legge en hånd på spillerens skulder og gi en oppmuntrende beskjed, viser treneren tro på spillerens evner, noe som bygger selvtillit. Trenerens rolige og bestemte kommunikasjon gir spilleren trygghet til å prestere under press. Den unge spillerens nervøsitet står i kontrast til trenerens ro, og denne dynamikken skaper spenning som kulminerer i spillerens avgjørende øyeblikk.

Når en trener velger å sette inn en uerfaren spiller i et viktig kampøyeblikk, innebærer det risiko. Samtidig signaliserer beslutningen trenerens vilje til å utfordre status quo og satse på potensialet til sine spillere. Dette kan styrke lagets moral og tilliten til trenerens lederskap. Trenerens makt og autoritet blir testet når hen utfordrer de etablerte maktforholdene i laget ved å gi nye talenter en sjanse. Dette sender et tydelig signal om at prestasjon og potensial verdsettes over erfaring alene. Trenerens handlinger viser hvordan lederskap kan inspirere og løfte en utøver til nye høyder. Historien illustrerer hvordan tillit, makt, spenning og risiko er sammenvevd i trener–utøverrelasjonen og påvirker utfallet i toppfotballen.

Trenerrollen i toppidrett innebærer mer enn å organisere trening og kamp. Rollen krever utøvelse av lederskap på en måte som påvirker både individuelle utøvere og laget som helhet (Danielsen, 2022; Zhao & Jowett, 2022). Ledelse kan defineres på mange måter, men Chelladurai og

Riemer (1998) betraktet trenerledelse som «a behavioural process that is used to increase athlete performance and satisfaction» (s. 228). Tidligere forskning har vist at trenerens atferd og lederstil har stor betydning for både prestasjon og trivsel (Høigaard, 2009; 2020; Jowett, 2024; López de Subijana et al., 2021). Trenerne har forskjellige synspunkter, fokusområder og ambisjoner, noe som resulterer i betydelige forskjeller i måten de utfører sine oppgaver (Côté et al., 2003; Jin et al., 2022). Trenerens hovedfokus vil alltid være lagets fremgang og suksess. For å oppnå dette må trenerne kontinuerlig justere sin tilnærming til utøverne i laget (Danielsen, 2022; Jin et al., 2022; Zhao & Jowett, 2022). Dette er fordi en av de mest betydningsfulle faktorene for prestasjon er forholdet mellom treneren og spillerne. Relasjonen er avgjørende for utviklingen av spillernes fysiske og mentale evner (Danielsen, 2022; Jowett, 2024; Zhao & Jowett, 2022).

Selv om det finnes omfattende litteratur om trenerledelse og prestasjonsutvikling, er det fortsatt begrenset kunnskap om hvordan trenerne selv opplever og håndterer relasjoner til utøverne, særlig i lys av teoretiske perspektiver på spenning, makt og risiko. Dette kapittelet søker å fylle dette kunnskapsgapet ved å undersøke følgende forskningsspørsmål: *Hvordan opplever toppfotballtrenere trener-utøverrelasjonen med hensyn til spenning, makt og risiko?*

Ved å analysere trener-utøverrelasjonen fra trenerens perspektiv, gir studien innsikt i hvordan trenerne håndterer spenning, makt og risiko i sitt lederskap. Denne innsikten bidrar til utvikling av mer målrettede og relasjonsorienterte ledelsesstrategier i toppfotballen. Slik kunnskap er særlig relevant for å styrke trenerens rolle og forbedre kommunikasjonen med utøverne, noe som igjen kan fremme lagets prestasjoner. I tillegg kan funnene ha betydning for utdanning og utvikling av trenerne, ved å synliggjøre hvilke relasjonelle utfordringer som oppstår i praksis, og hvordan disse kan håndteres konstruktivt. Studien kan dermed bidra til en mer bevisst og reflektert trenerrolle, og legge grunnlag for videre forskning på relasjonsdynamikk i idrettsledelse.

I kapittelet vil jeg først forklare min teoretiske forståelse av begrepene spenning, maktforhold og risiko i trener-utøverrelasjonen, før jeg går videre til å beskrive studiens metode. Deretter vil jeg presentere og diskuteres studiens resultater under tre hovedtemaer: (1) relasjonsbasert trenerledelse, (2) trenerens konflikthåndtering og (3) relasjonsbygging gjennom kommunikasjon. Avslutningsvis oppsummeres de viktigste funnene.

Analytisk rammeverk: et idrettspsykologisk perspektiv på spenning, maktforhold og risiko i trener–utøverrelasjonen i toppfotball

Spenning, maktforhold og risiko er sentrale elementer i forholdet mellom trener og spiller som påvirker den emosjonelle dynamikken mellom dem (Cotterill & Fransen, 2021; Danielsen, 2022; Høigaard, 2020; Zhao & Jowett, 2022). Jowett og Nezleks (2012) 3C-modell er ofte brukt for å analysere trener–utøverrelasjonen. Modellen er beskrevet gjennom tre dimensjoner: nærhet, engasjement og komplementaritet (Danielsen, 2022; Jowett, 2024; Longakit et al., 2024; López de Subijana et al., 2021; Zhao & Jowett, 2022). Relasjonen mellom trener og spiller utvikles over tid basert på erfaringene spilleren har med treneren (Høigaard, 2020). En dårlig relasjon mellom trener og spiller kan hindre treneren i å lede spilleren på en god måte, mens en god relasjon mellom trener og spiller kan bidra til trenerens suksess (Cotterill & Fransen, 2021; Danielsen, 2022; Erikstad et al., 2021; Høigaard, 2020). En effektiv trener tilpasser trenerstilen til ulike situasjoner, som lagets mål, treningsperioden og spillernes behov (Jin et al., 2022).

I dette kapitlet tas det utgangspunkt i to måter å forstå spenning i trener–utøverrelasjonen: som *excitement* (Norbert & Dunning, 1986) og som *tensions* (Engeström & Sannino, 2011). Begge aspektene er avgjørende for dynamikken i relasjonen. Spenning som *excitement* oppstår fra de intense følelsene og adrenalinkicket som følger med konkurranser og prestasjoner. Treneren og utøveren deler øyeblikk av triumf og nederlag, noe som skaper en sterk emosjonell forbindelse. Denne spenningen kan motivere utøveren til å yte sitt beste og oppnå nye høyder, mens treneren kanalisere den på en positiv måte for å inspirere og engasjere utøveren.

Spenning som *tensions* refererer til motstridende krefter og konkurrerende krav i relasjonen. For eksempel kan det være spenninger mellom trenerens forventninger og utøverens egne mål, eller mellom individuell prestasjon og lagets suksess. Slike spenninger kan føre til konflikter og stress for både treneren og utøveren. Treneren må håndtere disse spenningene ved å balansere ulike behov og forventninger, og finne løsninger som fremmer både trivsel og prestasjon.

Disse spenningene er nært knyttet til maktforholdene i trener–utøverrelasjonen. Makt oppstår gjennom sosiale relasjoner og praksiser i idretten, og utøves gjennom språk, normer og regler. I tråd med sosiologiske teorier, eksempelvis Foucault (1976, 1977, 1982), kan makt sees som noe relasjonelt

og produktivt, som virker på ulike måter i idretten. For eksempel former makt språk og praksiser i idretten, på måter som skaper en oppfatning av hva som er «normalt», noe som former utøvernes oppførsel i et lag.

Maktforholdet i trener-utøverrelasjonen er avgjørende for hvordan relasjonen utvikler seg, og for hvilke rammer som settes for utøverens læring, motivasjon og prestasjon, da treneren har betydelig innflytelse over spillernes karriere og utvikling. Spillernes lojalitet til treneren, samt om spilleren respekterer og liker treneren, bidrar til å styrke trenerens autoritet og legitimitet (Cotterill & Fransen, 2021; Høigaard, 2020). Dette kan øke utøverens avhengighet og redusere tilbøyeligheten til å utfordre trenerens beslutninger, noe som forsterker maktubalansen i relasjonen. Forskning antyder at trenere kan forbedre mellommenneskelig atferd i coaching ved å behandle hver spiller som individ, fremme intellektuell stimulering, være rollemodeller og styrke lagaktivitet, noe som bidrar til å utvikle en sterk trener-utøverrelasjon (López de Subijana et al., 2021). I arbeidet med å bygge et sterkt forhold mellom trener og spiller og sikre effektiv ledelse, er det avgjørende at treneren har inngående kjennskap til spillerne (Cotterill & Fransen, 2021; López de Subijana et al., 2021). Med denne kunnskapen kan treneren tilpasse tilbakemeldinger og veiledning, noe som fremmer motivasjon, tilfredshet, selvfølelse, fremgang og høy ytelse (Danielsen, 2022; Høigaard, 2020; Longakit et al., 2024).

Forskning viser at det er viktig at treneren kjenner spillerne godt, fordi deres reaksjoner på motivasjon og veiledning kan variere betydelig (Hovden & Tjønndal, 2019). Dette skaper en spenningsfylt dynamikk, hvor treneren må balansere ulike behov og forventninger. Spillernes fysiske, mentale og sportslige framgang påvirkes betydelig av treneren, som innehar en offisiell lederposisjon (Cotterill & Fransen, 2021; Danielsen, 2022). Denne makten og innflytelsen innebærer også en risiko, da dårlige beslutninger kan ha store konsekvenser for utøvernes karriere og lagets suksess (Aspvik et al., 2016).

For å forstå denne risikoen bedre, kan Becks (1992) teoretiske perspektiv på risikosamfunnet være nyttig. I dette perspektivet forstås risiko som en integrert del av moderne samfunnsutvikling. Risiko påvirker alle og kan ha uforutsette konsekvenser, i dette tilfellet både for trenere, spillere og laget. Beck (1992) argumenterer for at moderne samfunn er preget av en integrert risiko som følge av teknologiske fremskritt og samfunnsmessige endringer. Dette perspektivet kan anvendes på fotballspillere ved å se på de ulike risikoene de møter, både på og utenfor banen. Toppfotball innebærer

intense treningsøkter og stressende hendelser som skader og utbrenthet, og et godt forhold til en trener kan derfor være en viktig kilde til støtte (Jowett & Nezlek, 2012; López de Subijana et al., 2021). Fotballspillere er utsatt for fysisk risiko gjennom trening og kamp, hvor skader kan ha alvorlige konsekvenser for deres karriere og helse (Dong et al., 2024). Disse risikoene kan påvirke både deres prestasjoner og langsiktige velvære (Dong et al., 2024). Treneren, som har betydelig makt og innflytelse over utøverens karriere, må navigere disse risikoene nøye. Feil beslutninger kan føre til skader, redusert utvikling og prestasjon, samt i verste fall avslutning av karrieren. Samtidig har teknologiske fremskritt som GPS-sporing, belastningsmonitorering og KI-basert treningsanalyse gjort det mulig å identifisere og håndtere risikoer tidligere. Dette gir nye verktøy for skadeforebygging og prestasjonsoptimalisering, men kan også bidra til økt press og overvåking. Dermed blir det relasjonelle aspektet mellom trener og spiller enda viktigere i en teknologisk og risikofylt hverdag.

Risikoen påvirker likeledes treneren. Hvis spillerne oppfatter trenerens beslutninger som urettferdige og ineffektive, kan det føre til redusert tillit og respekt, noe som igjen kan påvirke trenerens autoritet og øke stressnivået. Dette viser hvordan risikoen er integrert i hele trener–utøverrelasjonen og påvirker alle involverte parter. Med dette teoretiske rammeverket som utgangspunkt, vil jeg i det følgende presentere den anvendte metoden for å undersøke dynamikkene i trener–utøverrelasjonen i toppfotballen.

Metode

For å undersøke hvordan toppfotballtrenere opplever og beskriver trener–utøverrelasjonen med hensyn til spenning, makt og risiko, ble det gjennomført semistrukturerte intervjuer. Innsamlingen av data til dette bokkapittelet ble utført i forbindelse med min doktorgradsavhandling (Danielsen, 2022). Datamaterialet som presenteres her er ikke brukt i avhandlingen, men metoden for datainnsamling er den samme.

For å rekruttere informanter ble det benyttet et strategisk utvalg (Patton, 2015). Kriteriene for inkludering krevde at informantene hadde minst fem års erfaring som hovedtrener på elitenivå, og at både kvinnelige og mannlige trenere skulle være representert. Dette utvalget ble valgt for å sikre en bred og balansert innsikt i trener–utøverrelasjonen fra trenernes perspektiv. Utvalget inkluderte fem trenere (tre kvinner og to menn) med en gjennomsnittsalder på 42 år. Ved undersøkelsestidspunktet var alle informantene hovedtrenere

for lag på øverste nivå i Norge. Tre av trenerne hadde spillererfaring på toppnivå og var tidligere landslagsspillere med et gjennomsnitt på 57 landskamper. En av informantene hadde «UEFA Pro-lisens», og tre hadde «UEFA A-lisens». Den siste informanten var i slutfasen av å fullføre denne sertifiseringen på tidspunktet for intervjuet. Intervjuguiden startet med bakgrunns spørsmål for å etablere informantens erfaring og kontekst. Hovedfokuset var på trener-utøverrelasjonen og dens dynamikk. Motivasjonen for å opprettholde relasjonen og samarbeidet ble også undersøkt. Ledelse var et annet viktig tema, hvor trenerens rolle i å bygge relasjoner, håndtere konflikter, navigere spenninger og risikoer i relasjonen ble undersøkt.

En begrensning med studien er at den kun gir et trenerperspektiv på dynamikken i trener-utøverrelasjonen og ikke inkluderer spillerperspektivet. Dette kan føre til visse skjevheter i beskrivelsene, hvor trenernes oppfatning kan avvike fra spillernes opplevelse. Ved å inkludere spillerperspektivet, kunne studien ha belyst hvordan forholdet oppleves fra spillerens side, noe som kunne gitt en mer helhetlig forståelse av relasjonen. Derfor bør fremtidige studier inkludere både trener- og spillerperspektiver for et mer balansert syn på relasjonen.

Etiske betraktninger og forskerrefleksivitet

Forskningsetikken omfattet både gjennomføringen av intervjuene og behandlingen av dataene, med særlig vekt på sensitivitet og omsorg for informantene (Frank, 2010). Etikken ble ivaretatt gjennom informert samtykke, anonymitet og opplysning om deltakelsens konsekvenser (Everett & Furseth, 2012). Informert samtykke ble sikret ved at informantene mottok detaljert informasjon og signerte et informasjons- og samtykkeskjema, godkjent av Sikt, før intervjuene startet. Anonymitet ble opprettholdt ved anonymisering av dataene, og informantene ble gjort oppmerksomme på at de kunne avslutte deltakelsen på ethvert tidspunkt uten konsekvenser. Forskerrefleksivitet var en viktig del av prosessen, hvor jeg som forsker kontinuerlig vurderte min egen rolle og påvirkning på forskningen. Dette inkluderte bevissthet om egne forforståelser og mulige forutinntattigheter, for å opprettholde objektivitet og integritet.

Analyse

For å analysere de transkriberte intervjuene ble tematisk analyse valgt som metode (Braun & Clarke, 2006; Fletcher & Arnold, 2011). Analysen ble

gjennomført i flere faser for å sikre en grundig og systematisk tilnærming. Som første steg i analysen ble transkripsjonene nøye gjennomgått, og sitater som belyste trenernes erfaringer med trener–utøverrelasjonen i toppfotball ble hentet ut. Kodene ble deretter gruppert i forskjellige grupper, en prosess kjent som aksial koding (Nilssen, 2012). De sentrale gruppene ble identifisert i den tredje fasen, selektiv koding (Nilssen, 2012). Studien identifiserte de sentrale gruppene som relasjonsbasert trenerledelse, trenerens konflikthåndtering og relasjonsbygging gjennom kommunikasjon. Disse hovedtemaene er direkte knyttet til problemstillingen, som undersøker hvordan toppfotballtrenere opplever trener–utøverrelasjonen med hensyn til spenning, makt og risiko. Ved å fokusere på relasjonsbasert trenerledelse, konflikthåndtering og relasjonsbygging gjennom kommunikasjon, gir analysen innsikt i hvordan disse faktorene påvirker dynamikken i relasjonen og bidrar til å forstå de komplekse interaksjonene mellom trener og utøver.

Resultatene fra dataanalysen blir lagt frem og diskutert med fokus på de tre hovedtemaene, noe som gir en mer omfattende forståelse av måten spenning, makt og risiko viser seg i trener–utøverrelasjonen i toppfotballen.

Resultater og diskusjon

Relasjonsbasert trenerledelse

Effektiviteten til en treners lederstil avhenger av kvaliteten på trener–utøverrelasjonen (Høigaard, 2009; Jowett, 2024). Denne relasjonen formes av både situasjonelle og personlige faktorer, som utøverens alder, kjønn, psykologiske tilstand og kompetanse (Danielsen, 2022). For eksempel kan en nylig skade eller manglende spilletid påvirke dynamikken mellom trener og utøver. En sterk trener–utøverrelasjon er avgjørende for å oppnå optimale prestasjoner (Cotterill & Franssen, 2021). Informantene understreker at det ikke er tilstrekkelig å fokusere på det faglige alene. De fremhever betydningen av å forstå spillernes behov og kontekst, og å tilrettelegge for både personlig utvikling og prestasjoner på fotballbanen:

Kvaliteten i relasjonen er avgjørende. Det handler om kvaliteten og innholdet, ikke bare det faglige. Å forstå hvor man er og klare å trigge ting er viktig. Mange profilerte spillere understreker hvor viktig dette er. Hvis relasjonen ikke fungerer, fungerer ingenting. Jeg er nå mye flinkere til å håndtere det som er påkrevd med en gang, selv om det betyr å dra hjem til dem. (Informant 1)

Altså min ambisjon som trener er å utvikle mennesker og utvikle fotballspillere, og hvis jeg klarer å få maks ut av det potensialet som er i gruppa, så føler jeg at jeg har lykket, da. (Informant 5)

En god trener-utøverrelasjon beskrives som avgjørende for å utvikle utøvernes prestasjoner (Danielsen, 2022; Zhao & Jowett, 2022). Kvaliteten på trener-utøverrelasjonen utgjør en potensiell risikofaktor, ettersom den kan ha direkte konsekvenser for utøverens prestasjonsnivå (Jowett & Shanmugam, 2016). Hvis relasjonen ikke fungerer, kan det føre til dårligere prestasjoner og manglende utvikling (Dong et al., 2024). Becks (1992) teori om risikosamfunnet belyser kompleksiteten i trener-utøverrelasjonen. I moderne samfunn er det økende fokus på å håndtere og redusere risiko, spesielt de som er menneskeskapt, og dette gjelder også risikoene i trener-utøverrelasjonen. Kvaliteten på denne relasjonen innebærer en betydelig risiko for spillernes prestasjoner, utvikling og karriere (Jowett, 2024; Jowett & Shanmugam, 2016). Hvis trenere bidrar til en svak eller konfliktfylt relasjon, kan det skape usikkerhet og negativ påvirkning på spillernes prestasjoner, noe som er i tråd med Becks (1992) teori om hvordan risiko kan ha betydelige konsekvenser for individer. Ved å forstå og adressere risikoen som påvirker relasjonen, og ved å fokusere på å skape en god relasjon, kan trenere forberede seg på å håndtere potensielle utfordringer og sikre en mer stabil og produktiv utvikling for spillerne.

Spenningen i relasjonen oppstår fra behovet for å balansere det faglige med det personlige. Treneren og spilleren opplever intense opplevelser sammen som skaper denne emosjonelle forbindelse (Norbert & Dunning, 1986). Trenere må forstå utøverens situasjon og trigge de riktige reaksjonene for å oppnå ønskede resultater. Dette krever en dyp forståelse av utøverens behov og en evne til å tilpasse trenerstilen (Jin et al., 2022). Hvis treneren ikke klarer denne balansegangen mellom spillerens, laget og egen forventning, kan det skape spenninger, som igjen kan skape konflikter og stress (Engeström & Sannino, 2011).

Maktforholdet i trener-utøverrelasjonen er tydelig gjennom at treneren har makt til å påvirke utøverens prestasjoner gjennom sine handlinger (Aspvik et al., 2016). En trener som ikke klarer å formidle sine forventninger tydelig eller som ikke lytter til spillerens bekymringer, kan for eksempel skape en atmosfære preget av usikkerhet og utrygghet. Dette kan forsterkes av ulikheter i personlighet, verdier og mål mellom treneren og spilleren. Kanskje er det dette informant 1 har opplevd tidligere, tatt

lærdom av, og dermed håndterer på en annen måte nå. Ved å være proaktiv og håndtere problemer umiddelbart, viser treneren sin autoritet og ansvarsfølelse. Samtidig er det viktig at denne makten brukes på en måte som bygger tillit og respekt, noe som igjen styrker relasjonen og forbedrer prestasjonene (Jowett, 2024). Informanten erkjenner at det er avgjørende å håndtere problemer umiddelbart for å redusere risikoen for at små problemer eskaleres. Fra spillerens perspektiv kan det tenkes at de har andre behov og ønsker. Kanskje skulle de gjerne sett at trenerne gjorde dette på en annen måte, for eksempel ved å være mer lyttende, empatisk og tydelig i sin kommunikasjon. Spenningen øker når treneren må håndtere ulike personligheter og behov, noe som stiller krav til relasjonell kompetanse og individuell tilpasning. Dette understrekes av en av informantene, som fremhever betydningen av å ha inngående kjennskap til spillerne: «Du må kjenne gruppen din, du må kjenne spillerne» (Informant 2).

Dette sitatet samsvarer med tidligere forskning som viser at god kjennskap til spillerne er avgjørende for å tilpasse tilnærmingen, kommunisere effektivt og bygge sterke relasjoner (Cotterill & Fransen, 2021; Hovden & Tjøndal, 2019; Jowett, 2024; López de Subijana et al., 2021). Trenere må vite hvilken respons og coaching som er nødvendig for å fremme motivasjon, tilfredshet, selvfølelse, fremgang og høy ytelse (Danielsen, 2022; Høigaard, 2020). Denne tilnærmingen til relasjonsbygging understøttes av informant 5, som sier:

Jeg jobber mye med å bygge mellommenneskelige relasjoner og skape trygghet, slik at spillerne føler seg trygge på meg og vet at jeg bryr meg. Som trener er min første jobb å sette listen høyt, selv om det betyr å gå ut av komfortsonen. Vi må alltid strebe etter å bli bedre [...] Det er mye som er bra på veien opp dit, men vi må alltid sikte mot det beste. (Informant 5)

Informantenes erfaringer er i samsvar med tidligere forskning (Danielsen, 2022; Dohsten et al., 2020; Jowett, 2024), som fremhever at spillere har behov for en støttende tilnærming, oppmuntring, konstruktiv kommunikasjon samt å bli verdsatt av trenere. Côté og Gilbert (2009) understreker at ferdigheter som relasjonsbygging og kommunikasjon, samt intrapersonlig kunnskap som refleksjon og evaluering, er like sentrale som profesjonell kunnskap. Dette er viktig for å oppnå tillit og samarbeid. Treneren ser det som sin jobb å sette standarden og listen for laget, noe som viser en tydelig lederrolle. Å sette høye standarder og pushe spillerne ut av komfortsonen kan være utfordrende, men nødvendig for vekst.

Gjensidig respekt mellom trener og utøver er grunnleggende for en god relasjon (Høigaard, 2020; Jowett, 2024). Trenerne bør arbeide aktivt for å bygge tillit ved å behandle utøvere med respekt og forståelse (Jowett, 2024). De må erkjenne sin autoritetsrolle, men bruke den på en måte som fremmer tillit og samarbeid (Salas et al., 2005). Trenerne tilpasser sin tilnærming basert på individuelle behov og situasjoner, inkludert å gi personlig oppfølging og støtte til utøverne som trenger det. Det er viktig å forstå hver spillers unike situasjon og behov for å kunne gi riktig støtte og veiledning. Denne tilnærmingen understrekes av informant 4:

Jeg er inkluderende og ønsker at spillerne skal få eierskap i det vi gjør på banen. Jeg snakker ofte med spillerne for å høre deres tanker og innspill. Selv om jeg som hovedtrener tar den endelige avgjørelsen, bestemmer vi ofte sammen i trenerteamet. (Informant 4)

Denne typen relasjonsorientert ledelse kan bidra til å skape trygghet og eierskap i spillergruppen. Samtidig kan det oppstå situasjoner der ulike behov og meninger fører til uenighet eller spenninger. Dette stiller krav til trenerens evne til å håndtere konflikter på en konstruktiv måte.

Trenerens konflikthåndtering

Konflikter er en naturlig del av samhandling i en prestasjonskultur som toppfotballen, og trenerens håndtering av slike situasjoner har stor betydning for relasjonen til utøverne. En trener beskriver dette ansvaret slik:

Spillere kan være utfordrende, men det er mitt ansvar som trener å håndtere det. Selv om en spiller fortsatt kan være vanskelig, må jeg finne en måte å gjøre jobben min bra nok og hjelpe spilleren med å nå sitt potensial. (Informant 3)

Denne uttalelsen fra en trener illustrerer den daglige utfordringen med å håndtere spillere og deres ulike behov. En viktig del av trenerrollen er å håndtere konflikter som oppstår i laget. Konflikter kan ha mange årsaker, men en vanlig kilde er prioriteringene til treneren. Denne treneren bruker 80/20-regelen for å fokusere på de spillerne som bidrar mest til resultatene: «Vi bruker 80/20-regelen. Altså at tjue prosent av stallet står for åtti prosent av resultatene [ler]. Og da tar jeg de viktigste spillerne» (Informant 3).

Informant 3s fokus på de mest produktive spillerne kan skape spenning blant spillere som føler seg mindre prioritert. Beslutningene og

prioriteringene som trenere tar, påvirker således ikke bare spillernes prestasjon, men også deres motivasjon og tilfredshet, relasjonen til treneren og laget som helhet (Cox et al., 2018). Treneres beslutninger og fokusområder er avgjørende ikke bare for å oppnå gode resultater, men også for å håndtere og forebygge konflikter. Effektive beslutninger kan fremme et harmonisk og produktivt miljø, mens dårlige beslutninger kan eskalere konflikter og skade lagets dynamikk. Utfordringene med spilletid er et spesielt følsomt tema. Flere informanter har påpekt at konflikter er unngåelige, spesielt blant spillere som er misfornøyd med spilletiden de får:

Konflikter vil alltid oppstå, ofte fra spillere som er misfornøyd med spilletid. Som trener må man håndtere dette, selv om man ikke alltid kan si det spillerne vil høre. Spillerne på benken har et stort behov for å bli sett og hørt, men tiden til å gi dem feedback er begrenset, noe som kan gi dårlig samvittighet. Det er viktig å jobbe med dette, for man er avhengig av dem også. (Informant 4)

Denne utfordringen kan ofte føre til en negativ spiral, som en annen informant beskriver:

Erfaringene med spillere som ikke får spille, blir ofte en negativ spiral. Misnøye over lite spilletid fører til dårligere prestasjoner, som igjen fører til enda mindre spilletid. Dette gjør kommunikasjonen vanskelig, da jeg ikke kan gi dem de svarene de ønsker. «Vi vil satse på deg.» Når denne spiralen har startet, kan det bli vanskelig å reparere relasjonen. Selv om jeg ikke har hatt store konflikter, har det hendt at veiene skilles ved neste mulighet. Når situasjonen er slik er jeg opptatt av å se spillerne også utenfor banen, slik at de føler seg sett og verdsatt, selv om de ikke spiller. (Informant 1)

Trenerens makt til å prioritere visse spillere over andre, inkludert beslutninger om hvem som får mest spilletid, kan skape følelser av urettferdighet og misnøye (Danielsen, 2022; Zhao & Jowett, 2022). Becks (1992) teori om risikosamfunnet beskriver den universelle og komplekse karakteren av moderne risikoer, noe som tydelig kan ses i trenerens prioriteringer som skaper risikoer for relasjonen, men spesielt for spillerne som påvirkes av dette. Når fotballspillere på toppnivå ikke blir prioritert av treneren, kan det føre til psykisk stress, økt risiko for skader, stagnasjon i utvikling, sosial isolasjon og karriereusikkerhet (Cox et al., 2018; Dong et al., 2024; Fletcher & Arnold, 2011). Dette kan påvirke både deres mentale helse og prestasjon på banen, og kan føre til en negativ spiral hvor spillerne ikke klarer å prestere når de får sjansen igjen.

Når treneren bestemmer hvilke spillere som får mest oppmerksomhet og ressurser, kan det påvirke dynamikken i laget. Spesielt hvis oppmerksomheten og fordelingen av spilletid oppfattes som urettferdig av spillerne, kan det utløse skadelige interne konflikter. Disse konfliktene har potensial til å undergrave lagets prestasjoner (Carron & Eys, 2012). Risikoen for negative konsekvenser er høy; hvis konfliktene ikke håndteres effektivt, kan det føre til splittelser og negative subgrupperinger i laget. Høyt konfliktnivå kan eskalere, hvor negative følelser og atferd overføres mellom spillere (Boss & Kleinert, 2015; Danielsen, 2022). Dette kan resultere i aggressiv adferd, nervøsitet og lavere velvære (Carron & Eys, 2012). Trenerens evne til å balansere makt med empati og rettferdighet er avgjørende for å opprettholde en god lagdynamikk. Ved å anerkjenne spillernes behov og gi dem støtte, kan treneren redusere spenningene og minimere risikoen for langvarige konflikter. For å oppnå dette, er det nyttig at spilleren som kommer fra benken får en begrunnelse:

Spilleren som skal inn får alltid en begrunnelse. Noen ganger gjør jeg det i plenum for å gi litt ekstra skryt og trygghet. Ærlighet er viktig for meg; hvis jeg lyver til spillerne, eller de til meg, er vi ferdige. Ærlighet er essensielt for utvikling. (Informant 2)

Dette kan knyttes til historien i introduksjonen om den unge spilleren som får tillit fra treneren og scorer det avgjørende målet. Trenerens ærlighet og støtte gir spilleren selvtillit til å prestere under press. Dette skaper et miljø der tillit og åpenhet er sentrale, noe som kan styrke relasjonen mellom trener og utøver (Jowett, 2024). En effektiv relasjon er bygget på kommunikasjon, respekt, individuell tilpasning og konflikthåndtering (Côté & Gilbert, 2009; Jowett, 2017).

Relasjonsbygging gjennom kommunikasjon

Kommunikasjon er et essensielt verktøy for å utvikle en sterk trener-utøverrelasjon (Haselwood et al., 2005). Dette beskrives også i mitt datamateriale:

Kommunikasjon og relasjon er et område jeg har vært veldig opptatt av. Jeg opplever at vi har en god relasjon med prestasjonsgruppen, og at de har tillit til det vi gjør. Konklusjonen er at denne relasjonen er viktig. To streker under det, både for prestasjon nå og for utvikling. (Informant 1)

Sitatet viser hvordan treneren forstår viktigheten av kommunikasjon, relasjon og tillit for å oppnå suksess. Tidligere forskning har vist at effektiv

kommunikasjon bidrar til å forbedre utøverens kompetanse, ferdigheter og kunnskap (Danielsen, 2022; Høigaard & Jørgensen, 2007; Jowett, 2024). Videre kan trenerens evne til å kommunisere påvirke spilleres motivasjon, selvtillit, konsentrasjon og gruppeklime (Orlick, 2008). Tillit er en grunnleggende komponent i enhver effektiv relasjon (Salas et al., 2005), spesielt i en trener–utøverrelasjon, hvor samarbeid og gjensidig respekt er avgjørende. En god relasjon mellom trener og utøvere kan bidra til bedre prestasjoner, da utøverne er mer tilbøyelige til å følge trenerens veiledning og råd når de føler seg støttet og forstått (Høigaard, 2020). Flere informanter understreker betydningen av tydelig og ærlig kommunikasjon i trener–utøverrelasjonen. En informant påpeker:

Ja, det er viktig å være tydelig og ærlig. Tilbakemeldingene må være klare, både på positive sider og utviklingsmuligheter. Man må være ærlig om begrensningene som finnes, og ikke gjemme dem bort i tull og tøv. Dette gjøres best gjennom spiller-samtaler, hvor man setter seg ned ansikt til ansikt og går gjennom de forskjellige aspektene. (Informant 2)

En annen informant bemerker hvordan stolthet og ego kan påvirke mottakelsen av tilbakemeldinger:

Her, hvor det er mange rutinerne spillere, merker jeg at stolthet og ego spiller en stor rolle. Noen spillere blir sure og vanskelige hvis de får negativ tilbakemelding i plenum, men hvis jeg gir tilbakemeldingen alene med spilleren, tar de plutselig fatt på oppgaven på en helt annen måte. (Informant 3)

En tredje informant fremhever viktigheten av å tilpasse tilbakemeldinger basert på situasjonen:

Noen ganger må man ta ting én til én fordi det er noe som må korrigeres. Selv om én spiller trenger det, kan det ofte være nyttig for flere å se det. Kritikkk kan gjøre spillere sårbare, spesielt hvis det handler om innsats, som når et returløp ikke gjøres, eller en spiller blir sittende etter å ha falt mens motspilleren reiser seg med en gang. Slike situasjoner tar jeg opp i plenum fordi det handler om holdning, og jeg vil at alle skal forstå at det ikke er godt nok. Når det gjelder tekniske eller taktiske feil, er spillerne mer sårbare, og da tar jeg det heller én til én. (Informant 5)

En annen trener påpeker viktigheten av å kjenne spillergruppa godt før man bruker kjøft:

Du må kjenne spillergruppa godt før du bruker kjeft. I trening er det ikke så farlig, men i kamp må du være forsiktig. Noen spillere trenger mer enn andre, det er individuelt. Jeg kjefter mer når det går bra enn når det går dårlig. Når det går dårlig, prøver jeg å roe dem ned og se på taktiske løsninger. Du kan ikke kjeft noen god, men det er greit å kjeft litt når det går bra. (Informant 2)

Disse situatene fremhever flere viktige elementer ved kommunikasjon fra trener til utøver i trener-utøverrelasjonen, særlig når det gjelder makt, spenning og risiko. Generelt sett er tilbakemeldinger som forsterker det positive og samtidig oppfattes som objektive, avgjørende for effektiv coaching (Smith et al., 1986). Makt til å gi kritikk må brukes hensiktsmessig og tilpasset hver enkelt spiller, da ulike spillere responderer forskjellig på peptalk og tilbakemeldinger (Hovden & Tjønnedal, 2019; Jones et al., 2004). Dette viser en fleksibel og tilpasningsdyktig lederstil som er essensiell for effektiv kommunikasjon og for å bygge sterke relasjoner. Dette kan knyttes til tidligere forskning som understreker viktigheten av at treneren har dypgående kjennskap til spillerne (Cotterill & Fransen, 2021; López de Subijana et al., 2021).

Manglende klarhet i kommunikasjonen kan føre til misforståelser og spenninger. Stolthet og ego spiller også en rolle i hvordan tilbakemeldinger mottas, og risikoen for at negative tilbakemeldinger i plenum kan skade relasjonen og skape motstand. Å gi tilbakemeldinger én til én kan redusere denne risikoen og fremme en mer konstruktiv respons. Mangel på regelmessige samtaler kan føre til økte spenninger innen laget (Høigaard & Jørgensen, 2007; Jowett, 2007). Når spillere føler at de ikke får tilstrekkelig tilbakemelding eller oppmerksomhet, kan det skape misnøye og frustrasjon, noe som utgjør en risiko for trener-utøverrelasjonen. Offentlig kritikk kan skade spillerens selvtillit og relasjonen til treneren, og skape spenning ved å gjøre spillere sårbare og defensive. Derfor blir trenerens evne til å tilpasse seg og gi støtte avgjørende for å redusere risikoen for misforståelser og spenninger (Jowett & Nezlek, 2012; López de Subijana et al., 2021), noe som igjen kan fremme en mer konstruktiv respons fra spillerne.

Samtidig kan trenere, selv med de beste intensjoner, ikke alltid forutse hvordan deres kommunikasjon vil påvirke spillerne, prestasjonen og laget som helhet. Dette kan tolkes i lys av Becks (1992) argument om at tiltak for å redusere risiko ofte kan føre til uventede utfordringer. I denne sammenhengen kan det skape spenninger i trener-utøverrelasjonen dersom kommunikasjonen oppfattes på en annen måte enn hva treneren ønsker. Beslutninger som tas med gode intensjoner kan derfor ha utilsiktede effekter, som kan

forstyrre lagets dynamikk og prestasjon. Kommunikasjonsstilen kan påvirke selvtillit, mestringsfølelse, motivasjon og trivsel, som igjen kan påvirke prestasjonen og dermed karrieren til utøveren (Danielsen, 2022; Høigaard, 2020; Longakit et al., 2024).

I lys av dette er det avgjørende at trenere er bevisste på hvordan deres kommunikasjon og beslutninger kan påvirke utøverne. En reflektert og tilpasset tilnærming kan bidra til å styrke relasjonen og fremme en positiv utvikling for både individet og laget som helhet (Jin et al., 2022).

Oppsummert gir funnene fra denne studien betydelige bidrag til forskningen på trener–utøverrelasjonen ved å belyse de komplekse dynamikkene mellom makt, spenning og risiko. Ved å fokusere på trenerens perspektiv, gir studien en dypere forståelse av hvordan trenere opplever og håndterer disse elementene i toppfotballen. Dette bidrar til å utvide eksisterende teorier om relasjonsbygging og konflikthåndtering i toppfotballen. Studien fremhever også viktigheten av kommunikasjon og individuell tilpasning, noe som kan fremme utviklingen av nye strategier og praksiser for å forbedre trener–utøverrelasjonen. Ved å inkludere spillerperspektiver i fremtidige studier, kan forskningen få en mer balansert og helhetlig forståelse av trener–utøverrelasjonen, noe som vil være avgjørende for å utvikle effektive strategier for å fremme både personlig og sportslig vekst.

Avslutning

Dette kapitlet har utforsket hvordan toppfotballtrenere opplever trener–utøverrelasjonen med hensyn til spenning, makt og risiko. Gjennom dybdeintervjuer med erfarne trenere har vi fått innsikt i deres tilnærminger og refleksjoner rundt denne komplekse dynamikken. De viktigste funnene kan deles inn i tre hovedaspekter. For det første viser resultatene at kvaliteten på forholdet mellom trener og utøver er avgjørende for å oppnå optimale prestasjoner på banen. Trenerens makt til å påvirke utøvernes prestasjoner må brukes på en måte som bygger tillit og respekt blant spillerne. Risikoen for negative konsekvenser (for eksempel misnøye, dårlige prestasjoner og nervøsitet) er høy dersom denne makten misbrukes eller ikke håndteres riktig, noe som kan skade både sportslige prestasjoner og trener–utøverrelasjonen.

For det andre viser funnene at håndtering av konflikter, spesielt relatert til spilletid, er uunngåelig for topptrenere. Trenere må balansere ærlighet med å forsøke å opprettholde motivasjonen hos spillere som ikke får spille. Spenningen i relasjonen oppstår fra behovet for å balansere det faglige med

det personlige og medmenneskelige. En helhetlig tilnærming til utvikling, som inkluderer individuell tilpasning, tydelig kommunikasjon og støtte både på og utenfor banen, er nødvendig for å bygge sterke og effektive relasjoner som fremmer både personlig og sportslig vekst, selv når vanskelige avgjørelser om spilletid må tas.

For det tredje viser analysen hvordan trenere har betydelig makt til å påvirke utøvernes prestasjoner og trivsel gjennom sin kommunikasjon. Tydelige og regelmessige tilbakemeldinger er avgjørende for å bygge tillit, mens kritikk i gruppesetting kan skape spenninger og øke risikoen for misnøye og dårlige prestasjoner. Trenerens evne til å kjenne spillerne godt og tilpasse sin tilnærming er avgjørende for å minimere risikoen for negative konsekvenser og opprettholde en positiv lagdynamikk.

Avslutningsvis viser denne studien hvordan makt, spenning og risiko er sentrale elementer i trener-utøverrelasjonen i toppfotball. Trenerens makt må brukes med omhu for å bygge tillit og respekt, samtidig som spenninger håndteres gjennom effektiv kommunikasjon og konflikthåndtering. Risikoen for negative konsekvenser, som dårligere prestasjoner og svekkede relasjoner, er høy dersom disse elementene ikke balanseres riktig. Ved å forstå og adressere disse dynamikkene kan trenere skape et støttende og utviklende miljø som fremmer både personlig og sportslig vekst. Basert på dette kapittelet bør fremtidige studier inkludere spillerperspektiver, da dette vil gi en mer balansert og helhetlig forståelse av trener-utøverrelasjonen. Ved å kombinere innsikter fra både trenere og spillere, kan dynamikken og opplevelsene som former denne viktige relasjonen belyses på en enda bedre måte.

Om forfatteren

Line Dverseth Tjærandsen er førsteamanuensis ved Fakultetet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag, Nord universitet. Tjærandsen er leder for faggruppen Kroppsøving, idrettsvitenskap og friluftsliv. Hun har tidligere publisert artikler og bokkapitler om idrettsledelse, coaching, lagkultur og idrettspsykologi.

Referanser

- Aspvik, N. P., Mehus, I., Sæther, S. A. & Tjønndal, A. (2016, 8. april). *Instruerende og positiv feedback ledelse i fotball: En undersøkelse av norske mannlige fotballtreneres lederstil*. Idrottsforum. <http://idrottsforum.org/aspviketal160408/>
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.

- Boss, M. & Kleinert, J. (2015). Explaining social contagion in sport applying Heider's balance theory: First experimental results. *Psychology of Sport and Exercise*, 16(3), 160–169. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.10.006>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Carron, A. V. & Eys, M. A. (2012). *Group dynamics in sport* (4. utg.). Fitness Information Technology.
- Chelladurai P. & Riemer, H. A. (1998). Measurement of leadership in sport. I J. Duda (Red.), *Advances in sport and exercise psychology measurement* (s. 227–253). Fitness Information Technology.
- Côté, J., Baker, J. & Abernethy, B. (2003). From play to practice: A developmental framework for the acquisition of expertise in team sports. I J. Starkes & K. A. Ericsson (Red.), *Expert performance in sports: Advances in research on sport expertise* (s. 89–113). Human Kinetics.
- Côté, J. & Gilbert, W. (2009). An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(3), 307–323. <https://doi.org/10.1260/174795409789623892>
- Cotterill, S. T. & Fransen, K. (2021). Leadership development in sports teams. I Z. Zenko & L. Jones (Red.), *Essentials of exercise and sport psychology: An open access textbook* (s. 588–612). Society for Transparency, Openness, and Replication in Kinesiology. <https://doi.org/10.51224/B1025>
- Cox, E., Bachkirova, T. & Clutterbuck, D. (Red.). (2018). *The complete handbook of coaching* (3. utg.). Sage.
- Danielsen, L. D. (2022). *Idrettsledelse og coaching av kvinnelige spillere på toppnivå. Å lede kvinnelige toppfotballspillere – en studie av trener- og lederroller i et profesjonsperspektiv* [Doktorgradsavhandling, Nord universitet]. Nord Open. <hdl.handle.net/11250/3008978>
- Dohsten, J., Barker-Ruchti, N. & Lindgren, E. C. (2020). Caring as sustainable coaching in elite athletics: Benefits and challenges. *Sports Coaching Review*, 9(1), 48–70. <https://doi.org/10.1080/021640629.2018.1558896>
- Dong, L., Zou, S., Fan, R., Wang, B. & Ye, L. (2024). The influence of athletes' gratitude on burnout: the sequential mediating roles of the coach–athlete relationship and hope. *Frontiers in Psychology*, 15, Artikkel 1358799. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1358799>
- Engeström, Y. & Sannino, A. (2011). Discursive manifestations of contradictions in organizational change efforts: A methodological framework. *Journal of Organizational Change Management*, 24(3), 368–387. <https://doi.org/10.1108/09534811111132758>
- Erikstad, M. K., Johansen, B. T., Johansen, M., Haugen, T. & Côté, J. (2021). «As many as possible for as long as possible» – a case study of a soccer team that fosters multiple outcomes. *The Sport Psychologist*, 35(2), 131–141. <https://doi.org/10.1123/tsp.2020-0107>
- Everett, E. L. & Furseth, I. (2012). *Masteroppgaven: Hvordan begynne – og fullføre* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Fletcher, D. & Arnold, R. (2011). A qualitative study of performance leadership and management in elite sport. *Journal of Applied Sport Psychology*, 23, 223–242.
- Foucault, M. (1976). *The history of sexuality: Vol. I. The will to knowledge*. Gallimard.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. I H. Dreyfus & P. Rabinow (Red.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (s. 208–228). The University of Chicago Press.
- Frank, A. W. (2010). *Letting stories breathe. A socio-narratology*. University of Chicago Press.
- Haselwood, D. M., Joyner, B. A., Burke, K. L., Geyerman, C. B., Czech, D. R., Mukansky, B. A. & Zwald, A. D. (2005). Female athletes' perceptions of head coaches' communication competence. *Journal of Sport Behavior*, 28(3), 216–230.
- Hovden, J. & Tjønnndal, A. (2019). The gendering of coaching from an athlete perspective: The case of Norwegian boxing. *International Review for the Sociology of Sport*, 54(2), 239–255.

- Høigaard, R. (2009). Coaching efficacy – å ha tro på seg selv som trener. I B. T. Johansen, R. Høigaard & J. B. Fjeld (Red.), *Nyere perspektiv innen idrett og idrettspedagogikk* (s. 39–51). Høyskoleforlaget.
- Høigaard, R. (2020). *Gruppedynamikk i og ledelse i idrett*. Cappelen Damm Akademisk.
- Høigaard, R. & Jørgensen (2007). Coaching conversations. A way of fostering athletes to peak performance. *Olympic Coach*, 19(3), 4–7.
- Jin, H., Kim, S., Love, A., Jin, Y. & Zhao, J. (2022). Effects of leadership style on coach–athlete relationship, athletes’ motivations, and athlete satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 13, Artikkel 1012953. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1012953>
- Jones, R., Armour, K. & Potrac, P. (2004). *Sports coaching cultures – from practice to theory*. Routledge.
- Jowett, S. (2007). Interdependence analysis and 3+1 Cs in the coach-athlete relationship. I S. Jowett & D. Lavallee (Red.), *Social psychology in sport* (s. 15–27). Human Kinetics.
- Jowett, S. (2017). Coaching effectiveness: The coach-athlete relationship at its heart. *Current Opinion in Psychology*, 16, 154–158. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.006>
- Jowett, S. (2024). The coach–athlete relationship within a cross-boundary team of experts: A conceptual analysis. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2024.2416968>
- Jowett, S. & Nezlek, J. (2012). Relationship interdependence and satisfaction with important outcomes in coach–athlete dyads. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(3), 287–301. <https://doi.org/10.1177/0265407511420980>
- Jowett, S. & Shanmugam, V. (2016). Relational coaching in sport: Its psychological underpinnings and practical effectiveness. I R. Schinke, K. R. McGannon & B. Smith (Red.), *Routledge International Handbook of Sport Psychology* (s. 471–484). Routledge.
- Longakit, J., Toring-Aque, L., Aque Jr., E., Sayson, M. & Lobo, J. (2024). The role of coach–athlete relationship on motivation and sports engagement. *Physical Education of Students*, 28(5), 268–267. <https://doi.org/10.15561/20755279.2024.0503>
- López de Subijana, C., Martin, L. J., Ramos, J. & Côté, J. (2021). How coach leadership is related to the coach–athlete relationship in elite sport. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 16(6), 1239–1246. <https://doi.org/10.1177/17479541211021523>
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier – den skrivende forskeren*. Universitetsforlaget.
- Norbert, E. & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement. Sport and leisure in the civilizing process*. Basil Blackwell.
- Orlick, T. (2008). *In pursuit of excellence*. Human Kinetics.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods: Integrating theory and practice* (4. utg.). Sage.
- Salas, E., Sims, D. E. & Burke, C. S. (2005). Is there a «big five» in teamwork? *Small Group Research*, 36(5), 555–599. <https://doi.org/10.1177/1046496405277134>
- Smith, R. E., Zane, N. S., Smoll, F. L. & Coppel, D. B. (1983). Behavioural assessment in youth sports: Coaching behaviours and children’s attitudes. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 15(3), 208–214.
- Zhao, C. & Jowett, S. (2022). Before supporting athletes, evaluate your coach–athlete relationship: Exploring the link between coach leadership and coach–athlete relationship. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 18(3), 633–641. <https://doi.org/10.1177/17479541221148113>

KAPITTEL 9

Kaldtvannsvømming og isbading – når risikoen er en del av gleden

Dagmar Dahl Nord universitet

Abstract: Swimming and bathing outdoors in cold water are increasingly popular activities. Cold-water swimming can provide health benefits, both physically and mentally (Kelly & Bird, 2022; Massey et al., 2020; Espeland et al., 2022). However, being in cold water also entails a significant risk to health, which in the worst case can lead to death (Tipton et al., 2017). The purpose of this study is to investigate risks in cold-water swimming. Traditionally, research has focused on the physiological aspects only. This does not adequately explain why the activity has become so popular. Therefore, in this article, I want to take a closer look at how risks are experienced and reflected on by cold-water swimmers and how this risk perception is understood holistically, from physiological, sociological, philosophical and psychological perspectives. To investigate this, unstructured interviews were conducted with cold-water swimmers from the UK and Norway. This was done to gain an insight into the participants' experiences of the activity and their assessments of the risks. The data were analysed using thematic analysis (Braun & Clark, 2006) and then discussed from four different academic perspectives on risk: physiology, sociology, philosophy and psychology. The analysis and discussion show how the participants are aware of the potential health risks of being in cold water, but that these risks also create a sense of adventure and mastery in everyday life. The experience of adventure came not only from the cold but also from the natural surroundings in which the participants swam, such as waves and beautiful natural phenomena. The physical risks of cold-water swimming were embraced by the swimmers as an important part of the activity itself, involving existential-philosophical components and psychological aspects, including a

Sitering: Dahl, D. (2025). Kaldtvannsvømming og isbading – når risikoen er en del av gleden. I L. D. Tjærandsen, F. A. Wågan & A. Tjønndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 9, s. 179–201). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch9>
Lisense: CC-BY 4.0

socially constructed experience that together contribute to cold water swimming's attractiveness.

Keywords: risk, cold water swimming, ice bathing, coping strategy, self-efficacy, nature experience, boundary breaking

Introduksjon: Ut i vannet

Det er 25 minusgrader ute i luften, solen skinner fra en skyfri himmel, en magisk vinterlandstemning ligger over Skellefteåhamn. Om en time starter det skandinaviske mesterskapet i vintersvømming, og arrangøren jobber iherdig med å sørge for at ikke bassenget fryser igjen. Vanntemperaturen er minus 0,4 grader. Her skal jeg snart svømme 200 meter crawl. Da jeg ankom kvelden før for å hente startpasset og signere helseattestet ble jeg møtt med spørsmålet: «Du vet hva du går til?» Året før hadde en norsk kjendis forsøkt seg nokså uforberedt på samme distanse. Stuntet endte med at hen måtte få helsehjelp, noe som satte arrangementet i dårlig lys. I etterkant har arrangøren blitt mer bevisst på at ikke alle er klar over risikoen som ligger i denne idrettsaktiviteten. Som issvømmer med over ni års erfaring var jeg godt forberedt, men risikoen og farene som ligger i det å svømme i iskaldt vann, er ikke noe en kan vaksinere seg mot. Det ble en påminnelse for å reflektere over min egen risikopersepsjon. Hvorfor gjør jeg og de andre rundt 600 deltakere dette? Det er jo ekstremt kaldt ...

Forberedelsene og starten for å bli en deltaker i en is- eller vintersvømme-konkurranse begynner vanligvis med isbading, ofte i en isbadegruppe. De fleste deltakerne i disse gruppene har nok ikke noe ønske om å svømme fort eller delta i konkurranser, men heller å nyte aktiviteten, naturen og det sosiale fellesskapet. Vannet holder ofte en temperatur mellom 0 og 10–12 grader, med andre ord: nokså ubehagelig kaldt. Hvorfor har det likevel blitt så populært å bade ute om vinteren? Det må være noen positive aspekter som veier opp de mest utfordrende og risikable delene av denne formen for fysisk aktivitet. Beslutningen om å utsette seg for den fysiske risikoen ved å svømme i kaldt vann må åpenbart ha blitt vurdert opp mot fordelene ved denne praksisen. I denne studien ønsker jeg å undersøke hvordan risiko i kaldtvannssvømming oppfattes av svømmerne. Tradisjonelt har forskning fokusert på fysiske færemønter og fysiologiske aspekter. For å forstå fenomenet i sin helhet, vil jeg i dette kapittelet reflektere over issvømming ikke bare fra fysiologiske, men også psykologiske, sosiologiske og filosofiske perspektiver. Issvømmingens posisjon og fascinasjon

i landskapet av risikoidretter og *adventure*-aktiviteter¹ kan vi bedre forstå ved å analysere fenomenet fra ulike fagtradisjoner. Sett kun med fysiologisk blick ville en muligens avstå fra å svømme ute i kaldt vann, fordi risikoen for hypotermi med mulighet for drukning er reell. Med refleksjoner fra sosiologi, psykologi og filosofi ønsker jeg å utvide forståelsen av risiko i kaldtvannssvømmingen.

Etter å ha gitt en kort innføring i begrepene isbading, issvømming og vintersvømming skal jeg derfor beskrive risikokonsepter fra de ovennevnte fagtradisjonene som teoretisk bakgrunn. I selve undersøkelsen ønsker jeg å se på risikostyringsstrategier, risikovurderinger, risikoopplevelser og utøvernes egne refleksjoner rundt det å balansere risiko og fordeler ved å gå ut av den termale komfortsonen. Kapittelet vil dermed utvide risikodiskusjonen i kaldtvannssvømming fra å være et rent fysiologisk spørsmål («Er dette farlig/bra for kroppen?») til et interdisiplinært tema. Det er ellers vanskelig å forstå hvorfor et økende antall mennesker frivillig utsetter seg for den fysiske faren og ubehaget ved å gå ut i kaldt vann midt på vinteren. Er det et resultat av samfunnet vi lever i? Er isbading et tegn på en spesiell mental innstilling eller filosofisk holdning til livet? Er risikoen ved dette en del av gleden?

Det overordnede forskningsspørsmålet for dette kapittelet blir derfor: *Hvordan oppleves og reflekteres risiko av kaldtvannssvømmere og hvordan kan denne risikopersepsjonen forstås i lys av ikke kun fysiologisk, men også sosiologisk, psykologisk og filosofisk perspektiv?*

Kaldtvannssvømming – en ny trend? Noen begrepsavklaringer

Kaldtvannssvømming er ikke noe nytt fenomen. Allerede i antikken har grekerne nevnt fordelene med å bade i kaldt vann (Carr, 2022; Søberg, 2022). I hverdagspråket er det flere begreper som er i bruk som ofte brukes sidestilt, men som fortjener en presisering. Når det gjelder selve aktiviteten oppfattes isbading, vinterbading og kaldtvannsbading som det å dyppe seg i kaldt vann, også med noen svømmetak, men også ved å bare stå eller sitte i vann. De fleste gjør dette ute i naturen, enten i en innsjø, i

1 Det engelske ordet *adventure* (eller tysk *Abenteuer*) treffer det nok bedre enn det norske 'eventyr' og har blitt brukt fortrinnsvis i teksten.

havet eller i en elv (Outdoor Swimming Society, 2021). Ved issvømming og vintersvømming svømmes det ofte en viss distanse. Begge disse aktivitetene har også fått en konkurranseform, hvor henholdsvis The International Ice Swimming Association (IISA) og The International Winterswimming Association (IWSA) organiserer offisielle mesterskap og konkurranser. Forskjellen mellom disse er blant annet temperaturrensene: ved issvømming er maksimaltemperaturen 5 °C, for offisielle vintersvømmekonkurranser ligger maksimaltemperaturrensen ved 10 °C, men kan selvsagt være lavere. Førstnevnte er i forhandlingene med Den internasjonale olympiske komiteen for å få issvømming inn i det olympiske programmet, mens IWSA holder en mer folkelig profil og appellerer i sterkere grad også til mosjonister. Likt for begge er at kaldtvannssvømming har blitt satt inn i en formell ramme med et regelverk for sine konkurranser. Selve grunnaktiviteten for begge disse er svømming i kaldt vann. Is- og vinterbading innebærer som fellesnevner bare opphold i kaldt vann, for eksempel i et hull som er hugget i isen. Alle is- og vintersvømmere er dermed også is-/vinterbadere, men isbadere er ikke nødvendigvis is-/vintersvømmere når en velger en mer presis avgrensning (jf. Wittig, 2021). Is- og vintersvømming er altså den sportifiserte utvidede formen av is-/vinderbading. Sportifisering er en utvikling som vi også har sett det hos andre naturbaserte idrettsaktiviteter slik som klatring, hvor aktiviteten blir til konkurranseidrett ved å institusjonalisere den gjennom regelverk, organisering og formelle rammer.

For undersøkelsen om risikopersepsjon og risikostrategier i dette kapitlet skal jeg se nærmere på den «ville» utgaven, nemlig is-svømming og vinterbading ute i naturlige vann, slik som hav, elver eller innsjø. Fysikalsk basisrisiko og faremoment for begge disse aktivitetene er kulde. En av hovedforskjellene mellom kaldtvannssvømming som konkurranseidrett og den «ville» utgaven er den formelle rammen med tilsvarende regelverk. I konkurranser i is- og vintersvømming adresseres risiko i en strukturert plan og med tilordnede ansvarsforhold, selv om individet er ansvarlig for egne valg og egen helse (risiko- og sårbarhetsanalyse, Kristiansen et al., 2022). I dette kapitlet bruker jeg begrepet «kaldtvannssvømming» for all bading og svømming i naturen ved vanntemperatur under 15 °C. Noen vil betegne kaldtvannssvømming som risikosport, men hva ligger egentlig i begrepet risiko? Dette skal jeg se nærmere på i neste avsnitt.

Risiko i kontrollsamfunnet eller kontroll i risikosamfunnet? Noen konseptuelle tanker om risiko

Risiko er et komplekst begrep som varierer avhengig av kontekst. Ifølge Aven, som er risikoviter med bakgrunn fra matematikk og statistikk (2022), består risiko av to hovedkomponenter: (1) hendelser og konsekvenser og (2) usikkerheten knyttet til om disse hendelsene vil inntreffe og hva konsekvensene blir. Risikoanalytikere analyserer sannsynligheten for hendelser og vurderer risiko knyttet til en bestemt aktivitet, som kan være fysisk, økonomisk eller sosial (jf. Langseth, 2011). Dette impliserer at risiko kan forstås fra flere perspektiver, som det sosiologiske, fysiske, filosofiske og psykologiske.

Det fysiologisk-fysiske perspektivet

Det er uten tvil knyttet fare for liv og helse til svømming i iskaldt vann, og de faktiske fysiske risikoene ved denne aktiviteten må derfor ikke undervurderes. De første forskningsprosjektene på temaet fokuserte derfor på livredning, det vil si å håndtere ufrivillig opphold i kaldt vann (Tipton et al., 2017). De siste 10–15 årene har *open water*-svømming, *wild swimming* i naturen og kaldtvannsbading blitt svært populært. Spesielt etter covid-19-pandemien, da svømmehaller var stengt, begynte mange svømmere å utforske naturen uavhengig av årstid. Denne populariteten har også ført til økt forskning på området (Foley, 2015; Foley, 2017; Gascon et al., 2017). Medisinske og fysiologiske studier belyser både positive helsegevinster ved kaldtvannssvømming (for eksempel Britton et al., 2018; Fleming et al. 2021; Oliver, 2021; Espeland et al., 2022; McDougall et al., 2022), men også helse- og risikofaktorer (Knechtle et al., 2020; Tipton et al., 2017). Regelmessig svømming forbedrer blant annet kondisjon og har flere positive fysiologiske effekter. Informasjon om slike fysiologiske og praktiske aspekter ved kaldtvannssvømming finnes også i de tallrike bøkene om isbading og kaldtvannssvømming skrevet av isbadere og kaldtvannssvømmere selv, noen av dem med medisinsk forskerbakgrunn, slik som Søberg (2022) og Harper (2022). Andre forfattere, slik som Deacon og Allan (2020), Møller (2021), Bjerre et al. (2021) og Maske (2024), har beskrevet erfaringer fra forskjellige isbade-grupper i sine respektive land (Storbritannia, Norge, Sverige og Danmark).

I denne litteraturen er hovedfokuset på risiko som fysiske utfordringer og kaldtvannssvømming som fare for menneskekroppen. Samtidig ligger det nettopp i denne fysiske utfordringen noe som virker tiltrekkende på mennesket med sin frie vilje.

Det sosiologiske perspektivet

Sosiologen Ulrich Beck har utviklet konseptene *risikosamfunn* og senere *verdens risikosamfunn*, hvor han legger vekt på hvordan «iscenesettelse av verdensrisikoen» bidrar til å definere risiko (Beck, 2022, s. 30 egen oversettelse). Han beskriver risiko som både muligheter og farer (Beck, 2020). For ham er risiko ikke en objektivt målbar størrelse, men et produkt av hvordan den oppfattes og presenteres.

Det er [...] spesielt risikoanalytikere som vet at risiko ikke er en objektivt målbar størrelse. Hva betyr da «realitet» av risiko? Risikoens realitet vises i risikoens kontroversielle natur. Risikoer har ikke en abstrakt eksistens for seg selv. De blir virkelige i de motstridende vurderingene av individuelle grupper og populasjoner. (Beck, 2022, s. 36, egen oversettelse)

Beck viser også til hvordan massemedier spiller en viktig rolle i å forme oppfatningen av risiko. Det som fortolkes som uoverkommelig fare for noen, kan oppleves som håndterbar risiko for andre. Dette gir et nytt perspektiv på risiko, som kan også brukes til å forstå samfunnets syn på kaldtvannssvømming. Det kan hjelpe oss å forstå hvorfor noen ser på kaldtvannssvømming som farlig, mens de som faktisk driver med det, opplever det annerledes.

Beck (2022) beskriver hvordan det moderne samfunn har utviklet seg til et «risikosamfunn» der teknologiske fremskritt skaper nye utfordringer som samfunnet må håndtere, som atomulykker og arbeidsledighet. Samtidig har denne utviklingen ført til et ønske om å kunne håndtere og kontrollere risiko. Slik som antydnet i overskriften til dette avsnittet, kan det ut ifra dette perspektivet stilles spørsmål om en aktivitet innebærer å søke risiko i et kontrollsamfunn eller oppleve kontroll i risikosamfunnet. Han neglisjerer ikke at vi lever i en verden full av farer. Vi er imidlertid tvunget til å ta fremtidige beslutninger om hvordan vi skal håndtere disse risikoene og om usikkerhetene som frembringes av det moderne samfunnet (Beck, 2020, s. 26). Jeg skal komme tilbake til dette forholdet mellom risiko- og kontrollsamfunnet i analyse- og drøftingsavsnittet.

Det filosofiske perspektivet

Blant filosofiens grunnspørsmål er «Hva er et menneske?» og «Hva gir mennesket mening?». Ikke ulikt det sosiologiske perspektivet på risiko, finnes det også i filosofien flere tilnærminger til risiko og hvordan mennesket forholder seg til risiko. Filosofiske betraktninger utforsker rasjonelle, men spesielt også eksistensielle aspekter ved risiko. Til et menneskeliv hører både farer og sikkerhet, utfordringer og opplevelser av mestring. Ekspedisjonsfarer og eventyrer Belinda Kirk (2021) poengterer paradokset som ligger i ubalansen av denne tosidigheten i innledningen til sin bok *Adventure Mind*:

Takket være fremskritt innen teknologi og forbedringer i boligstandarder går vi uten-dørs mindre enn noen generasjon før oss. Vi er tryggere og mer komfortable enn noen gang før. Levestandarden er bedre for de aller fleste av oss [...]. Og likevel [...] har forventet levealder falt i flere høyinntektsland de siste årene, og psykiske helseproblemer har nådd et rekordhøyt nivå. I en tid med slik rikdom og komfort virker dette paradoksalt. Å leve stillesittende, kjedelige liv uten eventyr påvirker vår fysiske og mentale helse, noe som gjør oss mer engstelige og mindre motstandsdyktige. (Kirk, 2021, s. xiii, egen oversettelse)

Norbert Elias og Eric Dunning (2003) postulerer med sin teori om «The Quest of Excitement» at mennesket har et grunnbehov for «behagelig spenning». Det hører med til det å være menneske og leve et meningsfullt, sunt liv (Elias & Dunning, 2003, s. 148). Samtidig blir sterke følelsesutbrudd i dag ofte undertrykt og kontrollert i samfunnet. Elias og Dunning (2003) peker på at følelser som stor glede, frykt, hat eller kjærlighet sjelden får lov til å vises åpent. Bare barn slipper unna med å uttrykke følelser fritt uten å bli kritisert. Fritidsaktiviteter som idrett gir imidlertid et rom hvor folk kan uttrykke følelsene sine uten begrensninger. Disse kan vekke emosjoner, men i motsetning til det «virkelige livet», så kan disse leves ut uten at det utgjør en reell fare (Elias & Dunning, 2003, s. 150). Risiko er her sett som en mulighet for utvikling. Denne teorien, opprinnelig utviklet av to sosiologer, har fått sin plass i den filosofiske risikodiskusjonen, da denne omhandler spørsmål om menneskets eksistens og vesen. I idrettsfilosofien har blant annet Breivik (2007) og Krein (2007), som begge er selv aktive innen såkalte risikoidretter, analysert denne søken etter spenning og – ja – risiko.

Det psykologiske perspektivet

Elias og Dunning's vektlegging av følelser illustrerer hvordan risiko ikke bare er en sosiologisk eller filosofisk konstruksjon, men også har dype psykologiske røtter. Å oppleve risiko gir en følelse av spenning som kan føre til tilfredsstillelse, selve mestringsfølelsen, når risikoen er håndtert og utfordringen overvunnet. I en psykologisk forståelse av risiko er mestringsfølelse sentralt. Mestring gir økt selvtillit (Weinberg & Gould, 2023) og styrker troen på egne evner, også kalt mestringstro (*self-efficacy*). Når ferdigheter og kunnskap utvikles, oppleves også mental helseforbedring, delvis takket være fysiologiske endringer som løfter humøret. For å oppleve mestring, må en aktivitet oppfattes som attraktiv, det vil si motiverende nok til å gjennomføre denne. Det er her risiko spiller en viktig rolle. Når en oppgave oppleves som for enkel eller kjedelig, synker dens attraktivitet. I motsetning vil en oppgave som vurderes av den enkelte som altfor utfordrende og ikke i tråd med ens mestringstro utløse unnvikende atferd (Weinberg & Gould, 2023). Psykologen Mihaly Csikszentmihalyi (2002) har gått i dybden på dette og utviklet flytsone-modellen (*flow*). Her er samspillet og balansen mellom farer og ferdigheter, mellom mestingstro og risikopersepsjon sentral.

Fremgangsmåte og metodisk tilnærming

Datamaterialet for dette kapittelet baserer seg på materiale som har blitt innhentet i forbindelse med en større studie som har blitt gjennomført sammen med John S. Kelly fra University of Chichester, Storbritannia, om kaldtvannssvømmernes opplevelse og motivasjon (Dahl & Kelly, 2025). Kapittelet er et delresultat av denne studien.

Utvalg og gjennomføring av intervju

Elleve kaldtvannssvømmere ble rekruttert til åpne, ustrukturerte intervjuer for å få et innblikk i deres erfaringer fra helårssvømming i naturen. Informantene kunne selv velge sine temaer under samtalen. Utvalget består av fem britiske kvinner som isbader og som ble tilfeldig utvalgt etter et opprop i Facebook-gruppen til organisasjonen The Outdoor Swimming Society, samt to menn og fire kvinner fra nordnorske isbadegrupper rekruttert gjennom forfatterens nettverk. Utvalgskriteriet var personer som har

bedrevet kaldtvannssvømming i flere år. Informantene ble informert om formålet med studien og gav skriftlig samtykke. Alderen varierte mellom 23 og 73 år. Alle deltakerne svømte eller badet året rundt og ble regelmessig eksponert for temperaturer på ± 5 °C i sjø eller innsjø. Intervjuene varte mellom 25 og 65 minutter. Dette var altså svømmere som har valgt kaldtvannssvømming som fritidsaktivitet ut ifra forskjellige forutsetninger og i en uformell ramme. I fortsettelsen skal jeg fokusere på deltakernes refleksjoner og opplevelser som omhandler risiko. Dette gir mulighet til en kombinert induktiv-deduktiv analyse på bakgrunn av de teoretiske perspektivene som jeg har presentert i avsnitt 3. I analysedelen er deltakernes navn erstattet med pseudonym.

Dataanalyse

Dataene ble først analysert ved hjelp av tematisk analyse slik metoden er beskrevet av Braun og Clarke (2006). For denne fremgangsmåten ble intervjuene transkribert, lest av begge forskerne flere ganger, kodet og tematisert i NVivo (Dahl & Kelly, 2025). Den analytiske prosessen ledet til forskjellige hovedtemaer i det empiriske materialet. Et av hovedtemaene var «risiko». Dette temaet har jeg så tatt videre i en deduktiv flerperspektivisk analyse av risikobegrepet i kaldtvannssvømming. Her skal jeg basert på den induktive tematiske analysen drøfte resultatene i lys av de fire teoretiske perspektivene: fysiologisk, sosiologisk, filosofisk og psykologisk.

Forskerrefleksivitet

Første delen av den tematiske analysen for studien har blitt gjennomført av både min britiske kollega John Kelly, som ikke er aktiv isbader, og av meg selv, som er aktiv kaldtvannssvømmer. Dermed var det både en forsker med «isvømme-briller» og en uten involvert i den første delen av analysen. Det faktum at jeg selv er kaldtvannssvømmer, gir meg fordelen av å være involvert i feltet og kjenne til «stammespråket». Jeg har kunnet observere ritualer og strategier knyttet til aktiviteten. Samtidig er jeg klar over at jeg må være bevisst på min personlige risikovurdering og risikopersepsjon for min egen svømmeaktivitet ved gjennomføring av denne analysen (jf. Tjora, 2021, s. 278–284). Her er det en fordel at data har blitt konstruert og diskutert i samarbeid med min kollega.

Risiko som opplevelse – en analyse av deltakernes erfaringer med kaldtvannssvømming

Gjennom intervjuene med kaldtvannssvømmerne kom det frem fire hovedtemaer som omhandlet risiko: (1) bevissthet om potensielle helserisikoer, (2) strategier for å kontrollere risiko, (3) risiko som euforisk opplevelse av spenning og (4) mestringstro ved å tøye egne grenser.

Risiko og kaldtvannssvømming fra et fysiologisk perspektiv

Svømming og bading i kaldt vann har vist seg å gi positive helsegevinster (Britton et al., 2018; Harper, 2022; Knechtle et al., 2020; Søberg, 2022), men innebærer også utfordringene og helserisikoer. Regelmessig svømming forbedrer kondisjon og har flere positive fysiologiske effekter, blant annet forbedring av det kardiovaskulære systemet, blodtrykkssenkning og forbedring av karsystemet over tid. Svømming har også positive effekter på det endokrine systemet, som forbedret insulinsensitivitet og bedre stressrespons, samt styrking av immunsystemet (Antonis et al., 2019; Knechtle et al., 2020; Søberg, 2022; Worseck, 2021). Det er også enkelte studier som rapporterer om færre inflammasjoner etter kaldtvannsbadingen (Knechtle et al., 2020; Søberg, 2022; Worseck, 2021). En av kaldtvannssvømmerne jeg intervjuet, bekrefter slike funn når hun forteller om hvordan denne aktiviteten hjelper henne å takle kronisk sykdom i hverdagen:

Men å holde på med isbading det er ondt for kroppen, du kjenner det gjør ondt når du kommer på land og derfor, tror jeg at når du har sånn ondt i skuldre eller rygg, eller hodepine så takler du det mere, bedre, når du holder på med en sånn smertefull hobby som isbading, tror jeg. I hvert fall for mitt vedkommende, så takler jeg mer smerter. (Ingrid)

Rapporter i sakprosalitteratur om isbading (Deacon & Allan, 2019; Søberg, 2022) og nyere akademisk forskning (Christie & Elliott, 2024) viser også til betydelige fysiologiske fordeler når det gjelder hormonell påvirkning på mental helse. Disse går ut over det som er forbundet med en allmenn kondisjonsforbedring når det kommer til isbading og vintersvømming. Det har for eksempel blitt målt økte konsentrasjoner av dopamin, serotonin

og betaendorfin, som påvirker stemningsleie, hos kaldtvannssvømmere sammenlignet med andre som ikke bedriver denne aktiviteten (Kelly & Bird, 2022; Søberg, 2022; Massey et al., 2020; Søberg et al., 2021; Tipton et al., 2017). I artikkelen «Open Water Swimming as a Treatment for Major Depressive Disorder» rapporterer Van Tulleken (2018) om en betydelig forbedring av humøret og en reduksjon av depressive symptomer etter å ha svømt ute i naturen i kaldt vann. Jeg skal gå inn på andre mentale, psykiske aspekter i avsnittet om risiko i kaldtvannssvømming fra et psykologisk perspektiv.

Likevel er faremomentene for helsen ved kaldtvannssvømming er klart til stede: Plutselig fall i kaldt vann innebærer en betydelig helserisiko, som plutselig økt blodtrykk, fare for hjertearytmi og hjertestans. Dette kan skje som følge av konflikten mellom kroppens kuldesjokkrespons og dykkerrefleksen som utløses når ansiktet senkes ned i vann. Ved kuldesjokket sendes det et signal i kroppen som øker hjerterefrekvensen, mens dykkerrefleksen signaliserer det motsatte. Dette kan i verste fall føre til hjerteproblemer med hjertestans som følge og med drukning som fatal konsekvens (Melau, 2022; Tipton et al., 2017). På grunn av vannets spesielle fysiske egenskaper, slik som høyere varmeledningsevne enn luft (jf. Dahl, 2019), er hypotermi det største faremomentet ved kaldtvannssvømming. Det er også noe informan- tene klar over, som når de beskriver at grensene tøyes. «Agnes» forteller:

Det er kaldt, mange ganger er det så kaldt at æ jeg tror vi fryser i hjel, men da har vi vært så dumme og tøyet grensa ett minutt til ... Det har jo vært ganger hvor det har vært sikkert på grensen til det farlige at vi har vært så lenge i vannet, kroppen blir så nedkjølt og når du er på vei hjem så er det helt forferdelig og kulda setter seg inn og du er like kald når du kommer hjem.

En annen kvinne, «Marte», forteller:

Jeg har en opplevelse fra januar, hvor opplevelsen i havet var kjempespenning, men opplevelsen av å komme opp av vannet og skal få tøyet på seg fort nok ble utfordrende, at man ble så nediset at det kanskje ikke var bra. [...] det [var] sånn at jeg kjente at jeg ikke hadde følelser i fingrene til dagen etterpå, selv om jeg var i dusjen ... Det kunne ha oppstått alvorlige forfrysninger. Men jeg har aldri hatt en negativ opplevelse i vannet.

Men kaldtvannssvømmere reflekterer over utfordringene og utvikler risikostrategier for å håndtere disse, slik som Marte utdyper:

Så vi begynte jo med det enkle trikset med å ha med seg ei flaske varmt vann og stå i varmt vann etterpå. Det synes jeg gjør jo en kjempeforskjell. For da har jeg jo ellers opplevd å kjøre hjem og at det var nesten ikke noe følelse i føttene. Så det der med å ha med varmeflaske, den flaske med varmt vann som du kan stå i når du kommer opp ... kjempelurt triks. Men jeg aldri følt at jeg har vært i fare sånn at jeg har hatt grunn til å være redd.

Et annet faremoment nevnes av Tore, som ofte bader alene. Han kommer med følgende vurderinger angående sine solo-turer:

Jeg prøver å finne en plass som er så trygt som mulig selvfølgelig. Når det er mørkt og kaldt når jeg bader så prøver jeg å ikke legge flere faremomenter på hverandre. Så det skal være langgrunt, så bader jeg jo ikke lenge selvfølgelig. Jeg går ut og så dupper meg rett og slett. Så er jeg happy med det.

Alle informantene var klar over at det er best å ikke svømme alene. Hypotermi kan komme uventet, også når en allerede har kommet opp av vannet, ettersom *afterdrop*-effekten² kan forårsake forsinket nedkjøling av kroppen. Hypotermi er identifisert av alle informantene som den overordnede helserisikoen som kan oppstå uventet raskt ved kaldtvannssvømming. Det enkle tiltaket, «svømme sammen med andre», blir derfor også understreket som et viktig sikkerhetstiltak for å minimere risiko. Harper (2022, egen oversettelse) nevner i sin bok om kaldtvannssvømming «seks regler for en trygg og hyggelig svømmetur i kaldt vann»:

- 1 Før du går uti: Vær sikker på hvordan du skal komme deg på land igjen.
- 2 Varm opp før du går uti.³
- 3 Få kroppen i vannet før hodet.
- 4 Fokuser på pusten din.
- 5 Kom deg opp av vannet, bli tørr og bli varm.
- 6 Bedre sammen – svøm med en venn.

I naturen følger ytterligere risikofaktorer som værforhold, bølger, tidevann, strømninger, planter og dyr. Mange verdsetter slike naturopplevelser som en spennende del av aktiviteten. Noen få av våre informanter har rapportert

2 *Afterdrop* sikter til det faktum at kroppstemperaturen kan fortsette å falle selv etter at man har kommet seg opp av det kalde vannet.

3 Med dette er ment at en ikke skal gå ut i vann når en allerede er kald. Kroppen skal kjennes god og varm før en skal isbade.

at de unngå å svømme der det er mye tang eller maneter. Som «Marte» sier: «Å svømme i brennmaneter, det er jo ikke særlig behagelig. Men det er jo sånn havet er. Det er jo, de som skal være i havet ... og det må man jo bare akseptere.»

Risiko og kaldtvannssvømming fra et sosiologisk perspektiv

Isbading og kaldtvannssvømming har blitt mer populært både i Norge (Maske, 2024) og internasjonalt (Deacon & Allan, 2024; Søberg, 2022). Er dette en slags respons på samfunnsutviklingen? Med utgangspunkt i Becks perspektiver kan det tenkes at en av konsekvensene av risikosamfunnet har på mange måter blitt selve forsøket å kontrollere disse mulige farer som har oppstått. Risikosamfunnet har dermed blitt til et kontrollsamfunn, med diverse forsikringer og tiltak for beskyttelse – fra for eksempel bilbelte eller sykkelhjelm til ryggbeskytter for å stå på ski og plikten til å ha på redningsvest på fritidsbåter. Den som ikke bruker disse, blir ansett som hensynsløs og uansvarlig. Idrettssosiologen Langseth (2011) fremhever at det moderne samfunnet har blitt så opptatt med å unngå risiko og sørge for sikkerhet at den enkeltes handlingsfrihet har blitt påvirket. Når en skal forstå risiko og risikoaksept i kaldtvannssvømming kan de to følgende perspektivene som Langseth presenterer bidra til en forklaring. Den første er risiko forstått som kompensasjon for et ellers gjennomkontrollert liv. Kompensasjonsperspektivet betrakter frivillig risikotaking gjennom idrett som en sårt tiltrengt kompensasjon for et svært rutinepreget, regulert, kjedelig og «for trygt» liv i våre moderne samfunn. «Risikoidrett blir sett på som forsøk på å unnsnippe begrensningene i det moderne, rasjonaliserte livet og dermed overskride modernitetens institusjonelle verden» (Langseth, 2011, s. 631). I lys av dette er nok sportifiseringen av konkurranseidretten is- og vintersvømming et paradoks. Her blir kaldtvannssvømmingen satt inn i tydelige rammer med regelverk og konkurransestrukturer. Nå er det heller ikke konkurranse som er hovedmotivet for svømmerne i denne studien:

Nei i de her miljøene våre har jo aldri konkurransen vært et viktig element. Det har det jo ikke. Det måtte jo i så fall være konkurransen mot seg selv. (Tore)

Isbading ser jeg jo ikke på som noe konkurranse, det er jo mer sånn: nå skal jeg ut i vannet og slappe av. For meg blir det mer sånn avslapningsdel og ikke en konkurransedel hvor jeg skal vinne. (Marte)

Og med tanke på å kompensere for det gjennomregulerte, krevende hverdagslivet nevner hun videre:

Jeg opplevde i mitt yrke som lærer at det kan tidvis være veldig stressandes og det er en sånn type stress som ikke alltid slipper taket når du kommer hjem fra jobb. Sånn at når jeg isbader så kjenner jeg på at jeg slipper dette stresset, at det bli liggende igjen i vannet på en måte. (Marte)

I tråd med kompensasjonsteorien henviser Langseth (2011) til Elias og Dunnings (2003) «Quest for Excitement», altså søken for opplevelse og spenning. Langseths (2011) andre tilnærming til risikovurdering omskriveres som «The adaptation perspective». Denne kan sees i kontekst til den første ved å se på samfunnsutviklingen til økt fokus på individualitet og ekspressivitet (Langseth, 2011, s. 632). Ifølge denne teorien er den enkelte oppfordret til en individuell iscenesetting av sitt eget liv, i dag gjerne promotert og formidlet som kreativ *performance* på sosiale medier. I denne sammenhengen spiller idrett en viktig rolle, spesielt risikoidretter som skiller seg ut og inneholder en interessant dose med *adventure* (Kostanje, 2011; Pike & Bearnes, 2013). Denne individualismen, men også en viss aksept for risiko, er avgjørende (Langseth, 2011, s. 633).

Samtidig vektlegges likevel fellesskap og vennskap i kaldtvannssvømming som sosial aktivitet. Det kan forklares ved å se på kaldtvannssvømmere som en gruppe individualister som skiller seg ut i forhold til alle «de andre» som ikke bader. Man er klar over og liker å være «spesiell» og «individuell», også som gruppe. Dette gjenspeiles også i hvor viktig det er for noen å ta bilder av isbadingen, eller som en dansk issvømmegruppe pleier å si: «Ikke noe bilde, ikke noe bading.» Individualisme som «kulturelle norm» og de livsvalgene en tar er viktige momenter til å øke det sosiale, symbolske kapital, ifølge Langseth (2011, s. 638) med henvisning til både Bourdieu og Crossley. Å finne den rette balansen for dette, sosial aksept for sine valg, er viktig. Isbaderen «Kåre», som bader altså i ekstremt kaldt vann i flere minutter, oppsummerer dette:

Det har man jo forsket på i forhold til de såkalte *thrillseekers*. De som er ute etter ekstreme opplevelser ... Jeg er ikke selv en sånn. Jeg oppsøker ikke det ekstreme og er ikke spesielt glad i fare. Så jeg har ikke behov for å utfordre de grensene. Jeg ønsker å kjenne meg trygg. Men jeg er ikke spesielt engstelig og redd, men det er viktig for meg å leve ansvarlig og trygt, i forhold til de jeg har ansvar for ... Men det er jo likevel å kjenne at jeg kan nærme meg det farlige uten at det er farlig for meg, jeg er trygg, det kan være spennendes det ...

Konseptet «verdens risikosamfunn» omfatter også naturen og omverdenen. Med tanke på genererte fysiske faremomenter og usikkerhetene i verden rundt oss, nevner Beck (2020) som et eksempel klimaendringer, som er konsekvensen av vellykket industrialisering. Kaldtvannssvømmere kan oppleve og erfare dette på nært hold: Under visse vind- og strømforhold frakter Golfstrømmen plastavfall til de mest populære nordnorske bade-strendene og konfronterer de badende med den globale virkeligheten. En annen sansbar effekt er at temperaturen har økt i det arktiske havet. Når vanntemperaturen i havet om sommeren langs kysten i Nord-Norge flere ganger har kommet godt over 18 °C, kjenner svømmerne en noe ambivalent glede. Økt forskning gir her større risikobevisssthet. Usikkerheten og følelsen av å stå maktesløs – og uten kontroll overfor slike faremomenter – skaper bekymring.

Beck (2020, s. 28, egen oversettelse) understreker at «frykt bestemmer holdningen til livet». Denne frykten kan påvirke den enkelte på et mer overordnet plan, altså med tanke på global risiko, slik som forurensning, men også på et mer individuelt plan, slik som for eksempel risiko for drukning under kaldtvannsbadingen på grunn av hypotermi. Risiko er i utgangspunktet hendelser i fremtiden som truer oss. Denne opplevde trusselen styrer handlingene. Mange badegrupper engasjerer seg derfor også i strandryddingsprosjekter.

På det individuelle planet, når det gjelder faremomenter, har vi som nevnt tidligere anbefalingen om å ikke bade alene. Denne kan også sees i sosiologisk kontekst: Her reflekteres i lys av «den andre» en skal forholde seg til, i «Agnes» sitt tilfelle refereres til diskursen med døtrene sine.

Jeg fortalte jo at jeg begynte å bade alene om kvelden, men etter hvert når det begynte å nærme seg høst så satt de her jentene mine foten ned, jeg fikk ikke lov å dra ned alene og bade. Jeg innså jo ... at det blir i hvert fall for når jeg skal dra ut om kvelden og det blir mørkt og for alene og ingen visste, hvor jeg var hen ... Så da hadde [jeg med] en venn. Det ble til at jeg bader på lørdag eller søndag, og da ble han med.

Beck (2022) fremhever hvor viktig kultur og samfunnsdiskurser er for hvordan risiko oppfattes og vurderes. Ifølge både Beck (2022) og Langseth (2011) påvirkes dette ikke bare av samfunnet, men også av individets egen mestringsstro. Risiko kan oppfattes forskjellig: Det som virker farlig for én person, kan virke ufarlig for en annen, avhengig av deres perspektiv og erfaring. «Ingrid» tar hensyn til dette i sine vurderinger:

Ja, jeg kan godt svømme alene, men det liker jeg jo ikke om vinteren. Da synes jeg jo det er greit å være i lag med noen. [...] Jeg har jo litt respekt for havet for hvis det skulle skje noe. Og det er jo de som man har rundt seg, de synes jo ikke at det er greit at man fær og svømmer alene.

Disse eksemplene berører også det eksistensielle perspektivet i analysen av risiko. Noe jeg skal reflektere i den filosofiske tilnærmingen.

Risiko og kaldtvannssvømming fra et filosofisk perspektiv

Idrettsfilosofen Gunnar Breivik beskriver kontrasten mellom menneskets «søken etter spenning» (Elias & Dunning, 2003) og ideen om det sikre velferdssamfunnet (Breivik, 2007, s. 10). Ønsket om spenning, og dermed også «sensasjonssøking», er ikke nødvendigvis knyttet til å utsette seg for farer og risiko, slik også isbader «Kåre» nevner det i forrige avsnitt. Breivik skisserer et kontinuum mellom *Homo prudens* til *Homo aleatorius*, altså fra risikounngåelse til risikosøken (å ta sjanser), hvor vi mennesker normalt sett opererer mellom «risikoaversjon» og «risikoaksept» (Breivik, 2007, s. 12). I kaldtvannssvømming har deltakere valgt en normativ holdning av «risikoaksept» ofte basert på sine erfaringer, slik som «Tore»:

Jeg har alltid vært glad i å svømme og er trygg i vann, og jeg liker vannsport: vannski, vindsurfing, litt brett og sånt ... [...] Så har jeg og båter, og kajakk har jeg jo alltid drevet med, så vannet er et element, jeg trives i og kjenner meg rimelig trygg på.

Breivik fremhever, i likhet med Krein (2007), Kirk (2021) og Easter (2023), at samfunnet i økt grad har støttet en holdning av risikounngåelse og argumenterer for større risikoaksept (Breivik, 2007, s. 12). Han understreker at den dominerende forståelsen er forsøket på å identifisere og kontrollere risikoer. Dersom disse ikke åpner for en viss «belønning», så burde man eliminere dem. Det betyr at så lenge en risiko kan bidra til mestringsglede og en positiv spenningsopplevelse, burde risikoen aksepteres som et gode. En risikofylt atferd som ikke gjør dette, bør unngås. Når en kan forvente noe positivt, og der oddsen for å mestre en risiko er god, burde en altså oppsøke risikoen. Svømmer «Tore» ovennevnte refleksjoner, samt flere refleksjoner fra de andre kaldtvannssvømmere, er i tråd med denne betraktningen. Dette innebærer altså en bevisst risikotaking under bestemte omstendigheter, slik det kommer frem i

kaldtvannssvømmernes risikostrategier og opplevelse av glede. Ifølge Breivik hadde menneskelig utvikling ikke vært mulig uten at noen velger å akseptere risikoer: «Mennesket er tilpasset et liv som innebærer utfordringer og risiko» (Breivik, 2007, s. 17).

Krein (2007) knytter risikoaksept til «adventure sports» og begrunner dette med verdien av å være tilknyttet naturen. Strategier for å håndtere risiko i slike aktiviteter skjer basert på ferdigheter og erfaring, risikoen er kun et bi-produkt av naturopplevelsen ved aktiviteten (Krein, 2007, s. 91). Dette vises også i informantenes erfaringer med kaldtvannssvømming: «klart naturen betyr veeldig mye. Og vi har en fin strand ... så, ja, naturen betyr veldig mye, fordi det er jo fin natur der» (Agnes). Dette blir utdypet av Kåre:

Jeg er glad i natur og friluftsliv og opplevelsen av natur ... når vi er i kontakt med vannet. Så det å kjenne seg selv som en del av naturen det synes jeg er meningsfylt. Vi omgir oss med så mye hjelpemidler og urbane ting i hverdagen, sitter mange timer på et kontor i løpet av en arbeidsdag og har for lite fysisk aktivitet. Og det kjenner jeg som en motivasjon for å være ute.

Aksepten for risiko åpner for muligheter til den «behagelige spenningen» eller «kicket» (Elias & Dunning, 2003). Kaldtvannssvømming gir informantene mulighet til å utleve følelsene sine på en friere måte. Den kollektive følelsen av å være akseptert «litt crazy», eller som isbader «Anne» uttrykker det, «de gjerne har det godt», tillater en metamorfose fra *Homo periculus* til *Homo ludens*, det lekende menneske (Suits, 1995). Det kommer også frem når en informant forteller om hvorfor hun begynte med isbading etter at hun hadde observert andre badere: «Selv når de var der ute i vannet, skrek og lo de og hoppet rundt i bølgene, slik som barn gjør [...] jeg tror det bare er gleden ved det» (June). «Marte», en av de norske baderne, nevner lignende:

Det er jo veldig artig når det er store bølger og [...] vi kan oppleve den her form for leken igjen som jeg opplevde når jeg var liten og har det artig i vannet. [...]. Jeg har jo opplevd avslapning etter stress, men man er jo der også for leken sin del. Finn barnet i seg.

Glede, spenning og farer hører med til vår eksistens. Risiko i kaldtvannssvømmingen oppleves som en del av å være et menneske, slik «Kåre» konkluderer mot slutten av samtalen:

Du utfordra jo fysikken med dukkerten i iskaldt vann. [...] altså det er jo å være i kontakt med noe som jeg ikke kunne bli værende i, det ville jo vært farlig. Og det å nærme seg det farlige, men likevel være trygg, det er jo òg en sånn litt [...] Der er man jo inne på det eksistensielle altså, vi er i livet, men vi kan dø. Og det å være på den rette siden av den grensa, er en, ja, det er en slags eksistensiell erfaring [...] å få være til stede midt i livet.

Risiko og kaldtvannssvømming – et psykologisk perspektiv

Følelsesaspektet leder over til drøfting fra psykologisk hold. Risiko i *adventure*-idretter bør betraktes i lys av den enkeltes ferdigheter og erfaring (Krein, 2007). En psykologisk drøfting av risiko i kaldtvannssvømming må derfor tematisere den andre siden av «risikomedaljen», nemlig selve mestringen av det som ble vurdert som fare. I utgangspunktet kan motivene for å delta være ytre faktorer, slik som i et tilfelle hvor svømmeren ble invitert av arbeidskollegaer til sitt første isbad, eller en som hadde fått råd om helsegevinstene ved kaldtvannsbading. Men skal en fortsette med en slik aktivitet utenfor komfortsonen, er den indre motivasjonen avgjørende. Svømmerne opplever gevinsten av å svømme i kaldt vann som større enn ubehaget det koster (White et al., 2021). Når mestringsfølelsen er relatert til aktivitetens vanskelighetsgrad eller til en konkret fysisk risiko, vil en kunne oppleve det som er kjent under begrepet «flyt» eller *flow* (Csikzentmihalyi, 2002). Flyt karakteriseres av følgende faktorer: «1. balanse mellom utfordring og ferdigheter; 2. sammensmelting av handling–bevissthet; 3. klare mål, 4. entydig tilbakemelding; 5. konsentrasjon på oppgaven; 6. følelse av kontroll; 7. ingen selvbevissthet; 8. transformasjon av tid; 9. autotelisk erfaring» (Dahl, 2024, s. 257). Balansen mellom utfordringene, det vil si faremomenter og oppfattet risiko på den ene siden og ferdigheter og risikostrategier på den andre siden, er av stor betydning for å kunne oppleve flyt. Svømmeren blir oppslukt i aktiviteten, glemmer gjerne tid og sted og kjenner følelsen av glede. Dermed spiller faktisk risiko som en nødvendig utfordring en viktig rolle og gjør kaldtvannssvømming attraktiv. «June» fra Storbritannia uttrykker det på denne måten: «Det er en glede. Det er en eufori. Og alt du er bekymret for eller noe du ikke kan takle, forsvinner fordi. Alt du tenker på er å være i vannet og svømme og fryse.» «Agnes», en eldre kvinne, forteller smilende om sine flyt- og mestringsopplevelser på denne måten:

Det er noe som gir glede. Det er så mye glede, mye latter og glede når vi har klart det, når vi pressa oss ut på en dag med fem–seks kuldegrader og Bodø-vind og det er tre–fire grader i sjøen, og ligger og plasker der i kanskje åtte–ti minutt.

Også svømmer Kåre poengterer: «Litt sånn den der gleden å overvinne sin egen motstand mot det kalde og kjenne at dette bare gir et fysisk velvære. Og litt det der å bli imponert over seg selv, at vi klarte det.» «Anne» fremhever også spenningen som et viktig element:

Vi var ute med mye bølger en gang. Men jeg oppfattet det aldri som farlig, jeg følte meg trygg hele tiden, men jeg tror de som stod på land syntes at det var litt skummelt å se på, at vi ble borte i bølgene og sånn. Men jeg var ikke redd overhodet. Så tenker jeg at det er ikke noe, at det ikke har vært noen farlige situasjoner, nei. Ja, spennende, artige situasjoner. Det betyr jo litt også.

For noen, slik som «Marte», er flyt-opplevelsen en form for mental renselse og stressmestring. Disse informantene omtaler kaldtvannssvømmingen med ord som «katarsis», «mindfulness» og «min form for yoga». Med katarsis menes her en form for mental lutring hvor en legger bak seg det som er mentalt tyngende. Den mentale opplevelsen av aktiviteten og den implisitte risikopersepsjon er knyttet opp til den enkeltes ferdighets- og erfaringsnivå.

Konklusjon: Risiko som glede og belønning

Risiko i forbindelse med kaldtvannssvømming er et mangfoldig tema som åpner for flere innfallsvinkler. I dette kapittelet har jeg presentert en flerperspektivisk tilnærming til hvordan mennesker forholder seg til risikoen ved å svømme i kaldt vann. Analysen viser at informantene er klar over helse risikoen ved kaldtvannssvømming. Informantene er mer bevisst på hypotermi som en fare enn faren for dyr eller farlige høye bølger, siden kulden faktisk merkes konkret hver eneste gang. Faren for hypotermi er strengt tatt et faktum der det bare er et spørsmål om tid før den inntreffer. Videre forteller informantene at den opplevde helsegevinsten ved kaldtvannssvømming overveier det fysiologiske ubehaget ved kulden. Hva som oppfattes som helsegevinst er individuelt og kunne bli tema for videre studier.

Risikoen med kaldtvannssvømming er for mange av informantene en del av gleden ved aktiviteten. De beskriver hvordan det å presse kroppens grenser og tåleevner gir en euforisk opplevelse i naturen. Opplevelsen av

spenning og risiko kommer ikke bare fra vanntemperaturen, men også fra de naturlige, delvis ekstreme omgivelsene deltakerne svømte i, slik som bølger og vakre naturfenomener. Dette skaper en følelse av mestring over kroppen og elementene. Faren ved å svømme alene var også en del av risikopersepsjonen, men i tråd med de sosiologiske og filosofiske perspektivene jeg har drøftet er aktiviteten forståelig som «søken etter spenning» (Breivik, 2007; Elias & Dunning, 2003) i et risikosamfunn som har utviklet seg mer og mer til et kontrollsamfunn. Faren blir akseptert som en nødvendig del av aktiviteten.

Naturopplevelsen og tilknytning til naturen spiller en eksistensiell rolle i «adventure sports» (Krein, 2007). Sammen med spørsmål om individuelle helsegevinster kunne effekten av naturtilknytning være interessant fokus for ytterlig forskning om kaldtvannssvømming (Gass et al., 2020; Kirk, 2021; Nichols, 2014). Deltakerne var bevisste på kroppens reaksjoner på kulde og det å «å tøye grenser», noe som bidro til en økt mestringsfølelse og opplevelsen av mental renselse en slags «time-out» fra hverdagsstresset. Det kan innebære en slags pause fra de store globale risikoer som den enkelte føler seg maktesløst utsatt for. Opplevelsen av flyt, av økt mestringstro og glede, er sterke motiver for å akseptere risiko i kaldtvannssvømmingen.

Alle deltakerne hadde utviklet strategier for å balansere risiko og glede ved kaldtvannssvømming. Disse strategiene beskriver informantene blant annet som følger:

- Bevissthet om de viktigste risikoene ved kaldtvannssvømming
- God planlegging før en går ut i vannet (forberedelse av klær og utstyr, hvor er det trygg å gå ut og komme opp igjen osv.)
- Bevissthet om «fysiologien» i tråd med egne kroppsfornemmelser (for eksempel angående oppholdstid i vannet)
- Personlig erfaring med å tøye grensene og lære av dem (for eksempel angående tidsbruk eller værforhold)
- Individuelle oppvarmingsstrategier, slik som å tørke seg for, bruke ullklær og det nevnte trikset med å med varmt vann i en balje for føttene.

Dette slutter ringen tilbake til Becks teori om oppfatning av risiko: Aktiviteten som for utenforstående i varme, tjukke vinterklær ser ut som en «farlig drage» er blitt til en «liten håndterbar meitemark» for erfarne kaldtvannssvømmere (Beck, 2020, s. 36) og er samtidig det som gir aktiviteten dens tiltrekningskraft: Svømmerne vi har intervjuet har akseptert risikoene som er

forbundet med kaldtvannssvømmingen og opplever en emosjonell utvikling preget av mestring og glede. Risikoen fremstår som en belønning i form av mestringsfølelse og omfavnes av svømmerne som en betydningsfull del av selve aktiviteten. Risikoen som denne aktiviteten medfører er mer enn den fysiologiske realiteten, den innebærer eksistensiell-filosofiske komponenter og psykologiske aspekter, men også en sosial konstruert opplevelse som til sammen bidrar til kaldtvannssvømmingens attraktivitet.

Om forfatteren

Dagmar Dahl er førsteamanuensis ved Fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag, Nord universitet. Hennes viktigste forskningsinteresser er isbading/issvømming og svømming i naturen og idrett i en religiøs-spirituell kontekst. Dahl har skrevet flere artikler og bokkapitler om disse temaene.

Referanser

- Antonis, A. S., Manolis, S., Manolis, A. A., Manolis, T., Apostolaki, N. & Melita, H. (2019). Winter swimming: Body hardening and cardiorespiratory protection via sustainable acclimation. *Current Sports Medicine Reports*, 18(11), 401–415. <https://doi.org/10.1249/JSR.0000000000000653>
- Aven, T. (2022). *Risiko og risikovitenskap*. Universitetsforlag.
- Beck, U. (2020). *Weltrisikogesellschaft*. Suhrkamp.
- Beck, U. (2022). *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp.
- Bjerre, L., Björkman, H. & Huett, U. (2021). *Vinterbad – en handbok*. Ordfront.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Brevik, G. (2007). The quest for excitement and the safe society. I M. J. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (s. 10–26). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203698570-8>
- Britton, E., Kindermann, G., Domegan, C. & Carlin, C. (2018). Blue care: A systematic review of blue space interventions for health and wellbeing. *Health Promotion International*, 35, 50–69. <https://doi.org/10.1093/heapro/day103>
- Carr, K. E. (2022). *Shifting currents. A world history of swimming*. Reaktion Books.
- Christie, M. & Elliott, D. (2024). 'You have to respect the water': Participant experiences of appreciating and managing the risks associated with open water swimming – a rapid ethnographic study. *International Journal of Aquatic Research and Education*, 14(3). <https://doi.org/10.25035/ijare.14.03.03>
- Csikszentmihalyi, M. (2002). *Flow. The classic work on how to achieve happiness*. Rider.
- Dahl, D. (2019). Water basic competency. I D. Dahl, V. Mockeviciene, R. Vienola, T. Rakovas & M. Murro, *Aquatic life – a toolkit on water competence for swimming teachers and coaches working with children and youth* (s. 18–39). Nordplus.
- Dahl, D. (2024). Flow with the flow – experience of time in wild swimming. I M. Holand (Red.), *Time in our times: Stretching contemporary understandings of time* (s. 249–270). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783111428970>

- Dahl, D. & Bäckström, A. (2023). Meeting, moving, mastering: A text analysis of the aesthetic attractions of 'wild swimming'. *International Journal of Aquatic Research and Education*, 14(1), Artikkel 12. <https://doi.org/10.25035/ijare.14.01.12>
- Dahl, D. & Kelly, J. S. (2025). *Cold but beautiful – wild about swimming in nature the whole year in the UK and Norway: motivations & benefits* [Under utarbeidelse, planlagt publisert 2025].
- Dahl, D., Mockeviciene, V., Vienola, R., Rakovas, T. & Murro, M. (2019). *Aquatic life – a toolkit on water competence for swimming teachers and coaches working with children and youth*. Nordplus.
- Deacon, A. & Allan, V. (2020). *Taking the plunge – the healing power of wild swimming for mind, body & soul*. Black & White Publishing.
- Deacon, A. & Allan, V. (2024). *Swimming wild Ireland!* Black & White Publishing.
- Easter, M. (2023). *The comfort crisis*. Rodale Books.
- Elias, N. & Dunning, E. (2003). *Sport und Spannung im Prozess der Zivilisation*. Suhrkamp.
- Espeland, D., de Weerd, L. & Mercer, J. B. (2022). Health effects of voluntary exposure to cold water – a continuing subject of debate. *International Journal of Circumpolar Health*, 81(1). <https://doi.org/10.1080/22423982.2022.2111789>
- Fleming, L. E., Depledge, M., Bouley, T., Britton, E., Dupont, S., Eatock, C., Garside, R., Heymans, J. J., Kellett, P., Lloret, J., Maycock, B., Pahl, S., Philippart, C. J. M., Roberts, B. R., Thiele, T., White, M. P. & Wuijts, S. (2021). The ocean decade – opportunities for oceans and human health programs to contribute to public health. *American Journal of Public Health*, 111(5), 808–811. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2021.306229>
- Foley, R. (2015). Swimming in Ireland: Immersions in therapeutic blue space. *Health & Place*, 35, 218–225. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2014.09.015>
- Foley, R. (2017). Swimming as an accretive practice in healthy blue space. *Emotion, Space and Society*, 22, 43–51. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2016.12.001>
- Gass, M. A., Gillis, H. L. L. & Russell, K. C. (2020). *Adventure therapy*. Routledge.
- Gascon, M., Zijlema, W., Vert, C., White, M. P. & Nieuwenhuijsen, M. J. (2017). Outdoor blue spaces, human health and well-being: A systematic review of quantitative studies. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 220(8), 1207–1221. <https://doi.org/10.1016/j.ijheh.2017.08.004>
- Harper, M. (2022). *Chill – the cold water swim cure*. Chronicle Prism.
- Kelly, J. S. & Bird, E. (2022). Improved mood following a single immersion in cold water. *Lifestyle Medicine*, 3(1), Artikkel e53. <https://doi.org/10.1002/lim2.53>
- Kirk, B. (2021). *Adventure mind*. Piatkus.
- Knechtel, B., Waskiewicz, Z., Sousa, C., Hill, L. & Nikolaidis, P. (2020). Cold water swimming – benefits and risks: A narrative review. *Environmental Research and Public Health*, 17(23), Artikkel 8984. <https://doi.org/10.3390/ijerph17238984>
- Korstanje, M. E. (2011). Commentary on quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process. Revisiting the perspective of E. Dunning and N. Elias. *Event Management*, 15(1), 91–94. <https://doi.org/10.3727/152599511X12990855575268>
- Krein, K. (2007). Nature and risk in adventure sports. I M. J. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (kap. 13). Routledge.
- Kristiansen, E., Boe, O. & Dille, T. (2022). *Beredskap og sikkerhet i idretten*. Fagbokforlaget.
- Langseth, T. (2011). Risk sports – social constraints and cultural imperatives. *Sport in Society*, 14(5), 629–644. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.574366>
- Maske, J. (2024). *Bad! Helårsbading i norsk natur*. Press.
- Massey, H., Kandala, N., Davis, C., Harper, M., Gorczynski, P. & Denton, H. (2020). Mood and well-being of novice open water swimmers and controls during an introductory outdoor swimming programme: A feasibility study. *Lifestyle Medicine*, 1(2), Artikkel e12. <https://doi.org/10.1002/lim2.12>

- McDougall, C. W., Foley, R., Hanley, N., Quilliam, R. S. & Oliver, D. M. (2022). Freshwater wild swimming, health and well-being: Understanding the importance of place and risk. *Sustainability*, 14(10), Artikkel 6364. <https://doi.org/10.3390/su14106364>
- Melau, J. (2022). *Physiological changes following swimming in cold water in triathlon and military operations: Temperature physiology and cold water swimming with wetsuit or drysuit* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-96755>
- Møller, A. K. (2021). *Isbading Norge rundt*. Orfeus.
- Nichols, W. J. (2014). *Blue mind*. Little, Brown & Spark.
- Oliver, B. (2021). Cold water swimming for well-being. *Journal of Public Mental Health*, 20(2), 105–110. <https://doi.org/10.1108/JPMH-02-2021-0027>
- Outdoor Swimming Society. (2021). *The OSS manifesto*. <https://www.outdoorswimmingsociety.com/about-the-outdoor-swimming-society/>
- Pasanen, T. P., White, M. P., Wheeler, B. W., Garrett, J. K., & Elliott, L. R. (2019). Neighbourhood blue space, health and wellbeing: The mediating role of different types of physical activity. *Environment International*, 131, Artikkel 105016. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105016>
- Pike, E. C. J. & Beames, S. (Red.). (2013). *Outdoor adventure and social theory*. Taylor & Francis Group.
- Suits, B. (1995). The elements of sport. I W. J. Morgan & K. V. Meier (Red.), *Philosophic inquiry in sport* (s. 8–15). Human Kinetics.
- Søberg, S. (2022). *Winterswimming*. MacLehose Press.
- Søberg, S., Löfgren, J., Philipsen, F. E., Jensen, M., Hansen, A. E., Ahrens, E., Nystrup, K. B., Nielsen, R. D., Sølling, C., Wedell-Neergaard, A.-S., Berntsen, M., Loft, A., Kjær, A., Gerhart-Hines, Z., Johannesen, H. H., Pedersen, B. K., Karstoft, K. & Scheele, C. (2021). Altered brown fat thermoregulation and enhanced cold-induced thermogenesis in young, healthy, winter-swimming men. *Cell Reports Medicine*, 2(10), 100408–100408. <https://doi.org/10.1016/j.xcrm.2021.100408>
- Tipton, M. & Bradford, C. (2014). Moving in extreme environments: Open water swimming in cold and warm water. *Extreme Physiology & Medicine*, 3(1), Artikkel 12. <https://doi.org/10.1186/2046-7648-3-12>
- Tipton, M. J., Collier, N., Massey, H., Corbett, J. & Harper, M. (2017). Cold water immersion: Kill or cure? *Experimental Physiology*, 102(11), 1335–1355. <https://doi.org/10.1113/EP086283>
- Tjora, A. H. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal.
- Van Tulleken, C., Tipton, M., Massey, H. & Harper, C. M. (2018). Open water swimming as a treatment for major depressive disorder. *BMJ Case Reports*. <https://doi.org/10.1136/bcr-2018-225007>
- Weinberg, R. & Gould, D. (2023). *Foundations of sport and exercise psychology*. Human Kinetics.
- Wittig, J. (2021). *Eisschwimmen. Wie du dich körperlich und mental richtig vorbereitest und deine Grenzen überwindest*. Riva.
- White, M. P., Elliott, L. R., Grellier, J., Economou, T., Bell, S., Bratman, G. N., Cirach, M., Gascon, M., Lima, M., Löhmus, M., Nieuwenhuijsen, M., Ojala, A., Roiko, A., Schultz, P. W., van den Bosch, M. & Fleming, L. E. (2021). Associations between green/blue spaces and mental health across 18 countries. *Scientific Reports*, 11(1), Artikkel 8903. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-87675-0>
- Worseck, J. (2021). *Die Heilkraft der Kälte*. Riva.

KAPITTEL 10

Å stupe i det: Dødsing mellom sivilisering og sportisering

Arve Hjelseth Norges teknisk-vitenskapelige universitet (NTNU)

Mads Skauge Nord universitet

Abstract: This chapter discusses the sportisation of death diving, and the immediate and potential risks in the extension of such processes. Theoretically, we draw on Norbert Elias's link between civilisation and sportisation, and we propose Allen Guttmann's framework for the characteristics of modern sport to analyse specific aspects of the sportisation process. Drawing on Mary Douglas's risk approach, Michèle Lamont's concept of *boundary work* and information on the development of death diving on websites and through interviews with key informants, three risks are examined in the light of sportisation: the element of risk in the assessment criteria and ranking logic, the risk of dilution of the pre-sportified death diving culture and the risk that organised sport faces when lifestyle sports outside the traditional sports arena grow popular among young people.

Keywords: sportisation, death diving, risk, modern sport, civilising process, evaluation criteria

Sitering: Hjelseth, A. & Skauge, M. (2025). Å stupe i det: Dødsing mellom sivilisering og sportisering. I L. D. Tjærandsen, F. A. Wågan & A. Tjønndal (Red.), *Grenseløs idrett: Studier av risiko, spenning og makt i norsk idrett* (Kap. 10, s. 203–221). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.263.ch10>

Lisense: CC-BY 4.0

Fra livsstil til idrett?

Dette kapittelet handler om *dødsing*. Temaet er hvordan denne idretten gradvis institusjonaliseres og sportiseres, og hvilke utfordringer og muligheter disse prosessene kan representere på lengre sikt. Vi analyserer fremveksten av organisering, konkurransestructur og rangeringskriterier. I tillegg tolker vi dødsingens utvikling, og mulige fremtidsbilder av dødsing, i lys av spenninger og utviklingstrekk som også kan ses i andre idretter.

Den analytiske referanserammen er *sportisering*, som vi utvikler med bakgrunn i Guttman (1978) og Elias (Elias & Dunning, 1986). I diskusjonen trekker vi også på, og berører, risikolitteraturen. At dødsing innebærer risiko, trenger ingen nærmere begrunnelse i denne omgang. Det er kort avstand mellom perfektjon på den ene siden og potensielt alvorlige skader på den andre siden. I tillegg til dette betrakter vi, med støtte i Douglas (1992), risiko som en *kulturell samhandlingsstrategi*: Kulturer integreres gjennom forestillinger om risiko, og beskytter sin kulturelle praksis mot utenforstående. Både forståelser av og forhandlinger om risiko er dermed innbakt i subkulturens kontinuerlige *grensedragningsarbeid* (Lamont & Molnár, 2002).

Risikoidrett er beslektet med, og en form for, *livsstilsidrett*: Livsstilsidretter kjennetegnes blant annet ved at de aktive ser aktiviteten som en livsstil fremfor som en idrett. Livsstilsidrettene er ofte individuelle og egenorganiserte. Man kommer og går som man vil, uten faste treningstider, spesifisert treningsinnhold eller omfattende voksenkontroll. Livsstilsidretter formidles og konsumeres mest i sosiale medier, og de har ofte utspring i en urban, subkulturell motkultur. Fellesskap og glede betones, og konkurranse og organisering nedtones eller motarbeides (Thorpe & Wheaton, 2011).

Mange av livsstilsidrettene er i bokstavelig talt vinden (fallskjermhopping, surfing, hanggliding, kiting osv.), men de inkluderer også rullebrett, snøbrett, klatring, breakdance, motorcross – og delvis e-sport (Heere, 2018). Det er klare fellestrekk mellom disse aktivitetene og dødsing. I diskusjonen av nærliggende utviklingsbaner for dødsing, bygger vi derfor på deler av litteraturen om livsstilsidretter og institusjonaliseringen av disse.

Vi har samlet informasjon om dødsingens bakgrunn og historie ved å søke i ulike kilder og ressurser. Målet har vært å få en oversikt over organisasjonsformer, konkurransestructur, regler og rangeringssystemer. Vi tolker dette i lys av sportisering, med vekt på Guttmanns (1978) beskrivelse av særtrekkene ved moderne idrett. Det har ikke vært enkelt å få

oversikt hverken over historien, den nåværende organisasjonsstrukturen eller konkurranse- og rangeringslogikker. I tillegg til de skriftlige kildene har vi derfor også foretatt to fokuserte intervjuer med nøkkelinformanter: verdensmester Asbjørg Nesje og Stine Brun Kjeldaas, som er Head of Sports and Media i Dødseforbundet, International Døds Federation (IDF). Disse intervjuene har bidratt til å avklare spørsmål vi satt igjen med etter å ha analysert innhold om dødsing på ulike nettsteder.

I neste del utdypes sportiseringsbegrepet. Deretter beskriver vi dødsingens opphav og ingredienser. I analysen stuper vi inn i dødsingens vei mot å bli en mer organisert idrett, gjennom å se på organisasjonsform, konkurransestructur, vurderingskriterier og prinsipper for rangering.

Avslutningsvis sammenfattes og diskuteres analysen, men vi forsøker også å bringe den videre. Dette gjøres på to måter: For det første viser vi til utviklingstrekk i andre livsstils- og risikoidretter for å belyse mulige utviklingsbaner i dødsing. For det andre trekker vi som nevnt inn risiko-begrepet, og tilbyr en konseptuell analyse av hvordan dødsing aktualiserer tre ulike dimensjoner av risiko og grensedragningsarbeid, med oppspill til empiriske studier: (a) håndteringen av individuell risiko, (b) hva slags potensiell risiko institusjonalisering av dødsing kan innebære for dødsing forstått som pre-sportslig subkultur, og (c) hvilke typer risiko institusjonaliseringen av dødsing kan by på for den etablerte idrettens organisasjoner.

Sivilisering, sportisering og risiko

Mange erfarer verden som usikker. Klimaendringer, krig, nye migrasjonsmønstre, økonomisk stagnasjon og demokratiske legitimeringsproblemer skaper en forestilling om at ting er i ulage. Vi står overfor en rekke, ofte sammenflettede, problemer. Dette er noe av bakteppet for at risikobegrepet har fått en sentral plass i samfunnsvitenskapen.

Fra et annet ståsted er det mulig å hevde at *lite* står på spill. Elias' teori tematiserer de vestlige samfunns *siviliseringsprosess*. Sosiale normer legger lokk på store følelser. Det blir trangere rammer for hva som aksepteres i sosial interaksjon. Hverdagslivets rutinepregede trivialiteter utspilles på mer veloverveide, forutsigbare måter, forankret i selvkontroll og refleksivitet fremfor i impulsivitet og risiko. I løpet av 1800-tallet begynte en del fritidsaktiviteter å få idrettens organisatoriske form. Det vokste frem organisasjoner som håndterte og regulerte denne rekreasjonsformen, hvor tydelige regler ble etablert og håndhevet.

Sportisering er ifølge Elias innbakt i siviliseringsprosessen, og speiler økende *ordning* av fysisk lek. På den ene siden tilbyr idrett en pause fra det siviliserte liv. På den annen side kreves en viss sivilisering for å gjøre slike pauser forutsigbare. Spenningsløken er en måte å «slippe damp ut av kjelen» på. Man kjenner at blodet bruser, i et samfunn og i en tidsånd hvor slike emosjoner ellers holdes i sjakk eller undertrykkes. Slik er *sivilisering* (fra slåssing til leking) årsak til og virkning av *sportisering* (fra lek til idrett): Sportiseringens utgangspunkt er sivilisering, men prosessen bidrar i sin tur til å forsterke siviliseringen av idrettsfeltet.

På mikronivå kan dette ses i utøveres konkurrans- og prestasjonsorientering, på makronivå i fremveksten av idrettsorganisasjoner. Se for deg noen barn på en lekeplass. Plutselig roper et av barna «Førstemann til treet!» og barna begynner å kappløpe. Leken er ikke rettfærdig, siden den som avgjør tid og sted for kappløpet får et forsprang. Det er heller ikke åpenbart hvilket tre som defineres som målstrek.

Når en voksen blir oppmerksom på aktiviteten, blir det fristende å innta funksjonær- og dommerrollen og sørge for at barna starter likt og avgjøre hvem som vinner. Kanskje måles distansen, tiden tas og resultatene registreres. Snart begynner noen barn å ønske å forbedre seg og sammenligne seg – ikke bare seg imellom, men også med andre vennegjenger som konkurrerer under lignende forhold andre steder. Sportisering kan altså forstås som overgangen fra å *leke med* til å *konkurrere mot*.

I et risikoperspektiv reflekterer dette at konkurranser skjer i trygge(re) og kontrollerte omgivelser. I dødsing synliggjøres dette i skillet mellom organisert dødsing i basseng, med standardiserte høyder, stupebrett og rangeringskriterier, og uorganisert dødsing fra fjellklipper og andre høyder i «naturlige» omgivelser. Dette skiftet representerer også et skritt mot rasjonalisering: Det tilrettelegges for best mulige prestasjoner, som lettere kan måles og sammenlignes (via sosiale medier, som gjør det mulig å konkurrere på tvers av tid og sted, jf. Nore, 2024).

Siviliseringens bakside er altså at moderniteten byr på færre arenaer hvor man kan uttrykke sterke følelser. Elias' fortelling om det siviliserte liv ligner Webers *byråkratiske jernbur*: Rasjonalisering, sivilisering og planlegging gir lite rom for emosjoner. Vår tids velferdsstat er blitt kalt et *fullkasko-samfunn*, som tar oss trygt fra vugge til grav. Dette skaper hos mange et behov for å oppsøke situasjoner hvor alt *ikke* er trygt og godt.

Livsstilsidrett generelt, og kanskje dødsing spesielt, tilbyr dette. Dette er noe av bakgrunnen for dødsingens popularitet. Å bygge videre på slik

popularitet krever en eller annen form for organisering. Vi analyserer dette, og som redskap bruker vi Guttmanns (1978) kjennetegn ved moderne idrett, som vi definerer som ulike *dimensjoner* i sportiseringsprosesser.

Mens Elias henter inspirasjon fra Weber når det gjelder hvordan moderniteten undertrykker individuelle spenningsbehov (*quest for excitement*), inspireres Guttmann av Webers rasjonaliseringstese. Dimensjonene han peker på kan også forstås som idealtyper, og Guttmann kontrasterer dem mot tidligere tiders idrett. Webers rasjonaliseringsprosess omfatter dimensjoner som effektivisering, kalkulering, kontroll og forutsigbarhet (Ritzer, 1993). Guttmann identifiserer følgende særtrekk ved den moderne idrettens karakter: *sekularisering, likhet og meritokrati, spesialisering og forbedring, kvantifisering, rasjonalisering, rekordjakt og byråkratisering*.

I sum sportiseres aktiviteten. Steg for steg adopterer aktiviteter sportens egenskaper, i en trinnvis forskyvning og omforming fra ritual til rekord, fra show til konkurranse, fra presentasjon til prestasjon, fra lek til idrett. Aktiviteten reguleres, formaliseres og rasjonaliseres på bestemte måter, gjennom regelformende institusjoner, rangeringskriterier og systematisk streben etter å sette rekorder gjennom vitenskapsbasert spesialisering og optimalisering.

Vi utdypet ikke alle dimensjonene, men vektlegger de vi anser som mest fruktbare for analysen: *kvantifisering, rekordjakt og byråkratisering*, fordi disse tydeligst forbindes med vårt risikoperspektiv. Det betyr ikke at de dimensjonene vi legger liten vekt på er mindre relevante for dødsing, men de befinner seg utenfor det vi retter oppmerksomheten mot her. Kvantifisering og byråkratisering medfører *kulturell* risiko for subkulturell utvanning og for den organiserte idrettens logikk, mens rekordjakt innebærer *fysisk og individuell* utøverrisiko.

Kvantifisering består i tallfesting av prestasjoner på en entydig måte, slik at de kan sammenlignes og rangeres, om mulig også på tvers av tid og sted. Slagstad (2008) viser hvordan CGS-idrettene (centimeter, gram, sekunder), hvor prestasjoner er direkte målbare, hadde størst fremgang da den moderne idretten slo gjennom fra slutten av 1800-tallet. Et spørsmål for oss er derfor hvordan kvantifiserte resultater kan uttrykkes i en idrett som dødsing, hvor *estetikk* inngår i prestasjonsvurderingen.

Rekordjakt tar utgangspunkt i idrettens grensesprengende karakter, begrepsfestet i det olympiske idealet *citius* (raskere), *altius* (høyere), *fortius* (sterkere). Denne dimensjonen er naturligvis beslektet med og en forlengelse av kvantifiseringslogikken. For at rekorder skal anses som legitime, må de måles presist og sammenlignes med andre prestasjoner

på gjennomsiktlige måter. Som vi vender tilbake til, opererer dødsing med ulike former for rekorder. Mens det i sportisert døds handler om å oppnå en høyest mulig poengsum ut fra fastsatte kriterier, handler det i mindre sportisert døds utelukkende om å hoppe fra størst høyde.

En forutsetning for at gjennomsiktlige vurderingskriterier standardiseres, og dermed for meningsfull rekordjakt, er etableringen av institusjoner som overvåker og kontrollerer dette. International Døds Federation (IDF) er det mest fremtredende eksempelet i dødsing.

Vi kommer tilbake til hvordan kvantifisering, rekordjakt og byråkratisering fortøner seg i dødsing. Sportisering handler altså om hvordan slike prosesser utspiller seg, og i vårt tilfelle også om hvilke risikoer de representerer.

Opphav og ingredienser

Felles for flere av idrettene som har oppnådd økt popularitet de siste tiårene, er at de har oppstått i opposisjonelle ungdomskulturer. Rullebrett er ett eksempel. Kulturen ble skapt og vedlikeholdt i et miljø som drev en aktivitet som i 1980-årene var forbudt i Norge. Det var dermed nærmest per definisjon en sub- og undergrunnskultur (Tjønndal et al., 2019).

Kimen til dødsing oppstod i Frognerbadet i 1972, da ungdom konkurrerte uformelt i spektakulære stunts fra ti-meteren, visstnok for å imponere damene og måle krefter, etter at de brøt seg inn i badet etter stengetid. Erling Bruno Hovden, senere gitarist i Raga Rockers, sies å ha begått verdens første døds (Gamlemoen & Freitas, 2024). At de brøt seg inn, viser det tydelige undergrunnspreget. Sosiologisk kan vi anta at risikoviljen hadde ønsket om status og respekt som beveggrunn. Poenget i så måte er å holde kroppen vannrett og strak, med utstrakte armer og bein i en X-formasjon, så lenge som mulig og så tett på vannflaten som mulig, hvor en sammenkrøket (lukket) reke- eller kule-formasjon inntas for å unngå skade og skape sprut.

Risikohåndtering er ofte et konstituerende element i slike kulturer. Det sveiser gruppen sammen og bidrar til samhold. I dødsingens tilfelle handler det om ungdom som i dobbelt forstand opptrer helt på kanten. De tøyser risikogrensen. Med utgangspunkt i Elias kan vi si at behovet for spenning er et uomgjengelig element i aktivitetens tiltrekningskraft.

Så fort ungdommene begynte å øve, ble det mulig å skille mellom vellykkede og mindre vellykkede døds. Bedømmelseskriteriene må antas å

ha vært relativt generelle og omtrentlige, men de bidro likevel til at det oppstod et potensial for sportisering. I likhet med andre livsstilsidretter, skjedde dette altså i en ungdomskultur som skilte seg markant fra den man forbandt med idrettsungdom flest. Ofte distanserer (og motsetter) miljøene seg fra den organiserte idrettens logikk, slik aktiviteten betegnes som *kunst* og *estetikk* fremfor *sport* og *idrett*. Sentrale verdier er dedikasjon, risiko og kameratskap, og fravær av organisasjon og strukturert konkurranse. Målrettet, vitenskapelig trening kjennetegner heller ikke disse miljøene, selv om utøverne ofte øver mye og med stor innlevelse.

Etter at Bruno Hovdens vennegjeng oppfant dødsing-fenomenet i 1972, døde kulturen etter hvert ut. En annen, yngre kompisgjeng, med Paul Rigault og Mathias Hansson i spissen, tok imidlertid opp tråden og arrangerte uformelle VM fra 2008. Ideen oppstod på en fest, og i likhet med sine forløpere begynte de å dødse ved å bryte seg inn på Frognerbadet (Rostad, 2023). Og da Ivar «La Bomba» Juliusen fikk millioner av avspillinger i Asia for et døds sendt på Dagsrevyen i 2012, skjønnte man dødsingens rekkevidde globalt (NRK, 2016).

DDL, som organiseres av IDF (stiftet i 2011 og lokalisert i Oslo), består av et årlig VM (Døds Diving World Championship) og verdenscupstevner i verdensserien (Døds Diving World Tour). Foreløpig er disse stevnene arrangert i Tønsberg, Arendal, Lillesand, Gjøvik, Aarhus, Gijón (Spania), Chattanooga (Tennessee) og Fort Lauderdale (Florida).

Særlig har VM vist seg å ha potensial, med over 200 millioner seere. De siste årene har verdensmesterskapet vokst seg ut av Frognerbadet, og arrangeres på ulike steder langs Oslo-havnen, som Fillipstad- og Rådhuskaia, med over seks tusen tilskuere til stede. Dødsing har et betydelig potensial som publikums- og TV-idrett, fordi aktiviteten er spektakulær og tidskomprimert (et døds tar ikke mer enn fem sekunder fra tilløpet til man når vannet). Man skal heller ikke se bort fra at risikoaspektet lokker interessenter. Muligheten for at noe går galt kan i seg selv være et spenningsmoment. Sånn sett kan mange risikoidretter, som dødsing, betegnes som *dangerous fun* (Corte, 2022).

VM kringkastes nasjonalt (TV 2 og Viasat) og internasjonalt (ESPN) («Døds Diving», u.å.). I skrivende stund er dødsing i TV-verden kategorisert som en C-idrett. Det betyr at TV-kanalene ikke betaler for rettighetene til å vise konkurransene, men ligaen kan likevel skape inntjening gjennom sponsing og annonsering (Askvik, 2024).

Som vi ser av dette, har mange typer aktører og arrangementer vært involvert i det som kan sies å være en stegvis sportiseringsprosess. Det

er grunn til å anta at særlig utsiktene til å skape medieinteresse trekker i retning av slik sportisering. For dødsingkulturen ligger risikoen i hvordan slike prosesser virker på kulturens subkulturelle preg. En viss byråkratisering er for eksempel en forutsetning for å få en serie av arrangementer på beina, samtidig som dette på sikt kan undergrave det opposisjonelle og uformelle preget aktiviteten har hatt.

Konkurransestructur, vurderingskriterier og rangeringslogikk

Dødsing er en aktivitet i vekst. Det spektakulære ved aktiviteten åpner for begynnende kommersialisering og institusjonalisering. I sin tur inviterer dette til formalisering, profesjonalisering og standardisering, hvor en i utgangspunktet lekbetont aktivitet gradvis omformes til sport. Her analyserer vi derfor hvordan de sportiserte konkurransene i dødsing er strukturert, særlig med tanke på kvalifiserings-, konkurranse- og rangeringslogikk.¹

Kvalifiseringskriterier

I den nåværende versjonen består herreklassen i VM av 24 utøvere, men kvinneklassen har åtte. Det har i perioder vært utfordrende å få kvinner til å delta i konkurranser. I herreklassen er vinneren fra VM foregående år automatisk kvalifisert. I tillegg kommer de åtte beste fra World Tour som ikke er kvalifisert på annen måte. Inntil fire plasser tildeles vinnere av nasjonale mesterskap, dersom disse ikke har kvalifisert seg. Deretter kommer de tre høyest rangerte på World Tour, som ikke er kvalifisert på annen måte, og de to eller tre beste fra VM foregående år, som ikke er kvalifisert. IDF deler også ut fem Wild Cards.

I kvinneklassen, som altså er mindre, er også den foregående verdensmesteren automatisk kvalifisert. Deretter kommer de to høyest rangerte fra World Tour som ikke er kvalifisert på annen måte, og de to som oppnådde best resultat i World Tour siste år. De tre siste plassene fordeles av IDF som Wild Cards.

To kommentarer kan umiddelbart knyttes til dette. For det første ser vi at de beste foregående år, er kvalifisert. Samtidig merker vi oss at den

1 Gjennomgangen er hentet fra Døds Diving League (u.å.b) og samtale med Stine Brun Kjeldaas 1. april 2025.

utbredte bruken av Wild Cards gir betydelige frihetsgrader med hensyn til å tilby plasser i VM til utøvere de av en eller annen grunn ønsker å ha med. I kvinneklassen gis så mye som tre av åtte plasser via Wild Cards. IDF kan bruke Wild Cards til å gi plass til utøvere som åpenbart er gode, men som ikke har hatt tid eller mulighet til å delta i World Tour. Wild Card kan også tildeles på grunnlag av nasjonalitet (man ønsker flest mulig nasjonaliteter for å spre sporten) og popularitet på sosiale medier. I dameklassen kan det dukke opp gode utøvere som deltakerne ikke har møtt før, fordi de ikke har deltatt i konkurranser. Dette er fjernere i herreklassen, hvor nåløyet er trangere.

Konkurransestructur

Dødsing er en ekstremvariant av stup. Utøverne tar løpefart og kaster seg ut, som regel fra stor høyde. Målet i klassisk døds er som tidligere nevnt å ligge i horisontal X-posisjon så lenge som mulig. Like før utøveren treffer vannet, krøker hen seg sammen i reke- eller kuleposisjon, i visse tilfeller med en fart på opp mot 100 km/t (Andersen, 2022). Verdensrekorden for damer er 31 meter, og innehas av Asbjørg Nesje fra Trondheim (Havend & Thorkildsen, 2024). Ken Stornes fra Harstad hadde verdensrekorden for menn på 40,5 meter, satt i desember 2023 (Einangshaug, 2023).

Slike rekorder settes ved at utøverne kaster seg ut fra en høyest mulig klippe. Om vi analyserer dette i lys av Guttmanns kjennetegn ved moderne idrett, ser vi at det er snakk om *rekordjakt*. Bortsett fra det er denne varianten av dødsing sportisert i beskjeden grad. Det trengs et autoritativt organ som kan bekrefte og registrere rekordene (byråkratisering), og gjennom å måle høyden er det også et element av kvantifisering. Ut over dette er graden av sportisering liten.

I ordinære konkurranser, hvor det hoppes fra stupetårn i basseng, gjelder andre regler enn i rekordjakten fra klipper. I det følgende beskrives rangerings- og vurderingskriteriene slik de er utformet av IDF, som står bak DDL.

I World Tour-konkurransene brukes et stupetårn og en fastlagt høyde mellom ti og tretten meter (akkurat dette gjelder også VM). Slingringsmonnet skyldes at fasilitetene er litt ulike på ulike steder, selv om det er fullt mulig å standardisere dette ytterligere. Første runde er *fristil*. Utøveren gjør ulike bevegelser og inntar ulike formasjoner i luften. Andre runde er *klassisk*, det vil si å holde vannrett X-posisjon så

lenge som mulig før man inntar reke- eller kuleposisjon, rett før man når vannflaten. I finalerunden slettes poengskåren fra de to tidligere rundene, slik at man starter med blanke ark. Den som utfører det beste finalehoppet, vinner.

I finalen er stilarten valgfri. De som har ambisjoner om å hevde seg i konkurransen, velger fristil fordi det åpner for mer avanserte triks. Det muliggjør høyere poengsum enn klassisk. Klassisk er et tryggere alternativ, i den forstand at det er en *enklere* stil: Den gir ofte middels poengskår (sjelden veldig lav, slik et feilslått fristil-døds kan gjøre), men det vil samtidig neppe holde om man sikter mot toppen av resultatlisten.²

I VM brukes et battle-format hvor utøverne duellerer, og én går videre. Grunnen til dette er at VM har vært vist på TV. Battle-formatet anses som mer forståelig og underholdende.

Vurderingskriterier

Dødsing fra klipper er en CGS-idrett, hvor det lar seg måle nøyaktig hvor høyt man hopper fra. Men i DDL er ikke det poenget. Poengsummer og rangering bygger på autoriserte dommers vurdering, basert på et sett av kriterier. Om vi ser bort fra det som foregår fra klipper, er dødsing først og fremst en *estetisk* idrett. Vurderingen (kvantifiseringen av kvalitative inntrykk) ligner den vi finner i idretter som stup, kunstløp og turn.

Fristil og klassisk innebærer som vi har sett ulike måter å utføre døds på, men begge stilene bedømmes etter de samme kriteriene. I klassisk skal bevegelsen i lufta være *minst* mulig, utøverne holder X-posisjon så lenge som mulig. I fristil gjøres det akrobatiske triks (saltoer, vendinger, rotasjoner/piruetter og skru, før man treffer vannet i reke- eller kuleposisjon. Her skal bevegelsen være *størst* mulig. Fristil ligner derfor mer på klassisk stup og innebærer høyere risiko.

Bedømmingssystemet later til å være i stadig utvikling. Kriteriene, eller i hvert fall dommersystemet, er flytende, skiftende og gjenstand for debatt. En av nettsidene vi brukte til denne beskrivelsen i den første versjonen av artikkelen høsten 2024, finnes ikke lenger, og beskrivelsen er annerledes nå. Referansen til det følgende er beskrivelsen av bedømmingskriterier per 26. mars 2025 (Døds Diving League, u.å.a), og vi har fått det presisert i samtalen med Stine Brun Kjeldaas.

2 Samtale med Asbjørg Nesje 16. januar 2025.

Det beskrives et system hvor fire dommere vurderer hvert sitt element av prestasjonen, og hvor en femte fungerer som hoveddommer. Alle poengsummene teller. Én dommer ser på *steez*. Nøkkelordene her er flyt, holdning, personlig stil, kontroll og kreativitet. Det skal være flyt mellom tilløp og svev. Stupet skal fremstå harmonisk og utøveren skal beholde kontrollen gjennom hele utførelsen. Det understrekes at teknisk ufullkomne utførelser likevel kan oppnå toppskår i *steez*.

Én dommer vurderer den tekniske utførelsen, og ser ut til å konsentrere seg mest om fristil. Slike hopp må inkludere rotasjon og kan også inneholde andre elementer. Nøkkelordene er vanskelighetsgrad og kontroll. Vanskelighetsgrad vektlegges, men skal ikke gå på bekostning av kontroll. Vurderingen av vanskelighetsgrad skjer etter dommerens subjektive skjønn, ikke etter en kvantitativ multiplikator, slik tilfellet er i stup. Hvis man gjør samme triks i finalerunden som i runde én, trekkes poeng.

Tilløpsdommeren (*inrun judge*) vurderer fart og kraft i hoppet ut fra tårnet. Nøkkelord er fart, lengde, høyde og kraft. Kreativitet i tilløpet belønnes, såfremt det vedlikeholder kraft og fart ut fra tårnet.

Landingsdommeren evaluerer landingen. Man skiller mellom «reke» (hender og føtter simultant) og «kule» (knær og albuer simultant). Nøkkelord er strekk, sen «lukking» i for eksempel rekeposisjon, stort plask og hard landing (det skal smelle og svi litt). Kroppen skal lukke seg så sent som mulig. Linjen mellom suksess (sen lukking) og fiasko (*for* sen lukking) blir hårfin, noe som øker den individuelle risikoen.

Asbjørg Nesje forteller at man naturligvis lukker seg for å unngå skade. Men man sørger også for å ikke lukke seg helt. Noe sprik mellom over- og underkropp når man treffer vannflaten, gir størst plask og dermed høyere poengsum. Det trekkes for ikke-simultane landinger, med hendene eller beina først. Det gjelder å finne den perfekte balansen mellom å lukke seg noe og å lukke seg helt. Det skal se vondt ut, og det skal være litt vondt. Samtidig er det ingen grunn til å overdrive skaderisikoen. I dødsingens historie er en punktert lunge og noen bruddskader (hale- og ansiktsbein) de mest alvorlige skadene som er rapportert.³

Til slutt har hoveddommeren autoritet til å justere de øvrige dommerens skår, og fungerer som et slags sikkerhetsnett ved stor avstand mellom dommerne. Som i skihopp, hvor lange hopp sammenfaller ofte med høye

3 Samtale med Stine Bruun Kjeldaas 1. april 2025.

stilkarakterer, er det ofte sterk korrelasjon mellom de ulike dommernes bedømming av ulike elementer. Hoveddommeren skal også belønne flyt mellom de ulike elementene i utførelsen.

Den fundamentale logikken bak bedømmelseskriteriene ser ut til å bestå i at estetikk, kreativitet og risiko skal evalueres og fremelskes. Det skal trekkes for lav fart, svak sats, uren stil, «krampaktige» bevegelser, feigt sprik, tidlig lukking og landingsfeil (for eksempel over- eller underslag).

Kvalitative vurderinger gis altså kvantitative uttrykk, på samme måte som i andre estetiske idretter. Merk at selv om faktorer som fart, høyde og kraft inngår som obligatoriske kriterier, *måles* de ikke. De gis poeng, men poengene er basert på dommernes *inntrykk*, ikke på faktisk fart og høyde. Ei heller måles det hvor høyt fra vannflaten utøveren går over i reke- eller kuleposisjon, selv om det er mulig å måle alt dette. Det kvantitative resultatet bygger med andre ord på autoriserte dommers subjektive vurdering. Det er dermed en idrett som baseres på *estetisk* bedømmelse av kraft, risikovilje, flyt og fart, men det resulterer i en kvantitativ resultatliste med poengskår. Dette gjør at dødsing i denne varianten er basert på kvantifisering i Guttman-forstand, men på samme *indirekte* måte som i andre estetiske idretter.

Hvordan dommere skolerer, er dermed interessant. Det finnes foreløpig ikke noe enhetlig sertifiseringssystem.⁴ Det er delvis et økonomisk spørsmål, siden det foreløpig ikke er mye penger i dødsing. Tidligere kunne det være tilfeldig hvem som dømte. Tidligere snøbrett-utøvere har for eksempel vært involvert, og de er ofte blitt rekruttert lokalt for å kunne finansiere arrangementer. Dette settes gradvis mer i system. Hoveddommeren har blant annet kunnet justere poengsummer fordi alle dommerne ikke har vært kompetente. Fra 2025 rekrutterer IDF alle dommere, og de ulike dommerne har ulik bakgrunn. Den tekniske dommeren må skjønne triks, hoveddommeren har mest erfaring og steez-dommeren må ha innsikt i actionsport.

Dødsing er altså inne i en sportiseringsprosess. Gjennom DDL, World Tour og VM har IDF utviklet en merkevare som stadig fører sporten videre. Den er også samlet under én paraply, IDF, som beskytter merkevaren mot konkurrenter. Dødsing, slik det er organisert i World Tour og VM, vurderes etter tallfestede, estetiske kriterier. Man måler ikke prestasjoner i form av høyde, kraft eller avstand til vannet. Dommersystemet er som nevnt under

4 Samtale med Stine Brun Kjeldaas 1. april 2025.

utvikling og omforming. Det baseres på actionsport-prinsippet: Flyt, bevegelse og dynamikk er det sentrale.

Selv om risiko er innbakt i vurderingskriteriene og noe utøverne må håndtere, kan dødsing som sådan utgjøre en risiko for den pre-sportiserte dødsekulturen (som risikerer å utvannes til fordel for den sportiserte varianten) og for den etablerte idretten (som utfordres av de nye idrettens tenkemåter og verdier). I neste del dykker vi ned i dette.

Sportiseringsprosesser og mulige utviklingsbaner

I analysen har vi vurdert hvorvidt og hvordan dødsing sportiseres. Primært har vi brukt Guttmanns (1978) beskrivelse av moderne idrett til å analysere i hvilken grad og på hvilken måte blant annet byråkratisering og kvantifisering har influert fremveksten av institusjoner, konkurranse- og bedømmingssystemer. Resultatene viser at dødsing er i ferd med å bli sportisert, men også at detaljene i for eksempel bedømmingssystemer er gjenstand for hyppige og omfattende endringer.

Av aktørene internt forstås dødsing som en actionsport. I lys av Guttmanns rammeverk betyr det at det estetiske og spektakulære kvantifiseres, men i mindre grad enn tilfellet er i mer tradisjonelle idretter. I prinsippet er det som nevnt mulig å måle for eksempel høyde eller kraft i starten av et hopp, og hvor høyt over vannflaten man begynner å forberede plasket. Det lar seg også gjøre å kvantifisere vanskelighetsgraden i fristil, slik tilfellet er i stup. I stedet gjør dommerne mer helhetlige, subjektive vurderinger av slike faktorer.

Dette legger seg på tvers av utviklingen i mange tradisjonelle idretter, hvor man, hvis mulig, måler prestasjoner etter CGS-logikken (Slagstad, 2008). Men i et mer overordnet perspektiv er det snakk om en tydelig sportiseringsprosess. Utviklingen i dødsing har likhetstrekk med det som er observert i for eksempel snøbrett, rullebrett og breakdance. Det er imidlertid ett interessant unntak fra denne tendensen, nemlig at dødsing i øyeblikket ikke har noen interesse i å bli med i NIF.⁵ Spørsmålet har vært diskutert, men lite tyder på at det er den mest sannsynlige veien videre.

5 Samtale med Stine Bruun Kjeldaas 1. april 2025.

Dette virker også inn på hvordan risikodimensjonene vi diskuterer under mest sannsynlig vil arte seg.

I det følgende skisserer vi noen mulige utviklingsbaner for dødsing som idrett, med utgangspunkt i Douglas' (1992) risikoforståelse. Hun argumenter for at kulturell integrasjon i sosiale fellesskap skjer i en prosess hvor utenforstående kan true den kulturelle gruppekohesjonen. Fellesskapet skjermer seg mot dette gjennom ulike former for kulturelt grensedragningsarbeid (Lamont & Molnár, 2002). Risikovurderinger er dermed en integrert praksis i bestrebelsene på å vedlikeholde en kultur som avgrenses mot omverden.

Vi argumenterer for at dette perspektivet er anvendelig for hvordan man i senere studier kan analysere på den ene siden hvordan dødsing skaper ulike former for grensedragningsarbeid internt, for å håndtere den type risiko som aktualiseres med sportiseringsprosesser. På den andre siden representerer dødsing også en risiko for den organiserte idretten og for de etablerte idrettsorganisasjonene, som kan miste kontrollen over stadig mer populære aktiviteter. Dette gjelder kanskje spesielt hvis dødsing forblir på utsiden av den organiserte idretten.

Gjennom at dødsing underordner seg institusjonalisering, i form av en organisasjon som etablerer tydelige rammer og regler for aktiviteten, svekkes dødsingens subkultur-preg. Slike prosesser er analysert i en del andre livsstilsidretter som gradvis er blitt institusjonalisert, for eksempel rullebrett (Tjønndal et al., 2019). Institusjonalisering betyr ikke i seg selv at det subkulturelle preget blir mindre, men subkulturen må navigere innenfor nye rammer og i et nytt landskap. Det er nærliggende å anta at insitusjonaliseringen vil skape spenninger internt i subkulturene, for eksempel i form av nye grensedragninger mellom *insiders* og *outsiders*, og – i kjølvannet av det – *ekte* og *autentisk* (tradisjonell) og *pop* eller *inautentisk* (sportisert og kommersialisert) dødsing.

I dette risikoperspektivet er altså utfordringen hvorvidt sportiseringsprosesser underminerer subkulturen. Å utfordre grensene subkulturen har etablert, oppfattes som en risiko for subkulturens moralske autonomi. Oppstår det spenninger internt i miljøene, hvor noen går inn for ytterligere sportisering, mens andre viderefører den mer opprinnelige, før-sportiserte eller de-sportiserte kulturen, slik tilfellet for eksempel har vært i surfing, og i snøbrett med Terje Håkonsen som frontfigur? (Christiansen, 2021).

Kanskje kan det at dødsing så langt har vegret seg for NIF-medlemskap, og dermed aspirasjoner om å bli OL-gren, ha lagt denne spenningen på is.

Den nåværende organiseringen i dødsing ligner trolig mer på Håkonsens foretrukne organisasjonsform i snøbrett enn den olympiske varianten. Likevel vil tiltakende sportisering sannsynligvis skape spenninger i de miljøene som oppfatter dødsing som *noe annet* enn organisert idrett, og enkelte vil mene at aktiviteten «koloniseres» av et byråkratisk og kommersielt apparat.

Den andre hovedformen for risiko tar utgangspunkt i den «tradisjonelle» idrettens posisjon.

Flere livsstilsidretter er de siste årene blitt innlemmet i den organiserte idretten og blitt en del av OL-programmet. Dødsing og andre livsstils- og risikoidretter kan forstås som kontinuerlige kommentarer til idrettens karakter og dens grenser. De utfordrer idretten og dens organisasjoner på flere måter.

For det første konkurrerer de om *utøvere*. Jo mer oppmerksomhet og jo større popularitet dødsing (eller andre livsstils- og risikoidretter) får, jo sterkere posisjon får dødsing som *alternativ* til organisert idrett.

Oppmerksomhetskampen er for det andre en indikator på at de også konkurrerer om (medie)*publikum*. Interessen for dødsing kan gå på bekostning av interessen for tradisjonelle idretter.

For det tredje kan dødsing utfordre den organiserte idrettens *politiske legitimitet*. Den privilegerte posisjonen som organisert idrett har i den norske idrettsmodellen er forankret og begrunnet i den brede deltakelsen, særlig blant unge. Dersom fysisk aktivitet i disse gruppene i økende grad foregår *utenfor* den organiserte idrettens regi, kan idretten oppfattes som en mindre viktig støttespiller i myndighetenes folkehelse- og inkluderingsarbeid.

Og for det fjerde kan dødsing tolkes som en kommentar til *forholdet* mellom lystbetont, uformell lek og mer strukturerte og formaliserte konkurranser. I et slikt perspektiv kan dødsing oppfattes som en måte å bringe den fysiske aktiviteten i nærkontakt med leken igjen. Dette er også en utfordring for tradisjonell idrett, som dødsing har til felles med andre livsstilsidretter. I utgangspunktet er innstillingen til sportiseringsprosesser – byråkratisering, rasjonalisering og kvantifisering – kritisk. Livsstilsidrett er – og bør fortsette å være, mener noen – en alternativ måte å være fysisk aktiv på enn organisert idrett forbindes med.

Hvordan kan den organiserte idretten svare på slike utfordringer? For det første kan den ha som ambisjon å *inkludere* dødsing. Det vil i så fall representere en ordinær sportiseringsprosess, hvor dødsing enda tydeligere får idrettens form, ikke minst med hensyn til byråkratisering. I den grad

en slik prosess lykkes, vil det relevante risikoperspektivet være at dødsing som subkultur svekkes.

En annen mulig strategi er å *konkurrere* med dødsing om utøvere. For eksempel kan man – i hvert fall i prinsippet – tenke seg at stup endrer karakter, slik at denne idretten tar opp i seg elementer fra dødsing. Generelt er det et interessant spørsmål hvorvidt enkelte av livsstilsidrettene indirekte bidrar til å omforme tradisjonell idrett, ved at sistnevnte henter inspirasjon fra førstnevnte, for eksempel i videreutviklingen av øvelsesprogram og regler. Hvis det er tilfelle, er det ikke snakk om sportisering, men en form for *de-sportisering*, hvor show og lek får mer plass på bekostning av strukturert konkurranse.

Utfordringen for den organiserte idretten er at organisasjoner som IDF er etablert utenfor dens jurisdiksjon, og dessuten ser ut til å forbli der. Også etablerte idretter er blitt eksponert for lignende prosesser. Det gjelder for eksempel langrenn, hvor langløpscupen Ski Classics organiseres utenfor den tradisjonelle FIS-paraplyen. Mer kontroversiell var etableringen av International Swimming League i 2017, som samlet mange av verdens beste svømmere en periode, før den kollapset, delvis som følge av covid-19-pandemien. X-Games i snøbrett er et tredje eksempel. Et fjerde eksempel er futsal, som i Norge ble introdusert av den private og kommersielle organisasjonen Indoor Football Scandinavia (IFS). Her startet NFF opp et konkurrerende tilbud kort tid etter, og IFS la ned virksomheten i 2019.

Slike spenninger erfares og vurderes ulikt av ulike aktører, men for alle er de på en eller annen måte relatert til en kontekst hvor risiko aktualiseres. Risikoen ved dødsing handler ikke utelukkende om at utøverne utsetter seg for fare. Begrepet er også relevant for å forstå veivalgene både til de involverte organisasjonene og nettverkene.

Veien videre

Dødsing er altså en idrett som befinner seg på utsiden av idrettens byråkrati. Den organiserte idretten kan ha interesse av å integrere aktiviteten under sin paraply. For IOC er det for eksempel viktig å ha med idretter som oppfattes som populære blant ungdom.

Et mulig paradoks er at IOC ønsker å bli mer attraktive blant mindre konkurranseorientert ungdom ved å gjøre konkurranse av kulturene deres, slik tilfellet sist var med breakdance som OL-gren.

Det er likevel usikkert om dødsing på lengre sikt vil bli integrert i hovedstrømmen av byråkratiske idrettsorganisasjoner under et internasjonalt forbunds paraply, som godkjennes av for eksempel IOC eller innlemmes i World Aquatics, det internasjonale vannsportforbundet. Det kan se ut som kommersielle hensyn er vel så viktige som sportslige i så måte,⁶ men en slik utvikling er heller ikke den etablerte idretten immun mot.

I mange idretter legges det stadig mer vekt på *duellen* mellom utøverne (slik det altså også er i VM i dødsing) gjennom profilbygging, konflikter og slengbemerkinger i media, vel så mye som idrettslige prestasjoner. I en etablert idrett som langrenn er også fellesstart og korte distanser i stadionområdet, i spektakulære og fartsfylte løyper, ansett som bedre tilpasset TV-logikken enn individuell start og lange distanser i skogen. Slik er også langrennssporten blitt vel så opptatt av å kåre vinneren av duellen som å kåre den beste skiløperen.

Vi forstår sportisering som en prosess hvor regler etableres og håndheves for å sikre like muligheter, hvor resultater og rangeringer er gjennomsiktige, og hvor utøvere trener systematisk og kunnskapsbasert for å maksimere sitt potensial. Vi har analysert hvordan dette fortoner seg for dødsing, og hvilke risikoer som i så måte aktualiseres.

Dette er fra vår side en spekulativ drøfting, men den er forankret i utfordringer som er oppstått i andre idretter som har vært gjennom lignende sportiseringsprosesser. Slik sett utgjør de anbefalinger for videre utforskning av dødsing. Hvordan håndterer utøverne og institusjonene den fysiske risikoen? Hvilken spenning, motstand og ambivalens oppstår internt i miljøene i ulike faser av institusjonaliseringsprosessen, og hvordan utfordrer dette kulturen?

Her er det nærliggende å tenke seg intervju- og dokumentstudier som kilde til nærmere innsikt, i selve prosessen og i diskusjonene rundt dem. Så langt tyder mye på at de fleste utøverne foretrekker uorganisert dødsing.⁷ Det er ikke så merkelig, i og med at de fleste dødsere har sin bakgrunn herfra, og i og med at aktiviteten er ung som sport. Mange av de mest profilerte driver dessuten uorganisert og organisert.

6 Det har etablerte seg flere kommersielle alternativer til DDL. Det vil si: Hittil er de mest å forstå som *supplerende*, i tett samarbeid med DDL – men det kan endres med tid og stunder. Anders Roxs dødskonkurranse under Drøbak Havnefestival (15-meterskonkurranse) og Tore Våges 18-meterskonkurranse (høyest i verden) i Farsund, er eksempler. Disse har ofte større pengepremier enn DDLs 20 000 kroner (Bernhoft, 2023).

7 Samtale med Asbjørg Nesje 16. januar 2025.

Ytterligere et spørsmål er hvordan den etablerte stupeidretten påvirkes av dødsingens logikk. Og kanskje mest interessant: Hvordan kan den organiserte idretten hente elementer fra *andre* sider av livsstilsidrettenes kultur i jakten på å tiltrekke seg ungdom, for eksempel fra publikumskulturen i dødsing?

Om forfatterne

Arve Hjelseth, professor i idrettssosiologi ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-vitenskapelige universitet. Hjelseth har publisert artikler og bøker om blant annet idrettspublikum, ungdomsidrett, livsstilsidretter og endringsprosesser i vår tids idrett.

Mads Skauge, førsteamanuensis, sosiologi, Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet. Skauges forskning og formidling kretser rundt temaer som ungdomsidrett, fotballkultur og idrettspublikum, med vekt på sosiologiske begreper som sosial ulikhet, sosial brobygging, individualisering, identitetsforming, ritualer og autentisitet. Han har blant annet belyst frafall og talentavvikling i idrettslag, treningssentrenes tiltrekningskraft i vår fitness- og kroppsorienterte tid, forholdet mellom organisert idrett og livsstilsidrett, VAR-kritikk i fotball, supporterskap i endring, hvordan supportertermiljøer kan forme sosial identitet og skiskytterpublikummets karneval.

Referanser

- Andersen, C. (2022, 28. august). *Døds eller dø*. NRK. <https://www.nrk.no/norge/vm-i-dodsing-pa-radhuskaia-2022-1.16082602>
- Askvik, K. (2024, 12. april). *Norsk dødsing-startup kan nå ut til 140 millioner husstander*. Shifter. <https://www.shifter.no/nyheter/norsk-dodsing-startup-kan-na-ut-til-140-millioner-husstander/321267>
- Bernhoft, I. (2023, 28. juli). Snart braker det løs i Drøbak: – Wow, de er dødskule. *Akershus Amtstidende*. <https://www.amta.no/snart-braker-det-los-i-drobak-wow-de-er-dodskule/s/5-3-1493676>
- Christiansen, A. (2021, 1. august). Uenige om surfing: – IOC prøver å gjøre OL «California cool». *Verdens Gang*. <https://www.vg.no/sport/i/Kp4Ke6/uenige-om-surfing-ioc-proever-aa-gjoere-ol-california-cool>
- Corte, U. (2022). *Dangerous fun: The social lives of big wave surfers*. University of Chicago Press.
- Douglas, M. (1992). *Risk and blame: Essays in cultural theory*. Routledge.
- Døds Diving. (u.å.). I *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Døds_Diving
- Døds Diving League. (u.å.a). *Judging criteria and scoring*. <https://dodsdivingleague.com/pages/judging-criteria-and-scoring>
- Døds Diving League. (u.å.b). *The ultimate showdown: The Døds Diving Championship*. <https://dodsdivingleague.com/pages/dods-world-championship>

- Einangshaug, H. (2023, 4. desember). *Her setter Ken verdensrekord: – Livsfarlig*. NRK. <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/her-setter-ken-fra-harstad-verdensrekord-i-dodsing-1.16663677>
- Elias, N. & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*. Blackwell.
- Gamlemoen, P. & Freitas, R. (2024, 19. august). – Helt sjukt. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/sport/i/W0gKyG/doesing-startet-som-et-norsk-fenomen-vm-i-frognerbadet-vekker-internasjonalt-oppmerksomhet>
- Guttman, A. (1978). *From ritual to record: The nature of modern sports*. Columbia University Press.
- Havend, E. & Thorkildsen, L. (2024, 29. juli). *Her setter Asbjørg verdensrekord i «dødsing»*. NRK. <https://www.nrk.no/trondelag/asbjorg-nesje-er-verdensmester-i-dodsing---na-tar-idretten-av-i-usa-1.16946504>
- Heere, B. (2018). Embracing the sportification of society: Defining e-sports through a polymorphic view on sport. *Sport Management Review*, 21(1), 21–24. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2017.07.002>
- Lamont, M. & Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 167–195. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>
- Nore, A. (2024, 30. oktober). Vår groteske tidsalder. *Verdens Gang*. <https://www.vg.no/nyheter/i/3MPdrP/aslak-nore-doesing-er-et-slaaende-bilde-paa-vaar-ekstreme-tid>
- NRK. (2016, 4. februar). *Ivars dødsing er sett av millioner* [Video]. https://www.nrk.no/video/ivars-dodsing-er-sett-av-millioener_250371
- Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of society*. Pine Forge.
- Rostad, M. (2023, 5. juni). Brøt seg inn på Frognerbadet – det ble starten på en millionbedrift. *Avisa Oslo*. <https://www.ao.no/brot-seg-inn-pa-frognerbadet-det-ble-starten-pa-en-millionbedrift/s/5-128-549799>
- Slagstad, R. (2008). (*Sporten*). Pax Forlag.
- Thorpe, H. & Wheaton, B. (2011). ‘Generation X Games’, action sports and the Olympic movement: Understanding the cultural politics of incorporation. *Sociology*, 45(5), 830–847. <https://doi.org/10.1177/0038038511413427>
- Tjønndal, A., Hjelseth, A. & Lennes, V. (2019). Fra presentasjon til prestasjon? Sportifisering av skateboard i Norge. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 10, 89–116. <https://sportstudies.org/2019/05/20/fra-presentasjon-til-prestasjon-sportifisering-av-skateboard-i-norge/>

Grenseløs idrett tar deg til frontlinjen der idretten flytter fysiske, teknologiske og etiske grenser. Hva skjer når vintrene blir varmere og snøen smelter under skiene, når kunstig intelligens analyserer idrettsutøveres prestasjoner i sanntid, eller når video-dømming overprøver dommeren på banen? Hva koster en idrett som ikke kjenner grenser?

Forskerne bak denne boka viser hvordan slike grenseoverskridelser påvirker utøvere, ledere og organisasjoner i idretten. Boka inneholder praksisnære case om alt fra teknologisk avhengighet i toppidrett og maktspill i internasjonale idrettsarrangementer til risiko og sportisering i naturbaserte idretter. Du finner også kritiske analyser av hvordan idretten både speiler og driversamfunnsutvikling gjennom teknologi, institusjoner og verdier.

Boka er aktuell for studenter, forskere, trenere og ledere som vil fordype seg i idrettens rolle i en tid med raske endringer og økende kompleksitet. ***Grenseløs idrett*** gir kunnskap og stiller spørsmål som trengs for å diskutere fremtidens idrett på en informert og reflektert måte.

ISBN 978-82-02-88938-8

www.cda.no